

**T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT/İSTANBUL**

**TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA "KIBRIS SORUNU": KRİZ
YÖNETİMİ STRATEJİSİ AÇISINDAN BİR İNCELEME**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**Hazırlayan
Mücahit BEKTAŞ**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fuat AKSU**

İSTANBUL - 2013

(BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR.)

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ: 06.06.2013

TEZİN TİPİ: Yüksek Lisans Tezi

TEZİN BAŞLIĞI: Türkiye'nin Dış Politikasında "Kıbrıs Sorunu": Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Müdürlüğü

DAĞITIM LİSTESİ: Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsü "Tez Hazırlama ve Değerlendirme Yönergesi"nde belirtilen yerlere.

TEZİN ÖZETİ: Bu çalışmada Türkiye'nin 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerine olan yaklaşımı kriz yönetim stratejileri açısından karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELER: Neoklasik Realizm, Türk Dış Politikası, Kıbrıs, Kriz Yönetimi, Kriz Yönetim Stratejileri.

SAYFA SAYISI: 203

GİZLİLİK DERECESESİ: Tasnif Dışı

Bu tezin ihtiva ettiği hususlar şahsî görüşlerim olup; Türk Silâhlı Kuvvetlerinin resmî görüşünü yansıtmamaktadır.

Bu tez TÜBİTAK 1001 Projesi (Proje no: 112K172) kapsamında desteklenmiştir.

Mücahit BEKTAŞ
2'nci Snf. Öğc.

**T.C.
GENELKURMAY BAŞKANLIĞI
HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
YENİLEVENT/İSTANBUL**

**TÜRKİYE'NİN DIŞ POLİTİKASINDA "KIBRIS SORUNU": KRİZ
YÖNETİMİ STRATEJİSİ AÇISINDAN BİR İNCELEME**

**ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ**

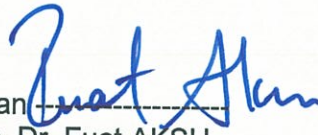
**Hazırlayan
Mücahit BEKTAŞ**

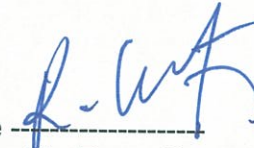
**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Fuat AKSU**

İSTANBUL - 2013

HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI
STRATEJİK ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Mücahit BEKTAŞ'ın Türkiye'nin Dış Politikası'nda "Kıbrıs Sorunu": Kriz Yönetimi Stratejisi Açısından Bir İnceleme konulu tez çalışması, jürimiz tarafından ULUSLARARASI İLİŞKİLER Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

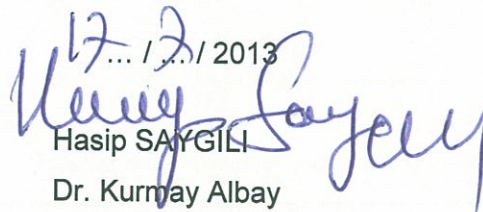

Başkan -----
Doç. Dr. Fuat AKSU
(Danışman)

Üye -----
Doç. Dr. Hv. İkm. Alb. Ragıp Kutay KARACA

Üye -----
Yrd. Doç. Dr. Esra Pakin ALBAYRAKOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

17 ... / ... / 2013

Hasip SAYGILI
Dr. Kurmay Albay
Enstitü Müdürü

ÖZET

1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri sırasında Türkiye özelinde karar alma sürecinde etkili olan temel aktörlerin kriz durumlarındaki davranış kalıpları ve kullandıkları araçlar analiz edilerek Türk Dış Politikasının temel özellikleri ve kriz yönetim kültürü anlaşılmasına çalışılmıştır. Türkiye'nin bu krizler sırasında nasıl bir dış politika karar verme sürecine sahip olduğu ve bu krizler sırasında kararlarını hangi öncelik ve kıstaslara göre verdiği, hangi araçlardan yararlandığı saptanmıştır. 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri Türkiye'nin kriz yönetim kültürü açısından karşılaştırmalı analize tabi tutulmuş ve Kıbrıs sorununun süreçsel bütünlüğü de göz önünde bulundurularak o döneme ait karar alma süreçlerine ilişkin genel bir perspektif ortaya konmuştur. Ayrıca bu krizler sırasında uygulanan kriz yönetim stratejilerinin Türk Dış Politikası açısından ne tür sonuçlar doğurduğu da irdelenmiştir. Böylelikle Kıbrıs sorunu özelinde Türk Dış Politikasının kriz durumlarını yönetmedeki yeterliliği ve etkinliği değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmada krizler sırasında liderin rolünün ve etkisinin, ulusal/uluslararası kamuoyu ve medyanın etkisinin, kriz yönetiminde ulusal güç kapasitesinin karar alma seçeneklerine etkisinin, üçüncü aktörlerin etkisinin ve meşruiyet tartışmalarının kriz sırasında alınan kararlara ve kullanılan araç ve yöntemlere olan etkisinin ortaya konması amaçlanmıştır.

Tartışmaya geçmeden önce, Neoklasik Realizm yaklaşımı ve dış politika analizi konusu ele alınmış, sonrasında ise kriz kavramı, kriz analizi, kriz yönetimi, kriz yönetim stratejileri ve kriz yönetiminin başarısını etkileyen faktörler irdelenmiştir. Bu bağlamda 1963-1964 Kıbrıs krizi, 1967 Kıbrıs krizi ve 1974 Kıbrıs krizi kavramsal ve kuramsal çerçevede belirtilen kavramlar ve yaklaşımlar doğrultusunda analiz edilmiştir. Son bölümde ise, belirtilen üç krizin karşılaştırmalı analizi yapılmıştır. Türkiye açısından bu krizleri yönetme biçimi birbirinden farklılıklar göstermiştir. 1963-1964 ve 1967 Kıbrıs krizleri kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılarak çözülmüş iken, 1974 Kıbrıs krizi Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalesi ile çözülmüş ve Türkiye tarafından sınırlı bir askeri güç kullanımı söz konusu olmuştur.

SUMMARY

The basic features of Turkish foreign policy and the culture of crisis management has been tried to be understood by analyzing the patterns of behaviour of main actors in crisis and the tools used, which is effective in the decision-making process of Turkey, specially, during the years 1963-1964, 1967 and 1974 Cyprus crisis. We have determined which tools Turkey utilizes, what kind of foreign policy decision-making process it has and which criteria is given priority during these crises. The years 1963-1964, 1967 and 1974 Cyprus crises are analyzed relatively in terms of Turkey's crisis management. An overall perspective in the decision-making process of that term has been revealed by taking into account the procedural integrity of the Cyprus problem. In addition, it has been explicated what results are achieved by the crisis management strategies applied during crisis in terms of Turkish foreign policy. Thus, the adequacy and effectiveness of Turkish foreign policy in managing crisis, in the case of Cyprus problem, has been tried to be assessed. In this study, the leader's role and impact, national/international public opinion and the media, the impact of the capacity of the national power in decision-making process in crisis management, the impact of third actors and of the debate of the legality on the decisions taken and the tools and methods used during crisis, have been intended to be stated.

Before discussing the issues, Neoclassical Realism approach and the foreign policy analyses have been dealt, and then following the concept of crisis, crisis analysis, crisis management, crisis management strategies and factors affecting the success of crisis management are discussed. The Cyprus crisis of 1963-1964, 1967 Cyprus crisis, 1974 Cyprus crisis have been analyzed in accordance with the concepts and approaches on the conceptual and theoretical framework. In the last section, a comparative analysis of three crises has been conducted. The form of crisis management, in terms of Turkey, has shown difference. The Cyprus crises of 1963-1964 and 1967 Cyprus crisis was solved by using the threat of force, 1974 Cyprus crisis was resolved with the intervention of Turkey's military, and Turkey used limited military force.

İÇİNDEKİLER

	SAYFA
ÖZET	I
SUMMARY	II
İÇİNDEKİLER	III
KISALTMALAR	VII
TABLolar LİSTESİ	VIII
GRAFİKLER LİSTESİ	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ	IX
RESİMLER LİSTESİ	X
ÖN SÖZ	XI
GİRİŞ	1
BÖLÜMLER	
BİRİNCİ BÖLÜM: KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	
1.1. KLASİK REALİZM	7
1.2. NEOREALİZM	9
1.3. NEOKLASİK REALİZM	10
1.4. DIŞ POLİTİKA ANALİZİ	14
1.4.1. Dış Politika Kavramı	15
1.4.2. Dış Politika Analizi	16
1.4.2.1. Karar Verme Yaklaşımı	17
1.4.2.2. Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi	18
1.5. KRİZ YÖNETİMİ	20
1.5.1. Kriz Kavramı	20
1.5.2. Kriz Analizi	23
1.5.3. Kriz Yönetimi	27
1.5.4. Kriz Yönetim Stratejileri	29
1.5.4.1. Saldırıya Yönelik Kriz Yönetim Stratejileri	29
1.5.4.1.1. Şantaj Stratejisi	29
1.5.4.1.2. Sınırlı Tersine Çevrilebilir Baskı Stratejisi	30
1.5.4.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi	30
1.5.4.1.4. Oldu-Bitti Stratejisi	31
1.5.4.1.5. Yıpratma Stratejisi	31
1.5.4.2. Savunmaya Yönelik Kriz Yönetim Stratejileri	32
1.5.4.2.1. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi	32
1.5.4.2.2. Sınırlı Tırmandırma Stratejisi	34

1.5.4.2.3. Kısasa Kısas Stratejisi	34
1.5.4.2.4. Kapasite Testi Stratejisi	34
1.5.4.2.5. Kırmızı Çizgi Oluşturma Stratejisi	35
1.5.4.2.6. Taahhütleri Yerine Getirme Stratejisi	35
1.5.4.2.7. Zaman Kazanma Stratejisi	36
1.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Belirlenmesi	36
1.5.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması	37
1.5.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması	37
1.5.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi	37
1.5.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması	38
1.5.5.5. Uygulanacak Stratejinin Seçimi	38
1.5.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi	39
1.5.5.7. Krizin Özgün Koşullarının Saptanması	39
1.5.6. Kriz Yönetiminin Başarısını Etkileyen Faktörler	40
1.5.6.1. İstem İfade Ediliş Biçimi	40
1.5.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma	40
1.5.6.3. Motivasyon Derecesi	41
1.5.6.4. Motivasyonun Asimetrisi	41
1.5.6.5. Liderlik	41
1.5.6.6. Ulusal Destek	42
1.5.6.7. Uluslararası Destek	42
1.5.6.8. Tırmanma Korkusu	42
1.5.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık	43
İKİNCİ BÖLÜM: 1963-1964 KIBRIS KRİZİ	
2.1. 1963-1964 KIBRIS KRİZİNE GENEL BAKIŞ	44
2.2. 1963-1964 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ ÖNCESİ EVRE	46
2.3. 1963-1964 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ YÖNETİM EVRESİ	52
2.4. 1963-1964 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ SONRASI EVRE	61
2.5. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN 1963-1964 KIBRIS KRİZİ	63
2.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması	64
2.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması	65
2.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi	66
2.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması	68
2.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Seçimi	68
2.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi	71
2.5.7. 1963-1964 Kıbrıs Krizinin Özgün Koşullarının Saptanması	72
2.6. 1963-1964 KIBRIS KRİZİNDE KRİZ YÖNETİMİNİN BAŞARISINI	

ETKİLEYEN FAKTÖRLER	77
2.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi	77
2.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma	79
2.6.3. Motivasyon Derecesi	80
2.6.4. Motivasyonun Asimetrisi	81
2.6.5.1963-1964 Kıbrıs Krizinde İsmet İnönü ve Liderlik	81
2.6.6. 1963-1964 Kıbrıs Krizi Sırasında Ulusal Destek	83
2.6.7. 1963-1964 Kıbrıs Krizi Sırasında Uluslararası Destek	84
2.6.8. Tırmanma Korkusu	86
2.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık	87
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: 1967 KIBRIS KRİZİ	
3.1. 1967 KIBRIS KRİZİNE GENEL BAKIŞ	90
3.2. 1967 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ ÖNCESİ EVRE	92
3.3. 1967 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ YÖNETİM EVRESİ	94
3.4. 1967 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ SONRASI EVRE	100
3.5. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN 1967 KIBRIS KRİZİ	102
3.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması	103
3.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması	104
3.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi	105
3.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması	106
3.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Seçimi	107
3.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi	109
3.5.7. 1967 Kıbrıs Krizinin Özgün Koşullarının Saptanması	111
3.6. 1967 KIBRIS KRİZİNDE KRİZ YÖNETİMİNİN BAŞARISINI	
ETKİLEYEN FAKTÖRLER	112
3.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi	112
3.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma	113
3.6.3. Motivasyon Derecesi	114
3.6.4. Motivasyonun Asimetrisi	115
3.6.5. 1967 Kıbrıs Krizinde Süleyman Demirel ve Liderlik	115
3.6.6. 1967 Kıbrıs Krizi Sırasında Ulusal Destek	117
3.6.7. 1967 Kıbrıs Krizi Sırasında Uluslararası Destek	119
3.6.8. Tırmanma Korkusu	120
3.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık	121
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: 1974 KIBRIS KRİZİ	
4.1. 1974 KIBRIS KRİZİNE GENEL BAKIŞ	123
4.2. 1974 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ ÖNCESİ EVRE	125

4.3. 1974 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ YÖNETİM EVRESİ	127
4.4. 1974 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ SONRASI EVRE	136
4.5. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN 1974 KIBRIS KRİZİ	138
4.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması	139
4.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması	140
4.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi	141
4.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması	142
4.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Seçimi	143
4.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi	144
4.5.7. 1974 Kıbrıs Krizinin Özgün Koşullarının Saptanması	147
4.6. 1974 KIBRIS KRİZİNDE KRİZ YÖNETİMİNİN BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	149
4.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi	150
4.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma	151
4.6.3. Motivasyon Derecesi	152
4.6.4. Motivasyonun Asimetrisi	152
4.6.5. 1974 Kıbrıs Krizinde Bülent Ecevit ve Liderlik	153
4.6.6. 1974 Kıbrıs Krizi Sırasında Ulusal Destek	155
4.6.7. 1974 Kıbrıs Krizi Sırasında Uluslararası Destek	157
4.6.8. Tırmanma Korkusu	159
4.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık	160
BEŞİNCİ BÖLÜM: KRİZLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	
5.1. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA	163
5.2. KRİZ YÖNETİM STRATEJİLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA	165
5.3. DIŞ POLİTİKA KARAR VERME SÜREÇLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA	172
SONUÇ	176
KAYNAKÇA	181
ÖZGEÇMİŞ	-

KISALTMALAR

BM	: BİRLEŞMİŞ MİLLETLER
NATO	: NORTH ATLANTIC TREATY ORGANIZATION (KUZEY ATLANTİK ANTLAŞMASI ÖRGÜTÜ)
AB	: AVRUPA BİRLİĞİ
ABD	: AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
SSCB	: SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
EOKA	: ETHNIKI ORGANOSIS KYPRION AGONISTON (KIBRISLILARIN MİLLİ MÜCADELE ÖRGÜTÜ)
TBMM	: TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TSK	: TÜRK SİLAHLI KUVVETLERİ
TMT	: TÜRK MUKAVEMET TEŞKİLATI
RMMO	: RUM MİLLİ MUHAFAZ ORDUSU
CHP	: CUMHURİYET HALK PARTİSİ
AP	: ADALET PARTİSİ
MSP	: MİLLİ SELAMET PARTİSİ

TABLOLAR LİSTESİ

	SAYFA
TABLO-1 :KLASİK REALİZM, NEOREALİZM VE NEOKLASİK REALİZM ARASINDAKİ İLİŞKİ	14
TABLO-2 :1963-1964 KIBRIS KRİZİ	44
TABLO-3 :1963-1964 KIBRIS KRİZİ SIRASINDA TÜRKİYE'DEKİ YÖNETİM KADEMESİ	46
TABLO-4 :1963-1964 KIBRIS KRİZİNİN ÖZETİ	89
TABLO-5 :1967 KIBRIS KRİZİ	90
TABLO-6 :1967 KIBRIS KRİZİ SIRASINDA TÜRKİYE'DEKİ YÖNETİM KADEMESİ	92
TABLO-7 :1967 KIBRIS KRİZİNİN ÖZETİ	122
TABLO-8 :1974 KIBRIS KRİZİ	123
TABLO-9 :1974 KIBRIS KRİZİ SIRASINDA TÜRKİYE'DEKİ YÖNETİM KADEMESİ	125
TABLO-10 :1974 KIBRIS KRİZİNİN ÖZETİ	161
TABLO-11 :KRİZLERİN KARŞILAŞTIRILMASI	162

GRAFİKLER LİSTESİ

	SAYFA
GRAFİK-1 :1963-1964 KIBRIS KRİZİ SIRASINDA KRİZ YÖNETİM SÜRECİ	59
GRAFİK-2 :1967 KIBRIS KRİZİ SIRASINDA KRİZ YÖNETİM SÜRECİ	100
GRAFİK-3 :1974 KIBRIS KRİZİ SIRASINDA KRİZ YÖNETİM SÜRECİ	135

ŞEKİLLER LİSTESİ

	SAYFA
ŞEKİL-1 :NEOKLASİK REALİST YAKLAŞIMA GÖRE DIŞ POLİTİKA KARAR VERME SÜRECİ	12
ŞEKİL-2 :KRİZİN EVRELERİ	27

RESİMLER LİSTESİ

	SAYFA
RESİM-1 :Makarios III	45
RESİM-2 :Feridun Cemal Erkin	50
RESİM-3 :İsmet İnönü	54
RESİM-4 :Lyndon B. Johnson	56
RESİM-5 :Georgios Papandreu	57
RESİM-6 :Dean Acheson	57
RESİM-7 :Andreas Papandreu	58
RESİM-8 :Orgeneral İrfan Tansel	74
RESİM-9 :Kemal Satır	85
RESİM-10 :Albay George Papadopoulos	93
RESİM-11 :Georgios Grivas	94
RESİM-12 :Glafkos Klerides	95
RESİM-13 :Rauf Denktaş	95
RESİM-14 :Süleyman Demirel	96
RESİM-15 :İhsan Sabri Çağlayangil	97
RESİM-16 :Orgeneral Cemal Tural	108
RESİM-17 :Cyrus Vance	110
RESİM-18 :BM Genel Sekreteri U-Thant	120
RESİM-19 :Hasan Esat Işık	128
RESİM-20 :BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim	128
RESİM-21 :Joseph J. Sisco	129
RESİM-22 :Nikos Sampson	130
RESİM-23 :İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan	131
RESİM-24 :Georgios Mavros	131
RESİM-25 :Bülent Ecevit	136
RESİM-26 :Dimitris Ionnidis	144
RESİM-27 :Evangelos Averoff	145
RESİM-28 :Turan Güneş	146
RESİM-29 :Konstantin Karamanlis	149
RESİM-30 :Orhan Birgit	150
RESİM-31 :Necmettin Erbakan	156
RESİM-32 :Orgeneral Semih Sancar	156

ÖN SÖZ

Öncelikle tez çalışmam süresince bana yol gösteren, beni teşvik eden, yardımlarını ve desteğini benden hiçbir zaman esirgemeyen değerli danışmanım Sayın Doç. Dr. Fuat AKSU'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca eğitim-öğretim hayatım boyunca hoşgörüsünü ve güler yüzlülüğünü esirgemeyen tüm SAREN personeline ve öğretim üyelerine göstermiş oldukları ilgi ve alakadan ötürü şükranlarımı arz ederim. Son olarak, bu yoğun çalışma süresince maddi ve manevi desteklerini benden hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme ve sevgili dostlarıma sonsuz sevgi ve teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Mücahit BEKTAŞ

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerde “kriz” terimi, genel olarak, ulusal değerleri tehdit eden, hızla karşılık verilmesi gereken ve buna bağlı olarak da karar vericilerin dikkatlerini en yüksek seviyede tutmaları gereken durumu nitелеmek için kullanılmaktadır. Kriz yönetimi ise, bir kriz durumunun teşhisinden başlayarak, gerekli yönlendirici kararların alınmasına, uygulanmasına, takip ve kontrolüne kadar uzanan bir faaliyetler dizisi olarak tanımlanmaktadır. Kriz yönetimi anlayışı uluslararası ilişkiler alanında giderek yaygın bir hal almaktadır. Günümüzde devletler kendi dış politikalarında karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri kriz durumlarını en iyi şekilde yönetebilme ve çözebilme ihtiyacını yakından hissetmektedir. Bu doğrultuda devletler kendilerine en uygun kriz yönetim anlayışını kendi dış politika yapım süreçleri ile entegre etme çabası içindedir.

Bu bağlamda Türk Dış Politikası tarihine bakıldığında çok sayıda "kriz" olarak nitelendirebilecek durumla karşılaşıldığı söylenebilir. Bu krizlerden bazıları "dış politika krizi" olarak nitelendirebilecek krizler iken, bazıları da doğrudan tarafı olunmayan ancak etki ve sonuçları bakımından Türkiye'yi sürece dahil olmaya zorlayan “uluslararası krizlerdir”. Dış politika krizleri sırasında karar verici aktör ve süreçlerin dış politika davranışlarına ne yönde etki yaptığı analiz edilerek, aktörün/devletin dış politika karar alma sürecine ilişkin genel bir değerlendirmeye ulaşmak mümkündür. Bu çerçevede Türkiye özelinde karar alma süreçlerinde etkili olan temel aktörlerin kriz durumlarındaki davranışlarına ve kullandıkları araçlara bakılarak Türk Dış Politikasının temel özellikleri ve kriz yönetim kültürü hakkında genel bilgilere ulaşılabilir.

Çalışma kapsamında Türk Dış Politikasının temel gündem maddelerinden biri olan Kıbrıs sorunu örnek olay olarak seçilmiştir. Kıbrıs sorununun ortaya çıkışı ile birlikte sorunun “kriz” halini aldığı durumlar analiz edilerek Türkiye'nin bu krizler sırasında nasıl bir dış politika karar verme sürecine sahip olduğu, bu krizler sırasında kararlarını hangi öncelik ve kıstaslara göre verdiği, hangi araçlardan yararlandığı saptanmaya çalışılacaktır. Bu açıdan üç önemli kriz safhası saptanmıştır. Bunlar sırasıyla; 1963-1964 Kıbrıs krizi, 1967 Kıbrıs krizi ve 1974 Kıbrıs krizidir.

Türkiye açısından bu krizleri yönetme biçimi belirgin bir biçimde birbirinden farklılıklar göstermektedir. Örneğin, 1963-1964 ve 1967 krizleri kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılarak çözülen krizler olmasına karşın, 1974 Kıbrıs krizi sırasında artık bir kuvvet kullanma tehdidi değil fiili savaş hali söz konusudur. Sonuç olarak, çalışma kapsamında 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri kriz yönetim

stratejileri açısından karşılaştırmalı analize tabi tutulup, o döneme ait karar alma süreçlerine ilişkin genel bir perspektif ortaya konmaya çalışılacaktır. Ayrıca bu krizler sırasında uygulanan kriz yönetim stratejilerinin Türk Dış Politikası açısından ne tür sonuçlar doğurduğu ortaya konmaya çalışılacak ve de hayata geçirilen bu stratejilerin olumlu ve olumsuz tarafları incelenerek, 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır. Böylelikle Kıbrıs sorunu özelinde Türk Dış Politikasının kriz durumlarını yönetmedeki yeterliliği ve etkinliği değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Çalışma kapsamında 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri sırasında Türk Dış Politikasına hakim kriz yönetim anlayışının, Türkiye'nin bu krizlere olan yaklaşımını nasıl şekillendirmiş olduğunun ortaya konması amaçlanmaktadır. Bununla birlikte Türk Dış Politikası karar alma süreçlerinin incelenmesi ve karar alıcılar üzerinde etkili olan faktörlerin bu krizlere olan yaklaşımı ve davranış kalıplarını ne yönde etkilediğinin saptanması da hedeflenmektedir.

Çalışmada karar vericiler tarafından kriz sırasında kullanılan kriz yönetim stratejilerinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olmasının kriz yönetim sürecinin başarısını arttırıp arttırmadığı, karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabalarının kriz yönetim sürecini daha rasyonel hale getirip getirmediği ve rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olmasının, rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğini azaltıp azaltmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bununla birlikte rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesinin, kriz yönetim sürecinin başarısını ne yönde etkilediği, karar vericilerin rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemediği takdirde, rakip tarafın istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olup olmayacağı, yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesinin, rakip taraf üzerindeki inandırıcılığı ne yönde etkilediği ve karar vericiler tarafından rakip tarafı ödüllendirici veya çözüme teşvik edici unsurların ortaya konmasının, rakip tarafın istemleri yerine getirme arzusunu arttırıp arttırmadığı irdelenecektir. Ayrıca krizler sırasında rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanmasının, kriz yönetim sürecinin başarısını ne yönde etkilediği, karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanmasının, kullanılacak kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırıp arttırmayacağı, rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesinin, karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerini daha rasyonel hale getirip getirmediği ve rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınmasının, rakip taraf üzerindeki baskıyı arttırıp arttırmadığı araştırılacaktır. Çalışmada karar vericilerin

motivasyon derecelerinin yüksek olmasının, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturup oluşturmadığı, rakip tarafın motivasyonunun yüksek olmasının, talepleri yerine getirme hususunda istekli olmamasına neden olup olmadığı, liderlerin bilgi düzeylerinin, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerilerinin, krizi idare edebilme yeteneklerinin ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetlerinin, kriz yönetim sürecini etkileyip etkilemediği analiz edilecektir. Bununla birlikte krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçiminin, kriz yönetim sürecinin başarısını ne yönde etkilediği, karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olmasının, krizle ilgili yaklaşım geliştirirken daha kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunup olunmamasını nasıl etkilediği ve krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunmasının, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini ne yönde etkilediği irdelenmeye çalışılacaktır. Son olarak ise, karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olmasının, kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde bulunulmasına neden olup olmadığı, krizler sırasında uluslararası kamuoyu ve medya desteğine sahip olunmasının, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini etkileyip etkilemediği, kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmamasının, karar vericilerin meşruiyetini ne yönde etkilediği ve rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulmasının, krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapıp yapmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Çalışma çerçevesinde toplanan verilerin, Türkiye'nin karşılaştığı dış politika krizleri ve uluslararası krizlerdeki karar alma süreçlerine ve dış politika davranışlarına ne yönde etkiler yaptığının değerlendirilmesinde faydalı olacağı düşünülmektedir. Daha önce yapılan çalışmalarda Kıbrıs sorunu çok farklı boyutları ile ele alınmış olmasına rağmen, kriz yönetimi stratejileri açısından çok detaylı bir şekilde incelenmemiştir. Bu nedenle çalışmanın, bu alandaki açığın bir nebze de olsun giderilmesine katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Çalışma kapsamında Türkiye gibi orta güç kapasitesine sahip ölçekteki ülkelerin dış politika krizlerinde saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri benimsediği varsayılmıştır. Ayrıca demokratik siyasal bir ortamın, devletleri karar alma süreçleri bakımından daha rasyonel davranmaya zorladığı kabul edilmiştir. Çalışmada genel olarak konunun uluslararası ilişkiler boyutu incelenecek ve temel aktörler olarak Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan ele alınacaktır. Zaman dilimi olarak ise, 1960-1974 arası dönem incelenecektir.

Çalışmanın amacına uygun olarak verilerin toplanması ve çözümlenebilmesi için "İlişkisel Araştırma Modeli" kullanılacaktır. Bu kapsamda öncelikle kavramsal ve

kuramsal çerçeve oluşturulacaktır. Kavramsal ve kuramsal çerçeve kapsamında Neoklasik Realizm yaklaşımı ve dış politika analizi konusu incelenecek, daha sonra ise kriz kavramı, kriz analizi, kriz yönetimi, kriz yönetim stratejileri ve kriz yönetiminin başarısını etkileyen faktörler ele alınacaktır. İkinci bölümde 1963-1964 Kıbrıs krizi, üçüncü bölümde 1967 Kıbrıs krizi, dördüncü bölümde ise 1974 Kıbrıs krizi kavramsal ve kuramsal çerçevede belirtilen kavramlar ve yaklaşımlar doğrultusunda analiz edilecektir. Beşinci bölümde ise 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinin karşılaştırmalı analizi yapılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Uluslararası ilişkiler alanında devletlerin dış politika yapım sürecini açıklamaya çalışan dört temel yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımlar; *Innenpolitik* teoriler, saldırgan realizm, savunmacı realizm ve Neoklasik realizm başlıkları altında ifade edilmektedir. Bu dört temel yaklaşım devletlerin dış politika yapım sürecine ilişkin birbirinden farklı açıklamalar dile getirmektedir. Örneğin, *Innenpolitik* teoriler, dış politika yapım sürecinde iç faktörlerin etkisini ön plana çıkarmaktadır. Bu teoriler karar verici olarak liderin inançları, liderin kişiliği, ideoloji, ulusal karakter, sosyoekonomik ve siyasi yapı gibi iç faktörlerin dış politika yapım sürecini belirlediğini savunmaktadır. *Innenpolitik* teorilere örnek olarak, liberal teorilerden demokratik barış teorisi ve Robert Putnam'ın iki seviyeli oyun (two level games) teorisi gösterilebilir. Demokratik barış teorisine göre, demokratik yönetim sistemine sahip devletlerin ilişkilerinde kamuoyunun sınırlayıcı etkisi dolayısı ile kolay kolay savaşa başvuramadıkları öne sürülmektedir. Robert Putnam'ın iki seviyeli oyun teorisine göre ise, uluslararası anlaşmalar her ne kadar devlet başkanları tarafından imzalanırsa da, meclisin ve kamuoyunun bunun meşruiyetine ikna edilmesi gerektiğini savunulmakta ve bunun nasıl yapıldığına dair bir dış politika analizi yaklaşımı ortaya konmaktadır. Ayrıca konstrüktivizm de *Innenpolitik* teorilere örnek olarak gösterilebilir. Çünkü konstrüktivizm dış politika kararların uluslararası sistemden gelen baskılara bir tepki olmaktan ziyade sosyal olarak inşa edildiğini ve uluslararası ilişkilerin sosyal ilişkilerden meydana geldiğini savunmaktadır. Konstrüktivizm klasik uluslararası ilişkiler yaklaşımlarındaki güç ve çıkar kavramlarını tamamen yok saymamakla beraber bu kavramların nasıl sosyal olarak inşa edildiğine odaklanmaktadır. *Innenpolitik* yaklaşımın çok çeşitli biçimleri bulunmaktadır. *Innenpolitik* teorilerin her bir biçimi, dış politika yapım süreci üzerinde farklı bir iç faktörün etkisinin altını çizmektedir.¹ Fakat tüm *Innenpolitik* teoriler, dış politika yapım sürecinin en iyi, ülke içi dinamiklerin incelenmesi sonucu anlaşılacağını varsaymaktadır. Yani *Innenpolitik* dış politika teorileri, ülke içi faktörlerin etkisini ön plana çıkarmaktadır. Bununla birlikte *Innenpolitik* teoriler, benzer iç sistemlere sahip devletlerin dış politika yapım sürecinde farklı tepkiler vermesini veya birbirine benzer iç sistemlere sahip olmayan devletlerin dış politika yapım sürecinde aynı tepkiler vermesini açıklamakta yeterli olamamaktadır.

Realist dış politika yaklaşımı ise, uluslararası sistemin güvenlik peşinde koşan ve rasyonel birimler olan devletlerden meydana geldiğini belirtmektedir. Realist

¹ Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", *World Politics*, 1998, Vol. 51, No. 1, s. 148.

yaklaşım içinde yapısal teoriler olarak nitelendirilen saldırgan ve savunmacı realizm olmak üzere iki temel dış politika yaklaşımı vardır. Her ne kadar yapısal realizm saldırgan ve savunmacı realizm diye ikiye ayrılıyorsa da, savunmacı realizmi yapısal realizmle örtüşürmek yanlışlık olmayacaktır. Çünkü yapısal realizmin bir diğer deyişle Neorealizmin (savunmacı realizmin) kurucusu Kenneth Waltz aslında statükocu bir sistem yapısına işaret etmektedir. Waltz'a göre sistem, ülkeleri güç elde etme yarışına değil güçlerini koruma, varlıklarını sürdürme ve hayatta kalmaya çalışmaya sevk etmektedir. Çünkü ülkelerden birinin öne çıkmaya çalışması bir tepki oluşturarak aslında kendi güvenliğini riske atmaktadır. Saldırgan realizm, devletlerin anarşik uluslararası sistemde güvenliklerini sağlamak için göreceli olan avantajlarını ve güç kapasitelerini arttırmaya çalıştıklarını varsaymaktadır. Ayrıca devletler arasındaki iç farklılıkları görece önemsiz olarak değerlendirmektedir. Çünkü uluslararası sistemden gelen baskıların aynı şartlarda bulunan devletleri onların iç özelliklerine rağmen benzer tepki vermeye yönlendirecek kadar güçlü ve açık olduğunu öne sürmektedir. Bununla birlikte saldırgan realizme göre, devletlerin dış politika yapım sürecinin anlaşılması için devletlerin göreceli güç kapasitelerinin ve dış çevrelerinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü saldırgan realizm tarafından bu faktörlerin devletlerin dış politika yapım sürecini şekillendirdiği kabul edilmektedir. Yani Saldırgan realizm, dış politika yapım sürecinde sistemik faktörlerin etkisini ön plana çıkarmaktadır.²

Neoklasik realizm ise, yukarıda bahsedilen üç dış politika perspektifinden farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Neoklasik realizm, devletlerin güvenlik arayışı içinde olduğu varsayımının aksine, devletlerin uluslararası anarşik ortamın meydana getirdiği belirsizliklere yanıt vererek dış çevrelerini kontrol ve şekillendirme arayışı içinde olduklarını varsaymaktadır. Neoklasik realizm, iç ve dış faktörleri birleştirmektedir. Neoklasik realizme göre, dış politika yapım süreci devletin uluslararası sistemdeki konumu ve göreceli güç kapasitesi tarafından şekillenmektedir. Fakat Neoklasik realistlere göre, devletin uluslararası sistemdeki konumunun ve sahip olduğu güç kapasitesinin dış politika yapım sürecine etkisi dolaylı ve karmaşıktır. Çünkü sistemik baskılar iç değişkenler yoluyla dış politika kararlarına dönüşmektedir. Bu nedenle Neoklasik realizm dış politika yapım sürecini anlamak için sistemik baskıların karar vericilerin algısı ve devletlerin iç yapısı gibi iç faktörler tarafından nasıl dönüştürüldüğünün incelenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bundan dolayı Neoklasik realistler, yapısal teorisyenler ile konstrüktivistlerin ortasında yer almaktadır. Çünkü yapısal teorisyenler, sistemik sınırlamalar ile

² Ibid., s. 149.

devletin dış politik alana karşı tepkileri arasında doğrudan bir bağlantı olduğunu belirtmektedir. Konstrüktivistler ise, sistemik sınırlamalara karşı çıkmakta ve uluslararası gerçekliğin sosyal olarak inşa edildiğini öne sürmektedir.³

Neoklasik realizmin, diğer dış politika yaklaşımlarına göre karar alma süreci ve dış politika analizine ilişkin daha kapsayıcı bir açılım sağladığı görülmektedir. Ayrıca dış politika analizine ilişkin daha açıklayıcı ve tutarlı bir zemin sunduğu kabul edilmektedir. Bu kapsamda Neoklasik realizm incelemesine geçmeden önce Neoklasik realizmi oluşturan iki temel yaklaşım olan Klasik realizm ve Neorealizmin temel varsayımları ortaya konacaktır. Daha sonra ise, Neoklasik realizmin temel argümanları ve dış politika yapım sürecine getirdiği perspektif irdelenecektir.

1.1. KLASİK REALİZM

Uluslararası ilişkiler alanının kuramsal gelişiminde realist teorinin önemli bir yeri vardır. Realist teori, 1930'lu yılların sonundan 1980'lerin ortalarına kadar çok uzun bir dönemde uluslararası ilişkiler alanının başat ve hakim teorik yaklaşımı olmuştur. Realizm, I. Dünya Savaşı sonrası uluslararası ilişkiler alanına hakim olan idealist anlayışın uluslararası sistemin işleyişini açıklamada başarısız olması sonucu gelişmeye başlamış ve idealist anlayışa bir tepki ve eleştiri olarak ortaya çıkmıştır. Realizm anlayışını savunanlar idealizmi uluslararası politikanın gerçek yapısını ve güç politikasına dayanan temellerini kavrayamadıkları için eleştirmiştir.⁴ II. Dünya Savaşı sonrası ortamda askeri ve güvenlik konularının önem kazanması ile realizm uluslararası ilişkileri açıklamada başat teori haline gelmiştir. Realistler, idealistlerin yaptığı gibi olması gerekeni değil, var olanı incelemenin gerekliliği üzerinde durmuştur. Realistler, uluslararası ilişkileri normatif temelden ziyade ampirik bir zeminde değerlendirmenin gerekliliğini savunmaktadır. Entelektüel temellerini Thucydides, Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'un çalışmalarında bulan realist teorinin güçlü savunucuları olarak; E. H. Carr ve Hans Morgenthau örnek gösterilebilir.⁵

Realizm insan doğasından yola çıkarak devletlerin doğası ve uluslararası politika hakkında bir takım varsayımlarda bulunmaktadır. Realistler, insanın doğası ile ilgili olumsuz bir yaklaşıma sahiptir. İnsanın sürekli kendini düşünen, bencil bir doğaya sahip olduğunu varsaymaktadırlar. Ayrıca devletlerin de tıpkı insanlar gibi

³ Ibid., s. 152.

⁴ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 2004, Cilt:1, Sayı:1, 33-60, s. 33-35.

⁵ Ibid., s. 37.

kendi çıkarlarını düşünen bir anlayışa sahip olduklarını ifade etmektedirler.⁶ Bununla birlikte devletlerin uluslararası ilişkiler alanında moral değerlere ve ahlaki kıstaslara göre hareket etmediklerini⁷, tamamen kendi ulusal çıkarlarına odaklanarak politika geliştirdiklerini öne sürmektedirler.

Realist teori, uluslararası ilişkileri güç ve çıkar mücadelesi olarak görmekte ve bu kavramları yaklaşımının temeline oturtmaya çalışmaktadır. Realist anlayışta güç elde etmek temel amaç olarak görülmektedir.⁸ Çünkü uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğu ve bu sistemde sistemin düzenini ve güvenliğini sağlayacak bir üst otoriteden söz etmenin mümkün olmadığı öne sürülmektedir. Realizme göre, devletlerin sahip oldukları güç kapasitesi önemli bir role sahiptir. Çünkü devletler sahip oldukları güç kapasiteleri ile rakip devletlerin davranışlarını ve tutumlarını etkileyebilmektedir.⁹ Bu nedenle realistler, genellikle askeri güç ve güvenlik konularını temel almaktadır. Diğer konuları ele alırken temel olarak yine askeri güç ve güvenlikle bağlantısını kurarak değerlendirme yapmaktadırlar.

Realizme göre uluslararası ilişkilerin temel aktörleri devletlerdir.¹⁰ Bu nedenle de uluslararası ilişkiler devletler arasındaki karşılıklı etkileşim süreci olarak değerlendirilmektedir. Realizm devletleri bütüncül aktörler olarak ele almaktadır. Dış politika yapım süreçlerine ilişkin yaklaşımlar ortaya konurken devletlerin kendi iç politikalarından kaynaklanan farklılıklar dikkate alınmamaktadır.¹¹ Realizm, devletleri kendi ulusal çıkarları doğrultusunda hareket eden aktörler olarak görmekte ve devletlerin rasyonel hareket ettiklerini varsaymaktadır.¹² Bu yaklaşıma göre, devletler kendi mevcut güç kapasitelerini kullanarak ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

Realistler, uluslararası sistemin istikrarını sağlayan temel unsur olarak devletler arasındaki güç dengesini görmektedir. Çünkü güç peşinde koşan devletler, güç elde etme mücadelesi içindeyken aynı zamanda da rakip olarak gördüğü devletlerin güç elde etmesini engellemeye yönelik bir tutum sergilemektedir.¹³ Böylelikle realistlere göre, devletlerin birbirlerini dengelemesi sonucu uluslararası

⁶ Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Atila Eralp (der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 73.

⁷ Aydın, a.g.e., s. 47.

⁸ Ibid., s. 74.

⁹ Ibid., s. 75.

¹⁰ Faruk Yalvaç, "Devlet", Atila Eralp (der.), **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 17.

¹¹ Atila Eralp, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Atila Eralp (der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 87.

¹² Aydın, a.g.e., s. 41.

¹³ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", **A.Ü. S.B.F. Dergisi**, 1996, Cilt: 51, Sayı: 1, 71-114, s. 87.

sistemde bir güç dengesi ortaya çıkmaktadır. Bu da uluslararası sistemin anarşik yapısına rağmen istikrar ve güvenlik ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Kısacası realizm, uluslararası sistemin işleyişini incelerken iç politika ile dış politika arasında bir ayrıma gitmekte¹⁴ ve dış politikayı güç mücadelesi ve güç dengesi kavramları temelinde açıklamaktadır.

1.2. NEOREALİZM

Davranışsalcı teori, klasik realizmi yeteri kadar bilimsel olmamak ile eleştirmiş ve artan eleştiriler karşısında klasik realizmin temel varsayımlarının gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuştur.¹⁵ Bu bağlamda klasik realizme daha fazla bilimsel bir temel kazandırmak maksadıyla 1979 yılında Kenneth Waltz "Uluslararası Politika Teorisi" (Theory of International Politics) adlı kitabı yazmış ve böylelikle Neorealist anlayışın temellerini atmıştır.¹⁶ Waltz, analiz düzeyi olarak sistem ve yapı kavramlarına öncelik vererek daha bilimsel bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamıştır.

Waltz, farklı ideolojilere ve siyasi anlayışlara sahip olan devletlerin benzer politikalar izlemesinin nedenini açıklarken uluslararası yapı kavramından yararlanmaktadır.¹⁷ Waltz'a göre devletlerin kendi içsel farklılıklarına rağmen benzer politikalar izlemeleri uluslararası yapının kısıtlayıcı ve belirleyici etkisinden kaynaklanmaktadır. Waltz, uluslararası yapı ile ulusal yapılar arasında farklılık olduğunu öne sürmektedir.¹⁸ Çünkü, uluslararası yapı da anarşik bir durum söz konusu iken, ulusal yapılar hiyerarşik bir örgütlenme modeline sahiptir.

Uluslararası yapının anarşik olması nedeniyle, Neorealizm devletlerin sistemin gerekleri doğrultusunda politika izlediklerini öne sürmektedir. Bununla birlikte uluslararası sistem ile devletler arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğuda ifade edilmektedir. Waltz'a göre uluslararası yapı devletlerin davranışları üzerinde etkide bulunurken, devletlerin davranışları da uluslararası yapı üzerinde etkide bulunmaktadır.

Neorealizme göre, güç elde etmek temel amaç olarak görülmemektedir. Neorealizm teorisi, güç kavramını ihtiyaç halinde kullanılacak bir araç olarak değerlendirmektedir. Waltz'a göre devletlerin birincil amacı güç elde etmek değildir.

¹⁴ Ibid., s. 96.

¹⁵ Oktay F. Tanrısever, "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", Atila Eralp (der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 98.

¹⁶ Ibid., s. 137.

¹⁷ Aydın, **Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi...**, s. 49.

¹⁸ Yalvaç, "Devlet",..., s. 27.

Asıl amaç devletlerin kendi güvenliklerini sağlamasıdır.¹⁹ Bununla birlikte Neorealizme göre, uluslararası sistemdeki güç dengesi süreklilik arz etmekte ve sistemin ana karakterini teşkil etmektedir. Uluslararası sistem, iki kutuplu veya çok kutuplu olsa da güç dengesinin yine meydana geleceği değerlendirilmektedir.

Klasik realistler, devletlerin karşılıklı etkileşimine odaklanarak bir takım çıkarımlar yaparken Neorealistler uluslararası yapıyı temel alarak devletlerin karşılıklı etkileşimini açıklamaya çalışmıştır. Bu nedenle klasik realist anlayışta tümevarım yöntemi kullanılırken, Neorealist anlayışta tümdengelim yöntemi kullanılmaktadır. Bununla birlikte klasik realizme göre, devletlerin güç elde etme ve çevresine egemen olma isteği insan doğasından kaynaklanıyorken, Neorealizme göre ise devletlerin içinde bulundukları sistemin gerekliliğinden kaynaklanmaktadır.²⁰ Klasik realizm, devletler arasında yaşanan güç mücadelesini açıklarken insan doğasının kötümser olduğu yorumundan hareket ederken, Neorealizm, güç mücadelesini uluslararası sistemin yapısı ile açıklamaktadır.

Klasik realizm, uluslararası sistemin anarşik bir yapıya sahip olduğunu kabul etmektedir. Fakat anarşi kavramını devletlerin dış politikaları üzerinde etkili olan bir kavram olarak değerlendirmemektedir. Klasik realistlere göre, güç dengesi dışında devletlerin davranışları üzerinde belirleyici ve kısıtlayıcı başka bir unsur bulunmamaktadır. Neorealistler ise, anarşi kavramının devletlerin dış politikaları üzerinde belirleyici ve kısıtlayıcı olduğunu varsaymaktadır. Çünkü anarşik ortamda hareket eden bir devletin mutlak güvenliğinin diğer devletlerin mutlak güvensizliği anlamına geleceğini öne sürmektedir.²¹ Ayrıca klasik realizmin devletlerin ahlaki ölçütlere göre hareket etmediği varsayımı, Neorealist yaklaşımda dikkate alınmamıştır. Bu nedenle Neorealizmin bilimsel olma iddiasına bir takım eleştiriler getirilmiştir.

1.3. NEOKLASİK REALİZM

Neoklasik realizm terimi ilk olarak Gideon Rose'un *World Politics*'de yayınlanan "*Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy*" adlı makalesi ile uluslararası ilişkiler literatürüne kazandırılmıştır.²² Bu teori çerçevesinde Kenneth Waltz ve Robert Gilpin'in yapısalcı realizm anlayışı ile E.H. Carr ve Hans

¹⁹ Ibid., s. 116.

²⁰ Faruk Yalvaç, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", Atilla Eralp (der.), **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 152.

²¹ Ibid., s. 150.

²² Gideon Rose, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", **World Politics**, 1998, Vol. 51, No. 1, 144-172.

Morgenthau'nun klasik realizm yaklaşımından yeni bir sentez meydana getirilmiştir. Neoklasik realizmin önde gelen savunucuları arasında Randall Schweller, Fareed Zakaria, Thomas Christensen, Jack Snyder, William Wohlforth ve Aaron Friedberg gibi teorisyenler gösterilebilir.²³ Neoklasik realizm, devlet ve sistem düzeylerini birlikte ele alarak analiz yapmaktadır. Devletlerin uluslararası sistem dahilinde karşılıklı etkileşimde bulunduklarını kabul etmekte ve devletlerin izlemiş oldukları politikaların nedenlerine ve devletlerin farklı zaman dilimlerinde neden benzer bazı politikalar takip ettiğine ilişkin bir takım açıklamalar getirmeye çalışmaktadır.²⁴ Neoklasik realizm, realist kuramın dış politikayla ilgilenen kısmı olarak da kabul edilmektedir. Neoklasik realist teori, devletlerin dış politika davranışlarını analiz etmek için kapsayıcı bir çerçeve oluşturmaktadır.²⁵

Neoklasik realist yaklaşım, sistemsel değişkenlerin sınırlandırıcı ve belirleyici etkisini dikkate almaktadır. Bununla beraber, sistemsel etkilerin dış politikaya nasıl yansıdığını ve nasıl algılandığını da araştırma konusu yapmakta ve bunun uluslararası sistemdeki güç dağılımını anlamak kadar belirleyici ve önemli olduğunu öne sürmektedir.²⁶

Neoklasik realizme göre, liderler ve karar alıcılar hem iç hem de uluslararası politik ortam tarafından kısıtlanabilmektedir.²⁷ Siyasetçiler, bürokratlar ve askeri liderler dış politika seçeneklerini oluştururken kendi algılamalarından, nispi güç hesaplamalarından ve diğer devletlerin niyetlerinden etkilenmektedir.²⁸ Bu nedenle Neoklasik realizmde liderlerin uluslararası sistem ve iç politika ile ilgili algı ve inançlarının saptanması önemli bir yer tutmaktadır. Dış politika kararları, siyasi liderin ve karar verme sürecinde yer alan elit kesimin olayları algılayış ve değerlendiriş biçimine göre alınmaktadır.²⁹ Bu bağlamda liderlerin olayları algılayış biçimi ile devletlerin sergilemiş oldukları dış politika davranışları arasında bir bağ olduğu varsayılmaktadır. Ayrıca liderlerin dış politika sorunlarını değerlendirirken iç faktörlerin etkisi altında kaldıkları öne sürülmektedir.³⁰ Örneğin; her siyasi liderin temel endişesi görevde kalmak ve görevini sürdürmektir. Görevde kalabilmek için liderler seçmenin taleplerini dikkate almak zorundadır. İç siyasi destekten yoksun liderler çatışmalardan kaçınma eğilimi içindedir. Çünkü lider için başarısız bir

²³ Balkan Devlen and Özgür Özdamar, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", Annette Freyberg-Inan, Ewan Harrison, and Patrick James (ed.), **Realism Today: A Paradigmatic Inventory**, John Hopkins University Press, Baltimore, 2009, 136-163, s. 137.

²⁴ Ibid., s. 136.

²⁵ Ibid., s. 137.

²⁶ Ibid., s. 137.

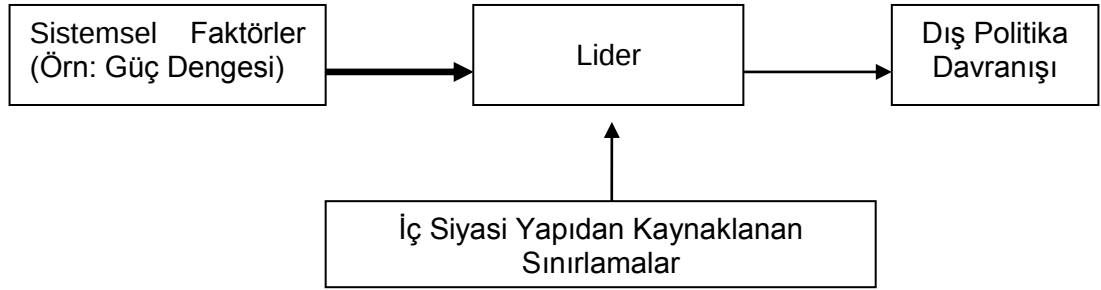
²⁷ Rose, a.g.e., s. 152.

²⁸ Jeffrey W. Taliaferro, "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State", **Security Studies**, 2006, Vol. 15, No: 3, 464-495, s. 485.

²⁹ Rose, a.g.e., s. 147.

³⁰ Devlen ve Özdamar, a.g.e., s. 137.

politikanın maliyeti görevi bırakmak olacaktır. Neoklasik realistler, güç kavramı ile politika gereklilikleri arasındaki ilişkinin ortaya konması gerektiğine inanmaktadır.³¹ Devletlerin temel amacının kendi güvenliklerini sağlamak olduğuna inanan Neorealist teorinin aksine, Neoklasik realistler, devletlerin temel amacının uluslararası anarşik ortamdan kaynaklanan belirsizliklere cevap vermek olduğunu varsaymaktadır. Neoklasik realizm yaklaşımında devletlerin bunu kendi dış çevrelerini şekillendirerek ve kontrol ederek yaptığı ifade edilmektedir.³² Bununla birlikte Neoklasik realistler de Neorealistler gibi anarşik uluslararası sisteme ve güç dağılımının önemine vurgu yapmaktadır.³³

Şekil-1 Neoklasik Realist Yaklaşımına Göre Dış Politika Karar Verme Süreci³⁴

Neorealizme göre, uluslararası sistemin anarşik yapısı devletlerin güç elde etmesi için güçlü bir dürtü sağlamaktadır. Fakat Neoklasik realizme göre, devletlerin içinde neler olduğu, insanların ne düşündükleri ve nelere inandıkları bilinmeden güç kavramı yeterince ve tam olarak anlaşılamaz.³⁵ Bununla birlikte iç değişkenler, devletlerin dış politikalarını şekillendiren sistemsel değişkenlerden bağımsız olarak da düşünülememektedir. Neoklasik realizm, iç dengeleme sayesinde devletlerin uluslararası çevredeki değişikliklere uyum sağlama yeteneklerindeki çeşitliliği, Neorealizmin güç dengesi teorisine kıyasla daha net bir şekilde açıklayabilmektedir. Fakat en nihayetinde Neorealist güç dengesi teorisi gibi, Neoklasik realizm de uluslararası sistemin devletlerin dış politika davranışlarını şekillendirici etkisini kabul

³¹ Rose, a.g.e., s. 147.

³² Ibid., s. 152.

³³ Jeffrey W. Taliaferro et. al., *Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy*, Cambridge University Press, New York, 2009, s. 7.

³⁴ Ibid., s. 144.

³⁵ Brian Rathbun, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", *Security Studies*, 2008, Vol. 17, 294-321, s. 301.

etmektedir.³⁶ Neoklasik realizm, devletleri uluslararası politikanın en önemli aktörleri olarak görmektedir.³⁷ Fakat devletleri tamamen toplumdan bağımsız ve siyasi-askeri kurumlardan ibaret bir yaklaşımla ele almamaktadır.³⁸ Neoklasik realistler, dış politika kararlarını devlet-toplum koordinasyonunun bir sonucu olarak görmektedir.³⁹

Neoklasik realizm, Neorealizmin teorik olarak daha da ileri götürülmesinde önemli ve kilit bir rol oynamıştır. Neoklasik realizm, realizmin diğer türlerinin dejenerasyona uğramış veya farklılaşmış bir hali olarak düşünülmemelidir. Aslında realizmin çeşitli versiyonlarının doğal ve ilerici bir sonraki adımı olarak değerlendirilmelidir.⁴⁰ Realizmin diğer versiyonları gibi, Neoklasik realizm de politikayı kıt kaynakların ve yaygın belirsizlik durumunun olduğu bir dünyada farklı devletler arasındaki güç ve güvenlik elde etmek için yapılan sürekli bir mücadele olarak görmektedir. Uluslararası sistemde bir üst otoritenin olmaması uluslararası çatışmaların nedeni olarak değerlendirilmektedir. Uluslararası sistemden gelen baskıların devletlere kendi güvenliklerini sağlamak ve daha etkin olmak için bir zorunluluk oluşturduğunu savunmaktadır.⁴¹

Neoklasik realizm, dış politika davranışları teorileri açısından verimli bir zemin teşkil etmektedir. Çünkü Neorealizmin tekrarlayan kalıplara odaklanan yaklaşımının ötesine geçmekte ve devlet içi ve kişisel faktörleri de analizin içine dahil etmektedir.⁴² Böylelikle Neoklasik realizm çeşitli teorik yaklaşımları ve farklı metodolojileri bir arada kullanma imkanını sağlamaktadır. Neorealizmin yapı-ajan ilişkisini ele almasının aksine, Neoklasik realizm uluslararası sistem konusunda siyasi elitlerin algılamalarına odaklanmaktadır. Bu yaklaşımda siyasal liderin uluslararası sistem hakkındaki inanç ve algısı ile iç siyasi hesaplamalar analizin merkezinde yer almaktadır.⁴³

³⁶ Taliaferro vd., a.g.e., s. 494.

³⁷ Ibid., s. 24.

³⁸ Ibid., s. 27.

³⁹ Ibid., s. 27.

⁴⁰ Rathbun, a.g.e., s. 311.

⁴¹ Taliaferro vd., a.g.e., s. 4.

⁴² Devlen ve Özdamar, a.g.e., s. 136.

⁴³ Ibid., s. 138.

Tablo-1 Klasik Realizm, Neorealizm ve Neoklasik Realizm Arasındaki İlişki ⁴⁴

Araştırma Programı	Epistemoloji ve Metodoloji	Uluslararası Sistemin Görünümü	Birimlerin Görünümü	Bağımlı Değişkenler	Nedensel Mantık
Klasik Realizm	Tümevarımsal Teori; Politikanın doğası üzerine veya ayrıntılı tarihsel analiz (Genellikle Batı Avrupa Tarihi) üzerine felsefi yansıma	Biraz Önemli	Farklı	Devletlerin Dış Politikaları	Güç Dağılımı veya Çıkarların dağılımı (Revizyonist vs. Statüko) ↓ Dış Politika
Neo Realizm	Tümdengelimsel Teori; Nitel ve bazen de nicel yöntemler kullanılarak test edilen rekabet hipotezi	Çok önemli; Doğası gereği rekabetçi ve belirsiz	Benzer	Uluslararası Siyasi Çıktılar	Nispi Güç Dağılımı (Bağımsız Değişken) ↓ Uluslararası Çıktılar (Bağımlı Değişken)
Neoklasik Realizm	Tümdengelimsel Teorileştirme; Nitel yöntemler kullanılarak test edilen rekabet hipotezi	Önemli; Anarşik ortamın etkileri değişken ve karar vericiler için de bazen belirsizdir.	Farklı	Devletlerin Dış Politikaları	Nispi Güç Dağılımı (Bağımsız Değişken) ↓ İç Sınırlamalar ve Elit Kesimin Algılamaları (Müdahaleci Değişkenler) ↓ Dış Politika (Bağımlı Değişken)

1.4. DIŞ POLİTİKA ANALİZİ

Kavramsal ve kuramsal çerçeve açısından ele alınacak ikinci husus dış politika analizi konusudur. Bu kısımda öncelikle dış politika kavramına ilişkin farklı

⁴⁴ Taliaferro vd., a.g.e., s. 20.

tanımlamalar ortaya konacaktır. Sonrasında ise, dış politika analizine ilişkin temel veriler irdelenecektir. Dış politika analizi başlığı altında karar verme yaklaşımı ve karşılaştırmalı dış politika analizi konuları ele alınacaktır. Karar verme yaklaşımı başlığı altında ise küçük grup yaklaşımı, bürokratik yaklaşım ve kurumsal karar verme yaklaşımlarına değinilecektir. Karşılaştırmalı dış politika analizi başlığı altında da olay-veri metodu ve ülke incelemesi yaklaşımları incelenecektir.

1.4.1. Dış Politika Kavramı

Dış politika kavramının kesin ve herkes tarafından kabul edilen bir tanımından söz etmek mümkün değildir. Her araştırmacının kendi teorik ve metodolojik bakış açısına göre dış politika tanımı farklılık gösterebilmektedir. Dış politika, uluslararası ilişkiler disiplinin bir alt dalıdır ve uluslararası sistemin temel aktörleri olan devletlere ve devletlerin resmi organlarına ve yetkililerine odaklanarak, devletlerin davranışlarını açıklamaya çalışmaktadır.⁴⁵ Dış politika kavramı, soğuk savaş dönemi boyunca realist teorinin etkisi altında şekillenmiştir. Bu dönem boyunca devlet bütüncül bir aktör olarak görülerek iç siyasi yapının dış politika üzerindeki etkileri dikkate alınmamıştır. Dış politika, devletlerin egemenlik sahaları dışındaki alanlara ilişkin geliştirmiş oldukları politikalar olarak değerlendirilmiştir.⁴⁶

George Modelski dış politika kavramını, *"toplumların başka devletlerin davranışlarını değiştirmek ya da kendi davranışlarını uluslararası ortama uyumlu hale getirmek için geliştirdikleri faaliyetler sistemi"* olarak tanımlamıştır. P. J. McGowan'a göre ise: *"dış politika, ulusal ya da merkezi hükümetlerin kendi yasal egemenliklerinin dışında kalan oyunculara yönelik geliştirdikleri davranışlardır."*⁴⁷ James Wilkenfield dış politikayı, *"egemen devletlerin kendi egemenlik alanları dışındaki bir durumu değiştirmek ya da yeni bir durum (veya bir problem) oluşturmak amacıyla başlattıkları (ya da kendilerinin böyle bir durum veya problemle karşılaşmaları üzerine tepki verdikleri), resmiyet taşıyan eylemleri ya da tepkileri"*⁴⁸ olarak tanımlamaktadır. Christopher Hill'e göre, *"dış politika, uluslararası ilişkilerde bağımsız bir aktör tarafından (genellikle bir devlet) yürütülen resmi nitelikli dış ilişkilerin tamamıdır."*⁴⁹ Kısacası dış politika, devletlerin uluslararası sistem içinde

⁴⁵ M. Fatih Tayfur, "Dış Politika", Atila Erarp (der.), **Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 74.

⁴⁶ Brian White, "Analyzing Foreign Policy: Problems and Approaches", Michael Clarke and Brian White (ed.), **Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach**, Edward Elgar, Cheltenham, 1989, 1-26, s. 5.

⁴⁷ Tayfur, a.g.e., s. 77.

⁴⁸ Ertan Efeğil, **Dış Politika Analizi Ders Notları**, Nobel Yayınları, Ankara, 2012, s. 15.

⁴⁹ Christopher Hill, **The Changing Politics of Foreign Policy**, Palgrave MacMillan, New York, 2003, s. 3.

yetkili organ ve temsilcileri vasıtasıyla, esas itibarıyla diğer devletlere dönük olarak takip etmiş oldukları siyaset ve davranışların tümü olarak tanımlanabilir.⁵⁰

1.4.2. Dış Politika Analizi

Geleneksel dış politika yaklaşımını savunanlar, karar vericilerin rasyonel hareket ettiklerini varsaymaktadır. Çünkü karar vericilerin dış politika seçenekleri ile kendi çıkarları arasında mantıksal bir ilişki kurarak karar aldıklarını öne sürmektedirler. Bu yaklaşıma göre, dış politikanın başarılı veya başarısız olduğu ortaya çıkan neticelere bakılarak değerlendirilmektedir. Karar vericinin beklediği ve istediği bir netice ortaya çıkmışsa dış politika başarılı olarak görülür. Fakat beklenilmeyen ve istenilmeyen bir netice ile karşılaşılırsa dış politika başarısız olarak nitelendirilir.⁵¹

Dış politika analizi yaklaşımı ise, birey olarak karar vericileri ve karar verme sürecinin işleyişini ele almaktadır.⁵² Dış politika analizi yaklaşımı ilk olarak 1950'li yıllarda ortaya çıkmış ve 1960'lı yıllarda ise uluslararası ilişkiler alanının bir alt disiplini olarak görülmeye başlanmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde karar vericilerin kişilik özellikleri, inançları ve algılamaları analiz edilmeye çalışılmaktadır. Çünkü karar vericiler, karar verme süreci içinde iç ve dış baskıların yanında kendi algı, görüş ve inançları tarafından da etkilenmektedir. Bunun yanında karar vericiyi sınırlayan ve kısıtlayan siyasi, sosyolojik ve psikolojik faktörler de bulunmaktadır.⁵³ Bu yaklaşımda rasyonel aktör kavramına karşı çıkmış ve bireylerin mutlak rasyonalite ile hareket edemeyecekleri belirtilerek "sınırlı rasyonalite" kavramı ortaya atılmıştır.

Dış politika analizi yaklaşımı, devletlerin dış politika davranışını çok faktörlü ve çok düzeyli bir yaklaşım ile incelemektedir. Yani bir çok değişkeni aynı anda bir çok analiz seviyesinde incelemekte ve açıklamalar getirmektedir. Ayrıca dış politika davranışlarını incelerken insan unsurunu analizinin merkezine oturtmasından dolayı aktör merkezli bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

⁵⁰ Tayfur, a.g.e., s. 73.

⁵¹ Egegil, a.g.e., s. 20.

⁵² Hill, a.g.e., s. 15.

⁵³ Marijke Breuning, *Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction*, Palgrave MacMillan, 2007, s. 9.

1.4.2.1 Karar Verme Yaklaşımı

Karar verme yaklaşımı, dış politika analizine R. C. Snyder tarafından kazandırılmıştır.⁵⁴ Karar verme yaklaşımı, dış politikayı resmi karar vericiler tarafından alınan kararlar bütünü olarak görmektedir. Bu yaklaşım çerçevesinde devlet ile resmi karar vericiler birbiriyle bağdaştırılmış ve karar vericilerin rasyonel hareket ettikleri varsayılmıştır. Karar verme yaklaşımına göre, devletlerin dış politikalarını açıklamada temel alınacak nokta, karar vericilerin olayı nasıl tanımladığı ve algıladığıdır.⁵⁵ Bu yüzden karar vericilerin hangi psikolojik, zihinsel ve fiziksel şartlar altında karar verdiklerinin ortaya konması önem arz etmektedir.

Karar verme yaklaşımına göre, rasyonel hareket eden karar verici sahip olduğu mevcut araçlar ile amaçlarını bağdaştırmaya ve bu amaçlara ulaşmak için çeşitli seçenekler oluşturmaya çalışmaktadır. Karar verici, belirlenen seçenekleri incelemekte ve kâr-zarar analizine tabi tutup, sonuçta kendine en uygun seçeneği seçmekte ve uygulamaya koymaktadır. Karar verme yaklaşımının rasyonel aktör varsayımı, karar vericilerin bütün bilgilere sahip olduğu ve bütün olasılıkları değerlendirdikleri düşüncesine dayanmaktadır.⁵⁶ Fakat karar vericilerin karar verirken bütün bilgilere sahip olması ve tüm seçenekleri gözden geçirmesi pratikte pek mümkün olmamaktadır.

Karar verici olarak liderin kişilik yapısı, yani otoriter veya demokratik, açık fikirli veya dar görüşlü ya da kolay heyecanlanan veya sakin birisi olması, o lider tarafından alınan dış politika kararları üzerinde şekillendirici etki yapabilmektedir. Ayrıca liderin entelektüel ve zihinsel kapasitesi, gelen bilgiyi algılama, değerlendirme ve bunu somut politikalara dönüştürme becerisi de dış politika kararlarını etkileme potansiyeline sahiptir.⁵⁷

Dış politikada önemli kararlar genellikle küçük gruplar tarafından alınmaktadır. Küçük grup psikolojisini dış politika alanına uygulayan ilk çalışma Irving L. Janis'in Grup Düşüncesi (Groupthink) isimli çalışmasıdır.⁵⁸ Janis'e göre, küçük grup psikolojisi karar verme sürecini etkileyebilmektedir. Çünkü küçük bir grup içinde dış politika ile ilgili kararlar alınırken grubun üyeleri kendilerini diğer üyelerle aynı paralelde ve düşüncede hareket etme zorunluluğu içinde hissedebilmektedir. Bu nedenle Janis, küçük gruplar içerisinde alınan dış politika kararlarının grubun ana

⁵⁴ R. C. Snyder vd., *Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics*, Free Press, New York, 1962.

⁵⁵ Tayfur, a.g.e., s. 81-82.

⁵⁶ Ibid., s. 84.

⁵⁷ Ibid., s. 85-86.

⁵⁸ Irving L. Janis, *Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes*, Wadsworth, Second Edition, Boston, 1982.

düşüncesi doğrultusunda olacağını öne sürmekte ve bununda dış politika seçeneklerinin rasyonel olarak değerlendirilmesini engelleyeceğini belirtmektedir.⁵⁹ Grup üyeleri arasındaki yakın ilişkiler ve ekip ruhu gibi hususlar grup düşüncesinin bağımsız eleştirel düşüncenin yerine geçmesi ihtimalini arttırmaktadır.⁶⁰

Bürokratik karar alma yaklaşımına göre ise, hükümetler ve siyasetçiler dış politika ile ilgili kararlar alırken büyük oranda bürokratlara bağımlı hareket etmektedir. Bürokratik karar verme yaklaşımı hakkındaki temel görüşler Graham T. Allison ve Morton H. Halperin tarafından yapılan çalışmada ortaya konmuştur. Bürokratik karar verme yaklaşımına göre, dış politika kararları farklı devlet kurumları ve bu kurumların üst düzey bürokratları arasındaki bir takım çekişmeler ve pazarlıklar sonucu alınmaktadır.⁶¹ Üst düzey siyasetçiler dış politika kararlarını alırken devletin kurumsal kaynaklarına ihtiyaç duymakta ve göreve geldiklerinde kendilerinden de bürokrasinin geleneksel çalışma biçimine ve davranış kalıplarına uyum göstermeleri beklenmektedir.⁶² Kısacası, bürokratik karar verme yaklaşımı karar vericilerin dış politika kararlarını alırken bürokratik yapıdan etkilendiklerini öne sürmektedir.

Son olarak dış politika kararlarının verilmesinde kurumsal yetki ve sorumluluklar da önemli bir yer tutmaktadır. Kurumsal karar verme yaklaşımına göre karar verme sürecinde ve uygulamada izlenecek yöntemler yani devlet kurumları arasındaki yetki ve sorumluluk paylaşımlarının önceden saptandığı varsayılmaktadır. Farklı kurum ve örgütlerin yetki ve sorumluluk alanlarının örtüşmesi durumunda ise, karar verme sürecinin olumsuz yönde etkileneceği ifade edilmektedir.⁶³ Kurumsal karar verme yaklaşımında kararlar yetkili kurumların önceden belirlenmiş kural ve yöntemleri doğrultusunda alınmaktadır. Bürokratik yaklaşımın aksine, kurumsal karar verme yaklaşımında kurumlar arasında bir rekabet ve pazarlık sürecinin yaşanmadığı kabul edilmektedir.

1.4.2.2. Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi

Karşılaştırmalı dış politika analizinin temelinde karar verme yaklaşımı yatmaktadır. Dış politika analizi disiplini içinde en davranışsal ve bilimsel olma iddiası taşıyan yaklaşım olarak karşılaştırmalı dış politika analizi yaklaşımı

⁵⁹ Janis, a.g.e., s. 7-8.

⁶⁰ Tayfur, a.g.e., s. 87.

⁶¹ Graham T. Allison and Morton H. Halperin, "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications", *World Politics*, 1972, Vol. 24, 40-79, s. 43-44.

⁶² Tayfur, a.g.e., s. 88.

⁶³ Ibid., s. 90.

gösterilebilir. J. Rosenau, 1966 yılında yayınladığı "Ön-Kuram" (Pre-Theory)⁶⁴ isimli çalışması ile karşılaştırmalı dış politika analizini uluslararası ilişkiler alanına uygulamıştır. Karşılaştırmalı dış politika analizinin tam manası ile bir araştırma alanı haline dönüşmesi ise, Rosenau'nun "Karşılaştırmalı Dış Politika: Geçici bir Moda mı, Fantezi mi, yoksa Alan mı?"⁶⁵ adlı çalışması ile mümkün olmuştur.⁶⁶

Rosenau'ya göre, karşılaştırmalı dış politika analizinin en önemli hedefi anlamlı ve mantıklı genellemeler yapmayı sağlayacak çıkarımlarda bulunmaktır. Bu nedenle karşılaştırmalı dış politika analizi devletlerin dış politika davranışlarına dair genel hipotezler üretmeye ve üretilen hipotezleri de sınamaya çalışan bir yöntemdir. Dolayısıyla bu yaklaşım çerçevesinde birden fazla devletin dış politika davranışındaki benzer ve farklı noktalar ortaya konarak bir takım genellemeler yapılmaya çalışılmaktadır. Karşılaştırmalı dış politika analizi yaklaşımı, dış politikayı iç ve dış çevrenin karşılıklı etkileşimini dikkate alarak incelemekte ve iç siyasi yapı ile dış siyasi yapı arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışmaktadır.⁶⁷

Karşılaştırmalı dış politika analizi yaklaşımında iki temel metot bulunmaktadır. Birincisi olay-veri metodu, ikincisi ise ülke incelemesi metodudur. Olay-veri metodu, devletlerin dış politika davranışlarını gözlemlenebilir düzeye indirgemeyi amaçlamaktadır. Bu metoda göre, dış politika kişilerin motivasyon ve niyetleri temelinde açıklanamamaktadır. Çünkü kişilerin motivasyon ve niyetlerini gözlemlenebilir düzeye indirgemek mümkün değildir. Dolayısıyla bu metot çerçevesinde verilerin sınanabilir, karşılaştırılabilir ve gözlemlenebilir olması gerekmektedir.⁶⁸

Ülke incelemesi metodu ise, her devletin kendine özgü bir dış politika davranışı sergilediğini varsaymaktadır. Bir devletin dış politika davranışı ile diğer bir devletin dış politika davranışı birbirine benzememektedir. Çünkü her devletin kendine özgü bir geçmişi ve kendi kültürel davranış kalıpları bulunmaktadır. Bu metoda göre, devletlerin dış politika davranışları yalnızca her devletin kendi özgü tarihi dikkate alınarak anlaşılabilir. ⁶⁹ Fakat ülke incelemesi metodu ile devletlerin dış politika davranışlarına ilişkin mantıklı ve tutarlı genellemelere ulaşmak pek mümkün değildir. Bu nedenle Türkiye'nin 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs

⁶⁴ J. Rosenau, "Pre-Theories and Theories of Foreign Policy", B. Farell (ed.), **Approaches to Comparative and International Politics**, Northwestern University Press, Illinois, 1966, 27-92.

⁶⁵ J. Rosenau, "Comparative Foreign Policy: One Time Fad, Realised Fantasy and Normal Field" C. W. Kegly et. al. (ed.), **International Events and Comparative Analysis of Foreign Policy**, University of South Carolina Press, Columbia, 1975, 3-38.

⁶⁶ Tayfur, a.g.e., s. 92.

⁶⁷ Ibid., s. 92-93.

⁶⁸ Ibid., s. 94.

⁶⁹ Ibid., s. 95.

krizleri sırasında göstermiş olduğu dış politika davranışları olay-veri metodu kullanılarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.5. KRİZ YÖNETİMİ

Kavramsal ve kuramsal çerçeve açısından ele alınacak üçüncü alan kriz yönetimi konusudur. Bu kısımda öncelikle kriz kavramına ilişkin getirilen çeşitli tanımlamalar ortaya konacaktır. Sonrasında ise, kriz analizinin nasıl yapıldığına ilişkin farklı yaklaşımlar ele alınacaktır. Kriz yönetimi başlığı altında ise, kriz yönetimi kavramına ilişkin çeşitli tanımlamalar ve kriz yönetim evreleri irdelenecektir. Son olarak da kriz yönetim stratejilerinin neler olduğu, kriz yönetim stratejisinin belirlenme süreci ve kriz yönetiminin başarısını etkileyen faktörler ortaya konacaktır.

1.5.1. Kriz Kavramı

Kriz kavramının birçok tanımı bulunmaktadır. Bununla birlikte herkes tarafından kabul edilen ortak bir kriz tanımından söz etmek mümkün değildir. Çünkü kriz alanında çalışma yapan uzmanlar genellikle kriz kavramını kendi metodolojik perspektifleri doğrultusunda veya kendi çalışma alanları çerçevesinde tanımlamaktadır.⁷⁰ Kriz kavramı, Yunancadan tıp literatürüne, oradan da sosyal bilimlere geçmiş bir kavramdır. Tıp literatüründeki kullanımıyla; hastalık sürecindeki ciddi bir dönemi ve hastalık bulgularının yoğunluk kazandığı bir zaman dilimini ifade etmektedir. Bununla birlikte günümüzde kriz kavramı, istikrarsız bir dönemi ifade etmekte, fakat aynı zamanda bir fırsat olarak da algılanabilmektedir. Kesin olan krizin bir dönüm noktası olduğudur. Kriz kavramı mutlak bir olumsuzluk içermemekle birlikte yalnızca belirsizliğin ve riskin belli derecesini ortaya koymaktadır. Bu bakış açısı Çinlilerde yüzyıllardan beri süregelmektedir. Çince'de "tehlike" sözcüğü ile "fırsat" sözcüğü bir araya geldiğinde yeni oluşan sözcük "kriz" anlamına gelmektedir.⁷¹

Kriz kavramının tanımına ilişkin karar verme yaklaşımı, sistem yaklaşımı ve karma yaklaşım olmak üzere üç ana perspektiften bahsetmek mümkündür. Karar verme yaklaşımına göre kriz, "*karar vericilerin yüksek öncelikli amaçlarını tehdit eden, karar vericilerin yanıt verme süresini sınırlayan ve karar verme birimi üyelerine*

⁷⁰ Richard Ned Lebow, *Between Peace and War: The Nature of International Crisis*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1981, s. 7.

⁷¹ Levent Yılmaz, "Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları İçin Bir Model", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2008, Cilt:23, Sayı:2, 193-212, s. 194.

sürpriz teşkil eden bir durum" olarak tanımlanmaktadır.⁷² Sistem yaklaşımına göre kriz, "genel uluslararası sistem veya onun herhangi bir alt sistemindeki istikrarsızlığı ve şiddetin ortaya çıkma ihtimalini arttıran olaylardır."⁷³ Sistem yaklaşımı karar vericilerden çok uluslararası sistemde yer alan aktörlerin davranışları üzerine odaklanmaktadır. Karma yaklaşıma göre kriz tanımı ise, " taraflar arasında savaş çıkma ihtimalinin yüksek olduğu, kısa bir zaman dilimini kapsayan, iki veya daha fazla devletin birbirine meydan okuması" olarak tanımlanmaktadır.⁷⁴

Diğer yandan Mc Clelland'a göre kriz, "iki ülke arasındaki ilişkilerin kalitesinde ve boyutunda yaşanan önemli bir değişiklik durumudur".⁷⁵ Charles Hermann'a göre kriz kavramı ise, "karar verme biriminin yüksek öncelikli amaçlarını tehdit eden, karar vermek için yeterli ve geniş bir zamanın olmayışı ve karar vericiler tarafından ortaya çıkması beklenilmeyen ani gelişen bir durum" olarak tanımlanmaktadır.⁷⁶ Kriz tanımlamalarında yer alan ortak faktörler şu şekilde belirtilebilir; tehdit algısı, karar vericiler üzerinde artan stres ve baskı, tarafların şiddete başvurma ve askeri çatışma olasılığının artması, zaman kısıtlılığı, hayati kararların alınmasının gerekebileceği varsayımı, durumla ilgili yeterli ve doğru bilgi edinmedeki zorluklar.⁷⁷

Kriz kavramının tanımı, seçilen analiz düzeyine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Çünkü aktör (mikro) veya sistem (makro) düzeyinde yapılacak bir tanımlama birbirinden farklılık arz etmektedir. Aktör düzeyinde kriz; karar verme biriminin yüksek öncelikli amaçlarını tehdit eden, karar vericiler açısından ortaya çıkması beklenmeyen ve de karar vermek için sınırlı bir zamanın olduğu bir durum olarak tanımlanmaktadır.⁷⁸ Aktör düzeyindeki krizler, "dış politika krizleri" olarak da ifade edilmektedir. Dış politika krizleri, devletin iç ve dış çevresinde değişiklik yapıcı üç gerekli koşulun bir araya gelmesiyle oluşan durumlardır. Devletin en üst düzey karar alıcıları tarafından algılanan bu koşulların ilki, devletin bir veya birden çok temel değerine ve ulusal çıkarına karşı bir tehdidin söz konusu olması, ikincisi, olay anında veya daha sonrasında askeri güçlerin karşı karşıya gelme ihtimalinin yüksek

⁷² Charles F. Hermann, *Crises in Foreign Policy: A Simulation Analysis*, The Bobbs-Merrill Company, Indianapolis, 1969, s. 29.

⁷³ Oran R. Young, *The Intermediaries: Third Parties in International Crisis*, Princeton University Press, Princeton, 1967, s. 10.

⁷⁴ Phil Williams, *Crisis Management: Confrontation and Diplomacy in the Nuclear Age*, Martin Robertson, London, 1976, s. 25.

⁷⁵ C. Mc Clelland, *The Function of Theory in International Relations*, Journal of Conflict Resolution, 1960, s. 307.

⁷⁶ Charles F. Hermann, International Crisis as a Situational Variable, James N. Rosenau, (ed.), *International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory*, The Free Press, New York, 1969, s. 414.

⁷⁷ Lebow, a.g.e., s. 10-12.

⁷⁸ Ole R. Holsti, Theories of Crisis Decision-making, Paul Gordon, (ed.), *Diplomacy: New Approaches in History, Theory and Policy*, The Free Press, New York, 1979, s. 101.

olması ve üçüncü olarak da tehdide yanıt vermek için sınırlı bir zaman olduğunun farkında olunmasıdır.⁷⁹

Dış politika krizleri genel olarak tek bir devletin algı ve eylemlerine odaklanmaktadır. Bu tarz krizlerde kararlar genellikle rakip bir devletin ortaya çıkarmış olduğu tehdit veya tehditlere karşı bir tepki olarak alınmaktadır. Ayrıca dış politika krizleri, uluslararası sisteminin istikrarını bozabilecek nitelikleri de kendi bünyesinde taşımaktadır. Bununla beraber, dış politika krizlerinde devlet temel aktör olarak ele alınmaktadır. Bu yaklaşımda şu sorular sorulmaktadır: Karar vericiler değişiklikleri nasıl algılamaktadır; ve zaman baskısı, savaş ihtimali ve daha birçok karışık koşul içinde karar vericiler nasıl seçim yapmaktadır?

Uluslararası kriz ise, iki veya daha fazla devlet arasındaki karşılıklı ilişkilerin bozularak uluslararası sistemin yapısını etkilemesi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Genellikle iki veya daha fazla devlet arasında ortaya çıkan bu tür krizlerin en belirgin özelliklerinden biri kolaylıkla çok sayıda aktörü içine çekebilecek nitelik taşıması yani yaygınlık kazanmasıdır. Uluslararası kriz, sistemi istikrarsızlaştıran bir unsur görevi görmektedir. Devletler arasındaki ilişkilerin yoğunluğu ve kalitesinde önemli değişiklikleri ifade etmektedir. Uluslararası kriz, sistemin bir veya birden fazla temel değişkeni üzerinde ani ve beklenmedik değişiklik yapan ve sistemdeki karşılıklı etkileşim sürecini olumsuz yönde etkileyen bir durum olarak tanımlanmaktadır.⁸⁰ Aktör düzeyindeki krizlerde aktörler için devletin bekası, toprak bütünlüğü, mevcut siyasal rejimin korunması ve ekonomik çıkarlar temel amaç iken, sistem düzeyindeki krizlerde ise, uluslararası sistemin istikrarının sağlanması ve sürdürülmesi temel amaç olarak görülmektedir.

Kriz türlerine bakıldığında birden fazla kriz türünün olduğu görülmektedir. Bu bağlamda kriz türlerini; krizin taraflarına göre, krizin çıktığı coğrafyaya göre, kriz-zaman ilişkisine göre, krizi çıkaran tarafın niyetine göre, krize neden olan olayın niteliğine göre, krizi oluşturan olayın etkisine göre ve krizin sonucuna göre olmak üzere yedi ana başlık altında incelemek mümkündür. Krizin taraflarına göre kriz türleri kendi içinde üçe ayrılmaktadır. Bunlar; tek taraflı, iki taraflı ve çok taraflı krizlerdir. Krizin çıktığı coğrafyaya göre kriz türleri ise dörde ayrılmaktadır. Bunları; yerel, ulusal, bölgesel ve uluslararası krizler olarak belirtmek mümkündür. Kriz-zaman ilişkisine göre kriz türleri dörde ayrılmaktadır. Bunlar; uyuyan, ani, gelişen ve tekrarlayan krizlerdir. Krizi çıkaran tarafın niyetine göre kriz türleri kendi içinde altıya ayrılmaktadır. Bunları; öngörüsüz, meşruiyet, tasarlanmış, dolaylı, kasıtsız ve kaza

⁷⁹ Michael Brecher and Jonathan Wilkenfeld, *A Study of Crisis*, The University of Michigan Press, Michigan, 2003, s. 3.

⁸⁰ Ibid., s. 4-5.

krizleri olarak ifade etmek mümkündür. Krize neden olan olayın niteliğine göre kriz türleri beşe ayrılmaktadır. Bunlar; insani, askeri, siyasi, ekonomik ve hukuki krizlerdir. Krizi oluşturan olayın etkisine göre kriz türleri ise kendi içinde altıya ayrılmaktadır. Bunlar; ulusal güvenlik, güvenlik ikilemi, statü belirsizliği, yansıma, uyum ve insani krizlerdir. Son olarak krizin sonucuna göre kriz türleri ise altıya ayrılmaktadır. Bunları; yeni sorun oluşturan, *statüko ante*, sorunu çözmeyen, sorunu çözen, değişime neden olmayan ve değişime neden olan krizler olarak belirtmek mümkündür.

1.5.2. Kriz Analizi

Kriz analizi konusunda çok çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan en bilineni Michael Brecher'ın ve Alexander L. George'un kriz analiz yaklaşımlarıdır. Brecher'a göre bir kriz analiz edilirken; krizin aktörlerini, krizin başlangıç ve bitiş tarihini, krizi başlatan tarafı, krize taraf devletlerin siyasi rejimlerini, krizi başlatan eylemin türünü, tehdidin ciddiyetini, kriz sırasında kullanılan kriz yönetim tekniğini, kriz sırasında şiddet unsurlarının kullanımı ve yoğunluğunu, üçüncü aktör olarak uluslararası örgütlerin ve devletlerin tepkisini, kriz sonucunun niteliğini, kriz sonucunun şeklini ve kriz sonrası statünün durumunu ortaya koymak gerekmektedir.⁸¹

Krizin aktörleri ortaya koyularak krizin hangi devletler arasında meydana geldiği tespit edilmektedir. Krizin başlangıç tarihi, krizin içinde yer alan karar vericilerin kriz sürecinin başladığına dair algılarını ortaya koymaktadır. Krizin başlangıç evresinde karar vericiler temel değerlerine karşı tehdit algılamaya ve zaman baskısı ile karşı karşıya kalmaktadır. Ayrıca krizin tarafları arasında askeri çatışma olasılığı da gündeme gelmektedir. Krizin bitiş tarihi ise, krizde yer alan karar vericilerin krizin sona erdiğine ilişkin algılamalarını ortaya koymaktadır. Kriz sonrası evrede karar vericilerin temel değerlerine karşı tehdit ve zaman baskısı azalmaya başlamaktadır.

Krizi başlatan tarafın ortaya konması, hangi devletin temel değerlere karşı bir tehdit, zaman baskısı ve askeri çatışma ihtimali oluşturduğunun anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Krizler birden fazla devlet tarafından da başlatılabilmektedir. Ayrıca devletlere ek olarak devlet dışı aktörler de bir krizi başlatan taraf olabilmektedir.

⁸¹ Ibid., s. 21.

Krize taraf devletlerin siyasi rejimleri ortaya koyularak, otoriter ve demokratik rejimler ile sivil ve askeri rejimlerin kriz sırasındaki davranış kalıpları arasındaki farklılıklar değerlendirilmektedir. Siyasi rejimler; demokratik, sivil otoriter ve askeri rejimler olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Demokratik rejimleri tanımlayan kriterler şunlardır; rekabetçi seçimler, yasama organında çoğulcu temsil, siyasi sistemde birden fazla özerk otoritenin olması, rekabetçi partiler ve özgür basın. Bu kriterlerden üç veya daha fazlası eksik ya da sınırlanmışsa ve herhangi bir askeri bileşen mevcut değilse bu yönetim sivil otoriter bir rejim olarak adlandırılmaktadır. Askeri rejim ise, hükümetin kontrolünün askeri güçlerin elinde olduğu veya tamamen ya da ağırlıklı olarak askerlerin emirlerine göre hareket edildiği yönetim şeklidir. Demokratik rejimlerin diğer rejimlere oranla krizlere karşı daha ihtiyatlı ve ölçülü tepkiler verdiği varsayılmaktadır.⁸²

Krizi başlatan eylemin türü, karar vericiler üzerinde temel değerlere karşı bir tehdit, zaman baskısı ve yüksek askeri çatışma olasılığı olduğu algısı oluşturan özel bir eylem, olay veya durumsal bir değişikliğe işaret etmektedir. Krizi başlatan eylemin türü; sözlü eylem (protesto, tehdit, suçlama, istek), siyasi eylem (hükümeti devirme, düşmanlar tarafından ittifak oluşturulması, diplomatik yaptırımlar, diplomatik ilişkileri kesme, antlaşmaların ihlali), ekonomik eylem (ambargo, damping, servetin millileştirilmesi, ekonomik yardımı kesme), dışsal değişiklikler (küresel ve bölgesel sistemin değişmesi) olabilmektedir. Ayrıca ülke içindeki rejime veya elit kesime karşı sözlü veya fiziksel meydan okumalar (medyanın tahrikleri, hükümetin düşmesi, askeri darbe, sabotaj eylemleri, terör, suikast, isyan, gösteri, grev, tutuklama, sıkıyönetim, idam), şiddet içermeyen askeri eylemler (güç gösterisi, savaş tatbikatı veya askeri manevralar, seferberlik, askeri güçleri saldırı pozisyonuna geçirme), dolaylı şiddet eylemi (başka bir ülke içinde isyan başlatma, dost ülkelere ve müttefiklere yönelik şiddet eylemi), şiddet eylemi (sınır çatışması, sınırlı bir güçle sınırı geçme, hava sahasını ihlal etme, gemisini batırma, bombalama, geniş ölçekli askeri saldırı, savaş) gibi eylemler de bir krizi başlatıcı etkide bulunabilmektedir.

Tehdidin türü ve ciddiyeti, ne tarz bir tehdit ve ne yoğunlukta bir tehdit algısı ile karşı karşıya olunduğunu göstermektedir. Tehdidin şekli; ekonomik tehdit, sınırlı askeri tehdit, siyasi tehdit (rejimi devirme tehdidi, içişlerine müdahale), toprak bütünlüğüne yönelik tehdit (birleştirme tehdidi, ilhak etme tehdidi, ayrılıkçılık), uluslararası veya bölgesel sistemi etkileyen tehdit, ağır hasar verme tehdidi (aşırı

⁸² Michael Brecher, *Crises in World Politics*, Pergamon Press, New York, 1993, s. 33.

kayıp verdirme, kitlesel bombalama) ve varoluşsal tehdit (soykırım, sömürge yönetimi, işgal) şeklinde olabilmektedir.

Kriz yönetim tekniği, krizin nasıl yürütüldüğünü ve çözümlendiğini ortaya koymaktadır. Kriz yönetim tekniklerine örnek olarak; müzakere (resmi, gayri resmi, iki taraflı, çok taraflı, uluslararası) yargı veya tahkim, arabuluculuk (küresel veya bölgesel organizasyon, müttefik ülke), şiddet içermeyen çözüm, askeri olmayan baskı (ekonomik yardımı kesme), şiddet içermeyen askeri baskı (askeri manevralar, askeri güçlerin yeniden konuşlandırılması, liderlerin kuvvet kullanma tehdidi içeren yazılı veya sözlü açıklamaları), şiddet içeren çözüm ve üçüncü aktör desteği gösterilebilmektedir.

Krizdeki şiddet seviyesi, kriz sırasında kuvvet unsurunun kullanılıp kullanılmadığını, kullanıldıysa hangi yoğunlukta bir kuvvetin kullanıldığını göstermektedir. Kullanılan kuvvetin seviyesi artan şekilde sırasıyla; ibret verici güç kullanma, saldırgan kuvvet kullanma, küçük çatışma, ciddi çatışma ve savaş şeklinde olabilmektedir.

Üçüncü aktör olarak uluslararası örgütlerin tepkisi, krizde aktif rol oynayan uluslararası örgütlerin krize karşı algılarını ve krizin yönünü değiştirici etki yapıp yapmadıklarını ortaya koymaktadır. Üçüncü aktör olarak uluslararası örgütlere; BM (Birleşmiş Milletler), NATO (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü - North Atlantic Treaty Organization), AB (Avrupa Birliği) ve benzeri örgütler örnek olarak gösterilebilir. Üçüncü aktör olarak devletlerin tepkisi, krizde aktif rol oynayan devletlerin krize karşı algılarını ve krizin yönünü değiştirici etki yapıp yapmadıklarını ortaya koymaktadır. Üçüncü aktör olarak devletlere; ABD (Amerika Birleşik Devletleri), SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği), İngiltere ve benzeri devletler örnek olarak gösterilebilir. Üçüncü aktörlerin krize müdahalesi, bu aktörlerin krizde izlemiş oldukları davranış ve tutumlar hakkında bilgi vermektedir. Üçüncü aktörlerin krizlere müdahalesi çeşitli şekillerde olabilmektedir. Bu müdahale şekillerine örnek olarak; sonuçsuz müzakere, soruşturma, dostane girişim, kınama, eylem çağırısı, arabuluculuk, tahkim, yaptırım, gözlemci, acil askeri güç, askeri-siyasi destek ve moral desteği verilebilmektedir.

Kriz sonucunun niteliği, krizin taraflar açısından nasıl bir sonuçla neticelendiğini ortaya koymaktadır. Kriz sonucunun niteliği, istemlerin rakip tarafından karşılanıp karşılanmadığını göstermektedir. Kriz sonucunun şekli ise, kriz sonucunun niteliğinin nasıl bir yol ile sağlandığını göstermektedir. Kriz sonucunun şekli; sözselsel, eylemsel veya metinsel bir anlaşmanın sağlanması ile olabilmektedir. Kriz sonrası statü ise, krizden önce var olan mevcut düzenin krizden sonra nasıl bir hal aldığına ilişkin ortaya konmasına yardımcı olmaktadır. Kriz sonrası statü, *statüko ante*

yani krizden önceki statüye tekrardan dönmüş olabilir veya taraflar anlaşarak yeni bir statü ortaya çıkmış olabilir. Ayrıca zımni yeni bir statü de ortaya çıkmış olabilir veya mevcut statü hakkında bir belirsizlik durumu da söz konusu olabilir.

Alexander L. George ise, bir krizin analizinde yedi prensip ya da gereksinim belirlemiştir. George, belirlediği bu yedi prensip çerçevesinde krizin çözümüne yönelik karar verme sürecinde, askeri mantık ile siyasi-diplomatik mantık arasında baş göstermesi beklenen gerginliğe dikkat çekmiş ve karar vericilerin kriz durumlarında askeri ve diplomatik seçenekleri en iyi şekilde birbirine entegre etmesinin gerekliliğinin altını çizmiştir. George'a göre, kriz yönetiminde krizde ulaşmak istenen hedeflerin ve bu hedefe ulaşmak için kullanılan araçların sınırlandırılması olmak üzere iki siyasi gereksinim söz konusudur. Rakibe rağmen ulaşmak istenen hedefler ne kadar büyük olursa, rakibi direnmeye motive eden faktörler de o kadar kuvvetli olmaktadır. İki taraf da hedeflerinin peşine düşerse, krizin tırmanma tehlikesi daha da artmaktadır. Böylece menfaat çatışmaları çözümlenemez ya da krizin bir savaşa sebebiyet verecek şekilde tırmanmasının önüne geçmek güçleşir. Bununla birlikte hedeflerin ve araçların sınırlandırılması, krizin tırmanması tehlikesini ortadan kaldırmak için bir güvence teşkil etmemektedir. Buna ilaveten kriz yönetimi için gereken birçok fiili ihtiyaç da taraflarca karşılanmalıdır. Bu fiili ihtiyaçlar, herhangi bir krizin çözümünde siyasetçilerin, askeri ve diplomatik tedbirleri en iyi şekilde birleştirme gereksiniminden doğmuştur. George tarafından saptanan yedi gereksinim şu şekilde sıralanmaktadır:

"1. Tüm tarafların siyasi otoriteleri; alarm durumuna geçme, savaş düzeni alma, düşük seviyeli askeri eylemlerde bulunma ve askeri hareketlerin zamanlaması ve seçimi gibi askeri seçenekler üzerinde kontrolü sürdürmelidir.

2. Askeri eylemlerin temposu ve ivmesi, tarafların birbirlerine diplomatik uyarılarda bulunabilmesi, iletişim kurabilmesi ve durum değerlendirmesi yapıp bir karar verebilmesi için yavaşlatılmalıdır.

3. Krizin savaşa veya şiddete sebep olmadan kabul edilebilir bir şekilde sonlandırılması için askeri güçlerin eylemleri ile diplomatik eylemler dikkatlice koordine edilmelidir.

4. Askeri güçlerin eylemleri ve kuvvet kullanma tehditleri sınırlı diplomatik amaçlarla tutarlı olmalıdır.

5. Rakibe topyekûn bir savaşa başvurulacağı izlenimi veren ve bu sebeple rakibin bir ön alıcı saldırı yapmasına sebep olabilecek askeri eylemler ve tehditlerden kaçınılmalıdır.

6. Diplomatik-askeri seçenekler, krizden çıkış için askeri bir çözüm arayışından ziyade müzakere arzusunun olduğunu gösterir tarzda seçilmelidir.

7. *Diplomatik öneriler ve askeri eylemler, rakibe kendi temel çıkarları ile bağdaşan bir krizden çıkış yolu bırakacak tarzda seçilmelidir.*"⁸³ Siyasi karar vericiler kriz yönetimi sırasında ortaya konan bu yedi prensibi göz önünde bulundurarak, krizin çözümü için tercih edilecek askeri ve siyasi seçenekler arasında mantıksal bir denge kurabilirler.

1.5.3. Kriz Yönetimi

Kriz yönetimi kavramının tanımını iki temel perspektiften yapmak mümkündür. Birinci yaklaşım, kriz yönetiminin amacının savaşı önleme ve krizin barışçı yollardan çözülmesi olduğu noktasından hareket etmektedir.⁸⁴ İkinci yaklaşım ise, kriz yönetiminin amacını krizi kabul edilebilir sınırlar içinde tutarak amaçlarına ulaşmak olarak değerlendirmektedir. Kriz yönetim süreci boyunca devletler kendi çıkarlarını koruma odaklı bir yaklaşım sergilemektedir. Richard Clutterbuck kriz yönetimini, *"tehlikeli yüzleşmeleri silahlı güç kullanmadan ancak hayati çıkarları da koruyarak çözüme kavuşturmak"* olarak tanımlamaktadır.⁸⁵ Kriz yönetiminde karar vericiler hem bir savaş ve çatışma riskini hem de kayıplarını en aza indirmeye çalışmaktadır. Bunun yanında ise, ulusal çıkarlarını en üst seviyede tutmaya çalışmaktadırlar.

Krizleri gerek analiz gerekse yönetme süreçlerinde evrelere bölmek mümkündür. Genel olarak üç aşamadan söz edilebilir. Bu aşamalar; kriz öncesi evre, kriz yönetim evresi ve kriz sonrası evre. Kriz yönetim evresi, kendi içinde krizin tırmanması ve kriz yönetim evresi olmak üzere iki alt döneme ayrılmaktadır.

KRİZ ÖNCESİ EVRE	KRİZ YÖNETİM EVRESİ		KRİZ SONRASI EVRE
	TIRMANMA EVRESİ	KRİZ YÖNETİM EVRESİ	

Şekil-2 Krizin Evreleri

⁸³ Alexander L. George, "A Provisional Theory of Crisis Management", Alexander L. George (ed.), ***Avoiding War: Problems of Crisis Management***, Westview Press, Boulder, 1991, 22-27, s. 25.

⁸⁴ Lebow, a.g.e., s. 292.

⁸⁵ Richard L. Clutterbuck, ***International Crisis and Conflict***, St. Martin's Press, New York, 1993, s. 243.

Kriz öncesi evre, kriz belirtilerinin ve uyarılarının ortaya çıkmaya başladığı evredir. Bu aşamada karar vericiler bu uyarıları çok fazla dikkate alma eğiliminde değildir. Çünkü kriz öncesi evrede bu uyarılar karar vericilerin temel değerlerine ve yüksek öncelikli çıkarlarına karşı bir tehdit algısı oluşturmamaktadır. Bu safhada karar vericiler temel alışkanlıklarına uygun olarak hareket etmektedir. Bu evrede kriz belirtileri tespit edilmeye çalışılmakta ve muhtemel kriz durumunun değerlendirilmesi yapılmaktadır. Bununla birlikte, kriz durumunun gittikçe netleşmesi sonucu karar vericilerin stres düzeylerinde artış yaşandığı görülmektedir.

Kriz yönetim evresi, kriz durumunun ortaya çıktığı safhadır. Bu evrede öncelikle taraflar arasındaki gerilimin tırmanması söz konusudur. Daha sonra ise, kriz yönetim evresine geçilmektedir. Bu evrede taraflar kriz yönetim stratejileri çerçevesinde krizi kendi çıkarlarına en uygun şekilde yönetmeye çalışmaktadır. Kriz yönetimi sırasında karar alma biriminde genel olarak en üst düzey karar vericiler yer almaktadır. Karar verme süreci, normal işleyişin dışında gelişmekte ve kriz durumuna özgü bir karar alma süreci yaşanmaktadır. Ayrıca bu aşamada lidere karşı olan beklenti artmakta ve liderin rolü daha önemli hale gelmektedir.⁸⁶

Kriz sonrası evre, krizin sona erdiği aşamadır. Bu evreden itibaren alınan kararların uygulanmasına ve kontrolünün yapılmasına çalışılmaktadır. Ayrıca alınan kararların takip edilmesi ve yeniden bir kriz durumu ile karşılaşılması için gerekli tedbirlerin neler olabileceği kararlaştırılmaktadır. Uygulanan planlar ve alınan önlemler tekrardan gözden geçirilmektedir.

Bu evreler doğrultusunda başarılı bir kriz yönetimi, karar vericilerin kriz süresi boyunca karşılaşılabilecekleri kayıpları ve zararları en asgari düzeye indirmesini öngörmektedir. Ayrıca krizle ilgili alınan ilk sinyaller doğru algılanmalı ve yorumlanmalıdır. Kriz çıkmadan önce krize hazır hale gelinecek çalışmalar yapılmalıdır. Bu doğrultuda kriz yönetim evresinden önce muhtemel yaklaşım tarzları ve alternatif çözüm yolları geliştirilmelidir. Son olarak da, kriz sürecinin sonunda genel bir değerlendirme yapılarak krizden dersler çıkarılmalıdır. Başarılı bir liderin en kötü senaryonun ne olabileceği, alternatif çözüm yollarının neler olabileceği ve krizden nasıl avantajlı çıkılabileceği konularında temel yeteneklere sahip olması gerekmektedir. İletişim ve bilgi akışındaki yetersizlikler, liderin kişiliği, inançları ve algı kapasitesi, kamuoyu ve medyanın krize olan yaklaşımı gibi faktörler kriz yönetim sürecini etkilemektedir. Başarılı bir kriz yönetiminde karar alma süreci üzerindeki kişisel faktörlerin etkisi en düşük seviyede tutulmaya çalışılmalıdır. Böylelikle daha rasyonel bir karar alma düzeyine erişilmiş olmaktadır.

⁸⁶ Peter F. Trumbore and Mark A. Boyer, *International Crisis Decisionmaking as a Two-Level Process*, Vol. 37, Issue 6, Journal of Peace Research, 2000, ss. 682-683.

1.5.4. Kriz Yönetim Stratejileri

Siyasi karar vericiler bir kriz sırasında istenmeyen tırmanmalara yol açmadan amaçlarına ulaşmak için nasıl bir strateji kullanacaklarını belirlemek zorundadır. Bu çerçevede Alexander L. George kriz yönetim stratejilerini iki ana kategoride sınıflandırmıştır.⁸⁷ Birinci kategoride, saldırıya yönelik stratejiler yer almaktadır. Saldırıya yönelik stratejilerin tercih edilme sebebi, karşı tarafa mevcut düzenin veya durumun değişmesini kabul ettirmektir. İkinci kategoride, savunmaya yönelik stratejiler yer almaktadır. Savunmaya yönelik stratejiler çerçevesinde ise, karşı tarafın mevcut durumu kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmesini engellemek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda George, beşi saldırıya, yedisi de savunmaya yönelik olmak üzere toplam on iki adet kriz yönetim stratejisi ortaya koymuştur.

1.5.4.1. Saldırıya Yönelik Kriz Yönetim Stratejileri

Mevcut statükoyu karşı tarafa rağmen kendi lehine değiştirmek için kullanabilecek stratejiler saldırıya yönelik stratejiler kategorisine girmektedir. Alexander L. George, saldırıya yönelik beş farklı kriz yönetim stratejisinden söz etmektedir. Bunlar; şantaj stratejisi, sınırlı tersine çevrilebilir baskı stratejisi, kontrollü baskı stratejisi, oldu-bitti stratejisi ve yıpratma stratejisidir. Bu saldırgan stratejilerin tümüne karşı tarafı ikna edecek ve krizin tırmanma riskini azaltacak güven verici faktörler de eşlik etmelidir.

1.5.4.1.1. Şantaj Stratejisi

Şantaja maruz kalan taraf, karşı tarafın taleplerini kabul etmediğinde uğrayacağı zarar ve kayıpları görerek, şantaj yapanın istemlerini kabul etmek durumunda kalabilmektedir. Şantaj stratejisi şantajcıya kuvvet kullanımına başvurmadan kazanç sağlama imkanı vermektedir. Eğer şantaj başarıya ulaşırsa, şantajı yapan taraf krizi daha fazla tırmandırmaktan kaçınır. Bu nedenle şantaj stratejisi bir kriz yönetim stratejisi olarak değerlendirilmektedir. Şantaja maruz kalan taraf, şantaj yapanın blöfünü görüp istemlerini yerine getirmeyi reddetse bile şantaj yapana karşı mutlaka bir eylem içinde olacak değildir. Fakat şantaj yapan taraf, bu stratejiyi kullanırken karşı tarafı kıskırtmamaya ve inisiyatifin karşı tarafa geçmemesine dikkat etmelidir. Çünkü şantaja maruz kalan taraf, şantaj yapanın

⁸⁷ Alexander L. George, "Strategies for Crisis Management", Alexander L. George (ed.), *Avoiding War: Problems of Crisis Management*, Westview Press, Boulder, 1991, 377-394, s. 377-392.

istemini reddederek karşı eylemde bulunma imkanına sahiptir. Bu nedenle şantaj stratejisi başarısızlığa uğradığında, şantaj yapan taraf kendini düşündüğünden veya istediğinden daha farklı bir durum içinde bulabilmektedir.⁸⁸

Şantaj stratejisi kullanılırken şantaj tehdidinin güvenilir olması büyük öneme sahiptir. Ayrıca istemlerin makul ve kabul edilebilir düzeyde olması gerekmektedir. Aynı zamanda şantajı yapan taraf güçlü bir motivasyon düzeyine sahip olmalıdır. Şantaja maruz kalan taraf üzerinde taleplerin yerine getirilmesi sonucunda daha fazla talepte ve istekte bulunulacağı yönünde bir izlenim oluşturulmamalıdır. Eğer böyle bir izlenim oluşturulursa, şantaja maruz kalan taraf en ılımlı istemleri bile yerine getirme hususunda isteksiz olabilmektedir. Bununla birlikte şantaja maruz kalan taraf, şantajı yapan tarafa itaat etmenin doğurabileceği iç ve dış tepkilerden dolayı da istemleri yerine getirme noktasında isteksiz olabilmektedir.⁸⁹

1.5.4.1.2. Sınırlı Tersine Çevrilebilir Baskı Stratejisi

Sınırlı tersine çevrilebilir baskı stratejisi, küçük girişimlerde bulunarak karşı tarafın tepkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Bu strateji çerçevesindeki amaç aslında rakibi doğrudan doğruya tahrik etmek değildir. Asıl amaç herhangi bir statüko değişikliği girişiminde rakibin savunmada mı yoksa saldırı pozisyonun da mı kalacağını test etmek ve öğrenmektir. Karşı tarafın sınırlı harekete karşı tepkisiz görünmesi veya tepkisinin gecikmesi, sınırlı harekette bulunan tarafı daha cüretkâr davranma konusunda cesaretlendirebilir.

Bu strateji statüko değişikliğini savunan tarafın girişmiş olduğu sınırlı hareketin riskinin doğru izlenip kontrol altında tutulabileceği varsayımına dayanmaktadır.⁹⁰ Fakat bu doğru bir varsayım değildir. Çünkü iletişim güçlükleri, yanlış anlaşılmalara ve yanlış hesaplamalar karşı tarafın saldırıya geçmesine sebep olabilir ve hiç beklenmedik bir durum ortaya çıkabilir. Böylesi durumlarda kriz tarafların kontrolünden çıkabilmekte, çatışma ve savaş gibi istenmeyen durumlar yaşanabilmektedir.

1.5.4.1.3. Kontrollü Baskı Stratejisi

Kontrollü baskı stratejisi, statüko yanlısı tarafın statükoya karşı girişilecek bir değişiklik eyleminde tepkisiz kalmayacağını bilindiği durumlarda tercih edilir. Bu

⁸⁸ Ibid., s. 379.

⁸⁹ Ibid., s. 380.

⁹⁰ Ibid., s. 381.

yönüyle sınırlı tersine çevrilebilir baskı stratejisinden ayrılmaktadır. Fakat yine de bu strateji çerçevesinde statüko değişikliği isteyen taraf, statüko yanlısı tarafın kararlılığını azaltacak düşük seviyeli eylemlere girişebilmektedir. İyi motive olmuş ve gerekli donanımına sahip bir taraf, kontrollü baskı stratejisi uygulayarak karşı tarafın statükoyu savunmadaki istekliliğini kırabilir ve statükoyu savunma kararlılığından karşı tarafı vazgeçirebilir. Kontrollü baskı stratejisine maruz kalan taraf, bu baskılara bir son vermek için kendini ne zaman, nerede, nasıl bir sınırlı kuvvet kullanıp kullanmayacağı yönünde bir karar alma zorunluluğu içinde bulabilir. Eğer savunan taraf artan baskılara karşı herhangi bir karşılık veremiyorsa, mevcut durumun yavaş yavaş değişmesini ve bozulmasını kabul etmek zorunda kalabilir veya savunmacı bir yaklaşım sergileyerek mevcut durumu korumaya çalışabilir.⁹¹

1.5.4.1.4. Oldu-Bitti Stratejisi

Bir oldu-bitti durumunun yaşanması kararlı ve hızlı adımların atılması ile mümkün olmaktadır. Oldu-bitti stratejisi ile statüko değişikliğini savunan taraf hızlı ve kararlı adımlar atarak bu isteğini gerçekleştirmek istemektedir. Böylelikle statüko yanlısı tarafın var olan durumu kabullenmesini amaçlar ve istediğini elde etmiş olur. Fakat meydan okuyan taraf, rakibin mevcut düzeni savunma hususunda kararlı olmadığından ve istenmeyen bir tırmanmanın yaşanmayacağından emin olmalıdır. Çünkü meydan okuyan tarafın düşüncesinin aksine, savunan taraf oldu-bitti durumunu kabullenmeyip durumu hızlı bir şekilde tersine çevirebilmekte ve statükoyu savunma kararlılığı içine girebilmektedir.⁹² Bu strateji kapsamında yanlış hesaplamalar ve yanlış algılamalar karşı tarafın oldu-bitti durumunu kabullenmeyip, askeri güce başvurusu tehlikesini de doğurabilmektedir.

1.5.4.1.5. Yıpratma Stratejisi

Yıpratma stratejisi, statüko değişikliğini savunan tarafın bir oldu-bitti durumu yapabilecek düzeyde yeterli güç kapasitesine sahip olmaması veya şantaj, sınırlı tersine çevrilebilir baskı stratejisi ve kontrollü baskı stratejilerinden herhangi birini uygulayabilecek imkan ve şartlardan yoksun olduğu durumlarda kullanılmaktadır.⁹³ Genellikle taraflar arasında güç farklılığının aşırı olduğu durumlarda, güçsüz olan fakat aşırı motive olmuş aktör tarafından uygulanmaktadır. Çünkü bu gibi

⁹¹ Ibid., s. 381-382.

⁹² Ibid., s. 382-383.

⁹³ Ibid., s. 383.

durumlarda güçsüz olan taraf rakibi ile direkt olarak yüzleşemeyeceğinin bilincindedir. Bu yüzden de rakibini dolaylı yollardan yıpratarak amaç ve taleplerini gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Fakat yıpratma hareketine maruz kalan taraf belli bir noktadan sonra zayıf taraf için çok tehlikeli olacak bir biçimde askeri eylemlerini arttırabilmekte ve krizi tırmandırma yoluna gidebilmektedir.

1.5.4.2. Savunmaya Yönelik Kriz Yönetim Stratejileri

Statüko değişikliğini savunan tarafa karşı uygulanacak stratejiler, savunmaya yönelik stratejiler grubuna girmektedir. Savunmaya yönelik stratejiler, statükoyu savunan tarafın çıkarlarının zarara uğramasını engellemeyi ve krizin tırmanarak bir savaşa neden olmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Bu stratejiler; zorlayıcı diplomasi stratejisi, sınırlı tırmandırma stratejisi, kısasa kısas stratejisi, kapasite testi stratejisi, kırmızı çizgi oluşturma, taahhütleri yerine getirme stratejisi ve zaman kazanma stratejileridir.⁹⁴

1.5.4.2.1. Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi

Bu strateji ile mevcut durumu kendi lehine değiştirmeye çalışan tarafı kuvvet kullanma tehdidi ve zorlayıcı eylemler ile attığı adımdan vazgeçirmeye ikna etmek amaçlanmaktadır. Bu stratejiyi kullanan taraf, sahip olduğu askeri güç kapasitesi ile rakibi ikna etmek yerine kuvvet kullanımını en asgari düzeyde tutarak krizi barışçıl yollardan çözmeye çalışmaktadır. Bu nedenle zorlayıcı diplomasi stratejisi gerçek askeri zorlamalardan ayırt edilmelidir. Zorlayıcı diplomasi stratejisi kapsamında kuvvet kullanılacaksa, kullanılacak gücün boyutu karşı tarafın geri adım atmasını sağlayacak ölçüde ve oranda olmalıdır. Caydırıcı ve kısmi bir güç kullanımı ile karşı taraf üzerinde geniş ölçüde zorlayıcı etki yapılmalıdır. Zorlayıcı diplomasi stratejisi, kuvvet kullanımı konusunda iki aşama öngörmektedir: ilk aşama kuvvet kullanma tehdidinde bulunma, ikinci aşama ise uyarıcı ve caydırıcı nitelikte kısmi kuvvet kullanımıdır. Zorlayıcı diplomasi stratejisi, karşı tarafı saldırgan ve kışkırtıcı tutumundan vazgeçirmek için onu zorlamak yerine ikna etmeye çalışmaktadır. Bundan dolayı zorlayıcı diplomasi stratejisi aslında kuvvet kullanma tehdidiyle desteklenen diplomatik bir stratejidir.

Zorlayıcı diplomasi stratejisi, krizlerin maliyetleri açısından değerlendirildiğinde de uygun bir seçenek olarak ortaya çıkmaktadır. Çünkü krizleri topyekûn kuvvet

⁹⁴ Ibid., s. 383-384.

kullanımı ve savaşa başvurarak çözmek genellikle askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal açıdan çok maliyetli olmaktadır.⁹⁵ Ayrıca bu strateji ile karşı tarafa eyleminin neticelerini görme ve eyleminden vazgeçme şansı verilerek kriz diplomasi alanında çözülmeye çalışılmaktadır. Zorlayıcı diplomasi stratejisinin olumsuz yanı; karşı tarafın rasyonel hareket edeceği varsayımına dayanmasıdır. Karşı tarafın verilen her türlü mesajı doğru bir şekilde değerlendireceği, tehdidin etkisi ve inandırıcılığı konusunda doğru kararlar alabileceği düşünülmektedir. Fakat uygulamada her zaman karşı tarafın verilen mesajları yanlış algılama ve değerlendirme olasılığı bulunmaktadır. Bu nedenle tarafların kriz durumlarında yüzde yüz rasyonel hareket ettiklerini varsaymak yanlış olacaktır.

Zorlayıcı diplomasi stratejisi tercih edilirken rakip üzerinde kararlı ve güçlü bir motivasyona sahip olduğu hissi ve istemlerinin kabul edilmemesi halinde krizin tırmanacağına ilişkin bir korku duygusu oluşturmalıdır. Ayrıca taraflar arasındaki güç farklılıkları da dikkate alınmalıdır. Çünkü bir devletin kendisinden daha güçlü bir devlete karşı bu stratejiyi uygulaması bir fayda sağlamayacaktır. Tehdidin inandırıcı olabilmesi ve taleplerin yerine getirilebilmesi için zorlayıcı diplomasi uygulayan devletin hedef devletten daha güçlü veya en azından birbirine denk güçler olması gerekmektedir.

Zorlayıcı diplomasi stratejisinin dört alt türü vardır. Bunlar; ultimatoma, zımni ultimatoma, baskıyı aşamalı arttırma ve dene ve gör stratejileridir. Ultimatoma, rakip taraf üzerinde uygulanabilecek en net kuvvet kullanma tehdididir. Ultimatoma ile karşı taraftan önceden belirtilen bir süre sonuna kadar taleplerin yerine getirilmesi istenmektedir. Karşı tarafa kararlılığın en üst seviyede olduğu ve her an savaşa varabilecek bir tırmanmaya hazırlıklı olduğu mesajı verilmektedir. Eğer karşı taraf istenen talepleri yerine getirmez ise, çatışma ve savaş riski ortaya çıkmaktadır. Zımni ultimatoma ise, taleplerin kararlılıkla belirtilmesine karşın önceden belirlenmiş bir süre zarfına kadar taleplerin yerine getirilmesi gibi bir şart koşulmamaktadır. Baskıyı aşamalı arttırma stratejisi, karşı tarafın talepleri yerine getirmediği durumlarda inandırıcılığı ve kararlılığı arttırmak maksadıyla şiddet eylemlerinin kademeli olarak kullanılmasıdır. Dene ve gör stratejisinde ise, ultimatoma olduğu gibi talep açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmektedir. Fakat talep için herhangi bir zaman dilimi ortaya konmamakta ve karşı taraf üzerinde herhangi bir aciliyet duygusu oluşturulmamaktadır. Dene ve gör stratejisi ile rakip tarafı girişimlerinden vazgeçirmek için daha güçlü bir tehdide gerek olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmaktadır.⁹⁶

⁹⁵ Ibid., s. 384.

⁹⁶ Ibid., s. 385.

1.5.4.2.2. Sınırlı Tırmandırma Stratejisi

Krizi başlatan fakat krizin istenmeyen bir şekilde tırmanması ihtimalinden endişe duyan taraf, kendi çıkarlarına uygun bir durum oluşturma çabası içine girebilir. Böyle bir durumla karşılaşan savunan taraf, zorlayıcı diplomasi veya diğer savunma stratejileri ile karşılık verme yoluna gitmezse, saldırgan aktör tarafından oluşturulan durumu kendi çıkarlarına daha uygun hale getirmeye çalışabilir. Bu strateji çerçevesinde savunan taraf kendi çıkarlarına daha uygun yeni bir durum meydana getirmek için tasarlanmış, sınırlı ve seçici bir tırmandırma yöntemi kullanmakta ve saldırgan taraftan gelecek karşı tırmandırmayı da caydırarak dengelemektedir. Karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisinin dikey ve yatay tırmandırma olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Dikey tırmandırma, krizin meydana geldiği coğrafi alan sınırları içinde tutularak tırmandırılmasıdır. Yatay tırmandırma ise, krizin meydana geldiği coğrafi alan sınırları dışına da yayılarak tırmandırılmasıdır. Yatay tırmandırma ile savunan taraf, saldırgan tarafı diğer alanlarda da zarara uğratmak için girişimlerde bulunmakta veya bu yönde bir tırmandırma tehdidinde bulunarak saldırgan tarafı geri adım atmaya zorlamaktadır. Yatay tırmandırma tehdidi saldırgan aktör tarafından karşı tırmandırmayı caydırmak için de kullanılabilir.⁹⁷

1.5.4.2.3. Kısasa Kısas Stratejisi

Savunan taraf sınırlı tırmandırma stratejisini istenmeyen bir tırmandırmaya neden olabileceği endişesi ile kullanmaktan vazgeçerse, maruz kaldığı eylem ve durumu dikkatlice değerlendirerek aynı ölçüde karşılık verme yolunu tercih edebilir. Bu duruma kısasa kısas stratejisini kullanan tarafın rakibin istemlerini görüşme talebi de eşlik edebilmektedir. Savunan tarafın karşılıkları uyumlu olmalı ve gelişmelerin şiddetini arttırıcı nitelikte olmamalıdır. Kısasa kısas stratejisi başarısız olduğu takdirde savunan taraf daha önce belirtilmiş olan zorlayıcı diplomasi stratejisi veya sınırlı tırmandırma stratejisini kullanmayı tercih edebilir.⁹⁸

1.5.4.2.4. Kapasite Testi Stratejisi

Savunan taraf statükoyu hedef alan düşük seviyeli ve kontrollü bir girişimi engellemek ve daha uygun koşulları garanti altına almak için sınırlı tırmandırma

⁹⁷ Ibid., s. 387-388.

⁹⁸ Ibid., s. 388.

stratejisinin kullanımını çok riskli veya siyasi açıdan kabul edilemez bulabilir. Ayrıca yeni oluşan durum savunan tarafın çıkarlarına ters düşse bile ve krizin neticesinin kendi çıkarlarına aykırı sonuçlanacağı görünüyorsa bile krizi en azından içinde bulunulan dönem içinde tırmandırmaktan veya zorlayıcı diplomasi stratejisine başvurarak çözmekten kaçınabilir. Savunan taraf kapasite testi stratejisinden yararlanarak kendi imkan ve kabiliyetleri ile krizin kendi çıkarlarına aykırı olan olası sonuçlarını tersine çevirebilir. Beklenen sonucun başarılı bir şekilde tersine çevrilmesini kolaylaştırmak için savunan tarafın düşmanı tırmandırmaktan caydırması gerekmektedir. Bu sonuca ulaşmak için savunan taraf, askeri kuvvetlerini alarm durumuna geçirir ve askerlerini stratejik yerlere konuşlandırır. Bu girişimlerdeki asıl amaç krizi tırmandırmak değil rakip tarafın caydırılmasıdır.⁹⁹

1.5.4.2.5. Kırmızı Çizgi Oluşturma Stratejisi

Bazı krizlerde çıkarlara yönelik ortaya çıkan bir tehdide karşılık vermenin en uygun ve kabul edilebilir yolu saldırgan tarafından yapılan hangi hareketin kuvvetli bir tepki verilmesine neden olacağının ifade edilmesidir. Bu strateji ile statüko yanlısı taraf statükoyu kendi lehine değiştirmeye çalışan tarafa karşı kırmızı çizgilerini ilan ederek eylemlerine devam etmesi halinde sert karşılığa bulunacağını ifade eder. Kırmızı çizgilerin ihlal edilmesi durumunda savaş seçeneğinin gündeme geleceğini belirterek karşı tarafı uyarır ve eylemlerinden vazgeçirmeye çalışır. Bu strateji kapsamında savunma yapan taraf, saldırgan tarafın yaptığı tahriklere karşı bir mesaj vermeyi ve böylelikle de karşı taraf üzerinde bir etki ve caydırıcılık oluşturmayı amaçlamaktadır. Karşı tarafa verilecek mesaj gerekli yeterlilikte ve inandırıcılıkta olmalıdır. Böylelikle verilecek mesajdaki inandırıcı ve kararlı tutumla saldırgan tarafın geri adım atması hedeflenmektedir. Fakat bu strateji krizin tırmanmasına sebep olabilecek faktörleri de kendi içinde taşımaktadır. Ayrıca tarafların iletişim kanallarının kapanmasına ve bunun sonucunda da karşılıklı müzakereler sonucu elde edilebilecek kazanımların yitirilmesine sebep olabilir.¹⁰⁰

1.5.4.2.6. Taahhütleri Yerine Getirme Stratejisi

Gelişmeler saldırgan tarafın mevcut durumu değiştirmek için bir mücadele içine gireceğini gösterdiği zaman savunan tarafın karşı tarafı vazgeçirmek için şansı devam etmektedir. Fakat çeşitli nedenlerden dolayı savunan taraf uyarı belirtilerinin

⁹⁹ Ibid., s. 389.

¹⁰⁰ Ibid., s. 389-390.

önemini yeterince kavrayamayabilmekte ve karşı tarafın harekete geçmeyeceği yönünde bir izlenime kapılabilmektedir. Savunan taraf tehdit altında olan mevcut durumu korumak için caydırıcılık politikasından yararlanabilir. Fakat bu caydırıcılık saldırgan taraf üzerinde ciddi bir etki oluşturmaz ya da aradan geçen zaman zarfında etkisini kaybetmesi söz konusu olabilir. Bu çerçevede karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önlemek için taahhütleri yerine getirme stratejisi kullanılabilir. Caydırıcılığın sağlanacağı yollar risk ve maliyet içerebildiklerinden dolayı dikkatlice seçilmelidir. Askeri güçleri çözüm için alarma geçirmek ve konuşlandırmak bazı durumlarda krizin istenmeyen ve arzu edilmeyen bir biçimde tırmanmasına sebep olabilmektedir. Bu tür bir gelişme savaşa sebep olmasa bile krizin diplomatik yollardan çözülmesini zorlaştırıp daha maliyetli alternatiflerin seçilmesine neden olabilmektedir.¹⁰¹

1.5.4.2.7. Zaman Kazanma Stratejisi

Kriz yönetiminde zaman faktörü taraflar üzerinde baskı yapan ve tarafların stres seviyesini arttıran bir unsurdur.¹⁰² Bir kriz durumu ortaya çıktığında karar vericiler yaşanan kriz durumunu tanımlamak, değerlendirmek ve yaklaşım tarzları geliştirmek için sınırlı zamana sahiptir. Eğer bir devlet gerekli askeri ve siyasi avantajlara sahip değilse, karşı tarafın talebinde haklı bir gerekçeyle hareket ettiğini düşünüyorsa ve kendi çıkarının kuvvet kullanımından ziyade diplomasi yoluyla gerçekleşeceğine inanıyorsa zaman kazanmaya çalışması rasyonel bir davranış olacaktır.¹⁰³ Savunma yapan taraf kriz durumu ile ilgili zaman baskısı altında olduğunu hissediyorsa, zaman kazanma stratejisi uygulamayı tercih edebilir. Savunma yapan taraf zaman kazanarak krize olan yaklaşımını daha rasyonel hale getirebilir.

1.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Belirlenmesi

Her krizin kendine özgü şartları vardır. Bu nedenle seçilecek stratejinin de var olan krize uygun yapıda olması gerekmektedir. Bir stratejinin herhangi bir kriz durumunda başarılı olmuş olması, diğer bir kriz durumunda başarılı olacağı anlamına gelmemektedir. Karar vericiler herhangi bir kriz durumunda

¹⁰¹ Ibid., s. 390-391.

¹⁰² Robert L. Pfaltzgraff, Future Use of Military Power, Richard H. Shultz, Roy Godson and George H. Oester, (ed.), **Security Studies for the 21st. Century**, Brassey's Inc., Virginia, 1997, s. 171.

¹⁰³ George, "Strategies for Crisis Management", ..., s. 392.

uygulayacakları stratejinin mevcut krize uygun olup olmadığını aşağıdaki yedi faktörü dikkate alarak yorumlayabilirler.

1.5.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması

Uygulanacak stratejinin alt yapısının hazırlanması kriz yönetim sürecini etkileyecek ilk aşama olması bakımından önemlidir. Her krizin kendine özgü niteliklere sahip olmasından dolayı karar vericiler kriz anlarında kendilerini var olan durumu tanımlama, anlamlandırma ve atılacak adımları saptama zorunluluğu içinde hissetmektedir.¹⁰⁴ Çünkü karar vericiler hedef ülkeye karşı krizin başarılı bir şekilde yönetilmesini temin edecek en rasyonel kararları verme ihtiyacı içinde olmaktadır. Dolayısıyla uygulanacak kriz yönetim stratejisinin sağlam temellere sahip olması büyük önem taşımaktadır.

1.5.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması

Karar vericilerin krizi sona erdirmek için hedef ülkeden neler talep edeceklerini belirlemesi gerekmektedir. Talepler son derece dengeli ve kararlılıkla savunulabilir düzeyde olmalıdır. Örneğin; rakip ülke statükoyu tek taraflı olarak değiştirme girişiminde bulunmuşsa, istem olarak statükonun tekrardan kurulması ve herhangi bir zarar ortaya çıkmışsa da bu zararların giderilmesine çalışılması dengeli bir yaklaşım olacaktır.¹⁰⁵

Karşı taraftan yerine getirmesi beklenen talepler saptanırken karar vericiler aşırı isteklerden kaçınmalıdır. Talebin aşırı bir niteliğe sahip olmaması hedef ülke tarafından istemin yerine getirilmesini kolaylaştırıcı etki yapabilmektedir. Fakat karar vericiler tarafından ortaya konan istemler aşırı olursa, hedef ülkenin bu istemleri yerine getirme isteği azalabilmektedir. Dolayısıyla karşı taraf, temel değerlerinin ve çıkarlarının çok ciddi bir şekilde zarar göreceği düşüncesi ile kendisinden istenen talepleri yerine getirmeyip krizi tırmandırmayı tercih edebilir.

1.5.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi

Karşı taraftan istenen taleplerin yerine getirilmediği durumlarda karar vericilerin ne tarz yaptırımlar uygulayabileceklerini belirlemesi, uygulanacak kriz

¹⁰⁴ Arjen Boin et. al., *The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure*, Cambridge University Press, New York, 2005, s. 10.

¹⁰⁵ Fuat Aksu, *Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi*, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2008, s. 38.

yönetim stratejisinin başarısını etkilemektedir. Ayrıca yaptırımların belirlenmesi, karar vericilerin hedef ülkeyi etkileme ve yönlendirme kapasitesini artırıcı etkiye bulunmaktadır. Karşı taraf üzerinde talebi yerine getirme zorunluluğu oluşturacak bir yaptırım belirlenmediğinde, rakip taraf istemleri yerine getirme konusunda çok istekli bir tavır içinde olmamaktadır.¹⁰⁶ Çünkü kendini böyle bir zorunluluk içinde hissettirecek gerekli baskı unsurları mevcut değildir. Bununla birlikte belirlenen yaptırımların kriz durumuna oranla aşırı olması da rakip taraf üzerinde ters etki yapabilmektedir. Bunun sonucunda da rakip taraf direnç gösterme ve saldırgan davranışlarda bulunma gibi eğilimler içine girebilmektedir.

Yaptırımlar belirlenirken karar vericiler kendi güç kapasitelerine uygun hareket etmelidir. Çünkü belirlenen yaptırımları uygulayacak bir güç kapasitesinden yoksun taraf inandırıcı olamamaktadır. Bu da istemlerin yerine getirilmemesine sebep olmaktadır. Fakat belirlenen yaptırımları hayata geçirebilecek bir güç kapasitesi varsa, bu durum karşı taraf üzerinde inandırıcılığı artırıcı etki yapabilmektedir. Belirlenen yaptırımlar, rakip taraf üzerinde talepleri yerine getirmede çok daha fazla kayba ve zarara uğrayacağı algısı oluşturmaktadır.

1.5.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması

Uygulanacak strateji belirlenirken rakip tarafın krizi tırmandırmasını önleyecek ve istemleri yerine getirmesini sağlayacak bir başka faktör de ödüllendirici ve teşvik edici bir yaklaşım sergilemektir. Çünkü rakip tarafa bir yandan baskı yapılırken diğer yandan da diplomatik süreç içinde yer almasına gayret edilmelidir.¹⁰⁷ Hedef ülkenin diplomatik süreç içinde tutulması krizin kontrolden çıkmasını ve şiddet yöntemlerine başvurulmasını önleyici etki yapabilmektedir.

Kısacası, taleplerin yerine getirilmesini sağlamak için belirlenen yaptırımlar ile ödüllendirici ve teşvik edici unsurlar arasında bir denge kurulması gerekmektedir. Böylelikle belirlenen yaptırımlar ile rakip ülke üzerinde bir caydırıcılık oluşturulurken, ortaya konan ödüllendirici ve teşvik edici unsurlar ile de rakibin talepleri yerine getirme istekliliği artırılmış olmaktadır.

1.5.5.5. Uygulanacak Stratejinin Seçimi

İstemler, yaptırımlar ve rakibi teşvik edici unsurlar belirlendikten sonra sıra kriz esnasında uygulanacak stratejiyi belirlemeye gelmektedir. Bu kapsamda belirlenen

¹⁰⁶ Ibid., s. 39.

¹⁰⁷ Ibid., s. 40.

istemlere, yaptırımlara ve teşvik edici unsurlara en uygun kriz yönetim stratejisi seçilmeye çalışılmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi, karar vericiler tarafından saldırıya veya savunmaya yönelik kriz yönetim stratejilerden en uygun olanı saptanmaya gayret edilir. Bu stratejilerin neler olduğu ile ilgili detaylı bilgi yukarıda verildiği için bu kısımda tekrardan ele alınmayacaktır.

1.5.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi

Karar vericilerin genellikle kriz durumlarında rasyonel hareket ettikleri varsayılmaktadır.¹⁰⁸ Fakat uygulamada karar vericilerin rasyonel hareket etme düzeyini azaltan bir takım faktörler ortaya çıkabilmektedir. Bu faktörler; içsel ve dışsal faktörler olarak sınıflandırabilmektedir.¹⁰⁹ İçsel faktörler; karar vericilerin birey olmalarından dolayı ortaya çıkan unsurlardır. Karar vericinin inançları, yetiştirilme tarzı ve psikolojik durumu bu faktörlere örnek olarak verilebilir. Dışsal faktörler ise; karar vericinin dış çevresinde ortaya çıkan ve onu etkileyen unsurlardır. Karar alma biriminin yapısı, iletişim sisteminin işleyişi ve kurumsal sınırlamalar bu faktörlere örnek olarak verilebilir.

Karar vericiler herhangi bir kriz durumunda rakip ülkenin karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeyleri hakkında bilgi sahibi olmalıdırlar.¹¹⁰ Çünkü karşı tarafın tam rasyonalite ile hareket edeceği varsayılarak alınan kararlar krizin başarılı yönetilmesi açısından iyi sonuçlar vermeyebilir. Bu nedenle kriz durumlarında karşı tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etmesini engelleyebilecek içsel ve dışsal faktörler belirlenmeye çalışılmalı ve bu doğrultuda bir strateji geliştirilmelidir.

1.5.5.7. Krizin Özgün Koşullarının Saptanması

Her kriz kendine özgü niteliklere sahiptir ve her krize kendi bağlamı içinde yaklaşılmalıdır. Krizin kendine özgü özellikleri saptanmadan uygulanacak bir kriz yönetim stratejisinin başarısız olma ihtimali yüksektir.¹¹¹ Çünkü bir strateji bir kriz durumunda başarılı sonuçlar vermiş olabilir. Fakat bu aynı stratejinin başka bir kriz durumunda da başarılı sonuçlar vereceği anlamına gelmemektedir. Bu nedenle uygulanacak strateji krizin kendine has özelliklerini dikkate alınmalıdır.

¹⁰⁸ Graham Allison ve Philip Zelikow, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Longman, New York, 1999, s. 13-14.

¹⁰⁹ Alex Mintz ve Karl DeRouer, *Understanding Foreign Policy Decision Making*, Cambridge University Press, New York, 2010, s. 3-4.

¹¹⁰ Aksu, a.g.e., s. 40.

¹¹¹ Ibid., s. 40.

1.5.6. Kriz Yönetiminin Başarısını Etkileyen Faktörler

Karar vericiler kriz durumlarında ulusal çıkarlarını korumaya ve kayıplarını en asgari düzeye indirmeye çalışmaktadır. Ayrıca krizleri topyekûn bir savaşa neden olmadan çözmeye gayret etmektedirler. Bu doğrultuda kriz yönetiminin başarısını etkileyen çeşitli faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler; istemin ifade ediliş biçimi, hedef ülke üzerinde baskı oluşturma, motivasyon derecesi, motivasyon asimetrisi, liderlik, ulusal destek, uluslararası destek, tırmanma korkusu ve krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık.

1.5.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi

Karar vericiler kriz sırasında rakip ülkeden yerine getirmesini istediği talepleri ifade ederken son derece dikkatli bir üslup kullanmalıdır. Çünkü talepler ifade edilirken yanlış anlaşılmalara ve algı karışıklıkları olabilmektedir. Yanlış anlaşılmalara ve algı karışıklıkları ise, krizin şeklinin ve boyutunun değişmesine sebep olabilmektedir. Bu da karar vericilerin çatışma ve savaş gibi istenmeyen durumlarla karşılaşmasına neden olabilmektedir. Bu nedenle karşı taraftan istenen talepler son derece açık, net, anlaşılır ve yanlış anlaşılmalara sebep olmayacak biçimde ifade edilmelidir.¹¹² Açık ve net bir şekilde dile getirilen istemler ile yanlış anlaşılmalara önüne geçilerek karşı taraf üzerinde istemler ile ilgili doğru bir algı oluşturulmalıdır.

1.5.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma

Taleplerin yerine getirilmediği durumlarda uygulanacak yaptırımların rakip taraf üzerinde etkili olabilmesi için rakip tarafın kendini isteme uyma zorunluluğu içinde hissedeceği bir yaklaşım ortaya konmalıdır. Örneğin; rakip tarafa talepleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması rakip taraf üzerinde bir baskı oluşturacaktır. Çünkü talepleri yerine getirmek için sınırlı bir zamana sahip olduğunu bilen karar vericiler talepleri yerine getirme hususunda kendilerini aciliyet ve zorunluluk duygusu içinde hissedecektir.¹¹³ Aksi takdirde, kendilerini süre kısıtlaması içinde hissetmeyen karar vericiler, karşı tarafın taleplerini yerine getirme hususunda çok aceleci davranmayı tercih etmeyecektir. Dolayısıyla da kendilerini karar verme zorunluluğu içinde hissetmeyeceklerdir.

¹¹² Ibid., s. 34.

¹¹³ Ibid., s. 35.

1.5.6.3. Motivasyon Derecesi

Karar vericiler taleplerini açık ve net bir şekilde ifade ederken kendi haklılıkları ve meşruiyet zeminine sahip olup olmadıkları ile ilgili algıları motivasyon derecelerini etkilemektedir. Karar vericilerin haklı ve meşru bir tutum içinde olması güçlü bir motivasyona sahip olduğunu göstermektedir. Motivasyon derecesinin yüksek olması, karşı taraf üzerinde talepleri yerine getirme hususunda bir baskı oluşturmaktadır. Motivasyon derecesinin düşük olması ise, karşı tarafın kendini talepleri yerine getirme zorunluluğu içinde hissetmemesine sebep olabilmektedir.

1.5.6.4. Motivasyonun Asimetrisi

Motivasyonun asimetrisi, rakip tarafın kararlılık ve inandırıcılık seviyesini göstermektedir. Fiili durumu ihlal ederek krize neden olan davranışı sergileyen tarafın kriz yönetim sürecinde ihlali sürdürme kararlılığı savunmacı tarafın kriz yönetim stratejilerinden hangisine başvuracağını etkilemektedir. Eğer kuvvet kullanma veya kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılacak ise, burada rakibin direnç ve motivasyonu krizin topyekûn bir savaşa dönüşüp dönüşmeyeceğini de etkilemektedir. Rakip tarafın motivasyonunun yüksek olması, talepleri yerine getirme konusunda istekli olmamasına neden olmaktadır. Ayrıca karşı tarafın talepleri yerine getirme baskısına karşı direnç seviyesini arttırmaktadır. Motivasyon asimetrisinin düşük olması ise, istemlerin yerine getirilmesi hususunda çok fazla direnç gösterilememesine sebep olmaktadır.

1.5.6.5. Liderlik

Kriz yönetiminin başarısını etkileyen faktörlerden biri de karar vericiye ilişkin niteliklerdir. Çünkü kriz yönetim süreci, yönetici konumunda yer alan liderler tarafından idare edilmektedir. Kriz durumlarında karar alma birimi genellikle en üst düzey yetkililerden oluşmaktadır. Bu çerçevede liderin bilgi düzeyi, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerisi, krizi idare edebilme yeteneği ve bürokratik yapıyı krizin koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyeti ön plana çıkmaktadır.¹¹⁴ Yukarıda belirtilen özelliklere sahip bir lider, kriz yönetim sürecini daha başarılı hale getirebilmektedir. Belirtilen yeteneklerden yoksun bir lider ise, kriz yönetim sürecinin başarılı yönetilmesini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle kriz yönetim sürecinde liderlerin rolü önemli bir yere sahiptir.

¹¹⁴ Boin vd., a.g.e., s. 12.

1.5.6.6. Ulusal Destek

Krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş ve algılanış biçimi de kriz yönetim sürecinin başarısını etkileyen bir başka faktördür. Kriz, ulusal kamuoyu tarafından yakından takip ediliyorsa ve ulusal bir dava olarak algılanıyorsa karar vericiler arkalarındaki ulusal desteği hissederek hareket etmektedir.¹¹⁵ Dolayısıyla karar vericiler krizle ilgili yaklaşım geliştirirken daha kararlı bir tutum içinde olma imkanına kavuşmuş olmaktadır. Fakat krizin ulusal kamuoyu tarafından güçlü bir şekilde sahiplenilmiş olması, karar vericilerin hareket alanını da daraltabilmekte ve sorunun barışçıl yollardan çözümlmesini güçleştirebilmektedir. Ülke içinde karar vericilerin krize olan yaklaşımına ilişkin güçlü bir destek yoksa, karar vericilerin kararlı ve inandırıcı bir tutum izlemeleri zorlaşabilmektedir.

1.5.6.7. Uluslararası Destek

Bir krizde taraflar konumlarını güçlendirmek için çeşitli politikalar geliştirmektedir. Bu politikalardan biri de uluslararası destek sağlamaktır. Uluslararası destek sağlamaktaki amaç; rakip tarafın aleyhine olarak güç dengesini değiştirmek ve karşı tarafın konumunu zayıflatmaktır.¹¹⁶ Dolayısıyla da güç dengesini kendi lehine çevirerek kendi pozisyonunu güçlendirmektedir. Rakip taraf karşısında birçok devletin desteğini arkasına alan bir devlet, kriz yönetim sürecinde daha avantajlı ve güçlü bir konuma sahip olabilmektedir.

1.5.6.8. Tırmanma Korkusu

Kriz sırasında kullanılan strateji çerçevesinde karşı taraf üzerinde bir korku oluşturuluyor ise, karşı taraf istemleri yerine getirmeye daha istekli olabilir. Kullanılan kriz yönetim stratejisi kapsamında söylemler ile eylemler arasındaki tutarlılık sağlanarak karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulabilir. Rakip tarafın karar vericileri talepleri yerine getirmemek için ne gibi tedbirler alınması gerektiğini değerlendirirken bunun bir tırmanmaya neden olup olmayacağını, muhtemel bir tırmanma neticesinde ise, talepleri yerine getirmekten çok daha fazla kayba uğrayıp uğramayacaklarını belirleme zorunluluğu içindedir. Eğer krizin tırmanma riski varsa ve taleplerin yerine getirilmesini kolaylaştıracak teşvikler ortaya konmuş ise, rakip taraf krizin tırmanmasından çekinerek krizin barışçıl yollardan çözümlmesini

¹¹⁵ Breuning, a.g.e., s. 123.

¹¹⁶ Aksu, a.g.e., s. 36.

isteyebilir.¹¹⁷ Ayrıca kriz sırasında rakip üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmaması, atılan adımların meşruiyetini arttırıcı etki yapabilir ve de karşı tarafın ittifak oluşturma girişimlerini engelleyebilir. Bir kriz sırasında rakip taraf üzerinde tırmanma korkusunun oluşturulabileceği en üst seviye taraflar arasında topyekûn bir savaş ihtimalinin ortaya çıktığı düzeydir.

1.5.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık

Bazı durumlarda krizi sona erdirmek için talepleri açıkça ifade etmek yeterli olmamaktadır. Taleplerin açık ve net ifade edilmesinin yanında çözüm sürecinin nasıl gelişeceğini ortaya koymak da gerekli olabilmektedir. Dolayısıyla çözüme giden süreçler daha net bir şekilde karşı tarafa iletilmelidir.¹¹⁸ Karşı taraf üzerinde çözüm sürecinin nasıl şekilleneceği hususunda herhangi bir algı oluşmamışsa, rakip ülke güven duymayan bir yaklaşım içine girebilmektedir. Bu da krizin sona ermesini zorlaştırıcı etkide bulunabilmektedir. Taraflar arasında krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin bir açıklık olursa, krizin tırmanması engellenebilmekte ve kriz çözüm süreci kolaylaşmaktadır.

¹¹⁷ Ibid., s. 37.

¹¹⁸ Ibid., s. 37.

İKİNCİ BÖLÜM
1963-1964 KIBRIS KRİZİ

2.1. 1963-1964 KIBRIS KRİZİNE GENEL BAKIŞ

Tablo-2 1963-1964 Kıbrıs Krizi

Krizin Aktörleri	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizin Başlangıç Tarihi	21 Aralık 1963
Krizin Bitiş Tarihi	10 Ağustos 1964
Krizi Başlatan Aktör	Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizi Başlatan Eylemin Türü	Şiddet Eylemi
Türkiye Açısından Tehdidin Ciddiyeti	Siyasi Tehdit
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi	Zorlayıcı Diplomasi
Türkiye'nin Kriz Yönetim Tekniği	Şiddet İçermeyen Askeri Baskı, Arabuluculuk, Üçüncü Aktör Desteği ve Sınırlı Şiddet İçeren Çözüm
Türkiye'nin Krizdeki Şiddet Kullanım Seviyesi	İbret Verici Güç Kullanımı
Krizin Meydana Geldiği Coğrafi Konum	Doğu Akdeniz
Türkiye'nin Coğrafi Konumu	Orta Doğu*
Kriz Sonucunun Niteliği	Türkiye'nin İstemlerinin Kabul Edilmesi
Kriz Sonucunun Şekli	Sözsel ve Eylemsel Anlaşma
Kriz Sonrası Statü	Zimni Yeni Statüko
Krizin Başlangıç ve Bitişi Arasında Geçen Süre	255 Gün

1963-1964 Kıbrıs krizinde yer alan temel aktörler; Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. 30 Kasım 1963 tarihinde Cumhurbaşkanı Makarios*'un Kıbrıs

* Michael Brecher'in kriz sınıflandırmasına göre Türkiye orta doğu bölgesinde yer almaktadır.

Anayasası'nda değişiklik yapılması ile ilgili vermiş olduğu tasarıdan itibaren Kıbrıs'ta bir krizin ortaya çıkma ihtimali görölmeye başlanmıştır. Türkiye, Makarios'un değişiklik tekliflerini reddedince Kıbrıs'ta 21 Aralık 1963 tarihinden itibaren Türk toplumuna yönelik saldırılar başlamıştır. Bu da krize neden olan olayların başlangıcını teşkil etmiştir. Kıbrıs'taki kriz toplamda 255 gün sürmüş ve 10 Ağustos 1964 tarihinde tarafların ateşkesi kabul etmeleri ile sona ermiştir. Krizin sekiz buçuk ay gibi uzun bir zaman dilimini kapsadığı görölmektedir.

Türkiye açısından bakıldığında, krizi başlatan aktörün Kıbrıs Cumhuriyeti ve Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios olduğı görölmektedir. Krizin türü incelendiğinde ise, krizin taraflarına göre iki taraflı bir krizdir. Çünkü kriz Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında meydana gelmiştir. Krizin çıktığı coğrafyaya göre, bölgesel bir krizdir. Çünkü kriz Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanmıştır. Kriz-zaman ilişkisine göre, gelişen bir krizdir. Çünkü krizin tarihsel bir süreç içinde ortaya çıktığı görölmektedir. Krizi çıkaran tarafın niyetine göre, tasarlanmış bir krizdir. Çünkü Rum

Resim 1-Makarios III

liderler, Kıbrıs Türk toplumunu saldırılarla yok etmeyi krizden önce planlamıştır. Krize neden olan olayın niteliğine göre, siyasi ve insani bir krizdir. Çünkü kriz sırasında yaşanan gelişmeler Türk-Yunan dengesini ilgilendirmekte ve de sivillere yönelik şiddet uygulanmaktadır. Kriz oluşturan olayın etkisine göre, statü belirsizliği söz konusudur. Çünkü kriz sonrası Kıbrıs'taki statü belirsiz bir

hale gelmiştir. Krizin sonucuna göre ise, sorunu çözmeyen ama değişime neden olan bir krizdir. Çünkü 1963-1964 Kıbrıs krizi sonunda Kıbrıs sorunu çözülmemiş ve değişime uğrayarak yeni bir görünüm almıştır. Krizi başlatan eylemin türü ise, Makarios yönetiminin ve Rumların Kıbrıs Türk toplumuna yönelik uyguladıkları şiddet eylemleridir. Makarios ve Rumlar bu şiddet eylemleri ile Kıbrıs Türk toplumunu ortadan kaldırmayı hedeflemiştir. Türkiye açısından tehdidin ciddiyetine bakıldığında ise, siyasi bir tehdit ile karşı karşıya olunduğı görölmektedir. Çünkü Kıbrıs'ın statüsünün ve Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması Türkiye için önemli değerler olarak kabul edilmiştir.

Kriz sırasında Türkiye tarafından kriz yönetim stratejisi olarak, zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulanmıştır. Kriz yönetim tekniği olarak ise, başlangıçta şiddet içermeyen askeri baskı, arabuluculuk faaliyetleri ve üçüncü aktör desteği kullanılmıştır. Krizin ilerleyen evresinde ise, ibret verici güç kullanımı

* * Makarios III, Kıbrıs Ortodoks Kilisesi Başpiskoposu ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Cumhurbaşkanı; gerçek adı Mikhail Khristodolou Mouskos'tur. Yaygın kullanımı dolayısıyla bundan sonra Makarios olarak kullanılacaktır.

gerçekleştirilmiştir. Şiddet içermeyen askeri baskı çerçevesinde Türkiye kuvvet kullanma tehdidinde bulunarak savaş uçaklarına ihtar uçuşu yaptırmış ve askerlerini Kıbrıs'a çıkarmak için gemilere bindirmiştir. Ayrıca arabuluculuk faaliyetleri ve üçüncü aktör desteği bağlamında da ABD, NATO ve BM krizi yatıştırmak için taraflar arasında girişimlerde bulunmuştur. Şiddet içeren çözüm kapsamında ise, Türk savaş uçakları hedef gözeterek Rum askeri hedeflerini bombalamıştır.

Türkiye tarafından uygulanan zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde kullanılan kuvvet seviyesinin sınırlı olmasına dikkat edilmiştir. Bu bağlamda Türkiye kriz sırasında ibret verici seviyede güç kullanmıştır. Türkiye kuvvet kullanımını tek başına bir araç olarak görmekten ziyade kriz yönetim tekniklerini destekleyici bir unsur olarak görmüştür. Yukarıda da belirtildiği gibi, Türkiye tarafından diplomatik yollardan bir çözüm elde edilemeyeceği anlaşıncı, Türk savaş uçaklarının havadan bombalaması ile sınırlı kuvvet kullanımı gerçekleştirilmiştir.

1963-1964 Kıbrıs krizi sonuçları açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin krize ilişkin istemlerinin büyük ölçüde karşılandığı görülmektedir. Kriz sonucunun şekline bakıldığında ise, kriz sonrasında taraflar arasında krizi sona erdirecek sözsel ve eylemsel bir uzlaşa sağlanmış, fakat bu uzlaşa metinsel bir niteliğe kavuşturulamamıştır. Diğer yandan her ne kadar krize yol açan olaylar sırasında Türkiye'nin istemleri karşılanmış olsa da aslında kriz sonrasında Kıbrıs'ta üç garantör ülkenin oluşturmuş olduğu statü bozulmuş, deyim yerindeyse kriz sonrasında Kıbrıs konusu yeniden ve daha da derinleşen bir "sorun" niteliğine dönüşmüştür. Dolayısıyla çözüldüğü varsayılan Kıbrıs konusu yeniden sorun niteliğine dönüşürken taraflar daha da karmaşık bir ilişkiye sürüklenmiş ve kriz bu boyutuyla sorun yaratan kriz olarak görülmüştür. Türkiye açısından bakıldığında ise kriz sonrasında ortaya çıkan durum kabul edilebilir bir statü ve/ya statüko olarak görülmemiştir.

2.2. 1963-1964 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ ÖNCESİ EVRE

Tablo-3 1963-1964 Kıbrıs Krizi Sırasında Türkiye'deki Yönetim Kademesi

İsim	Makam	Görev Yaptığı Dönem
Cemal GÜRSEL	Cumhurbaşkanı	27 Mayıs 1960 - 28 Mart 1966
İsmet İNÖNÜ	Başbakan	25 Aralık 1963 - 20 Şubat 1965

Kemal SATIR	Başbakan Yardımcısı	25 Aralık 1963 - 20 Şubat 1965
Feridun Cemal ERKİN	Dışişleri Bakanı	25 Aralık 1963 - 20 Şubat 1965
Fuat BAYRAMOĞLU	Dışişleri Genel Sekreteri	28 Mart 1963 - 05 Ekim 1964
İlhami SANCAR	Milli Savunma Bakanı	25 Aralık 1963 - 20 Şubat 1965
Orgeneral Cevdet SUNAY	Genelkurmay Başkanı	4 Ağustos 1960 - 16 Mart 1966
Orgeneral Mehmet Ali KESKİNER	Kara Kuvvetleri Komutanı	23 Şubat 1962 - 28 Ağustos 1964
Orgeneral İrfan TANSEL	Hava Kuvvetleri Komutanı	19 Haziran 1961 - 16 Ağustos 1968
Oramiral Necdet URAN	Deniz Kuvvetleri Komutanı	20 Haziran 1961 - 16 Ağustos 1968

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin 1960 yılında kurulmasından sonraki iki senelik dönem Rum ve Türk toplumlarının birbirlerinin samimiyetini ölçmeye çalıştığı ve yeni kurulan devletin kurumlarının oturtulmaya çalışıldığı bir süreç olmuştur. Bu sebeple Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonraki iki senelik dönem içinde ciddi kriz durumu olarak nitelendirilebilecek bir olay yaşanmamıştır. Fakat bu ilk iki senelik dönem sonunda Rum ve Türk toplumları arasındaki ilişkiler bozulmaya başlamış ve Rum liderler, enosis (Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması) hedeflerini açıkça ortaya koyan beyanatlarda bulunmaya başlamıştır.¹¹⁹ İki toplum arasındaki ilişkiler, 1963 yılına gelindiğinde ise, gözle görülür düzeyde bozulmaya ve iki toplumun bir arada yaşamasının zorluğunu gösteren anlaşmazlıklar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın meydana getirdiği statüden ve Türk toplumunun sahip olduğu anayasal haklardan rahatsızdı. Makarios, Kıbrıs Anayasası'nın iki toplumlu devlet karakterini değiştirerek Kıbrıs'ta Rumların egemen olduğu üniter bir yapı kurmayı amaçlıyordu.¹²⁰ 1959 Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Kıbrıs'ta ortaya çıkarmış olduğu yeni statü, Kıbrıs Rum toplumunun beklentilerini karşılamaktan uzak

¹¹⁹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983)*, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 77.

¹²⁰ Gürhan Yelice, 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekati'nin Hazırlayan Koşullar, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s. 35-36 (**Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi**).

kalmıştır. Rumlar her fırsatta Ada'daki mevcut statünün yeniden ele alınması gerektiği yönündeki isteklerini dile getirmiştir.¹²¹ Hatta Makarios'un yapmış olduğu açıklamalardan Kıbrıs'ta oluşturulan statünün Rum toplumunun temel hedefi olan enosis düşüncesini başarmak için bir ilk adım olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios, 1960-1963 arası dönemde anayasal statüyü işletirken nihai hedefin enosisi başarmak olduğu düşüncesi ile hareket etmiş ve Türk toplumunun Kıbrıs Anayasası'nda belirtilen statü ve haklarını zedeleyecek ve ihlal edecek değişiklik taleplerinde bulunmuştur.

Türkiye, kriz öncesi evrede meydana gelen Kıbrıs'taki mevcut anayasal düzenin ihlal edilmesi ile ilgili gelişmeleri Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'a vermiş olduğu notalarla protesto etme yolunu tercih etmiştir. Bölükbaşı'ya göre, *"İnönü, Makarios'a ultimatö vermekten kaçınmıştır. Notaların verildiğinin kamuoyu önünde kabulüne rağmen, ne İnönü ne de hükümetin diğer üyeleri kamuoyuna Kıbrıs'taki durumun bir kriz halini aldığını açıklamaya yanaştılar. Makarios'un sürekli ihlallerine karşın, İnönü, soruna karmaşık bir Anayasa'dan doğan doğal bir sonuç olarak bakıyor, her iki taraf da iyi niyetle davranırsa sorunun hallinin mümkün olduğunu düşünüyordu."*¹²² Makarios, 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatıyla Türkiye'ye resmi ziyarette bulunmuştur. Bu ziyaret sırasında Makarios Kıbrıs Anayasası'nda yapılmasını gerekli gördüğü değişiklikleri Türkiye'deki yetkililere aktarmıştır. Türk yetkililer ise, iki toplum arasındaki anlaşmazlıkların çözümünde uzlaştırıcı rol oynayabileceklerini Makarios'a ifade etmiştir. Fakat anayasanın tamamıyla ve tek taraflı olarak değiştirilmesine karşı olduklarını da bildirmişlerdir.¹²³

1963 yılının sonlarına doğru Kıbrıs Cumhuriyeti yöneticileri arasındaki anlaşmazlıklar yavaş yavaş iki toplum arasında da yayılmaya başlamıştır. 30 Kasım 1963 yılına gelindiğinde ise Makarios, Kıbrıs Türk Toplumunu Temsilcisi Fazıl Küçük'e ve diğer garantör ülkeler olan İngiltere, Türkiye ve Yunanistan'a Kıbrıs Anayasası'nda yapmayı düşündüğü değişiklikler ile ilgili bir muhtıra vermiştir. Bu

¹²¹ "... Kıbrıs'a bağımsızlık verilirken kurulan hukuki düzen, Adadaki Türkleri Rumların keyfine tabi bir azınlık halinde bırakmamış, onlara esaslı haklar ve garantiler tanımıştı. Anayasa hükümlerine göre Türk Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Rum Cumhurbaşkanının kararlarını veto etmek yetkisine sahipti. Beş yerde bağımsız Türk Belediyeleri kurulacaktı... Anayasadaki bu hükümler, tarafsız bir hukukçunun başkanlığındaki Anayasa Mahkemesi tarafından kontrol edildiği gibi, İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından imzalanmış anlaşma ile de garanti edilmişti.

Makarios bu düzeni değiştirmek istiyordu. Ona göre Türklerin veto hakkına sahip olması Ada'da işlerin yürütülmesine mani oluyordu. İddiasına göre Fazıl Küçük bu hakkını, Türk - Rum işbirliğini sabote etmek amacıyla kullanmaktaydı. Bağımsız belediyelerin ise gerçekleştirilmesi imkansız bir düzen olduğunu ileri sürüyordu. Ve Makarios Anayasada bu hususlarla ilgili maddelerin tadil edilmelerini istiyordu. Bununla da kalmıyordu. İddiasına göre üç devlete müdahale hakkı veren garanti anlaşması yürürlükte kaldıkça, Kıbrıs'ın bağımsız bir ülke sayılmasına imkan yoktu. Bu anlaşma da iptal edilmeliydi." "Makarios Plânını Yürütüyor", *Milliyet*, 7 Ocak 1964, s. 1.

¹²² Süha Bölükbaşı, *Barışçı Çözumsuzlük*, İmge Yayınları, Ankara, 2001, s. 94.

¹²³ Aksu, a.g.e., s. 83.

muhtıra sonraki gelişmeler açısından değerlendirildiğinde çok önemlidir. Çünkü bu muhtıra Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nı barışçıl yollardan değiştirmek için şiddet eylemlerine başvurmadan önceki son girişimi olmuştur.¹²⁴

Makarios'un anayasada yapmayı düşündüğü 13 maddelik değişiklik tasarısı şöyleydi¹²⁵ :

- "1. Cumhurbaşkanı ve Yardımcısının veto hakkının kaldırılması,
2. Cumhurbaşkanı hariçte iken ona Cumhurbaşkanı Yardımcısının vekalet edebilmesi,
3. Temsilciler Meclisi Başkan ve Yardımcısı, cemaatlar tarafından ayrı ayrı değil, Meclis tarafından bütün milletvekillerin katılması ile seçilebilmesi,
4. Temsilciler Meclisi Başkanına, Temsilciler Meclisi Başkan Yardımcısının vekalet edebilmesi,
5. Bazı kanunların yapılması için Anayasa'da öngörülen ayrı çoğunluğun istenmesinin kaldırılması,
6. Belediyelerin birleştirilmesi,
7. Adalet mekanizmasının tek elde birleştirilmesi,
8. Polis ve jandarma teşkilatının birleştirilmesi,
9. Ordunun miktarının Anayasa'ya bağlı olarak değil, özel bir kanuna göre tayin edilmesi,
10. Memurların nüfus oranlarına göre cemaatler arasından alınması,
11. Amme Hizmeti Komisyonu 10'da 3 oranında bir esas olduğu halde yapılan teklifte bu oranın 5'te 1'e indirilmesi,
12. Amme Hizmeti Komisyonu kararlarının basit çoğunlukla alınması,
13. Rum Cemaat Meclisinin lağvedilmesi."

Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılması talebi, Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye tarafından geri çevrilmiştir. Çünkü değiştirilmesi teklif edilen bu 13 madde, Kıbrıs'ta iki toplumun kurucu ortak olduğunu ve siyasi düzlemde Türk ve Rum halkının eşit haklara sahip olduğunu ortaya koyan maddelerdi. Bu değişiklikler ile Cumhurbaşkanı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısının veto hakları kaldırılmak istenmiştir. Bu çerçevede Rumlar, Türk olan Cumhurbaşkanı yardımcısının vetosuna takılmadan anayasada istedikleri değişiklikleri gerçekleştirebilmeyi amaçlamışlardır. Kıbrıs Türk toplumu, 16 Aralık 1963 tarihinde söz konusu değişiklik talebini kabul edilemez olarak nitelendirip reddettiğini açıklamıştır. Türkiye de Makarios yönetimi tarafından verilen muhtırayı geri çevirmiş ve yapılan açıklamada "Kıbrıs

¹²⁴ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, ty., s. 191.

¹²⁵ Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel - 1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s. 51-55.

*Cumhurbaşkanının muhtırası Zürih ve Londra Antlaşmalarının ve Kıbrıs anayasasının tadilini teklif etmektedir. Kıbrıs'taki Türklerin hayati hak ve menfaatlerinin teminatını ihtiva eden bu vesikalar üzerinde müzakere açılmasını isteyen böyle bir teklifin kabulüne imkan olmadığından reddine karar verilmiştir*¹²⁶ denilmiştir.

Kıbrıs Türk toplumunun ve Türkiye'nin, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un anayasa tadil tasarısını reddetmelerinin hemen ardından Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemleri meydana gelmeye başlamıştır. Sonradan ortaya çıkan bilgi ve belgeler ışığında, meydana gelen bu şiddet eylemlerinin Rum idareciler tarafından önceden tasarlandığı ve planlandığı anlaşılmıştır. Akritas Planı¹²⁷ olarak isimlendirilen bu plan, 21 Nisan 1966 tarihinde Patris Gazetesi'nde yayınlanmıştır. Bu plan çerçevesinde Kıbrıs'ta yaşayan Türkler enosis'e ulaşmanın önündeki en önemli engel olarak görülmüş ve söz konusu anayasa değişiklikleri neticesinde ortaya çıkacak statü kabul edilmezse, Türk toplumunun şiddet eylemleri ile sindirilmesi ve yok edilmesi amaçlanmıştır.

Resim 2-Feridun Cemal Erkin

21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Rum polisi ve EOKA (Kıbrıslıların Milli Mücadele Örgütü - Ethniki Organosis Kypriou Agoniston) militanlarının Türklere yönelik uygulamaya başladığı şiddet eylemleri kısa zaman içinde kontrolden çıkmış ve tüm Ada geneline yayılmıştır. Dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, 26 Aralık 1963 tarihinde Cumhuriyet Senatosu'na Kıbrıs'taki gelişmeler hakkında bilgi vermiş ve 24 Aralık günü öğleye kadar tespit edilen Türk kayıplarının 24'e ulaştığını söylemiştir. 15 ağır, 40 da hafif yaralı olduğunu belirtmiştir.¹²⁸ Kıbrıs'ta meydana gelen bu şiddet eylemleri 1963-1964 Kıbrıs krizinin ortaya çıkışına neden olmuştur. Türkiye, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıları kendi açısından siyasi bir tehdit olarak algılamıştır. Çünkü Türkiye açısından 1960 yılında Kıbrıs'ta kurulan düzenin ve Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması yüksek öncelikli değerler olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemlerini ve yaşanan gelişmeleri çok yakından takip etmiş ve hemen gerekli girişimleri yapmaya başlamıştır. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin parlamentoda bu konuda

¹²⁶ Metin Toker, *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965*, Bilgi Yayınevi, 1992, s. 189.

¹²⁷ Akritas Planı hakkında daha detaylı bilgi için bkz.; Necati Münir Ertegün, *In Search of a Negotiated Cyprus Settlement*, Ulus Matbaacılık, Lefkoşa, 1981.

¹²⁸ Erim, a.g.e., s. 211.

konusurken şu açıklamalarda bulunmuştur¹²⁹: *"teşhisimiz, olayların mürettebolduğu ve hukuki alanda başarı elde edemeyeceklerini anlıyan Kıbrıs Rumlarının işi bu defa fiili tecavüze dökererek, Kıbrıs Türkleri'ni ve Türkiye'yi tahrik edip mukabil harekete sevk etmeyi gözettileri merkezindedir. Bu düşünce ile vaziyeti; hakkından emin insanların soğuk kanlılığı ile muhakeme etmekteyiz. Bununla beraber, bu saate kadar aldığımız haberlerde olayların maalesef cidden vahim ve endişe verici bir yöne doğru seri bir inkişaf gösterdiğini öğreniyoruz. Silahlı çatışmaların derhal durdurulmasını temin maksadiyle diplomatik yollarda aralıksız teşebbüslerimizi devam ettirmekteyiz ve ettireceğiz. Diğer taraftan olayların her türlü inkişafına karşı gerekli bütün çalışmaları da Hükümetimizin yapmakta olduğunu bildirmek isterim. Ümit ve temennimiz akıl ve sağduyunun ilgililere hakim olmasıdır."*

Türkiye ayrıca 23 Aralık 1963 tarihinde diğer garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan nezdinde de teşebbüste bulunmuş ve Rum saldırılarının durdurulması için beraber hareket edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.¹³⁰ Türkiye tarafından yapılan bu girişim olumlu sonuç vermiş¹³¹ ve 24 Aralık 1963 tarihinde garantör devletler tarafından şu ortak bildiri yayınlanmıştır¹³²: *"Türkiye, İngiltere ve Yunanistan Hükümetleri, Garanti Antlaşmasını imza eden devletler sıfatı ile Kıbrıs Hükümeti ile Türk ve Rum cemaatlerini halihazır karışıklıklara son vermeye müştereken çağırırlar. Üç hükümet, bu gece ateş kesilmesi için uygun bir saatin tespitine ve her iki cemaatten buna riayeti istemeye Kıbrıs Hükümetini davet ederler. Üç hükümet ayrıca hukuk nizamının korunması lüzumunu göz önünde tutarak bugünkü durumu doğuran güçlüklerin halline yardım maksadıyla müştereken tavassutta bulunmayı teklif ederler."*

Kıbrıs'taki olaylar devam ederken ABD'de gelişmeleri yakından takip etmeye başlamıştır. ABD'nin o dönemki Kıbrıs politikasına bakıldığında, bekle-gör politikası izlediği anlaşılmaktadır. ABD, Kıbrıs meselesini Türk-Yunan ilişkileri ve NATO ittifakı açısından değerlendirmiştir. O dönem için ABD'yi endişelendiren konulardan biri de

¹²⁹ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 24.12.1963, B: 18, O: 1, s. 511.

¹³⁰ Kıbrıs anlaşmazlığı hakkında Paris'te Yunanistan Dışişleri Bakanı Venizelos'la görüşen Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, *"Bu meselede Yunanistan bizimle mutabık olmuştur. ... Kıbrıs Anayasasının ortaya çıkarttığı iddia olunan müşküllerinin iki cemaat liderleri arasında –Anayasa hududları içinde- görüşülerek bu müşküllere bir çare bulunması hususunda mutabakata vardık"* demiştir. "Yunanistan Türkiye ile Mutabık", *Milliyet*, 23 Aralık 1963, s. 1.

¹³¹ Türkiye, İngiltere ve Yunanistan temsilcileri 30 Aralık 1963 tarihinde Lefkoşa'da bir araya gelerek, ateşkesin uygulanacağı "Yeşil Hattı" belirlemişlerdir. Lefkoşa'yı iki bölgeye ayıran Yeşil Hat üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Yeşil Hattın, Kıbrıs'ta iki ayrı yönetimin fiilen kurulmasının başlangıcını teşkil ettiği söylenebilir. Çünkü Yeşil Hattın çizilmesinden sonra devlet adamları ve memurlar sadece kendi bölgelerinde görevlerini yerine getirebilecek hale gelmiştir. Nazmiye Sivriservi, 1963-1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2011, s. 81-82 (*Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*).

¹³² Mehmet Gönübol vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996, s. 377.

Kıbrıs meselesinin Türkiye ve Yunanistan'da Amerika aleyhine tepkiler uyandıracak gelişmelere yol açması olmuştur. Bu sebeple ABD, meseleye doğrudan müdahil olmaktan çekinmiş, iki ülkeden birinde tepkiler yaratabilecek aktif bir politika izlemekten geri durmuştur.¹³³

2.3. 1963-1964 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ YÖNETİM EVRESİ

Ada'da şiddet olayları devam ederken Kıbrıs'taki Türk Alayı da garnizonundan çıkarak harekete geçmiş ve Lefkoşa-Gönyeli hattını kontrol altına almıştır. Böylelikle civardaki Türk toplumuna yönelik saldırıları önlemeye çalışmıştır. Fakat Türk Alayı'nın garnizonundan ayrılması olayların sükûnete ermesini sağlayamamış ve Türklere yönelik şiddet eylemleri sürmüştür ve taraflar arasındaki gerginlik tırmanmaya devam etmiştir. Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in 26 Aralık 1963 tarihinde verdiği beyanata göre; *"tepeden tırnağa kadar silahlandırılmış ve evvelce hazırlanmış bir plan dahilinde hareket ettikleri anlaşılan gözleri dönmüş Kıbrıslı Rum çetelerinin günlerden beri Kıbrıs Türklerine karşı giriştikleri imha hareketlerini durdurmak için hükümetimizin yaptığı çeşitli uzlaştırmacı teşebbüslerin müspet bir netice vermemesi üzerine Garanti Antlaşmasının münferiden harekete geçmek hususunda bize verdiği hakka dayanarak, Türk Hava Kuvvetlerine mensup jet uçaklarına dün (25 Aralık 1963) saat on dörtten itibaren Lefkoşa üzerinde çarpışmaların durdurulması amacını güden ihtar uçuşları yapmaları emri verilmiştir"*¹³⁴ demiştir. Türkiye'nin bu kararlı tutumu karşısında Yunanistan ve İngiltere Kıbrıs'ta müşterek harekâta katılmaya razı olmuşlardır. Bu kararın ilk tedbiri olarak da Türk ve Yunan birlikleri karargâhlarından ayrılarak kendi cemaatlerine ait kesimlere girmiştir. Ayrıca Ada'da düzen ve asayiş sağlamak için yapılan bu harekâtı bir İngiliz generalin yönetmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle İngiltere, Yunanistan ve Türkiye arasında yapılan çok taraflı müzakereler ile kriz yatıştırılmaya ve kontrol altına alınmaya çalışılmıştır.

¹³³ Abdi İpekçi, "Amerika'nın Kıbrıs Politikası", *Milliyet*, 13 Nisan 1964, s. 1.

¹³⁴ Gönlübol vd., a.g.e., s. 377.

Olaylar şu şekilde gelişmiştir; "Sabah saat 9'da Çankaya Köşkü'nde Gürsel'in başkanlığında bir toplantı yapılmıştır. Toplantıya Başbakan İnönü, Dışişleri Bakanı Erkin, Genelkurmay Başkanı Sunay, Genelkurmay İkinci Başkanı Tağmaç, Hava Kuvvetleri Komutanı Tansel, Genelkurmay Harekat Dairesi Başkanı Tuğgeneral Turgut Sunalp katılmıştır.

Toplantı devam ederken İngiltere, Amerika ve Yunan elçileri Çankaya'ya gelerek Erkin ile görüşmüşler ve müdahale hakkında hükümetlerinin görüşlerini bildirmişlerdir.

İngiltere ve Yunanistan'ın Kıbrıs'ta üç Dışişleri Bakanının görüşmesi için biraz daha beklenilmesi hakkındaki tekliflerini İnönü reddetmiştir.

Bu sırada Dışişleri Bakanlığında bir kurye gelerek Kıbrıs'tan alınan son haberleri getirmiştir. Katliamın devam etmesi karşısında Garanti Andlaşmasının dördüncü maddesine dayanılarak tek başımıza müdahalede bulunulması kararı alınmıştır. "Ömer Sami Coşar, "Müdahale Ettik", *Milliyet*, 26 Aralık 1963, s. 7.

Başbakan İsmet İnönü, Türk savaş uçaklarının Ada üzerinde ihtar uçuşu yapması ile ilgili TBMM'de yaptığı açıklamada, "... Kıbrıs Devletini meydana getiren anlaşmalar ve muahedeler gereğince Kıbrıs'taki nizamı değiştirme teşebbüsü halinde garanti vermiş olan üç Devlet Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında bir müşterek müdahale müzakeresi yapılmaktadır. Dün akşam böyle bir müşterek müzakere ve müdahaleyi biz teklif ettik ve muhabere ile cereyan eden müzakereler neticesinde muahedenin verdiği münferiden müdahale hakkını kullanmaya başladık.

Garanti veren devletler; İngiltere, Yunanistan ve Türkiye bu kanun dışı tecavüzlerin durdurulması için el birliği ile ve ciddiyetle çalışmışlardır ve çalışmaktadırlar. Fakat tecavüz edenleri yola getirmek mümkün olmuyor. Büyük Meclis emin olabilir ki; orada, Kıbrıs'ta dökülen kanlar milletimizi ne kadar teessüre gark ediyorsa, buna karşı hissettiğimiz infial ve hiddet de o kadar şiddetli ve kesindir.

...Bugün Türk uçakları Kıbrıs'taki mücadele meydanlarına gitmişler, görünmüşler ve ilk ihtar yapmışlardır. Biz Devlet olarak her meselede, iç hayatımızda olduğu gibi, dış münasebetlerde de kanun nizamına bağlı olan bir Devlet ve milletiz..." demiştir.¹³⁵ Fakat Kıbrıs'ta müşterek müdahale gücü göreve başlamasına rağmen Ada'daki şiddet eylemleri sürmüş ve taraflar arasındaki gerginlik tırmanmaya devam etmiştir.

Türkiye krizin sona erdirilmesi için hem diplomatik girişimlerde bulunmuş hem de fiili güç kullanımının gerekli kılabilceği askeri hazırlıkları yapmaya çalışmıştır. Türkiye açısından söylem düzeyinde dile getirilen "askeri müdahale"nin eylem düzeyinde inandırıcılığını arttırabilecek somut plan ve hazırlıklar yapılmaya çalışılmıştır.¹³⁶ Böylelikle söylem ve eylem tutarlılığı sağlanarak karşı taraf üzerindeki inandırıcılık ve caydırıcılık seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır.

Kriz esnasında Türk karar vericileri açısından birincil öncelik; Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması olmuştur. Bu nedenle de Türk karar vericileri tarafından Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin sağlanması maksadıyla atılacak tüm adımların meşruiyet zeminine sahip olmasına büyük önem gösterilmiştir. Garanti Anlaşması'nın Türkiye'ye müdahale hakkı vermesine karşın, Türk karar vericileri ABD, SSCB, BM ve NATO'nun krize yaklaşımlarını önemsemiş ve dikkatle takip etmiştir.

1963-1964 Kıbrıs krizi ile ilgili olarak ABD, krize olan yaklaşımında Batı Bloğu içinde bir savaş yaşanmaması noktasında hareket etmiştir. Türkiye ve Yunanistan'ın blok içi bir savaşa neden olabilecek tarzda karşı karşıya gelmesinden endişe duymuştur. Bu nedenle ABD her ne kadar krizin ortaya çıktığı ilk zamanlarda

¹³⁵ Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 25.12.1963, B: 19, O: 1, s. 27-28.

¹³⁶ Aksu, a.g.e., s. 86.

yaşanan gelişmelere aktif olarak müdahale etmek istememişse de zaman içerisinde krizin ciddi bir hal alması karşısında kendini daha aktif bir yaklaşım sergilemek zorunluluğu içinde hissetmiştir. ABD, 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında politikasını Makarios'un SSCB etkisi altına girmemesi ve Doğu Bloğu'na kaymaması noktasında belirlemiş ve tarafsız bir politika izlemeye çalışmıştır. İngiltere ise, meseleye Ada'daki üsleri açısından yaklaşmıştır. Bu nedenle İngiltere Ada'daki düzeni bozabilecek, istikrarsızlık meydana getirebilecek ve özellikle SSCB'nin müdahalesine imkan sağlayabilecek gelişmelerden çekinmiştir.¹³⁷ Uluslararası toplumun ve süper güçlerin krize karşı tepkilerinin Türkiye'nin atacağı adımların meşruiyetini etkileyeceği değerlendirilmiştir. Örneğin, Türk uçaklarının Ada üzerinde ihtar uçuşları yapmasından sonra SSCB'nin göstermiş olduğu tepki ve yaptığı açıklama Makarios yönetiminin yanında yer aldığı bir göstergesi olarak yorumlanmıştır. SSCB, kriz sırasında Türkiye'ye nota vererek duruma ilişkin görüşlerini ortaya koymuştur.

Resim 3- İsmet İnönü

Başbakan İsmet İnönü, SSCB notası ile ilgili yapmış olduğu açıklamada; *"bu nota bizim umumi efkarımızda hayretle ve derin üzüntü ile karşılandı. İyi komşuluk münasebetleri için uzun zamandan beri çok gayret sarf edildiği bir sırada Türklerin uğradığı aşikar mezalimin caiz görülmesi gibi bir manayı halkımız notadan elemle çıkarmıştır. Buna mukabil Kıbrıs Rum idarecileri çok sevinmişlerdir. Verilen izahlardan*

anlaşılmıştır ki Sovyetler, Kıbrıs davasını daha ziyade bir NATO üssü olarak ele almakta ve bugünkü Kıbrıs istiklalinin devamını bu bakımdan istemektedirler. Sovyetler ENOSİS istemediklerini açıktan söylemektedirler. Türkiye'nin dünya kamuoyuna teklif ettiği hal çaresi, bölgede barışı ve güvenliği en iyi koruyacak şekildir. Bundan başka, Milletlerarasındaki antlaşmaların tek taraflı fesholunmasını, hatta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin milletlerarasındaki antlaşmaları hükümden kaldırmasını, Sovyetlerin kabul edebileceklerini farz etmek için hiç bir emare şimdiye kadar görülmemiştir. Karşılıklı saygı ve haklara riayet esasları içinde, iyi komşuluk münasebetlerimizi geliştirmek bakımından Kıbrıs buhranı bir ölçü teşkil edecektir. Biz Sovyetlerin milletlerarası antlaşmaların müzakeresiz yırtılmasından yana vaziyet alabileceklerine inanmıyoruz. Dini taassup veya ırkçılıkla tahrik edilen bir cemaatin bir nevi (Genocide) hareketine girişmesini meşru sayacaklarına ihtimal

¹³⁷ "İnsani Açıdan", *Milliyet*, 7 Şubat 1964, s. 1.

vermiyoruz"¹³⁸ diyerek SSCB'nin verdiği notayı değerlendirmiş ve notaya ilişkin görüşlerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Türkiye'deki yöneticiler, kriz süresince SSCB'nin tutum ve açıklamalarını yakından takip etmiş ve Türkiye'nin Ada'ya askeri müdahalede bulunması karşısında SSCB'nin uluslararası bir krize yol açabilecek düzeyde tepki göstermesinden endişe etmişlerdir.

Kıbrıs'ta meydana gelen çatışma ve şiddet ortamını ortadan kaldırmak için Türkiye tarafından yapılan tüm çözüm ve uzlaşma çabalarından¹³⁹ herhangi bir sonuç alınamaması, Türk kamuoyunda Kıbrıs'ta meydana gelen şiddet olaylarına daha sert bir şekilde tepki gösterilmesi gerektiği düşüncesini yaygınlaştırmış ve Kıbrıs Türk toplumuna karşı uygulanan şiddet karşısında Türk Hükümeti'nin daha fazla sessiz ve seyirci kalmaması gerektiği dile getirilmeye başlanmıştır. Türk kamuoyunun gelişmeleri yakından takip etmesi ve hükümetten daha aktif bir politika izlemesini istemesi, Türk karar vericileri üzerinde baskı oluşturmuştur. Türkiye'deki karar vericiler üzerlerinde oluşan bu baskı nedeniyle kendilerini daha sert tedbirler alma zorunluluğu içinde hissetmiştir.

Bununla beraber soruna çözüm bulmak maksadıyla BM, ABD ve garantör ülkeler arasında yapılan tüm diplomatik girişimlerde Türkiye sorunun çözümünü isteyen ve uzlaşmaya açık tutum sergileyen taraf olmuştur. Fakat Kıbrıs Cumhuriyeti ise, sorunun çözülmesi için çaba göstermemiş ve uzlaşmaya kapalı bir tavır ortaya koymuştur. Kriz yönetim evresinde Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir çıkarma yapabilmek için zaman kazanmaya çalışmış ve bu evrede gerekli hazırlıkları yapmaya çalışmıştır. Harekât düzeyinde askeri çıkarma ihtimali geliştirilmiş ve eldeki imkanlarla en makul ve etkin yöntem oluşturulmaya çalışılmıştır. Fakat Kıbrıs'a yapılacak bir askeri çıkarmanın mevcut imkanlar ile gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği konusundaki şüpheler, Türk karar vericilerin hareket alanını daraltmıştır.¹⁴⁰

Kriz yönetim evresi, Kıbrıs'ta Türkiye'nin de müdahil olacağı bir çatışma ortamının ne gibi sonuçlar ve etkiler doğuracağına netleşmeye başladığı bir evre olmuştur. Kriz öncesi evrede Türkiye'nin Kıbrıs'ta müdahil olacağı bir çatışmanın doğrudan doğruya bir Türk-Yunan savaşına neden olacağı düşünülmekteydi. Bununla birlikte SSCB'nin çatışma ortamına girmesi ve sorunun uluslararası bir kriz halini alması ihtimali de göz önünde bulunduruluyordu. Fakat kriz yönetim evresinde

¹³⁸ aktaran Erim, a.g.e., s. 280.

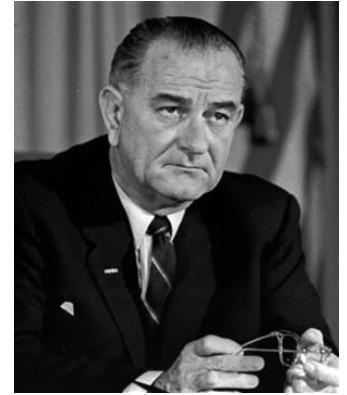
¹³⁹ Kıbrıs'ta var olan çatışma ve güvensizlik ortamını sona erdirmek maksadıyla taraflar 13 Ocak 1964 tarihinde Londra'da bir araya gelmişler. İngiltere, Yunanistan ve Türkiye'nin katılımıyla başlayan Londra Konferansına 15 Ocak 1964'te Kıbrıs Rum ve Türk temsilcileri de katılmıştır. Görüşmeler Rum tarafının Türkiye'den 1959 tarihli Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın geçersiz sayılmasını istemesi üzerine bir sonuca ulaşamadan dağılmıştır. Londra Konferansı'ndan sonuç alınamayınca sorun Birleşmiş Milletler gündemine taşınmıştır.

¹⁴⁰ Aksu, a.g.e., s. 86-87.

Makarios'un uzlaşmaz tavrının Yunanistan'ı bile zor durumda bırakmaya başladığı ve Yunan Hükümeti'nin Makarios'a olan desteğinin giderek azalmaya başladığı görülmüştür. SSCB ise, krizin başlangıcında Makarios'u desteklemişse de zaman içinde Türkiye'nin izlemiş olduğu politikaya daha anlayışlı yaklaşmaya başlamıştır. Bu aşamada Makarios'a en büyük desteğin ABD tarafından verildiği söylenebilir. Çünkü ABD, Makarios'un SSCB ve Doğu Bloğu'na kaymasını kendi çıkarları ve Batı Bloğu'nun çıkarları açısından kabul edilebilir bir durum olarak görmüyordu. Bu sebeple ABD, Türkiye üzerinde yoğun bir baskı oluşturarak Kıbrıs'ta bir uzlaşma ve barış ortamı oluşturabileceğini düşünmüştür.¹⁴¹ Her ne kadar ABD tarafından Türkiye üzerinde yoğun bir baskı oluşturulmuşsa da Türkiye 1963-1964 Kıbrıs kriz ile ilgili istemlerinden vazgeçmemiştir.

Kıbrıs'ta Türk toplumuna yönelik şiddetin artması ve gerginliğin tırmanması karşısında Türkiye, diplomatik girişimlerin yanında bir takım askeri önlemler de alınması gerektiğine karar vermiştir. Bu çerçevede Türk Hükümeti, 16 Mart 1964 tarihinde TBMM'den (Türkiye Büyük Millet Meclisi) TSK'nin (Türk Silahlı Kuvvetleri) yurt dışına gönderilmesi konusunda gerekli izni almıştır.¹⁴² TBMM'nin 93 sayılı kararı ile hükümete Anayasa'nın 66.maddesine¹⁴³ uygun olarak TSK'yi kullanma izni verilmiştir.

Bununla birlikte alınan bu karara rağmen Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılar devam etmiş ve nisan-mayıs aylarında çatışmalar daha şiddetli hale gelmiştir. Türkiye yaşanan bu gelişmeler neticesinde 2 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a askeri bir çıkarma yapma kararı almıştır. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararı, 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Johnson tarafından gönderilen mektupla engellenmiş¹⁴⁴ ve sonrasında da yeni bir müzakere sürecine girilmiştir.

Resim 4-Lyndon B. Johnson

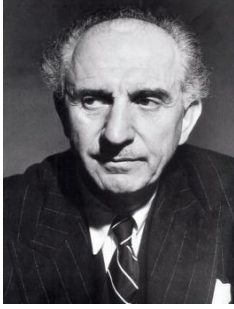
¹⁴¹ Ibid., s. 87.

¹⁴² TBMM, hükümete gerektiği takdirde Londra ve Zürih Antlaşmalarının Türkiye'ye tanıdığı hakkı kullanarak Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetlerinin gönderilmesi konusunda tam yetki vermiştir. Yapılan gizli oturum sonunda hazır bulunan 491 Milletvekili ve Senatörden 487'si olumlu oy kullanmış, dört kişi ise çekimser kalmıştır. "Meclis, Kıbrıs için Hükümete Tam Yetki Verdi", *Milliyet*, 17 Mart 1964, s. 1.

¹⁴³ 1961 Anayasası Madde 66: "Milletlerarası hukukun meşru saydığı hallerde savaş hâli ilanına ve Türkiye'nin taraf olduğu milletlerarası antlaşmaların veya milletlerarası nezaket kurallarının gerektirdiği haller dışında, Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine veya yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye'de bulunmasına izin verme yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisinindir." <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm> (Erişim Tarihi: 25.02.2013)

¹⁴⁴ 5 Haziran 1964 tarihinde ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye gönderilen mesaj "Johnson Mektubu" olarak bilinmektedir. Johnson Mektubu, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalede bulunmasını önlemek amacıyla gönderilmiştir.

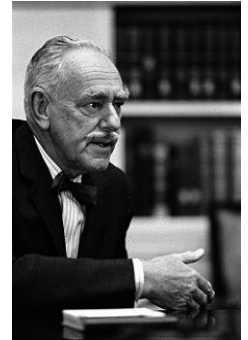
Johnson Mektubu'ndan sonra girişilen müzakere sürecinden Kıbrıs'taki krizin sona erdirilmesi için istenilen sonuçlar alınamamıştır. Başbakan İsmet İnönü başkanlığındaki Türk Heyeti, 22-23 Haziran 1964 tarihlerinde ABD'ye resmi bir ziyarette bulunmuş ve ABD'li muhataplar ile Kıbrıs'ta yaşanan son gelişmeler değerlendirilmiştir. Bu görüşmeler sırasında ABD Başkanı Johnson, Yunanistan ile Türkiye arasında yüz yüze bir görüşme ayarlamak istemiştir. Fakat Yunanistan Başbakanı Georgios Papandreu'nun bu teklifi reddetmesi üzerine taraflar arasında herhangi bir görüşme gerçekleşmemiştir. Böylelikle ABD'nin Yunanistan ve Türkiye'yi doğrudan müzakerelere çekme çabası neticesiz kalmıştır.

Resim 5-Georgios Papandreu

Türk yetkililere göre, ABD ziyaretinin en önemli sonuçlarından biri; krizin çözüm şeklinde ABD ile Türkiye'nin aynı hukuki dayanağa itibar etmesi olmuştur. Her iki ülke de krizin çözüm şeklinin Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran mevcut anlaşmalar çerçevesinde olması gerektiğini ifade etmiştir. Başbakan İsmet İnönü, yapılan resmi ziyaret ile ilgili elde edilen sonucu, son zamanlarda geçerliliği inkar edilen Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın yürürlükte bulunduğunun ABD ve İngiltere

tarafından kabulü olarak değerlendirmiştir.¹⁴⁵ Bununla birlikte ABD ziyareti sonrasında Kıbrıs'taki krizin çözümü için BM arabulucusu Sakari Severi Tuomioja ve ABD eski Dışişleri Bakanı Dean Acheson tarafından yürütülecek bir arabuluculuk misyonu teşkil edilmiş ve taraflar arasında dolaylı müzakere süreci başlatılmıştır. Fakat taraflar arasında başlatılan bu dolaylı müzakere sürecinden de herhangi bir sonuç alınamamıştır.¹⁴⁶

Resim 6- Dean Acheson

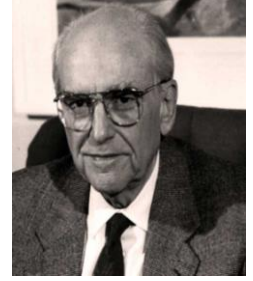
Makarios, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik baskılarını giderek arttırmış ve Türk toplumuna karşı ambargo ve abluka uygulamaya başlamıştır. Makarios, 17 Temmuz 1964 tarihinde aldığı kararla yirmi beş kalem malı¹⁴⁷ stratejik madde olarak ilan ederek bu malların İçişleri Bakanlığının

¹⁴⁵ Gönübol vd., a.g.e., s. 384.

¹⁴⁶ "Cenevre'de yapılan görüşmeler Acheson Planı denilen bir çözüm şeklini ortaya çıkarmıştır. Bu çözüm şekli Türkiye'ye Kıbrıs'ın kuzey doğusunda Karpas yarımadasında egemen bir bölge verilmesi ve bu bölge dışında kalan yerlerde Kıbrıs Türklerinin topluca bulunduğu iki veya üç bölgede muhtar Türk yönetimlerinin kurulması ve anlaşmaları gözetmek üzere milletlerarası bir komisyonun tayini idi. Türkiye'nin egemenliğine verilecek bölgenin askeri ihtiyaçlarına yetiyecek bir yüzölçüsünde olması görüşülürken Kıbrıs'da Ağustos başında Erenköy ve Mansura çarpışmaları ve bombardımanı olmuştur. Bu gelişmelerden sonra Cenevre'de başlayan ikinci görüşmede Acheson Planı değiştirilmiş ve Türkiye'ye egemen bir bölge verilmesi yerine 50 kilometre karelik toprağın 50 yıl süre ile kiralık olarak verilmesi öngörülmüştür. Bu değişik plan Türkiye tarafından kabul edilmemiştir." Ibid., s. 384-385.

¹⁴⁷ Çivi, kereste, demir, çimento, radyo, telefon, telsiz, kamyon, traktör, otomobil parçaları, gıda ürünleri gibi maddelerin Türk bölgelerine girişi yasaklanmıştı. Pierce Oberling, **Bellapais'e Giden Yol:**

izni olmaksızın Kıbrıslı Türklere satılmasını ve Kıbrıslı Türkler tarafından satın alınmasını yasaklamıştır. Ayrıca Kıbrıs Türk toplumuna Türk Kızılay'ı tarafından gönderilen yardım malzemelerinin de Ada'ya ulaşmasına bir takım kısıtlamalar getirmiştir. Diğer taraftan ise, Kıbrıs'ta Yunan askerlerinin sayısı artırılarak Türkiye'nin Ada'ya olası askeri müdahalesine karşı önlemler alınmaya başlanmıştır. Kıbrıs krizinin başladığı dönemde Yunanistan'daki karar alma sürecinde yer almış bir isim olan Andreas Papandreu'nun ifadesine göre, *"... Yunanistan'ın Kıbrıs'a yardım taahhüdü, Türkiye'nin adaya asker çıkarması halinde pek bir şey ifade etmeyecekti. Kıbrıs'ın savunmasına Yunanistan'ın askeri yönden katkıda bulunması, bu katkıyı Türkler saldırmadan önce gerçekleştirmesiyle mümkün olabilirdi. Gerçekten de, Yunanistan Kıbrıs'a el altından silah ve asker yollayabilirse, bu, Türklerin işini zorlaştıracak ve adaya askeri müdahaleyi önleyecekti. Babam, Makarios'a bu teklifi yaptı; o da kabul etti. Geniş çapta bir yardım harekâtı başladı. Bu yardım gizlice iletiliyordu. Silah ve asker dolu gemiler geceleri adaya yanaşıyor; sivil elbiseler giymiş 'gönüllüler' Kıbrıs'a çıkarılıyor ve Kıbrıs birliklerine katılıyorlardı. Yardım harekâtı yazın ortalarına dek sürdürüldü. 20 bin kadar tam teçhizatlı subay ve er Kıbrıs'a çıkarıldı. Bunlar, Türklerin Kıbrıs'ı 'ziyaret' etmelerini önleyecek kararlı bir savunma kuvveti oluşturdular. Bir yandan da Yunan Hükümeti'nin Washington ve New York'ta pazarlık gücünü yükseltiyorlardı."*¹⁴⁸ Andreas Papandreu'nun bu ifadelerinden Yunanistan'ın askerlerini Zürih ve Londra Antlaşmaları'na aykırı olarak Makarios'a yardım maksadıyla ve olası bir Türk müdahalesine karşı tedbir amaçlı Kıbrıs'a gizlice gönderdiği anlaşılmaktadır.

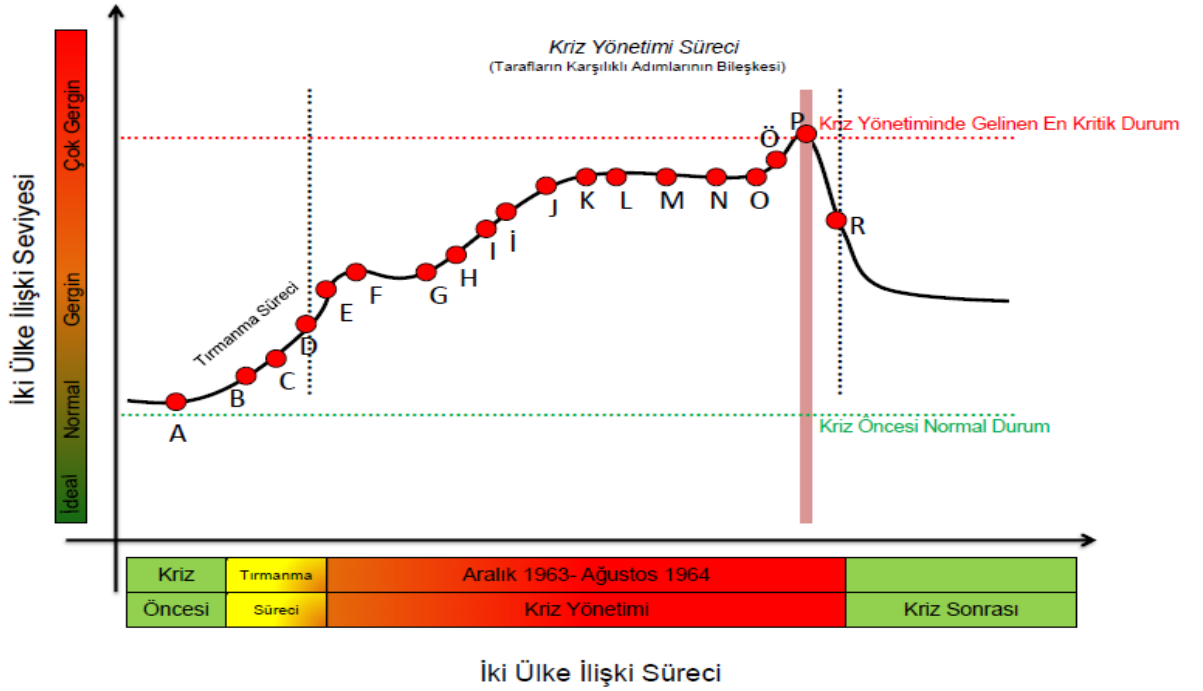
Resim 7-Andreas Papandreu

Kıbrıslı Rumlar tarafından Ağustos ayının başlarında Türk toplumunun yaşadığı bölgelere ve stratejik öneme sahip yerlere ağır silahların kullanıldığı saldırılar başlatılmıştır. Bu gelişmeler taraflar arasındaki gerginliğin tırmandığı en yüksek seviye olmuş ve bu saldırılar krizin tepe noktasını teşkil etmiştir. Grivas komutasındaki Rumların, 6 Ağustos'ta Erenköy'ü limana bağlayan yolu denetim altına almak için yaptıkları saldırıya, Kıbrıslı Türklerin kurduğu ve 1 Ağustos 1958 tarihinde mücahit teşkilatına dönüşmüş olan TMT (Türk Mukavemet Teşkilatı) üyeleri ateşle karşılık vermiş ve şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Erenköy'e kadar çekilmek zorunda kalan Kıbrıslı Türkler, Rumlar tarafından ablukaya alınmış ve yaşamlarından ciddi olarak endişe edilmeye başlanmıştır. Erenköy'e sıkışan Kıbrıslı

Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü, Çev. Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987, s. 103.

¹⁴⁸ Andreas G. Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, Bilgi Yayınları, Ankara, 1988, s. 164.

Türklerin tek kurtuluş yolu Türkiye'nin havadan yapacağı askeri müdahale olarak görülüyordu. Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'nün Rumlar tarafından yapılan saldırıları önleyememesi üzerine Türk jetleri 7 Ağustos'ta Ada üzerinde ihtar uçuşu yapmıştır.¹⁴⁹ Fakat buna rağmen Grivas komutasındaki Rumlar Erenköy ablukasını kaldırmamış ve çatışmalar devam etmiştir. Bunun üzerine Türkiye, 8-9 Ağustos'ta Rum mevzilerini bombalamıştır.¹⁵⁰ Türk jetlerinin müdahalesi sonucunda 33 Kıbrıslı Rum ölmüştür. Görüldüğü gibi, Türkiye kriz sırasında sınırlı ve ibret verici bir güç kullanımında bulunmuştur. Saldırgan bir kuvvet kullanımı yoluna gitmeyerek ciddi çatışmalara ve savaşa sebep olmaktan kaçınmıştır. 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye ile Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yaşanan gerginlik düzeyi ve kriz yönetim süreci **Grafik-1**'de gösterilmiştir.

A-	22-26 Kasım 1962	:Makarios'un Türkiye 'ye yaptığı resmi ziyaret
B-	30 Kasım 1963	:Makarios'un Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılmasını öngören muhtırası
C-	6 Aralık 1963	:Türkiye'nin Makarios'un muhtırasını reddetmesi
D-	21 Aralık 1963	:Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıların başlaması
E-	25 Aralık 1963	:Türk savaş uçaklarının Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yapması
F-	15 Ocak 1964	:Londra Konferansının toplanması

¹⁴⁹ "Bakanlar Kurulu Açıklaması", **Cumhuriyet**, 8 Ağustos 1964.

¹⁵⁰ Hükümet konuyla ilgili yaptığı açıklamada; "Kıbrıs Rumlarının Kıbrıs anayasasını ve garanti anlaşmalarını hiçe sayarak Türklere karşı silahlı saldırılara devam etmesi, BM'in çağrılarını da umursamayarak Ada'yı silah deposuna çevirmesi ve de alakalı bütün girişimler sonuç vermeyince Türk hükümeti harekâta başlamıştır" denmiştir. "Bombardımana Başladık, Donanma Kıbrıs Yolunda", **Hürriyet**, 9 Ağustos 1964.

G	13 Mart 1964	:Türkiye'nin saldırıların durdurulması için Makarios'a nota vermesi
H-	16 Mart 1964	:Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmak için TBMM'den yetki alması
I-	4 Nisan 1964	:Makarios'un İttifak Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshettiğini açıklaması
I-	26 Nisan 1964	:Rumların saldırılarını arttırması
J-	28 Mayıs 1964	:Rumların satın alacağı silahlar ve mecburi askerlik ile ilgili olarak Türkiye'nin Makarios'a nota vermesi
K-	2 Haziran 1964	:Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alması
L-	5 Haziran 1964	:Johnson Mektubu ve Türkiye'nin müdahalesinin engellenmesi
M	22-23 Haziran 1964	:İnönü'nün ABD ziyareti
N-	9 Temmuz 1964	:Cenevre görüşmelerinin başlaması
O	6 Ağustos 1964	:Grivas komutasındaki Rumların Erenköy'e saldırması
Ö	7 Ağustos 1964	:Türk jetlerinin ihtar uçuşu yapması
P-	8-9 Ağustos 1964	:Türk jetlerinin Rum askeri hedeflerini bombalaması
R-	10 Ağustos 1964	:Taraflar arasında ateşkesin sağlanması

Grafik-1 1963-1964 Kıbrıs Krizi Sırasında Kriz Yönetim Süreci*

Grafik-1'e göre, kriz öncesi evrede Türkiye'deki siyasi karar vericiler bir krizin çıkabileceğine dair belirtileri görmüş ve bu amaçla Makarios yönetimine gerekli uyarıları yapmak üzere Ankara'ya davet etmiştir. Bu çerçevede Makarios, 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunmuş ve bu ziyaret sırasında Türkiye'deki siyasi karar vericiler Kıbrıs'ta çıkması muhtemel bir krizin önlenmesi için Makarios'a gerekli uyarıları yapmıştır. Fakat Makarios, Türkiye tarafından yapılan bu uyarıları dikkate almamış ve 30 Kasım 1963 tarihinde Türkiye, İngiltere, Yunanistan ve Kıbrıs Türk toplumuna muhtıra vererek Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılmasını istemiştir. Türkiye, Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Kıbrıs'ta kurduğu düzeni değiştirmeyi öngören bu muhtırayı kabul edilebilir bulmayarak 6 Aralık 1963 tarihinde reddetmiştir. Böylelikle taraflar arasındaki gerginlik seviyesi artmaya başlamıştır. Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasındaki gerginlik seviyesinin artmasına rağmen, Makarios amacından vazgeçmemiş ve amacını gerçekleştirme doğrultusunda 21 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıları ve şiddet eylemlerini başlatmıştır. Bu gelişmeler taraflar arasındaki gerginliğin daha da artmasına neden olurken, bu aşamadan sonra Türkiye kriz yönetim süreci içine girmiştir. Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemlerinin artması ve yayılması üzerine Türkiye, 25 Aralık 1963 tarihinde Kıbrıs üzerinde savaş uçaklarına ihtar uçuşu yaptırmıştır. Yapılan diplomatik girişimler neticesinde 15 Ocak 1964'te Londra Konferansı toplanmış,

* Aydın Şihmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Nisan 2013, Sayı 17,Yıl 9, ss. 141'den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

fakat konferanstan herhangi bir sonuç alınamamıştır. Londra Konferansı'nın sonuç alınamadan dağılması sonrasında Rumların saldırılarının devam etmesi üzerine Türkiye, 13 Mart 1964'te Makarios'a nota vermiş ve 16 Mart'ta da Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmak için TBMM'den yetki almıştır. Bunun üzerine Makarios gerginliği daha da tırmandırarak 4 Nisan'da İttifak Antlaşması'nı tek taraflı olarak feshettiğini açıklamıştır. Nisan ve mayıs aylarında Kıbrıs Türklerine yönelik saldırılar daha da artmış ve Rumların silah satın alma ve mecburi askerlik sistemini getirme girişimleri üzerine Türkiye, 28 Mayıs 1964 tarihinde Makarios'a nota vererek bu girişimlerden vazgeçmesini istemiştir. Makarios'un Türkiye'nin notasını dikkate almaması üzerine Türkiye, 2 Haziran'da Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma kararı almış, fakat bu karar ABD'nin engellemesi neticesinde hayata geçirilememiştir. 22-23 Haziran'da İnönü, ABD'ye giderek konu ile ilgili görüşmelerde bulunmuş ve 9 Temmuz'da Cenevre'de Dean Acheson taraflar arasında arabuluculuk girişimlerine başlamıştır. Ancak görüşmeler devam ederken Rumlar, 6 Ağustos'ta Erenköy'e saldırmış ve taraflar arasındaki gerginlik seviyesi kriz yönetim sürecinde geline en kritik noktaya yaklaşmıştır. Bunun üzerine Türkiye önce savaş uçakları ile ihtar uçuşu yapmış, fakat ihtar uçuşlarından bir sonuç alınamaması üzerine 8-9 Ağustos 1964 tarihleri arasında Rum askeri hedeflerini savaş uçakları ile bombalamıştır. Rum askeri hedeflerinin bombalanması süreci kriz yönetiminde geline en kritik noktayı teşkil etmiştir. Bu aşamada Makarios yönetiminin iki seçeneğinin olduğu görülmektedir. Birincisi; krizi daha da tırmandırmak suretiyle Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasının önünü açmak. İkincisi ise; gerginliği azaltarak krizin yatışmasını sağlamaktır. Makarios yönetimi, ikinci seçeneği tercih ederek gerginliği azaltmış ve taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. Ateşkes koşullarının sağlanmasından sonra ise kriz yönetim süreci sona ermiş ve kriz sonrası evreye geçilmiştir. Fakat taraflar arasındaki gerginlik ve ilişki seviyesi kriz öncesi evredeki duruma dönmemiş, gerginlik devam etmiştir.

2.4. 1963-1964 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ SONRASI EVRE

Türkiye tarafından düzenlenen hava harekâtlarının hemen ardından ABD ve SSCB, Türkiye nezdinde girişimde bulunarak bombardımana son verilmesini istemiştir. Bombardımanın olduğu 8-9 Ağustos tarihlerinde gelişmeler BM Güvenlik Konseyinde ele alınmış ve BM Güvenlik Konseyi Kıbrıs'ta ateşkesin sağlanmasını istemiştir. Makarios'un BM Güvenlik Konseyi'nin ateşkes çağrısına uyarak ablukayı kaldıracağını ilan etmesi üzerine Türkiye de 10 Ağustos'ta ateşkesi kabul ettiğini açıklamıştır. Böylelikle Kıbrıs'ta sıcak bir savaşın eşliğinden dönülmüş ve kriz sona

ermiştir. Bundan sonra Kıbrıs'ta çatışmaların yerini Rumların Türk toplumuna karşı uygulamaya koydukları ekonomik ablukalar almıştır.¹⁵¹ Kriz sonrası evrede, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemleri ve saldırılar sona ermiştir. Bununla birlikte Ada genelinde dağınık halde yaşayan Türkler kendilerini daha güvende hissedecekleri bölgelere göç etmeye başlamıştır.

Türkiye'deki siyasi karar vericiler kriz süresince askeri hareketlerin seçimi ve zamanlaması gibi seçenekler üzerindeki kontrollerini sürdürmüştür. Başbakan İnönü, krizin diplomatik yollar kullanılarak halledilmesini savunmuş ve askeri seçenekleri en son çare olarak değerlendirmiştir. Hükümet, diplomatik yollar yetersiz kaldığında ise, topyekûn bir kuvvet kullanılması yerine sınırlı, ibret verici ve hedef gözeterek güç kullanılmasını tercih etmiştir. Türkiye kriz sırasında karşı tarafın durum değerlendirmesi yapmasına ve öne sürülen krizden çıkış yollarını değerlendirmesine zaman tanımıştır. Türkiye krizin başından itibaren gerilimi tırmandırıcı askeri hareketlerden kaçınmıştır. Her ne kadar Makarios yönetimi gerginliği tırmandırıcı eylemlerde bulunmuşsa da Türkiye sıcak bir çatışma olasılığından mümkün olduğunca kaçınmaya çalışmıştır.

1963-1964 Kıbrıs krizi topyekûn bir savaşa neden olmadan ve her iki taraf için de nispeten kabul edilebilir bir şekilde sonlanmıştır. Türkiye kriz sırasında askeri kuvvetlerin hareketleri ile diplomatik hareketleri dikkatlice koordine etmiştir. Türkiye'nin Rum mevzilerini bombalaması sonucu söylemleri ile eylemleri arasındaki inandırıcılık ve tutarlılık artmıştır. Türk karar vericileri, Rum mevzilerine düzenlenen hava harekâtlarını sınırlı bir güç ve kararlılık gösterisi olarak gerçekleştirmiştir. Türkiye açısından bakıldığında, askeri kuvvetlerin hareketleri ve güç kullanma tehditleri, sınırlı diplomatik hedeflerle uyumlu olmuştur. Türkiye kuvvet kullanımından, bu sınırlı diplomatik hedeflere ulaşmak için yararlanmıştır. Ayrıca Makarios yönetimi üzerinde topyekûn bir tehdit algısı oluşturmaktan kaçınılmıştır.

Türkiye, diplomatik ve askeri seçenekleri uygulamaya geçirirken krize karşı askeri bir çözüm arayışı içinde olmamıştır. Diplomatik ve askeri seçenekler krizi sona erdirmek için ve bir müzakere zeminin oluşturulması maksadına yönelik olarak hayata geçirilmiştir. Nitekim Türk savaş uçaklarının yaptıkları bombardımandan sonra bile Türkiye, krizin müzakere süreci çerçevesinde çözülmesi gerektiğini savunmuş ve sıcak bir çatışmaya sebebiyet vermekten kaçınmıştır.

Kriz sonucunun niteliğine bakıldığında, Türkiye'nin krize ilişkin istemlerinin büyük ölçüde karşılandığı görülmektedir. Kriz sonrasında taraflar arasında krizi sona erdirecek sözselsel ve eylemsel bir uzlaşa sağlanmış, fakat bu uzlaşa metinsel bir

¹⁵¹ Melek Fırat, "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası**, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 729.

niteliğe kavuşturulamamıştır. Diğer yandan her ne kadar krize yol açan olaylar sırasında Türkiye'nin istemleri karşılanmış olsa da aslında kriz sonrasında Kıbrıs'ta üç garantör ülkenin oluşturmuş olduğu statü bozulmuş, deyim yerindeyse kriz sonrasında Kıbrıs konusu yeniden ve daha da derinleşen bir "sorun" niteliğine dönüşmüştür. Dolayısıyla çözüldüğü varsayılan Kıbrıs konusu yeniden sorun niteliğine dönüşürken taraflar daha da karmaşık bir ilişkiye sürüklenmiş ve kriz bu boyutuyla sorun yaratan kriz olarak görülmüştür. Türkiye açısından bakıldığında ise, kriz sonrasında ortaya çıkan durum kabul edilebilir bir statü ve/ya statüko olarak görülmemiştir.

2.5. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN 1963-1964 KIBRIS KRİZİ

Hipotez 1: Karar vericiler tarafından kriz sırasında kullanılan stratejinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olması, kriz yönetim sürecinin başarısını arttırmaktadır.

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye krizin yönetimi ve çözümü sürecinde zorlayıcı diplomasi stratejisinden yararlanmıştır. Çünkü Türkiye'nin kriz sırasındaki asıl amacı askeri güç kullanımı ve topyekûn bir savaşa yol açabilecek nitelikte sert bir tepki göstermek olmamıştır. Temel amaç; kurucu antlaşmaların tek yanlı eylem ve kararlar ile değiştirilemeyeceğini Rum tarafına kabul ettirmek ve kurucu antlaşmaların Kıbrıs Türk toplumuna vermiş olduğu hakların güvence altına alınması ve korunması olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, kriz sırasında meselenin sadece diplomatik yollardan halledilemeyeceğini değerlendirmiş ve kendini askeri seçenekleri de göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilemek zorunluluğu içinde hissetmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'deki karar vericiler kendileri için en uygun ve rasyonel kriz yönetim stratejisinin zorlayıcı diplomasi stratejisi olduğuna karar vermiştir. **Hipotez 1**'de ileri sürüldüğü gibi, kriz sırasında kullanılan kriz yönetim stratejisinin krizin kendine özgü koşullarına uygun olması ile kriz yönetim sürecinin başarısı arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Türkiye'nin 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında kullandığı kriz yönetim stratejisinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olduğu ve bunun da kriz yönetim sürecinin başarısını arttırdığı görülmektedir.

Türkiye kriz sırasında amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken Türk toplumuna karşı uygulanan şiddetin durdurulamaması karşısında askeri güç kullanımı dahil göstereceği her türlü tepkinin ve alacağı her türlü önlemin uluslararası hukuka uygun ve meşru gerekçelere dayanmasına özen göstermiştir. Fakat Türk Hükümeti'nin kriz süresince meşruiyet arayışı içinde olması muhalefet partileri tarafından krizin bazı

aşamalarında eleştirilmiştir.¹⁵² Bununla birlikte hükümet, sınırlı güç kullanma kapasitesini en etkin ne şekilde kullanabileceğini planlamaya çalışmıştır. Bu niteliğiyle hem siyasi hem de askeri bakımdan karşılaşılabileceği tepki ve kayıpları minimum düzeye indirmeye çalışmıştır.¹⁵³

2.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması

Hipotez 2: *Karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabaları kriz yönetim sürecini daha rasyonel hale getirmektedir.*

Kıbrıs Cumhuriyeti'nde iki kurucu toplum olan Rumların ve Türklerin, kurulan yeni devlet içinde birlikte yaşamalarının çok güç olduğu kısa zaman içinde ortaya çıkmıştır. Türklere yönelik şiddet eylemlerinin artmasıyla Rum idaresindeki Türk polis ve askerler işlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Rumlar tarafından saldırılara maruz kalan Türkler göç ederek Türk toplumunun yoğun olduğu bölgelerde toplanmaya ve bir arada yaşamaya başlamıştır. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin idaresi ise, tamamıyla Rumların eline geçmiştir.¹⁵⁴ İki toplum arasındaki anlaşmazlıklar artarak 1963 yılının aralık ayı sonlarında kriz halini aldığı anda, Türkiye bu krize müdahale etme konusunda yeterli hazırlık düzeyine sahip olamamıştır. Ayrıca Garanti Anlaşması'nın dördüncü maddesi çerçevesinde Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmak için gerekli askeri hazırlık ve teçhizattan da yoksun olduğunu görmüştür. Bu nedenlerden ötürü, Türkiye'nin 1963-1964 Kıbrıs krizine hem siyasi hem de askeri açıdan hazır olduğunu söylemek güçtür.

Garanti Anlaşması'nın hayata geçirilmesindeki güçlükler ve Kıbrıs Türk toplumunun şiddet eylemlerine maruz kalmasının önlenememesi gibi hususlar Türkiye'deki karar vericilerin hareket alanını daraltmıştır. Bu aşamada zorlayıcı diplomasi stratejisi Türkiye'deki karar vericiler tarafından en rasyonel seçenek olarak değerlendirilmiştir. Zorlayıcı diplomasi stratejisi, Türkiye'deki siyasi karar vericilerin mevcut şartları değerlendirerek esnek bir politika takip etmesini kolaylaştırmış ve

¹⁵² "Muhalefetin Kıbrıs meselesi hakkındaki görüşü açıklıkla belli olmamakla beraber, özellikle Adalet Partisinin, hükümetin tutumunu tasvip etmediği anlaşılmaktadır. Adalet Partisi yetkililerinin bugüne kadar verdikleri demeçlerden hükümetin tutumuna genel olarak iki noktadan itiraz ettikleri görülmektedir.

1- Son olaylar çıkmadan evvel Makarios'un bilinen amaçlarla giriştiği teşebbüs ve hazırlıklarına seyirci kalmıştır. Hükümet bu devre zarfında büyük bir atalet içinde bulunmuş, hiçbir tedbir almamış ve inisiyatifini kullanmamıştır.

2- Olaylar çıktıktan sonra hukuken sahip olduğu müdahale hakkını derhal kullanması ve duruma hakim olup yüzlerce soydaşımızın öldürülmesini önlemesi mümkün iken bu yapılmamış, Limasol katliamından sonra da girişilen teşebbüsten geri dönmekle müdahale hakkının kullanılamayacağı yolunda fiili bir durum yaratılmıştır." "Kıbrıs Meselesi ve Muhalefet", **Milliyet**, 28 Şubat 1964, s. 1.

¹⁵³ Aksu, a.g.e., s. 92.

¹⁵⁴ "Kıbrıs Bölünüyor", **Hürriyet**, 3 Ocak 1964.

aynı zamanda da meşruiyet sağlama bakımından da uluslararası desteğin kazanılmasına yardımcı olmuştur. Zorlayıcı diplomasi stratejisi kapsamındaki en büyük risk ise, sınırlı güç kullanma tehdidinin nasıl uygulamaya konulacağı ve uygulama safhasına geçildikten sonra ise tırmanma ve yayılma riskinin nasıl kontrol altında tutulabileceği olmuştur.¹⁵⁵ Kriz sırasında çatışmanın tırmanması ve yayılması riski Türkiye tarafından göz önünde bulundurulmuştur. **Hipotez 2'**de belirtildiği gibi, karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabaları ile kriz yönetim sürecinin daha rasyonel hale gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. 1963-1964 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye'deki karar vericiler, kriz öncesi evreden itibaren krizi tanımlama ve anlamlandırma çabası içinde olmuş ve bu da kendileri için en uygun kriz yönetim stratejisinin seçimine ve kriz yönetim sürecinin daha rasyonel hale gelmesine sebep olmuştur.

2.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması

Hipotez 3: *Rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olması, rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğini azaltmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nden yerine getirmesini istediği talepler aşağıdaki noktalar etrafında şekillenmiştir;

- Kıbrıs Türk toplumuna karşı girişilen sindirme ve yok etme hareketlerine ve fiili saldırılara son verilmeli,
- Anayasal statü tek taraflı olarak değiştirilmemeli ve ortadan kaldırılmamalı,
- Kurucu antlaşmaların yürürlükte olduğu kabul edilmeli,
- Yapılan uluslararası antlaşmalar çerçevesinde Rum ve Türk toplumları arasında Kıbrıs'ta kurulan mevcut denge korunmalı,
- Yapılan antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a gönderilen askeri güçler Kıbrıs'tan çıkarılmalıdır.

Kısacası, Türkiye'nin istemleri Zürih ve Londra Antlaşmaları'nın Kıbrıs'ta kurmuş olduğu düzenin ve dengenin bozulmaması yönünde şekillenmiş ve Türk toplumuna karşı girişilen şiddet eylemlerinin sona erdirilmesini amaçlamıştır. **Hipotez 3'**de öne sürüldüğü gibi, rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olması ile rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğinin azalması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. 1963-1964 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye, kriz sırasındaki

¹⁵⁵ Aksu, a.g.e., s. 93.

istemlerini aşırı tutmayarak rakibin bu istemleri yerine getirme isteğini azaltmamaya dikkat etmiştir. Fakat Türkiye kriz sırasındaki istemlerini sınırlı tutmasına rağmen Makarios yönetimi, Türkiye'nin istemlerini yerine getirme hususunda çokda istekli olmamıştır. Bu sebeple, kriz sırasında dile getirilen istemlerin aşırı olması karşı tarafın istemleri yerine getirme istekliliğini azaltıyor olsa da istemlerin aşırı olmaması karşı tarafın istemleri yerine getirme istekliliğini her zaman ve her koşulda arttırmamaktadır.

2.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi

Hipotez 4: *Rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir.*

Hipotez 5: *Karar vericiler rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemediğinde, rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamaktadır.*

Hipotez 6: *Yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesi, rakip taraf üzerindeki inandırıcılıklarını arttırmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin istemlerinin Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yerine getirilmemesi durumunda Türkiye'nin uygulamaya koyacağı yaptırımların neler olacağı hususunda bir belirsizlik vardır. Türkiye kriz sırasında Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı uygulamaya koyacağı yaptırımları net bir şekilde ortaya koymamıştır. Türkiye tarafından yapılan resmi açıklamalarda gelişmelere hiç bir şekilde tepkisiz kalınmayacağı ifade edilmekle yetinilmiştir. **Hipotez 4**'de belirtildiği gibi, rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir. 1963-1964 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye'deki karar vericiler, yaptırımlar konusunda net bir tavır içinde olmamış ve karşı tarafın attığı adımlara göre baskıyı kademeli olarak arttırmayı tercih etmiştir. Bu da Makarios yönetimini daha cüretkâr adımlar atması hususunda cesaretlendirmiştir. Bu sebeple Türkiye'nin uygulamaya koyacağı yaptırımları net bir şekilde belirlememesi, kriz yönetim sürecinin başarısını olumsuz yönde etkilemiştir.

Krizin ilk aşamasında Türkiye tarafından Kıbrıs üzerinde savaş uçakları ihtar uçuşları gerçekleştirmişken krizin ilerleyen aşamalarında belirlenen hedefler havadan bombalanmıştır. Eğer hedeflerin havadan bombalanması sonrası kriz yine devam etseydi, o zaman Türkiye için öngörülen yaptırım Kıbrıs'a askeri çıkarma

yapma seçeneği olacaktı.¹⁵⁶ **Hipotez 5'**de öne sürüldüğü gibi, karar vericiler rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemezse, rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamaktadır. 1963-1964 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye, krizin başlangıcında Makarios yönetimi üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlememiş, bunun neticesinde de Makarios yönetimi Türkiye'nin istemlerini yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamıştır. Ancak Türkiye'nin savaş uçakları ile Rum askeri hedeflerini bombalamasından sonra Makarios yönetimi istemleri yerine getirme hususunda istekli olmaya başlamıştır.

Türkiye tarafından krizin farklı aşamalarında müzakere süreçlerinin açık tutulabilmesine büyük özen gösterilmiştir. Bu süreçlerde değişik çözüm önerileri gündeme getirilerek taraflar arasında uzlaşma zemini oluşturulmasına çalışılmıştır. Fakat Türkiye'nin söylemleri ile eylemleri arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken ihtiyatlı bir tavır içine girmesi ise, rakip taraf üzerindeki inandırıcılığını zayıflatmıştır. Türkiye'nin rakip taraf üzerindeki inandırıcılığının zayıflamış olması sonucunda da, Makarios ve Rum liderler daha saldırgan bir tutum içine girebilmiştir. **Hipotez 6'**da ifade edildiği gibi, yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesi, rakip taraf üzerindeki inandırıcılıklarını arttırmaktadır. 1963-1964 Kıbrıs krizinin başlangıcında Türkiye, sahip olduğu güç kapasitesinden daha düşük yaptırımlar belirlemesi, karşı taraf üzerindeki caydırıcılığını azaltmıştır. Ancak Rum askeri hedeflerini havadan bombalaması sonucu Türkiye, Makarios yönetimi üzerindeki inandırıcılığını ve caydırıcılığını arttırabilmiştir.

¹⁵⁶ "Kıbrıs'a çıkartma konusu devamlı görüşülüyor, gündemde. Elde çıkarma gemisi yok. O zamanki Gençlik ve Spor Bakanı Malik Yolaç aynı zamanda armatör. Kendisini İstanbul'a gönderiyoruz. Çıkarmaya uygun gemi var mı yok mu, baksın diye. Bu arada bazı fikirler ortaya atılıyor. Araba vapurlarını çıkarmada kullanalım diye... Motorlarının gücü yetmez denince de, motorlarını çıkartalım, yerine tank motoru takalım falan deniliyor... Bütün bunlar konuşulurken İskenderun ve Mersin'de birliklerimiz denizde indirme-bindirme yapıyorlar. ...Yıl 1964'ün Mayıs sonları, Milli Güvenlik Kurulu sürekli toplanıyor. Çıkarma konusunda tereddütler var. Teçhizat yetersizliğinden kaynaklanıyor bu tereddütler haklı olarak... Toplantılarda karar alınamıyor. Ancak sonunda Milli Güvenlik Kurulu'ndan karar çıkıyor: Kıbrıs'a çıkarma yapılacak... Denizaltılarımız Kıbrıs etrafında mevzilendiler, su altında bekliyorlar. Bu arada, Amerikan Altıncı Filosu da aynı sularda gezinmekte... Kararın alındığının ertesi günü o zamanki ABD'nin Ankara Büyükelçisi Raymond Hare, elinde 'Johnson Mektubu' olduğu halde çıkageldi...." "Kemal Satır 'Johnson Mektuplu' Günleri Anlatıyor, 2", *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1982, s. 12.

2.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması

Hipotez 7: *Karar vericiler tarafından rakip tarafı ödüllendirici veya çözüme teşvik edici unsurların ortaya konması, rakip tarafın istemleri yerine getirme arzusunu arttırmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nden yerine getirmesini istediği talepler karşısında Türkiye tarafından Rum tarafını ödüllendirici ve uzlaşmaya teşvik edici kesin unsurlar ortaya konmamıştır. Çünkü Türkiye rakip taraf üzerinde Kıbrıs Türk toplumunun uluslararası antlaşmalar sonucu sahip olduğu haklardan ve 1959 Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta kurulan statüden ödün verebileceğine dair bir izlenim oluşturmaktan çekinmiştir. Fakat bununla birlikte Türkiye tarafından görüş ayrılıklarına ve anlaşmazlıklara sebep olan meseleler ile ilgili taraflar arasında karşılıklı müzakere ortamı oluşturulması için gereken çabanın gösterileceği dile getirilmiştir.¹⁵⁷ Türkiye'nin bu tutumu Rum tarafını çözüme ve uzlaşmaya teşvik edici bir tutum olarak değerlendirilebilir. **Hipotez 7**'de dile getirildiği gibi, karar vericilerin rakibi ödüllendirici ve çözüme teşvik edici unsurlar ortaya koyması ile rakibin istemleri yerine getirme isteğinin artması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından ödüllendirici ve çözüme teşvik edici açık ve net unsurların ortaya konmaması neticesinde rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tutum içinde olmamıştır.

2.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Seçimi

Hipotez 8: *Türkiye gibi orta ölçekli güç kapasitesine sahip ülkeler dış politika krizlerinde saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri benimsemektedirler.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırı ve şiddet eylemlerini durdurmak için zorlayıcı diplomasi stratejisinden yararlanmıştır. Ayrıca Rum yönetimini izlemiş olduğu politikadan vazgeçirmek için zorlayıcı diplomasinin iki alt türü olan zımni ültimat ve baskıyı aşamalı artırma stratejilerini kullanmıştır. Londra ve Zürih Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta kurulan düzenin çok geçmeden sarsılmaya başladığını gören Türkiye, Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları arasındaki dengenin tek taraflı eylemlerle değiştirilmesine kesinlikle müsaade

¹⁵⁷ Aksu, a.g.e., s. 95.

etmeyeceğini açıklamıştır. Bu husus, Makarios'un 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Türkiye'ye yaptığı resmi ziyaret sırasında da kendisine bildirilmiştir.¹⁵⁸ Bununla birlikte Türkiye, Kıbrıs'ta meydana gelen gelişmelerin gidişatını önceden sezmiş ve Kıbrıs Cumhuriyeti nezdinde birçok defa gerekli uyarılarda bulunmuştur.

1963 yılının aralık ayı sonlarında Kıbrıs'taki kriz ortaya çıktığında, Türkiye garantör devlet olarak tepkisini sertleştirmesi gerektiğinin bilinci içinde olmuştur. Fakat o dönem de Türkiye, askeri güç kullanma tehdidinin inandırıcılığını arttıracak yeterli unsurlara sahip olmadığını da görmüştür. Bu sebeple kriz ortaya çıktığında ilk olarak diplomatik süreç işletilmeye başlanmış ve Rum yöneticiler üzerinde bir baskı oluşturularak kriz çözülmeye çalışılmıştır. Türkiye'nin krizin çözümünde ilk olarak diplomatik yolları kullanması meşruiyet noktasında önemli katkı sağlamış ve zorlayıcı diplomasi stratejisinden yararlanabilmesi için uygun bir zemin teşkil etmiştir.

Türkiye'deki karar vericiler tarafından bir amfibi harekâtı yapılamayacağı, yapılsa bile başarı ihtimalinin çok düşük olacağının değerlendirilmesi sonucu mevcut imkanlar göz önünde bulundurularak bir kuvvet kullanma tehdidi oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda Kıbrıs üzerinde Türk savaş uçakları ihtar uçuşları yapmıştır. İhtar uçuşlarından istenilen sonuç alınamayınca da Türk savaş uçaklarının hedef gözeterek bombalama yapmasına karar verilmiştir. Hedef gözeterek bombalama yoluyla da bir netice alınamasa da o zaman Türkiye açısından krizin tırmanması ve Kıbrıs'a amfibi harekâtı düzenlenerek asker çıkartılması kaçınılmaz hale gelebilecekti.¹⁵⁹ **Hipotez 8'**de öne sürüldüğü gibi, orta ölçekli güç kapasitesine sahip ülkelerin dış politika krizlerinde genellikle saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri izlediği görülmektedir. 1963-1964 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi, orta ölçekli bir güç kapasitesine sahip olan Türkiye kriz sırasında savunmaya dönük kriz yönetim stratejisi kullanmıştır.

Türkiye kriz sırasında Makarios'u desteklememesi için Yunanistan üzerinde baskı oluşturmak amacıyla Yunanistan ile imzalamış olduğu antlaşmaların yürütmesini durdurma yoluna gitmiştir. Bu bağlamda Türkiye ile Yunanistan arasında imzalanmış olan 1930 tarihli "İkamet, Ticaret ve Seyrüsefain Anlaşması" yürürlükten

¹⁵⁸ "Makarios'un ziyareti çok tenkit edildi. Halbuki, Dışişleri Bakanlığı olarak amacımız, Kıbrıs konusunu iç politikanın üstüne çıkarmak, bu arada zaman kazanmak ve Makarios'a en etkili ağızlardan son ikazlarda bulunmaktır. Her üç hedefe de ulaşmış gözüküyorduk. Ne yazık ki Makarios, yapılan ikazın ciddiyetini kavrayamadı. Biz ise onun kafasından geçenleri sezmiştik. Türk toplumunu azınlık durumuna sokacak anayasa tadilleri için bizden icazet istiyordu. Bunların neden kabul edilemeyeceği kendisine izah edilmişti. Haklılığımızı teslim edecek şekilde konuşmadığına göre, suskunluğunu olumlu bir davranış olarak yorumlamak mümkün değildi. İç politikaya dalmış Türkiye'den korkması ise en son beklenecek şeydi. Dolayısıyla, 1963 Kanlı Noel'ine kadar geçen bir yıllık süreyi çok iyi kullanıp gereken hazırlıkları yapmalıydık. Ziyaret en azından bu gerçeği ortaya koymuştu." Turgut Tülümen, **Hayat Boyu Kıbrıs**, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998, s. 55-56.

¹⁵⁹ Aksu, a.g.e., s. 97.

kaldırılmıştır. Bu doğrultuda anlaşmanın yürürlükten kaldırılmasını müteakip Türkiye'de ikamet eden Yunanistan vatandaşları ülkelerine dönmek zorunda kalmıştır.¹⁶⁰ Ayrıca Yunanistan'a verilen nota ile Kıbrıs'taki Türk Alayı'na yönelik yapılacak bir saldırının Türkiye'ye yapılmış sayılacağı ve bunun bir savaş sebebi olarak görüleceği ifade edilmiştir. Fakat Türkiye'nin Yunanistan'a yaptığı bu uyarılar gerektiği kadar tesirli olmamış ve Yunanistan, Makarios'u ve EOKA'yı desteklemeyi sürdürmüştür. Bu çerçevede Kıbrıs'taki Yunan askeri varlığı gizliden gizliye arttırılmıştır.

Türkiye kriz sırasında zorlayıcı diplomasi stratejisini hayata geçirirken dönemin uluslararası sistemini de göz önünde bulundurmuştur. Türkiye'deki karar vericiler, ABD'nin Batı Bloğu içinde bir krize sebebiyet verebilecek bir çatışmaya asla müsaade etmeyeceğini düşünmüştür. Bu nedenle askeri bir müdahale için gerekli imkanlardan yoksun olduklarının bilincinde olan Türkiye'deki yetkililer, ABD üzerinde oluşturacak bir baskının krizin çözümüne daha fazla katkı sağlayacağını değerlendirmiştir.

Kısacası, Türkiye krizin başlangıcından itibaren diplomatik yolları kullanarak öncelikle garantör ülkeleri daha sonra da ABD'yi sürecin içine çekmeye çalışmıştır. Çünkü Batı Bloğu'nun lideri olan ABD'nin Kıbrıs'taki krizi sona erdirmede etkili olacağı düşünülmüştür. Aynı zamanda da ABD'nin krizin tırmanmasına izin vermeyeceği ve tarafları yatıştırıcı bir rol izleyeceği değerlendirilmiştir. Her ne kadar ABD, Türkiye'nin askeri müdahale kararını göndermiş olduğu sert mektupla engellemiş olsa da bu engelleme sayesinde Türkiye'de Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulmasını savunan kesim dizginlenebilmiştir. Sonraki süreçte de görüleceği gibi, Türkiye'deki karar vericiler, Johnson Mektubu'nun Türk kamuoyu üzerinde oluşturmuş olduğu olumsuz ortamı taktik manada hem Kıbrıs'a askeri müdahalesinde kullanmış hem de bu sayede ABD ile olan ilişkilerini yeni bir zemine oturtabilmiştir.¹⁶¹

¹⁶⁰ "Tarım alanları kısıtlı, sanayisi vasat olan Yunanistan'ın asıl zenginliği, dünyanın her köşesine yayılmış olan Elenler'in anavatanlarına yaptıkları katkılara dayanıyordu. Bu özel ilişkiyi de İstanbul Patrikhanesi'ne bağlı Ortodoks Kiliseleri sağlıyordu. Dolayısıyla, İstanbul'da yaşayan Yunan uyrukluları yerinden oynatmakla, Yunanistan üzerinde büyük bir baskı yaratabilirdik. 1964 Kararnamesi, bu şartlar altında çıktı. Hedef etabli Rumlar değildi. Zaten onlarla dengeyi Batı Trakya Türkleri sağladığı için azınlık haklarına dokunulması söz konusu olamazdı. Ne var ki etabli Rumlar ile diğerleri arasında evlilik bağları oluşmuştu. Yunan uyruklulara ikamet hakkı veren anlaşma iptal edildiğinde, bunlar sınırdışı edilirken arkası çorap söküğü gibi geldi. Göç hareketine katılanların bir kısmı Türk vatandaşlığını korudu. İstanbul'da birkaç bin etabli Rum kalsa bile Yunanistan'da hala Türk vatandaşı olarak yaşayanları unutmamak gerekir." Tülümen, a.g.e., s. 68.

¹⁶¹ Aksu, a.g.e., s. 99-100.

2.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi

Hipotez 9: *Krizler sırasında rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanması, kriz yönetim sürecinin başarısını olumlu etkilemektedir.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında karar vericilerin olaylara karşı göstermiş oldukları algı ve tepki becerileri krizin gelişimini ve yönetilmesini etkilemiştir. Özellikle Kıbrıs Türk toplumu ve Türkiye'de Rum toplumu lideri Makarios ile ilgili olumsuz bir imaj vardı. Makarios hakkındaki bu olumsuz imaj, Türk yetkililerin yanı sıra İngiltere ve ABD gibi devletlerin temsilcileri ve yetkilileri tarafından da paylaşılmaktaydı.¹⁶² Ayrıca Makarios'a en büyük desteği veren Yunanistan'daki yetkililer hakkında da aynı olumsuz imaj söz konusuydu.¹⁶³

Türkiye krizin başından itibaren Ada'daki şiddetin durmasını ve Zürih ve Londra Antlaşmaları ile kurulan düzenin korunmasını istemiştir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye, Makarios yönetimine görüş ve taleplerini en açık ve net bir şekilde iletmeye gayret etmiştir. Bu kapsamda bir takım girişimlerde bulunmuştur. İlk olarak, kriz öncesi evrede Makarios'un 22-26 Kasım 1962 tarihleri arasında Türkiye'yi ziyareti sırasında diplomatik yollardan isteklerini Makarios'a iletmıştır. İkinci olarak da ABD, İngiltere ve Yunanistan nezdinde girişimlerde bulunarak Makarios üstünde baskı kurmaya ve taleplerini kabul ettirmeye çalışmıştır. Fakat Türkiye'nin bu çabaları olumlu sonuç vermemiştir. Çünkü Makarios tarafından Türkiye'nin tepkisi ve motivasyonu test edilebilir olarak görülmüştür. Makarios

¹⁶² Dönemin ABD Birleşmiş Milletler Temsilcisi Adlai Stevenson'un dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Ball'a Makarios hakkında aktarmış olduğu görüşler: "... Başpiskopos'un habis ve güvenilmez bir komplocu olduğunu, onursuz kişiliğini dinsel önderliğinin cübbesi altında sakladığını söylüyordu. Stevenson'a göre Makarios ile başa çıkmanın tek yolu 'Namussuz herifi doğduğuna pişman etmek'ti. Bu kadar yıldır tanıdığım Adlai'nin hiç kimse için bu kadar ağır sözler kullandığını duymamıştım." Haluk Şahin, **Johnson Mektubu**, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2002, s. 33-34.

¹⁶³ Dönemin ABD Dışişleri Bakanı George Ball'un Yunanistan Başbakanı Papandreu hakkındaki görüşleri: "... Atina'da Başbakan ile görüştüm. Bu görüşmeden fazla bir şey çıkacağını ummuyordum, gerçekten hiç bir şey çıkmadı. Papandreu'nun zor kararlar verecek takati yoktu. ...Gene de ona Yunanistan'ın içine düştüğü güç durumu göstermeye çalıştım. Kıbrıs dünya barışını tehdit eden bir soruna dönüşmüştü ve bunda Yunanistan'ın göz ardı edilemeyecek bir sorumluluğu vardı. ...Papandreu yaşlı, yorgun ve gerçeği göremeyecek durumdaydı. Zamanın Kıbrıs sorunun çözümü için uygun olmadığını ileri sürdü. Bunun kesin olarak yanlış olduğunu söyledim. Yunanistan'ın Enosis'e dayanan bir çözüme ihtiyacı olduğunu söyledi. Bunun boş bir hayal olduğu şeklinde cevap verdim. Türkiye bunu hiç bir zaman kabul etmezdi ve Türkiye, Yunanistan'dan daha büyük, askeri bakımdan daha güçlü olduğu yetmiyormuş gibi, Kıbrıs konusunda lojistik üstünlüğe de sahipti. Papandreu, Kıbrıs'taki 'karışıklığın' Türkiye'nin işgal tehditlerinden ileri geldiğini bildirdi. Tüm bunları daha önce de duyduğumu, ancak doğru olmadığını söyledim. ...İnönü ile görüşmesi için ısrar edince yan çizdi. Tüm kanıtlarına rağmen, hala, Yunanistan'ın Türklerin Kıbrıs'ı işgal tehdidi olmaksızın Enosis hedefine doğru ilerleyebileceğine inanıyor gibiydi. Çünkü, anlaşılan, Amerika'nın her seferinde Türkleri durduracağına kesin gözüyle bakıyordu. Bunun çok tehlikeli bir saçmalık olduğunu ona anlatmaya çalıştım, ama yeni fikirleri anlayamayacak kadar halsizdi" Şahin, a.g.e., s. 74-75.

pragmatik hareket etmeyi tercih ederek aşırı taleplerinden ve davranışlarından geri adım atmamıştır.¹⁶⁴

Hipotez 9'da belirtildiği gibi, rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanması ile kriz yönetim sürecinin başarısının arttığı görülmektedir. 1963-1964 krizi sırasında Türkiye'deki karar vericiler, Makarios'un kişiliğini ve izlemiş olduğu politikanın amaçlarını gerçeğe uygun değerlendirme becerisini gösterebilmiştir.¹⁶⁵ Bu da kriz yönetim sürecinin başarısını arttıran faktörlerden biri olmuştur. Fakat, Türkiye krizin çözümüne ilişkin açık ve net tutumu göstermiş olmasına rağmen, Makarios'u amaçlarından ve izlemiş olduğu politikalardan vazgeçirmek kolay olmamıştır.

2.5.7. 1963-1964 Kıbrıs Krizinin Özgün Koşullarının Saptanması

Hipotez 10: *Karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanması, kullanılacak kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye krizin kendine özgü koşullarını saptamaya çalışmış ve uyguladığı zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde bu koşulları göz önünde bulundurmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası sistemin iki kutuplu yapısını göz önünde bulundurarak krizin Batı Bloğu içinde bir krize sebep olabileceğini görmüştür. Aynı zamanda da krizin alanının yayılarak bloklar arası bir çatışmaya da yol açabileceğini değerlendirmiştir.

¹⁶⁴ Aksu, a.g.e., s. 101.

¹⁶⁵ Başbakan İsmet İnönü'nü 5 Mayıs 1964 tarihinde Kıbrıs konusu ile ilgili TBMM'de yaptığı konuşmada, "... Arşövek Makarios'un Ankara'ya ziyaretinde müşterek müzakereler görüşülürken, hükümet erkanının bulunduğu Sayın Cumhurbaşkanımızın başkanlığındaki resmi toplantıda Arşövek'in bir beyanından, Kıbrıs Anayasası'nı değiştirmek arzusunda olduğu sezilmiş idi. Bunun üzerine kendisine açık olarak izah ettim ki, bu Anayasa üzerinde bizim ahti haklarımız olduğu gibi, bizim rızamız olmadan hiç bir ihmal yapılamaz ve böyle bir teşebbüs Kıbrıs davasını 1959 antlaşmalarından önceki devre ve onun karanlık günlerine derhal geri gönderir.

Arşövek 1963 Aralığında, bir emrivaki ile, bizi hareketsiz bırakacağını sanmıştır. Fakat bu teşebbüsün neticesi olarak 1959'dan eski duruma avdet etmiş oluruz ihtarımızın boş olmadığını, kendisine anlatmış olmalıdır.

...Hülasa Arşövek Makarios'un niyeti, tutumu meçhul değildi. Her yeni işaret görüldüğünde kendisine taahhütler hatırlatılmış ve Yunanistan müşterek antlaşmaların muhafazasını tavsiyede bizimle mutabık kalmıştır. Kıbrıs meselesinin 1963 sonunda vahim bir şekilde patlamasına kadar, hatta patladıktan sonra, bir süre Türk-Yunan münasebetlerinin bundan müessir olmamasının sebebi budur. Yunanistan ilk hadiselerden sonra, bu antlaşmalar gereğince İngiltere'yle ve bizimle birlikte harekete geçmeyi kabul etmiştir.

...şimdi denilebilir ki, Arşövek de, Atina hükümeti de bizi kandırmışlardır, oyalamışlardır, bizi oldu bittileriyle karşı karşıya bırakmışlardır. Bizim daha tesirli hareket etmemiz gerekirdi. Biz barışçı ve hiç bir istila emeli taşımayan bir devlet olarak, her davranışın önemi ve ağırlığı neticesinde, teşebbüse cevap vermişizdir, ama bunların hiç birinde oldu bitti kabul etmeyeceğimizi söylemişizdir ve neticenin ne olacağını açıkça bildirmişizdir. Buna rağmen macerayı göze almışlardır ve buna girişmişlerdir" aktaran Erim, a.g.e., s. 274-275.

Türkiye krizin özgün koşullarını göz önünde bulundurarak bir taraftan Türkiye ile Yunanistan arasında Batı Bloğu içinde meydana gelebilecek bir çatışma ihtimaline ABD'nin ilgisini çekmeye çalışmış, diğer taraftan ise, Yunanistan üzerinde baskı kurarak Makarios'u desteklemesinin bir Türk-Yunan savaşına sebep olabileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu konu ile ilgili Başbakan İsmet İnönü şunları ifade etmiştir: *"bütün antlaşmalarda da, tabiyatıyla iki taraf teşkil eden Türk ve Yunan hükümetleri, Kıbrıs Rumları, antlaşmalar yolundan ayrılmak istedikçe, onları doğru yola getirmeye çalışacaklardı. Bunun yerine Yunan hükümeti, Kıbrıs meselesini bir Hellenizm davası ilan edip, Kıbrıs hükümetinin bütün yaptıklarını haklı ve Kıbrıs'taki devlet ve cemaat nizamını düzenleyen antlaşmaları hükümsüz addettiklerinden beri, ihtilaf siyasi ve diplomatik alanda tamamiyle karanlık bir çıkmaza girmiştir. ...Türkiye Kıbrıs Antlaşmaları'nın kendisine tanıdığı haklardan ve bu antlaşmaları tatbik edeceğinden bahsettiği vakit Yunanistan, Türkiye'yi mütearrız addedeceğini söylemektedir. Tatbikat saati geldiğinde, bunun bizim için umursanacak değeri yoktur."*¹⁶⁶ Böylelikle Yunanistan üzerinde baskı oluşturulmak suretiyle Makarios'un aşırı tutum ve davranışlarının dengelenmesi öngörülmüştür. Ayrıca o dönem için Doğu Bloğu'nun lideri olan SSCB nezdinde de diplomatik girişimler yapılarak SSCB'nin Makarios'a vermiş olduğu destek azaltılmaya çalışılmıştır. Türkiye tarafından tüm bu girişimler yapılırken aynı zamanda da ulusal kamuoyunun istekleri karşılanmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, Türkiye tarafından yapılan ulusal ve uluslararası destek sağlama girişimlerden büyük ölçüde olumlu sonuç elde edilebilmiştir.

1963-1964 Kıbrıs krizinin ortaya çıktığı dönemde Türkiye'nin iç politikası istikrarsız bir görünüm arz etmekteydi. Çünkü Türkiye'de 27 Mayıs 1960 tarihinde emir-komuta zinciri dışında askeri bir müdahale gerçekleşmiştir. 15 Ekim 1961 tarihinde yapılan seçimler ile Türkiye'de sivilleşmeye dönük çabalar başlamıştır. Sivilleşmeye geçiş dönemi asker ve siviller arasında ciddi sürtüşmelere neden olmuş ve bunun sonucunda da iç politika istikrarsız hale gelmiştir. 1963-1964 Kıbrıs krizinin de bu geçiş dönemine denk gelmesi krizin yönetimi üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. O dönemde TSK içinde yaşanan uyuşmazlıklar nedeniyle Türkiye'deki siyasi karar vericiler, krize askeri bir müdahale de bulunmanın rasyonel olmayacağını değerlendirmiştir.¹⁶⁷ O dönem için Kıbrıs'a askeri bir müdahalede

¹⁶⁶ aktaran Ibid., s. 277-278.

¹⁶⁷ Türkiye'deki siyasi karar vericilerin o dönemde krize askeri bir müdahalede bulunmasının rasyonel olmadığına örnek olarak Nihat Erim'in anıları gösterilebilir. Nihat Erim anılarında Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulması konusunda Başbakan İsmet İnönü ile arasında bir takım görüşmeler geçtiğini söylemekte ve bu görüşmeler neticesinde o dönem için Ada'ya askeri bir müdahalede bulunulmasının rasyonel bir tercih olmadığını ifade etmektedir. *"İnönü, 'Kıbrıs'a asker gönderecek halimiz yok, bunu günde üç defa kumandanlarla istişare ediyoruz' dedi. Ben de 'Doğru yoldasınız,*

bulunulamayışının başka bir nedeni ise, yeterli askeri hazırlığın ve teçhizatın olmamasıdır. Çünkü Türkiye'deki karar vericiler, böylesine hazırlıksız girişilecek bir harekâtın sonuçlarının ağır olacağını öngörmüştür. Başbakan İsmet İnönü, Türkiye'yi bir maceraya sürüklemekten çekinmiştir. Sonuçları iyi planlanmamış adımların, istenmeyen sonuçlar doğurabileceğinden endişe etmiştir. Kıbrıs'taki 120 bin Türk'ü kurtarmaya çalışırken Anadolu'daki 30 milyon Türk'ün hayatını tehlikeye atmak istememiştir. Tüm ihtimallerin ortaya çıkarabileceği olumsuz neticeleri göz önünde bulundurmaya çalışmıştır. Kıbrıs'a askeri bir müdahale için Türk ordusunun yeterli teçhizata sahip olmadığını düşünmüştür.¹⁶⁸ Yani 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında iç politikadaki istikrarsızlıklar, Türk ordusu içindeki çalkantılar ve Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma konusundaki hazırlıksızlık Türkiye'deki karar vericilerin hareket alanını daraltıcı etki yapmıştır.

Başbakan İsmet İnönü, 1963-1964 Kıbrıs krizi ilk ortaya çıkığı zaman Türkiye'nin askeri müdahalede bulunmayışının iki nedeni olduğunu ifade etmiştir: *"...biri Garanti Antlaşması bizim önceden İngiltere ve Yunanistan'a haber vermemizi, onları birlikte müdahaleye çağırmamızı gerektiriyordu, onu yaptık. İkincisi de, ordu bakımından, silahlı kuvvetler bakımından, hazırlığımız tam değildi, hazırlıksız bir harekete girişmek istemedim."*¹⁶⁹ Fakat müdahale

konusunda gösterilen bu hassasiyet Türkiye'deki bir kısım karar vericiler tarafından gösterilmemiştir. Kriz sırasında hükümet ile askeri bürokrasi arasında görüş ayrılığı oluşturan gelişmeler yaşanmıştır. Örneğin, dönemin Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel Ada'ya derhal askeri müdahalede bulunulmasını savunmuş ve uyarı uçuşlarından sonra yapılan bombalama harekâtının kapsamının sınırlı tutulmasına itiraz etmiştir. Hatta Nihat

Resim 8-Orgeneral İrfan Tansel

Erim'de anılarında belirttiği gibi, 9 Ağustos 1964 tarihinde BM Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 193 sayılı ateşkes kararı¹⁷⁰ndan sonra Hava Kuvvetleri, Başbakan

kan dökmeden, ordumuzu bulaştırmadan Milletlerarası güçlerle önleyebilirsek çok iyi olur, buna çalışıyorsunuz, devam edin' dedim.

İnönü ile görüşmeden önce, yani 1963 sonlarında, Kıbrıs'a askeri müdahalenin, 23 Aralık 1963'de veya ertesi gün, yapılmamış olmasını eleştirmiştim. Ancak, İnönü bana denizaşırı bir sefer, bir çıkarma yapabilecek hazırlığımızın olmadığını anlatınca, acı gerçeği kabul ettim. Bundan sonra İnönü'nün politikasına canla, başla katıldım." Ibid., s. 259.

¹⁶⁸ Ibid., s. 383.

¹⁶⁹ aktaran Ibid., s. 218.

¹⁷⁰ Bu kararda BM Güvenlik Konseyi, tüm tarafların derhal ateşkes sağlamalarını, barışın ve güvenliğin yeniden kurulması için Ada'daki BM barış gücüyle iş birliği yapmalarını ve durumun kötüleşmesini veya düşmanlığın yayılmasını sağlayacak eylemlerden kaçınmalarını talep etmiştir. Ateşkes kararı için bkz.; <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0211/51/IMG/NR021151.pdf?OpenElement> (Erişim tarihi: 21.03. 2013)

İsmet İnönü'nün emrine rağmen, keşif uçuşlarını pazartesi günü de sürdürmüştür. Ancak İnönü'nün Genelkurmay'a yazılı emir göndermesi ile keşif uçuşları durmuştur.¹⁷¹ Kriz sırasında hükümet ile askeri bürokrasi arasında yaşanan bu tarz görüş ayrılıkları, dış politikada hükümeti zora sokmuştur. Özellikle İnönü Hükümeti'nin Johnson Mektubu'nun ardından Meclis'te Kıbrıs siyaseti açısından güvenoyuna başvurması ve ABD'ye yaptığı resmi ziyareti sırasında güvenoyu almasına rağmen hükümetten düşürülmesi o dönemde yaşanan siyasi çekişmelere ilginç bir örnek teşkil etmektedir.

Bu sebeplerden ötürü, hükümet Kıbrıs meselesini bir "ulusal dava" olarak yansıtmaya çalışmıştır. Kamuoyu, muhalefet ve askeri bürokrasinin hükümetin karar verme iradesine olumsuz etkileri en aza indirilmeye çalışılmıştır. Başbakan İsmet İnönü, Kıbrıs meselesi ile ilgili yaptığı bir açıklamada, *"...Kıbrıs bizim milli davamızdır. Bu dava milletimizin şeref ve haysiyetinin gerektirdiği şekilde neticelenmelidir. Bunun aksi bir hal çaresine bizi razı etmeye hiç kimsenin gücü yetmeyecektir. Topraklarına bağlılıklarını kanlarıyla ispat etmiş olan Kıbrıslı Türkler, vatanları olan yerlerinde bütün haklarına sahip olacaklar, hür ve güven içinde yaşayacaklardır. Bunu temin etmek Türkiye için bir şereftir"* demiştir.¹⁷² İnönü'nün ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Kıbrıs sorunu ulusal bir dava ve şan ve şeref meselesi olarak yansıtılmaya çalışılmıştır.

1963-1964 Kıbrıs krizinin özgün bir koşulu da yukarıda belirtildiği gibi, Doğu Blok'u lideri olan SSCB'nin Makarios'a vermiş olduğu destektir. Türkiye kriz sırasında üzerindeki SSCB baskısını ortadan kaldırmaya ve SSCB'nin Makarios'a vermiş olduğu desteği kendi lehine çevirmeye çabalamıştır. Türkiye krizin ilk evresinden itibaren SSCB tarafından yapılmış olan açıklamalara verdiği yanıtlarda, Kıbrıs'a müdahalesinin hukuksal gerekçeleri üzerinde durmuş ve tamamen meşru bir zeminde hareket ettiğini savunmuştur. 8-9 Ağustos 1964 tarihlerinde Türkiye tarafından yapılan havadan bombalama harekâtlarının ardından SSCB harekâtın derhal sona erdirilmesi için nota göndermiş. Başbakan İsmet İnönü ise, Kruşçev'in göndermiş olduğu bu notaya verdiği yanıtta, *"Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın, S.S.C. B. Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği, 29 Ocak 1964 tarihli cevabi notada, ve Ekselanslarınıza gönderdiğim 24 Şubat 1964 ve 8 Nisan 1964 tarihli cevabi mesajlarımda izah olunduğu biçimde, Türkiye Kıbrıslı Rum sorumluların Milletlerarası Andlaşmaların hukuk, ahlak ve insanlık ilkelerini çiğneyerek başlattıkları Kıbrıs bunalımını, hukuk anlayışı içinde ve müzakere yoluyla çözümüne*

¹⁷¹ Erim, a.g.e., s. 393.

¹⁷² aktaran Ibid., s. 272.

daima taraftar olmuş ve bu yönde aralıksız gayretler sarfetmiştir. Türkiye el'an da içtenlikle bu inançtadır.

Ancak, Kıbrıs'lı Rum liderlerin tutumları tamamiyle aksi olmuştur. Anlaşmazlığın hukuk esasları dahilinde ve barışçı yollarla çözülmesi gerektiği hakkındaki Türkiye tarafından yapılan ikazlara, çağrılara ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararına rağmen, Kıbrıslı Rum liderler birbirini izleyen hukuk ve insanlık dışı kararlar almak ve savunmasız Kıbrıs Türklerine karşı silahlı saldırılar tertiplemek suretiyle, anlaşmazlığı kendi arzularına uygun şekilde hal için, kaba kuvvet kullanmak ve oldu - bittiler yaratmak yolunda ısrarda devam etmişlerdir.

... Milletlerarası anlaşmazlıkların barışçı yollarla halli görüşünde olan S.S.C.B. Hükümeti'nin, Kıbrıslı Rum liderlerin zor kullanmak, zulüm yapmak ve milletlerarası hukuku çiğnemek suretiyle, Kıbrıs anlaşmazlığını, kendi arzularına göre halledebilmek için kullandıkları bozuk usulleri tasvip etmediğine inanıyoruz.

Kıbrıslı Rumların masum Türk halkını öldürmelerini durdurmak için, mümkün olan bütün yol ve araçlara baş vurup, bu girişimlerinden ne yazıkki olumlu sonuç doğmaması karşısında, Türkiye'nin, daha fazla kan dökülmesini önlemek üzere, Milletlerarası hukuka dayanarak, girişmek istidadında kaldığı sınırlı ölçüde bir meşru savunma harekâtını askeri saldırı olarak nitelemeniz Türk milletine üzüntü vermiştir.

... Türkiye cihan barışına karşı olan sorumluluk ve görevini tamamiyle müdriktir. Ve bunun bütün gereklerini kendi bakımından, çeşitli delilleriyle sabit olduğu üzere, mutlak bir samimiyetle yerine getirmiş ve bundan sonra da yerine getirmeye karardır.

Ancak, Kıbrıslı Rum liderlerin de cihan barışı hakkında aynı sorumluluk duygusuyla hareket etmeleri ve uygar milletlerce kabul edilmiş hukuki, ahlaki ve insani ilkelere bağlılık göstermeleri gerektiği gerçeğini takdir eylediğinizi ve onlar nezdinde nüfuzunuzu bu istikamette kullanacağınızı ümit ediyorum"¹⁷³ demiştir.

Bu nota teatilerinden sonra dönemin Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin 30 Ekim 1964 tarihinde Moskova'ya resmi bir ziyarette bulunmuş ve bu ziyaretten sonra SSCB-Türkiye ilişkilerinde ve özellikle de SSCB'nin Kıbrıs sorununa bakışında Türkiye lehine olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Feridun Cemal Erkin'in Moskova'ya yaptığı resmi ziyaret sonunda yayınlanan ortak bildiride, *"Türk tarafı Türk hükümetinin Kıbrıs meselesindeki tutumu hakkında Sovyet hükümetine mufassal bir şekilde malumat vermiştir. İki taraf Kıbrıs meselesinin Kıbrıs'ın bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne riayet esasına ve her iki toplumun kanuni haklarına riayet ve*

¹⁷³ aktaran Ibid., s. 386-389.

Ada'da iki milli toplumun varlığının tanınma esası üzerinde, barış içinde yaşamalarını sağlayacak bir şekilde, barışçı yollarla halledilmesine taraftar olduklarını ifade etmişlerdir.

*Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin halihazır durumu ve ilerideki imkanları da müzakere edilmiştir*¹⁷⁴ denmiştir. Nitekim bu ortak bildiriden sonra Sovyet Dışişleri Bakanı Gromiko, 21 Ocak 1965 tarihinde İzvestiya gazetesine verdiği bir demeçte Sovyetler Birliği'nin enosis'e karşı olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁵

Hipotez 10'da öne sürüldüğü gibi, karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanmasının kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırdığı görülmektedir. 1963-1964 krizinde de görüldüğü gibi, Türkiye krizin kendine özgü koşullarını saptayarak uyguladığı kriz yönetim stratejisini daha rasyonel bir çerçeveye oturtabilmiştir.

2.6. 1963-1964 KIBRIS KRİZİNDE KRİZ YÖNETİMİNİN BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1963-1964 Kıbrıs krizinde Türkiye tarafından uygulanan kriz yönetim stratejisinin başarısını etkileyen faktörler kuramsal ve kavramsal çerçeve bölümünde de ifade edildiği gibi dokuz faktör etrafında şekillenmiştir. Bu dokuz faktör; istemin ifade ediliş biçimi, hedef ülke üzerinde baskı oluşturma düzeyi, tarafların motivasyon derecesi, motivasyonun asimetrisi, liderlik, ulusal destek, uluslararası destek, tırmanma korkusu ve krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık olarak ifade edilmektedir. Türkiye'nin 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında kriz yönetim stratejisi olarak uygulamış olduğu zorlayıcı diplomasi stratejisinin başarısı bu faktörler çerçevesinde aşağıda değerlendirilmiştir.

2.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi

Hipotez 11: *Rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesi, karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerini daha rasyonel hale getirmektedir.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politika Makarios'un oldu-bittilerine karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Türkiye kriz sırasında Makarios'tan bir takım istemlerde bulunmuştur. Bu çerçevede Türkiye istemlerini

¹⁷⁴ aktaran Ibid., s. 437.

¹⁷⁵ Ibid., s. 439.

karşı tarafa en açık ve net bir şekilde iletmeye çalışmıştır. Türkiye istemlerini 13 Mart 1964 tarihinde Makarios'a verilen notada açıkça belirtmiştir. Buna göre Türkiye, Makarios'tan Türk toplumuna yönelik şiddet eylemlerinin ve saldırıların bir an önce sona erdirilmesini, Kıbrıs'ın her yerinde derhal ateşkes ortamının sağlanmasını, halihazırdaki ateşkes anlaşmalarına bağlı kalınmasını ve Lefkoşa'daki Yeşil Hat Anlaşması'na uyulmasını istemiştir. Bunun yanında Türk toplumuna uygulanan ablukaların kaldırılması, Türk toplumuna haberleşme ve ulaşım özgürlüğünün geri verilmesi ve Türk rehinelerin ve bunlardan öldürülenlerin naaşlarının en kısa zaman içinde geri verilmesi istenmiştir. Türkiye bu isteklerinin karşılanmaması halinde 16 Ağustos 1960 tarihli Garanti Anlaşması'nın kendisine verdiği yetkiye dayanarak olaylara müdahale edeceğini bildirmiştir.¹⁷⁶ Ayrıca Türkiye, antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a gizlice sokulan Yunan askerlerinin de Ada dışına çıkarılmasını istemiştir. Kriz sırasında Türkiye'nin istemleri bu yönde şekillenmiştir. Fakat rakip taraf, Türkiye'nin istemlerini yerine getirme noktasında kolay ikna olmamıştır.

1963-1964 Kıbrıs krizi iki toplumun bir arada yaşayabilirliğinin test edildiği bir süreç olmuştur. Kriz sonunda Zürih ve Londra Antlaşmaları ile Kıbrıs'ta kurulan düzen bozulmuş ve Türk ve Rum toplumları arasındaki güven ortamı kaybolmuştur. İki toplumun bir arada yaşamasının çok güç olduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle kriz sonrası dönemde Kıbrıs'ta yeni bir düzen kurmak ve kalıcı bir barış tesis etmek amacıyla yeni çözüm önerileri ortaya atılmıştır. Bütün bu gelişmelere rağmen Türkiye'nin Kıbrıs ile ilgili temel istemlerinin niteliği değişmemiştir. Türkiye'ye göre;

- Kıbrıs'ta yaşayan Türkler egemen ve eşit haklara sahip iki toplumdan birini teşkil etmektedir.

- Türkiye, Kıbrıs Türk toplumunun hak ve statüsünü korumakla sorumlu bir devlet olarak Kıbrıs'ta kurulacak herhangi bir düzenin belirlenmesinde de söz sahibidir.

- Türkiye, bu hak ve sorumluluklarına zarar verebilecek bir durumda her türlü tedbiri almakta serbesttir.

Hipotez 11'de ifade edildiği gibi, rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesi ile karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerinin daha rasyonel hale gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. 1963-1964 krizinde Türkiye'nin Makarios'tan yerine getirmesini istediği talepler açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmiş ve Türkiye açısından kriz yönetim süreci daha rasyonel hale getirilmiştir. Fakat Türkiye'nin istemlerini açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletmesine rağmen, Rumlar üzerinde

¹⁷⁶ Ibid., s. 257.

inandırıcılık ve yeterli baskı kurma noktasında güçlükler yaşandığı görülmüştür. Ayrıca ABD ve SSCB'nin Makarios yönetimine karşı olumlu tutumları da Türkiye'nin yeterli baskı kurmasını engellemiştir. Türkiye'nin Rum yöneticiler nezdinde yeterli inandırıcılık düzeyine sahip olamaması, Rum liderlerin Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini test etmesine sebebiyet vermiştir.

2.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma

Hipotez 12: *Rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması, rakip taraf üzerindeki baskıyı arttırmaktadır.*

Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinde baskı oluşturma çabası diplomatik-siyasi alandan askeri-siyasi alana doğru değişiklik göstermiştir. Dolayısıyla oluşturulmak istenen baskı süreç içerisinde yoğunlaştırılmıştır. Bu durum aslında hem pratik nedenlerden hem de statü kuran antlaşmalardan kaynaklanmaktadır. İnönü'nün de ifade ettiği gibi, kriz sırasında tek başına Türkiye'nin Ada'ya müdahalesi ancak diğer garantör ülkelerle yapacağı görüşmelerden bir sonuç elde edilemez ise başvurulacak bir seçenektir. Nitekim Türkiye müzakerelerden sonuç çıkmayınca Ada'ya müdahale kararı almıştır. Diğer bir deyişle, askeri müdahale kararı ve kuvvet kullanma tehdidine başvururken hukuki-siyasi meşruiyetin sağlanmasına da özen gösterilmiştir. Türkiye, sağladığı bu meşruiyet ile krizin ilerleyen evresinde her iki blok liderinin de örtülü/açık desteğini kazanabilmiştir.

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında hedef ülke olan Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinde yeterli baskı oluşturulabilmesi ancak uyarı uçuşları ve havadan bombalama sonrasında olabilmıştır. Çünkü kriz sırasında Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmasını sağlayacak gerekli plan, bilgi ve araçtan yoksun olunması, Türk karar vericilerinin söylemleri ile eylemleri arasındaki dengeyi kurmasını güçleştirmiştir. Yaşanan bu güçlükler neticesinde de Türkiye'nin hedef ülke üzerindeki caydırıcılığı ve inandırıcılığı azalmıştır. Örneğin, Türkiye bir çıkarma harekâtının hedef ülke üzerinde oluşturacağı baskıdan faydalanmak maksadıyla Kıbrıs'a asker çıkarmak niyetiyle askerlerini gemilere bindirmiş¹⁷⁷, fakat daha sonra ABD'nin araya girmesi ile gemiler Kıbrıs'a ulaşmadan tekrar geri dönmüştür. Bu gibi olayların yaşanması Türkiye'nin Rum liderler üzerindeki caydırıcılığının ve inandırıcılığının zayıflamasına sebebiyet vermiştir.

¹⁷⁷ "Çıkartma Birliklerimiz Gemilere Bindi", *Milliyet*, 15 Şubat 1964, s. 7.

Ayrıca krizin ilerleyen evrelerinde ABD ve SSCB'nin Makarios yönetimine vermiş olduğu desteğin azalmasıyla Türkiye'nin baskısı daha etkili olmaya başlamıştır. Fakat rakip üzerinde baskı kurma noktasındaki asıl etki, Türkiye'nin savaş uçaklarına Kıbrıs üzerinde ihtar uçuşu yaptırması ve askeri hedeflerin havadan bombalanması sonucunda olmuştur. Ancak bundan sonra Makarios, Kıbrıs Türk toplumuna karşı yapılan saldırıları sona erdirmek zorunda olduğunu anlamıştır. **Hipotez 12'**de belirtildiği gibi, rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması ile rakip taraf üzerindeki baskının artması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Fakat 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması söz konusu olmamıştır.

2.6.3. Motivasyon Derecesi

Hipotez 13: *Karar vericinin haklı ve meşru bir tutum içinde olması güçlü bir motivasyona sahip olduklarını göstermektedir.*

Hipotez 14: *Karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olması, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin yeterli motivasyon düzeyine sahip olarak krizi yönettiği söylenebilir. Türkiye tarafından istemin ifade ediliş biçimi, temel alınan siyasi ve hukuki zemin ve ileri sürülen gerekçeler tamamıyla istemin haklılığını destekleyici unsurlar olarak kullanılmıştır. **Hipotez 13'**de öne sürüldüğü gibi, kriz sırasında Türkiye'deki karar vericiler haklı ve meşru bir tutum içinde olmuş ve bu da motivasyon derecesinin yüksek olmasına katkı yapmıştır. Türkiye'nin motivasyonunu etkileyen bir başka etken ise, ABD ve SSCB'nin krizin başlarında Makarios yönetimini desteklemiş olmalarıdır. Bu nedenle Türkiye krizin ilk evrelerinde istemlerini rakip tarafa iletirken yalnız hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu da motivasyon derecesinin düşmesine neden olmuştur. **Hipotez 14'**de ifade edildiği gibi, karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olması, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturmaktadır. Fakat 1963-1964 krizinin başlangıcında Türkiye'nin motivasyon derecesinin düşük olduğu görülmekte ve bu sebeple de Makarios yönetimi üzerinde istemleri yerine getirme hususunda yeterli baskı oluşturulamadığı anlaşılmaktadır. Zaten Türkiye tarafından krizin ilk evrelerinde "dene ve gör stratejisi" uygulanmıştır. Bu doğrultuda Türkiye attığı adımların sonuçları ile orantılı olarak Makarios yönetimi üzerindeki baskıyı

kademeli olarak arttırmıştır.¹⁷⁸ Krizin ilerleyen evrelerinde ise, ABD ve SSCB'nin Makarios üzerindeki desteğinin azalmasıyla Türkiye'nin motivasyon derecesinin yükseldiği söylenebilir.

2.6.4. Motivasyonun Asimetrisi

Hipotez 15: *Rakip tarafın motivasyonunun yüksek olması, talepleri yerine getirme hususunda istekli olmamasına neden olmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Makarios yönetiminin enosis amacı uğruna tehlikeyi göze aldığı ve oldu-bitti stratejisi uygulayarak Türkiye ve Kıbrıs Türk toplumunun hak ve çıkarlarına rağmen, temel amaçlarına ulaşmak istediği görülmektedir. Makarios yönetiminin motivasyonunun krizin başlangıç evresinde ABD ve SSCB'nin de vermiş olduğu destekle yüksek olduğu görülmektedir. **Hipotez 15**'de belirtildiği gibi, Makarios yönetiminin motivasyonunun yüksek olması, Türkiye'nin taleplerini yerine getirme hususunda istekli olmamasına neden olmuştur. Fakat krizin ilerleyen safhasında ABD ve SSCB'nin Makarios yönetimine verdiği desteği çekmesi, Türk savaş uçaklarının ihtar uçuşu ve hedef gözeterek bombalama yapması sonucunda Makarios yönetiminin motivasyonunun azaldığı görülmüştür.

2.6.5.1963-1964 Kıbrıs Krizinde İsmet İnönü ve Liderlik

Hipotez 16: *Liderlerin bilgi düzeyleri, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerileri, krizi idare edebilme yetenekleri ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetleri, kriz yönetim sürecini etkilemektedir.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'deki karar vericiler incelendiğinde, krizin yönetilmesinde Başbakan İsmet İnönü'nün büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. İnönü, krizi yönetirken bir yandan ülke içi istikrarsızlıklar ve güçlükler ile mücadele etmişken, diğer yandan da uluslararası baskılarla mücadele etmiştir. Sahip olduğu tecrübe ve siyasi kişiliği ile İsmet İnönü'nün kriz sürecini Türkiye'nin çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda yönettiği söylenebilir.

Başbakan İnönü, kriz süresince meşru ve hukuksal olmayan yolları tercih etmemiş, ihtiyatlı bir yol izlemiştir. Kıbrıs'a çok zorunlu olmadıkça bir askeri

¹⁷⁸ Aksu, a.g.e., s. 108-109.

müdahale yapılması seçeneğine sıcak bakmamıştır. Süha Bölükbaşı'ya göre, *"Türkiye'nin müdahale etmeme kararını etkileyen en önemli faktör, İnönü'nün dış politika kararlarını kendi başına vermesiydi. Bu özellik çok önemlidir, zira İnönü hemen her zaman, başında olduğu hükümetlerin dış politika kararlarını kendisinin vermesinde ısrarlıydı. Buradan, İnönü'nün tavsiyelere kulak asmadığı sonucu çıkarılmamalıdır. Aksine:*

*İnönü çok sayıda insanı dinlemeden hiç karar vermedi. Tavsiyelerine önem verdiği kişiler arasında hükümet görevlileri, milletvekilleri, askeriye, kişisel dostlar ve önemli aydınlar sayılabilir... Uzun süre farklı alternatifleri gözden geçirdikten sonra, İnönü sonunda bir eylem planı belirlerdi. Danışmanları ve bakanları İnönü karar almış olmadığı sürece kendisine karşı çıkmakta serbesttiler. Ancak bir kere karar verdikten sonra, önemli konularda kabine bile kendisine karşı çıkamazdı."*¹⁷⁹

Başbakan İsmet İnönü, ülke içinde hükümetin karar verme sürecini etkileme potansiyeline sahip aktörleri kontrol altında tutabilmiş ve nihai kararları hep kendisi vermiştir. Verdiği kararların siyasi sorumluluğunu üstlenmekten de çekinmemiştir. Hükümetin parlamentodaki gücünün zayıf olması güven oylamalarında hükümeti zor durum içinde bırakmışsa da İsmet İnönü, muhalefetin ve askeri bürokrasinin baskılarına karşı dik durabilmiştir.¹⁸⁰ İnönü'nün bu kesimlere karşı dik durabilmesinde liderlik vasıflarının ve sahip olduğu tarihsel kişiliğin etkisi önemli rol oynamıştır. Fakat İsmet İnönü, yukarda da belirtildiği üzere konuyla ilgili uzmanların ve bürokratların görüşlerini almayı da ihmal etmemiştir. Böylelikle krizi her açıdan değerlendirerek en rasyonel kararı almaya çalışmıştır.

Hipotez 16'da dile getirildiği gibi, liderlerin bilgi düzeyleri, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerileri, krizi idare edebilme yetenekleri ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetlerinin kriz yönetim sürecini etkilediği görülmektedir. Bu doğrultuda 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında karar verici olarak Başbakan İsmet İnönü, bilgi seviyesi, algı düzeyi, biliş kapasitesi, kriz durumlarına uygun hızlı, net ve doğru karar alabilme becerisi ve krizi yönetebilme yeteneği ile başarılı bir lider rolü oynadığı öne sürülebilir.

¹⁷⁹ Bölükbaşı, a.g.e., s. 109.

¹⁸⁰ Örnek olarak, dönemin Türk Hava Kuvvetleri Komutanı Orgeneral İrfan Tansel'in 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında hava bombardımanının alanının genişletilmesi önerisine karşılık Başbakan İsmet İnönü, *"Haydi bakayım, sen daha çocuksun. Bombardımanı keseceğiz..."* diyerek tepki göstermiştir. "Kemal Satır 'Johnson Mektuplu' Günleri Anlatıyor, 3", *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1982, s. 12. Ayrıca 10 Ağustos 1964 tarihli Bakanlar Kurulu toplantısı sırasında toplantıya katılan dönemin Genelkurmay İkinci Başkanı, İnönü'ye Kıbrıs'a asker çıkarıp Ada'yı işgal etme teklifinde bulunmuş, fakat İnönü bu teklifi de kabul etmemiştir. Erim, a.g.e., s. 393.

2.6.6. 1963-1964 Kıbrıs Krizi Sırasında Ulusal Destek

Hipotez 17: *Krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçimi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir.*

Hipotez 18: *Karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olması, krizle ilgili yaklaşım geliştirirken daha kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunmasını sağlamaktadır.*

Hipotez 19: *Krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilemektedir.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'deki kamuoyu Kıbrıs'ta Türk toplumuna karşı uygulanan şiddet hareketlerine ve saldırılara duyarsız kalmamıştır. **Hipotez 17'**de ifade edildiği üzere, krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçiminin kriz yönetim sürecinin başarısını etkilediği görülmektedir. Türkiye'deki kamuoyu, hükümet üzerinde baskı oluşturarak bir an önce Kıbrıs'taki olaylara müdahale edilmesi gerektiğini savunmuştur. Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulması gerektiği yönünde ulusal kamuoyundan gelen talepler ise, hükümeti zor durum içinde bırakmıştır. Bu nedenle hükümet krizi diplomatik yollardan çözmeye çalışırken ulusal kamuoyu tarafından yoğun eleştirilere maruz kalmış ve olaylar karşısında sessiz kalmakla eleştirilmiştir. **Hipotez 19'**da öne sürüldüğü gibi, krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilediği görülmüştür. Fakat 1963-1964 krizi sırasında Türkiye'nin krizi diplomatik yollardan çözmeye çalışırken ulusal kamuoyundan gelen yoğun eleştirilere ve tepkilere maruz kalması, krizi yönetme yeteneğini olumsuz yönde etkilemiştir. Bununla birlikte hükümet, kamuoyunun tepkisini kontrol altında tutmaya da büyük özen göstermiştir. Bu bağlamda hükümet, kamuoyunu Kıbrıs'taki gelişmeler noktasında bilgilendirirken kamuoyunu yatıştırıcı ve teskin edici açıklamalar yapmaya dikkat etmiştir. Bu doğrultuda Başbakan İsmet İnönü, 30 Ağustos 1964 tarihinde radyodan yaptığı açıklamada;

"Üç gündür Kıbrıs meselesi münasebetiyle Ankara'da mitingler ve gösteriler yapılıyor. Bu toplantılar ve gösteriler kanuna aykırı başlamış ve kanuna karşı devam etmiştir. Türkiye hür bir memlekettir. Anayasaya göre toplanma hürriyeti cemiyetimizin hakkıdır. Fakat anayasa bu hürriyetin kanun hükümleri dairesinde kullanılmasını ister. Takdir buyurursunuz ki, vatandaşlar tarafından milli davalar ve herhangi bir mesele hakkında arzularını söylemek için kanun ve usule tabi olmaksızın hareketler ve gösteriler yapılmaya başlanırsa az bir zamanda cemiyette intizamdan, emniyetten eser kalmaz, böyle bir hal medeni bir cemiyet için her türlü

zararları ve tehlikeleri herhalde meydana getirir. Vatandaşlarımın içinde pek çok masum insanlar, temiz duygular ve heyecanla hareket etmektedirler. Bunların dikkatlerini kanun dışı toplantıların bütün mahzurlarına ve zararlarına celbetmek isterim.

...Bütün vatandaşlarımın, memleketin yüce menfaatlerini ve hürriyet ve emniyetini kanun dışı sergüzeştlerin zararına karşı himaye etmelerini vazifeleri sayarım.

...Şimdi vatandaşlarımdan ricam Türk milletinin kabul edebileceği bir neticeye varmak için her imkanı kullanmağa çalışan hükümete yardımcı olmanızdır. Bu yardım, heyecanınızı ve iradenizi kanun içinde göstererek medeni bir memleketin uluslararası bütün münasebetlerini zarardan koruyacak bir yolda ancak mümkündür¹⁸¹ demiştir.

Ayrıca **Hipotez 18**'de ortaya konulduğu üzere, karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olması ile kriz sırasında kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'deki kamuoyunun yüksek duyarlılığa sahip olması (protestolar, yürüyüşler, öğrenci hareketleri¹⁸² v.b.) hükümetin hareket alanını genişletici etki yapmış, kararlılığını ve inandırıcılığını arttırmıştır. Çünkü Türkiye, Kıbrıs krizi ile ilgili süreci yönetirken arkasında ulusal kamuoyunun güçlü desteğini hissetmiş ve bu sayede de pazarlık yapma gücünü arttırabilmiştir.

2.6.7. 1963-1964 Kıbrıs Krizi Sırasında Uluslararası Destek

Hipotez 20: Karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olması, kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde olunmasına neden olmaktadır.

Hipotez 21: Krizler sırasında uluslararası kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilemektedir.

1963-1964 Kıbrıs krizinde Türkiye krizin ilk evrelerinde uluslararası destekten yoksun hareket etmek zorunda kalmıştır. Ancak krizin ilerleyen evrelerinde Türkiye, uluslararası desteği kendi tarafına çekmeyi başarabilmiştir. Krizin ilk safhasında Türkiye, Kıbrıs'ta bozulan düzeni tekrardan tesis etmek maksadıyla garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan nezdinde girişimlerde bulunmuş ve ortak

¹⁸¹ "Başbakan İnönü'nün Radyo'daki Konuşması (30.8.1964)", **Dışişleri Belleteni**, Ankara, Ekim 1964, Sayı 3, s. 46-47.

¹⁸² "Gençlik Kıbrıs İçin And İçti", **Milliyet**, 25 Aralık 1963, s. 1.

müdahalede bulunmayı teklif etmiştir. Daha sonra ise, BM Barış Gücü askerleri Kıbrıs'a konuşlandırılmış, fakat BM Barış Gücü de Kıbrıs'taki şiddet eylemlerini sona erdirememiştir.¹⁸³ Yapılan tüm bu girişimlerden bir sonuç alınamaması üzerine Türkiye tek başına Ada'ya müdahale etmeyi düşünmüştür. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale de bulunma kararı ABD tarafından engellenmiştir. Dönemin ABD Başkanı Johnson tarafından İsmet İnönü'ye gönderilen mektup Türkiye'de büyük hayal kırıklığına sebep olmuştur.¹⁸⁴ **Hipotez 20**'de ve **Hipotez 21**'de öne sürüldüğü üzere, karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olması ile kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde olunması ve karar vericilerin krizi yönetme yeteneğinin olumlu etkilenmesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. 1963-1964 Kıbrıs krizinin başlarında da görüldüğü gibi, Türkiye uluslararası destekten yoksun hareket etmek zorunda kalmış ve Makarios yönetimine kıyasla daha dezavantajlı bir konum içinde kalmış, bu da Türkiye'deki karar vericilerin krizi yönetme yeteneklerini olumsuz etkilemiştir.

Bununla birlikte, ABD ve SSCB'nin krize karşı tavır ve tutumları Türkiye tarafından dikkatlice takip edilmeye çalışılmıştır. Örneğin, 8-9 Ağustos 1964 tarihlerinde Türkiye tarafından Rum askeri hedeflerine yapılan hava bombardımanı sırasında uluslararası toplumdan gelebilecek tepkiler dikkate alınarak hareket edilmiştir. Kemal Satır'ın anlattıklarına göre, *"Kıbrıs'ın belirli yerlerini bombardıman etme kararı Bakanlar Kurulu ile Milli Güvenlik Kurulu'nun müşterek toplantısında*

Resim 9-Kemal Satır

alınıyor. İlk keşif uçuşlarından sonra Lefkoşe'nin değil esas mücadelenin verildiği alanların bombardıman edilmesine karar veriliyor. Jetlerimiz gidiyor, bombardıman başlıyor.

... Ertesi gün sabah erkenden Hava Kuvvetleri'ne gidiyorum... Gece yarısından sonra ikibuçukta harekatı durdurma kararı alındığını söylediler. ... Hemen bindim arabaya, Paşa'nın evine ... geldim. ... Dedim ki, 'Paşam, sabah Hava Kuvvetleri'ne uğradım, şöyle bir hava var...

Bombardımanı bugün de devam ettirelim. Ne yaparsak bu akşama kadar yapacağız... Daha sonra Amerika'dan, Rusya'dan notalar gelir...'

¹⁸³ "... Birleşmiş Milletler Barış Kuvvetinin olaylara seyirci kalması Türkler arasında geniş bir infiale yol açmıştır." "BM Barış Gücünden Şikayet Arttı", *Milliyet*, 10 Nisan 1964, s. 1.

¹⁸⁴ Johnson Mektubu ile ilgili Kemal Satır şunları söylemektedir; "Mektup şok etkisi yapmıştı. Çünkü o güne kadar Amerika hakkında daha değişik hisler vardı. Amerika kör değildi ya, Makarios'un marifetlerini görüyordu, deniliyordu. Üstelik Makarios, Birleşmiş Milletler'ce tasdik edilmiş anlaşmaları çiğnemekte, bu anlaşmalar bize çıkarma hakkı veriyor. Biz çıkarma yaparsak, anlaşmalardan doğan hakkımızı kullanmış olacağız... Böyle deniliyordu... Ama gel gör ki, Amerika Türk müdahalesine karşı çıkmıştı... Bu yüzden Bakanlar Kurulu'nda o gün tam bir infial havası hüküm sürüyordu..." "Kemal Satır 'Johnson Mektuplu' Günleri Anlatıyor, 2" *Cumhuriyet*, 24 Haziran 1982, s. 12.

*İsmet Paşa, 'Haydi Genelkurmay'a gidelim' dedi. Genelkurmay'da aynı şeyleri tekrarladım. Bakanlar Kurulu'nu topladık arkasından. Arkadaşlar da bombardımana devam dediler. İrfan Paşa zaten hazır. Sen git devam et denildi kendisine... İkinci gün de bombardıman devam etti. Akşam üstü hem Washington'dan hem de Moskova'dan notalar geldi...*¹⁸⁵ Görüldüğü gibi, kriz sırasında uluslararası aktörlerin vereceği tepkiler göz önünde bulundurularak hareket edilmiştir. Krizin başlangıcında uluslararası destekten yoksun olan Türkiye, zaman içinde özellikle ABD ve SSCB nezdinde yaptığı girişimlerle bu ülkelerin Makarios'a verdiği desteği azaltabilmiştir.

2.6.8. Tırmanma Korkusu

Hipotez 22: *Kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmaması, karar vericilerin meşruiyetini arttırıcı etki yapmaktadır.*

Türkiye, kriz sırasında krizin tırmanarak bir Türk-Yunan savaşına neden olabileceğine ilişkin Makarios yönetimine ve Yunanistan'daki karar vericilere gerekli uyarılarda bulunmuştur. **Hipotez 22'**de belirtildiği üzere, kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmaması ile karar vericilerin meşruiyetini artması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. Her ne kadar kriz sırasında Türkiye, karşı tarafa krizin tırmanabileceğini ve bu tırmanmanın olası sonuçlarını göstermeye çalışmış olsa da karşı taraf üzerinde bir tırmanma korkusu oluşturmaya çalışmamıştır. Türkiye'nin krizi yatay bir şekilde tırmandırarak krizin coğrafi alanını genişletme tutum ve çabası içine girmemesi meşruiyetini arttırıcı etki yapmıştır. Fakat kriz sırasında Makarios yönetimi, Türkiye'nin Kıbrıs'a yapmayı düşünebileceği askeri bir müdahalenin ABD ve SSCB tarafından engelleneceğini öngörmüş ve böylelikle Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılara ve şiddet eylemlerine devam etmiştir. Buna karşın Türkiye, baskıyı aşamalı olarak arttırmaya başladığında, ihtar uçuşlarının etkisiz kaldığının belirginleşmesinden sonra Rum askeri hedeflerini havadan bombalamaya başlamış ve kabul edilemez bir tırmanmaya doğru gidildiği anlaşılmıştır. Bunun sonucunda da rakip taraf Türkiye'nin istemlerini yerine getireceğini açıklamıştır. Rakip üzerindeki bu tırmanma korkusunu arttıran gelişme ise, ABD ve SSCB'nin Türkiye'nin Rum askeri hedeflerini bombalamasına sert tepki göstermemesi ve Yunanistan'ın Türkiye ile bir savaş göze alamamasıdır.¹⁸⁶ Bu nedenle Türkiye gelebilecek tüm tepkileri göz önünde bulundurarak Rum askeri hedeflerini bombaladığında söylemleri ile eylemleri

¹⁸⁵ "Kemal Satır 'Johnson Mektuplu' Günleri Anlatıyor, 3" *Cumhuriyet*, 25 Haziran 1982, s. 12.

¹⁸⁶ Aksu, a.g.e., s. 116.

arasındaki tutarlılığı sağlamıştır. Türkiye'nin sınırlı kuvvet kullanımından sonra Makarios yönetimi, Türkiye'ye karşı ittifak oluşturma arayışı içine girmiş, fakat bu hususta başarılı olamamıştır. Türkiye'nin sınırlı kuvvet kullanımından sonra Makarios yönetimi, krizi daha fazla tırmandırmayı göze alamamıştır.

2.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık

Hipotez 23: *Rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulması, krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapmaktadır.*

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin gerekli netlik ve açıklıkta olduğu ileri sürülebilir. Krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık seviyesi, Türkiye'nin Makarios yönetimine, Yunanistan'a ve diğer devlet ve uluslararası örgütlere iletmiş olduğu mesajlardan anlaşılmaktadır. Örneğin İsmet İnönü, 18 Ağustos 1964 tarihinde yabancı devletlerin liderlerine gönderdiği mesajda, "... Türk Hükümeti, Güvenlik Konseyine müracaat ederek Rum hücumlarını durduracak tedbirlerin alınmasını istedi. Ayrıca durumun vehametini göz önünde bulunduran Türk Hükümeti, Rumların hücumları üzerinde tesirli olur ümidi ile Türk Hava Kuvvetlerine bağlı uçakların bu bölgeler üzerinde ikaz uçuşları yapmasına karar verdi ve Güvenlik Konseyini de bundan haberdar etti. Bütün bunlara rağmen Rum saldırılarının eskisinden de daha şiddetli olarak devam etmesi ve Güvenlik Konseyinin de gerekli tedbirleri almakta gecikmesi üzerine Türk Hükümeti, Türklerin güvenliğini sağlamak için sınırlı bir polis harekâtına girişmek zorunda kaldı. Türk uçakları, Rumların saldırılarını durdurmak için Kıbrıslı Rumların askeri hedeflerini ve malzeme depolarını bombaladı. Güvenlik Konseyi gene durumdan haberdar edildi ve vakti geçirmeden gerekli tedbirlerin alınması için yeni bir müracaatta bulundu"¹⁸⁷ demiştir. **Hipotez 23**'de ifade edildiğinin aksine, rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulmasının her zaman krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapmadığı görülmektedir. 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Başbakan İsmet İnönü'nün yukarıdaki mesajından da anlaşılabacağı üzere, Türkiye krizin sona ermesi için ilk olarak Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıların son bulması gerektiğini savunmuştur. İkinci olarak ise, krizin tüm taraflarından Kıbrıs Cumhuriyeti'ni kuran kurucu antlaşmaların halen geçerli olduğunu kabul etmelerini istemiştir. Fakat

¹⁸⁷ "Başbakan İnönü'nün Yabancı Devletlere Gönderdiği Mesajın Metni (18 Ağustos 1964)", **Dışişleri Belleteni**, Ankara, Ekim 1964, Sayı 3, s. 43.

Türkiye'nin krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin bu açık tutumu, krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapmamış ve kriz devam etmiştir.

Türkiye krizin çözümüne dair istemlerini kısıtlı tutmuş ve 1960 yılında Kıbrıs'ta kurulan statüye geri dönülmesini istemiştir. Ayrıca Türkiye krizin çözümüne dair istemlerini kısıtlı tutarak Rumları uzlaşmaya teşvik etmek istemiştir. Rum tarafının uzlaşmaz tutum sergilemesine neden olabilecek aşırı istemlerde bulunmaktan kaçınmıştır. Netice olarak, kriz çözülmüş ve Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılar sona ermiştir. Fakat krizin sona ermesi sorunun çözüldüğü anlamına gelmemiştir. Makarios yönetimi, Türk toplumu üzerindeki baskılarını bundan sonra da devam ettirmiş ve Kıbrıs Türk toplumuna ekonomik ambargo uygulayarak hedefine bu yoldan ulaşmaya çalışmıştır. Ayrıca Rum saldırıları neticesinde küçük kantonlarda yaşamaya başlayan Türklerin hareket alanları ve özgürlükleri de gittikçe kısıtlanmaya başlamıştır.¹⁸⁸ 1963-1964 Kıbrıs krizinin getirdiği en önemli netice Türklerin Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminden çekildiklerini açıklamış olmaları üzerine Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Rumların egemenliğine geçmesi ve uluslararası kimliğini bu şekilde sürdürmesi olmuştur.¹⁸⁹

¹⁸⁸ Niyazi Kızılyürek, *Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005, s. 16.

¹⁸⁹ Ibid., s. 213.

Tablo-4 1963-1964 Kıbrıs Krizinin Özeti

Aktörler	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizin Sebepleri	▪ Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Makarios'un Kıbrıs'taki anayasal düzeni tek taraflı olarak değiştirmek istemesi. ▪ Türk toplumun çoğunlukta olduğu bazı yerleşim yerlerinin Rumlar tarafından ablukaya alınması. ▪ Rumlar tarafından Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemleri ve saldırıların yapılması.
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi ve Tekniği	▪ Türkiye tarafından kriz sırasında zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulanmıştır. Zorlayıcı diplomasi'nin alt türleri olarak da zımni ültimat ve baskıyı kademeli olarak yükseltme yöntemlerinden faydalanılmıştır. Kriz yönetim tekniği olarak ise, şiddet içermeyen askeri baskı, arabuluculuk, üçüncü aktör desteği ve sınırlı şiddet içeren çözüm yöntemlerinden yararlanılmıştır.
Türkiye'nin İstemleri	▪ Kıbrıs Türk toplumuna yönelik yapılan şiddet eylemlerine ve saldırılara son verilmesi. ▪ Türk toplumuna uygulanan ablukaların kaldırılması. ▪ Kıbrıs Türk toplumunun hak ve statülerinin ihlal edilmemesi. ▪ 1960 Anayasası'nın ve kurucu antlaşmaların yürürlükte olduğunun kabul edilmesi.
Türkiye'nin Eylemleri	▪ Kıbrıs Cumhuriyeti nezdinde diplomatik yollar kullanılarak uyarıların yapılması. ▪ ABD ve NATO nezdinde krizin çözümü için girişimlerde bulunulması. ▪ Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilmek için TBMM'den yetki alınması. ▪ Yunanistan ile Türkiye arasında imzalanmış olan 1930 Tarihli İkâmet, Ticaret ve Seyrüsefain Anlaşması'nın yürürlükten kaldırılması ve Türkiye'de ikamet eden Yunanistan vatandaşlarının sınır dışı edilmesi. ▪ Kıbrıs üzerinde Türk savaş uçaklarının ihtar uçuşu yapması. ▪ Türk savaş uçaklarının Rum askeri hedeflerini bombalaması.
Krizin Sonuçları	▪ Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemleri ve saldırılar sona ermiş. ▪ Türk toplumuna uygulanan ablukalar kaldırılmış. ▪ Kıbrıs'ta dağınık halde yaşayan Türkler kendilerini güvende hissedecekleri yerlere göç etmeye başlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 1967 KIBRIS KRİZİ

3.1. 1967 KIBRIS KRİZİNE GENEL BAKIŞ

Tablo-5 1967 Kıbrıs Krizi

Krizin Aktörleri	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan
Krizin Başlangıç Tarihi	15 Kasım 1967
Krizin Bitiş Tarihi	01 Aralık 1967
Krizi Başlatan Aktör	Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizi Başlatan Eylemin Türü	Şiddet Eylemi
Türkiye Açısından Tehdidin Ciddiyeti	Siyasi Tehdit
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi	Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi
Türkiye'nin Kriz Yönetim Tekniği	Kuvvet Kullanma Tehdidi, Şiddet İçermeyen Askeri Baskı, Arabuluculuk ve Üçüncü Aktör Desteği
Türkiye'nin Krizdeki Şiddet Kullanım Seviyesi	Kuvvet Kullanma Tehdidinde Bulunma
Krizin Meydana Geldiği Coğrafi Konum	Doğu Akdeniz
Türkiye'nin Coğrafi Konumu	Orta Doğu
Kriz Sonucunun Niteliği	Türkiye'nin İstemlerinin Kabul Edilmesi
Kriz Sonucunun Şekli	Sözsel, Eylemsel ve Metinsel Anlaşma
Kriz Sonrası Statü	<i>Statüko Ante</i>
Krizin Başlangıç ve Bitişi Arasında Geçen Süre	17 Gün

1967 Kıbrıs krizinde yer alan temel aktörler; Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'dır. Grivas komutasındaki kuvvetlerin 15 Kasım 1967 tarihinde Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırması 1967 krizini başlatan sebep olmuştur. 1967 Kıbrıs

krizi toplam 17 günlük kısa bir zaman dilimini kapsamış ve 1 Aralık 1967 tarihinde Türkiye'nin istemlerinin karşılanması ile sona ermiştir.

Türkiye açısından bakıldığında, krizi başlatan aktörün Kıbrıs Cumhuriyeti olduğu görülmektedir. Krizin türü incelendiğinde ise, krizin taraflarına göre çok taraflı bir krizdir. Çünkü kriz Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan arasında meydana gelmiştir. Krizin çıktığı coğrafyaya göre, bölgesel bir krizdir. Çünkü kriz Doğu Akdeniz bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Kriz-zaman ilişkisine göre, tekrarlayan bir krizdir. Çünkü 1967 Kıbrıs krizi, 1963-1964 Kıbrıs krizinden kesin bir sonuç alınamaması ve 1963-1964 Kıbrıs krizinin Kıbrıs sorununu değişime uğratması üzerine tekrardan ortaya çıkan bir krizdir. Krizi çıkaran tarafın niyetine göre, tasarlanmış bir krizdir. Çünkü Rum liderler, Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde yaşayan Kıbrıs Türk toplumunu saldırılarla yok etmeyi önceden planlamıştır. Krize neden olan olayın niteliğine göre, siyasi ve insani bir krizdir. Çünkü kriz sırasında yaşanan gelişmeler Türk-Yunan dengesini ilgilendirmekte ve de sivillere yönelik şiddet uygulanmaktadır. Kriz oluşturan olayın etkisine göre, statü belirsizliği söz konusudur. Çünkü 1967 Kıbrıs krizi sonrası Kıbrıs'taki statü, 1963-1964 Kıbrıs krizinden sonraki belirsizliğini sürdürmüştür. Krizin sonucuna göre ise, sorunu çözmeyen ve değişime neden olmayan bir krizdir. Çünkü 1967 Kıbrıs krizi sonunda Kıbrıs sorunu çözülmemiş ve değişime neden olmadan 1963-1964 Kıbrıs krizi sonrasındaki süreçte olduğu gibi devam etmiştir. Krizi başlatan eylem ise, Rum kuvvetleri tarafından Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde yaşayan Kıbrıslı Türklere yönelik şiddet eylemleridir. Türkiye'deki karar vericiler, Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik yapılan saldırıları ve şiddet eylemlerini kendi temel değerlerine ve çıkarlarına dönük siyasi bir tehdit olarak algılamıştır. Türkiye açısından Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması önemli değerler olarak görülmüştür.

Kriz sırasında Türkiye tarafından kriz yönetim stratejisi olarak zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulanmıştır. Kriz yönetim tekniği olarak ise, kuvvet kullanma tehdidi, şiddet içermeyen askeri baskı, arabuluculuk ve üçüncü aktör desteğinden yararlanılmıştır. Türkiye, şiddet içermeyen askeri baskı doğrultusunda Ada üzerinde savaş uçakları ile ihtar uçuşu yapmış ve Kıbrıs'ta Türk toplumuna yönelik saldırılara müdahale etmek için askeri hazırlıklara girişmiştir. Arabuluculuk faaliyetleri ve üçüncü aktör desteği kapsamında ise, ABD, BM ve NATO krizi sona erdirmek için taraflar arasında girişimlerde bulunmuştur.

1967 krizinde Türkiye tarafından uygulanan zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılmış ancak kriz yönetim evresinde bu tehdit fiiliyata geçirilmemiş yani 1963-1964 krizinde olduğu gibi sınırlı ve ibret verici bir güç kullanımı söz konusu olmamıştır. 1967 Kıbrıs krizi sonuçları

açısından değerlendirildiğinde, kriz sonunda Türkiye'nin istemlerinin yerine getirildiği görülmektedir. Kriz sonucunun şekli açısından bakıldığında, taraflar arasında hem sözsel, hem eylemsel ve hem de metinsel bir anlaşmanın yapılması söz konusu olmuştur. Kriz sonrası statü incelendiğinde ise, Kıbrıs'ta yeni bir statü olduğu görülmemektedir. Kriz sonunda 1963-1964 Kıbrıs krizi sonrası oluşan önceki statükoya geri dönmüştür.

3.2. 1967 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ ÖNCESİ EVRE

Tablo-6 1967 Kıbrıs Krizi Sırasında Türkiye'deki Yönetim Kademesi

İsim	Makam	Görev Yaptığı Dönem
Cevdet SUNAY	Cumhurbaşkanı	28 Mart 1966 - 28 Mart 1973
Süleyman DEMİREL	Başbakan	27 Ekim 1965 - 03 Kasım 1969
İhsan Sabri ÇAĞLAYANGİL	Dışişleri Bakanı	27 Ekim 1965 - 03 Kasım 1969
Zeki KUNERALP	Dışişleri Genel Sekreteri	10 Temmuz 1966 - 04 Ağustos 1969
Ahmet TOPALOĞLU	Milli Savunma Bakanı	27 Ekim 1965 - 26 Mart 1971
Orgeneral Cemal TURAL	Genelkurmay Başkanı	16 Mart 1966 - 16 Mart 1969
Orgeneral Ahmet Refik YILMAZ	Kara Kuvvetleri Komutanı	21 Mart 1966 - 23 Ağustos 1968
Orgeneral İrfan TANSEL	Hava Kuvvetleri Komutanı	19 Haziran 1961 - 16 Ağustos 1968
Oramiral Necdet URAN	Deniz Kuvvetleri Komutanı	20 Haziran 1961 - 16 Ağustos 1968

Kıbrıs'ta meydana gelen 1963-1964 krizi sonrasında iki toplumun bir arada yaşaması gün geçtikçe güçleşmiş ve 1960 yılında kurulan anayasal yapı

işletilememiştir. 1967 Kıbrıs krizi, 1963-1964 yıllarındaki çatışmaların ortaya çıkardığı sürecin devamı olarak görülebilir. 1963-1964 Kıbrıs krizi sonrasındaki süreçte Kıbrıs Türk toplumu üzerinde uygulanan baskı ve ambargolar neticesinde Türkler kendileri açısından Ada içinde güvenli gördükleri bölgelere yerleşmeye başlamıştır. Ayrıca 1963-1964 Kıbrıs krizi sonrasındaki süreçte Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetimi fiilen Makarios ve Rumların eline geçmiştir. Rumlar, Kıbrıs Türk toplumu liderlerinin antlaşmalardan kaynaklanan hak ve yetkilerine rağmen Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yönetiminde söz sahibi olmalarına müsaade etmemiştir. İlerleyen süreçte Makarios yönetimi, Kıbrıs Türk toplumu üzerinde uygulanan bu baskı ve ambargolarla yetinmemiş ve Ada'nın tümünde kontrolü sağlamak istemiştir. Bu bağlamda 1967 yılına gelindiğinde, Makarios yönetimi Ada üzerindeki kontrolünü arttırmak amacıyla Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki baskılarını yoğunlaştırmıştır.

Bu gelişmelere paralel olarak ,21 Nisan 1967 tarihinde Yunanistan'da liderliğini aşırı milliyetçi, anti-komünist ve Helenizm'in yeniden canlanması gerektiğini savunan

Resim 10- Albay George Papadopoulos

Albay George Papadopoulos'un üstlenmiş olduğu askeri bir darbe gerçekleşmiştir.¹⁹⁰ Yunan parlamentosu kapatılmıştır. Darbeyi yapanların en büyük endişesi, ülke içindeki sol partilerin ve akımların yükselişe geçmesi olmuştur. Albaylara göre, yapılan askeri darbenin gerekçesi ülkeyi tehdit eden komünizm tehlikesiydi. Bu doğrultuda askeri darbe yapıldıktan sonra siyasi liderler tutuklanmış ve tüm siyasi partilerin faaliyetleri yasaklanmıştır.¹⁹¹ Bununla birlikte Yunanistan'da yönetime el koyan askeri rejim, ulusal kamuoyunun desteğini

alabilmek ve iktidarını sağlamlaştırmak için bir dış politika başarısına gereksinim duymuştur. Bu nedenle askeri rejim ilk iş olarak, Kıbrıs meselesini diplomatik yollardan çözmek için Türkiye ile müzakerelere girişmeye karar vermiş ve bu doğrultuda dönemin Türk ve Yunan Başbakanları 9-10 Eylül 1967 tarihlerinde Keşan ve Dedeoğlu'da bir araya gelerek sorunu müzakere etmiştir. Müzakereler sırasında Yunan tarafı Ada'nın Yunanistan ile birleşmesi karşılığında Türkiye'ye Kıbrıs'ta üs vermeyi teklif etmiştir. Fakat bu teklif Türkiye tarafından reddedilince taraflar arasında bir uzlaşma zemini sağlanamamış ve görüşmeler herhangi bir netice alınmadan sona ermiştir. Başbakan Süleyman Demirel, 12 Eylül 1967 tarihinde

¹⁹⁰ "Yunanistan'da dün sabaha karşı kansız askeri bir hükümet darbesi olmuş, Silahlı Kuvvetler idareyi ele alarak Başbakan dahil birçok siyasi liderleri tutuklamıştır. Sabah saat 06.50'de hükümet darbesi haberini veren Atina Radyosu, Yunan Ordusunun, Kral Konstantin'in bir emri ile, Yunanistan'ı iç tehlikelerden kurtarmak amacıyla harekete geçtiğini bildirmiş, ikinci bir emre kadar sokağa çıkma yasağı konulduğunu açıklamıştır. Böylece Yunanistan 30 yıldan beri ilk defa askeri bir diktatörlüğün altına girmiştir." "Yunanistan'da Darbe", *Milliyet*, 22 Nisan 1967, s. 1.

¹⁹¹ Yelice, a.g.e., s. 58-59.

yapmış olduğu açıklamada; "Kıbrıs işinin bugüne kadar barışçı bir çözüm yoluna kavuşmamasında, Yunanistan'ın adayı kendisine ilhaktan gayri bir hal şeklini mümkün görmemesi başlıca amil olmuştur. Türkiye adanın ilhakına hiçbir zaman rıza göstermeyecektir"¹⁹² demiştir.

Türkiye ile yapılan müzakerelerden sonuç alamayan Yunan Cuntası enosis düşüncesini gerçekleştirmek için Ada'ya gönderdiği Grivas öncülüğünde şiddet eylemlerini desteklemiştir. Bu doğrultuda Grivas komutasındaki RMMO (Rum Milli Muhafız Ordusu), 15 Kasım 1967 tarihinde Boğaziçi ve Geçitkale¹⁹³ köylerine saldırıda bulunmuştur.¹⁹⁴ Bu saldırılar krize neden olan olayların başlangıcını oluşturmuştur. Bu saldırılardan sonra Türkiye kriz yönetim süreci içine girmiştir.

Resim 11- Georgios Grivas

3.3. 1967 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ YÖNETİM EVRESİ

Kriz başlatan eylemin türü şiddet eylemidir. Çünkü Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde yaşayan Türklere karşı ağır silahlar ile yapılmış saldırılar söz konusudur. Dönemin yöneticilerinin anılarından anlaşıldığı üzere Kıbrıs'ta iki toplum arasında bir çatışmanın yakın zaman içinde zaten çıkmasının beklendiği görülmektedir. Glafkos Klerides'e göre; "...Rum Savunma Konseyi Eylül 1967'de Makarios'un başkanlığında toplanmış. Katılanlar Klerides, İçişleri Bakanı Yorgacis, Dışişleri Bakanı Kyprianu, Maliye Bakanı Solomides, Grivas ve Milli Muhafızlar Kurmay Başkanı Yunanlı General imiş. Yorgacis, konseye, yolu Türklerin kapatması ve polis devriyelerinin yapılamamasının köyün Rum sakinlerinin 'hükümet'le bağlantısını kestiğini, köy halkının moralinin çok bozuk olduğunu söylemiş. Yol açılmazsa göç başlayacağını da vurgulayarak durum hakkında bilgi vermiş. Barış Gücünün bütün girişimlerine rağmen yolun açılmasının mümkün olmadığını söylemiş. Müzakerelerden sonra oybirliği ile şu karar alınmış:

¹⁹² *Kıbrıs'ın Dünü-Bu Günü-Yarını*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1995, s. 29.

¹⁹³ Geçitkale, Lefkoşa'yı Limasol'a bağlayan anayolun hemen kenarında son derece önemli bir stratejik konuma sahipti. Boğaziçi köyü ise, anayol üzerinde olmamasına rağmen, Rumların çoğunlukta oldukları bir bölgede ayrı bir Türk varlığı teşkil etmekteydi. Aynı zamanda da anayoldan içeriye giden tali yolun bir kısmı üzerinde kontrol imkanı da vermekteydi. Daha detaylı bilgi için bkz: Ercüment Yavuzalp, *Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993, s. 62. Ayrıca bu köylerin Rumlar tarafından ele geçirilmesi stratejik öneme sahipti. Çünkü bu köylerin Rumların eline geçmesiyle güneydeki Kıbrıslı Türklerle, kuzeydeki Kıbrıslı Türklerin irtibatı kesilmiş olacaktı. Bkz: Oberling, a.g.e., s. 114.

¹⁹⁴ "Kıbrıs'taki Barış Gücü karargâhı son olaylarla ilgili bir bildiri yayınlayarak saldırıya Rum kuvvetlerinin geçtiğini açıklamıştır. Bildiride, Rumların, Barış Gücü askerlerinin elindeki silahların zorla alındığı ve radyolarının kasten bozulduğu açıklanmıştır." "Barış Gücünün Bildirisi", *Milliyet*, 16 Kasım 1967, s. 7.

a) Kıbrıslı Türklerin, polisin Boğaziçi köyünü ziyaret etmesini önlemelerine ve bu suretle bölgede bir Türk 'enclave'i kurmalarına müsaade edilmemelidir. Devriyelerin yeniden başlatılmaması, Rumların köyü terk etmeleri, Lefkoşe-Limasol ve Limasol-Larnaka yolunu kesecek bir Türk 'enclave'i kurulması sonucunu verecektir.

b) Boğaziçi'nde oturan Rumların bozuk moralleri dolayısıyla, devriyelerin tekrar başlaması ivedilik taşıyan bir sorundur. Bu husus Barış Gücüne bildirilmelidir.

c) Barış Gücü makul bir süre içinde sorunu çözemezse, konu nihai karar için tekrar savunma konseyinin önüne getirilmelidir."¹⁹⁵ Klerides'in anlattıklarına göre, BM Barış Gücü ile yapılan görüşmelerden bir sonuç elde edilememesi üzerine Rum Savunma Konseyi, 30 Ekim 1967 tarihinde tekrar toplanmış ve 1967 krizinin

Resim 12-Glafkos Klerides

çıkmasına neden olacak eylem şekli bu toplantıda belirlenmiştir: "Toplantıda, Geçitkale ve Boğaziçi köyleri arasındaki yolda ulaşım serbestliğinin ve bu yoldan polis devriyelerinin Boğaziçi köyüne yeniden girebilmelerinin sağlanmasının, icabında buna karşı mukavemeti en kısa zamanda kırmanın şart olduğuna, Türklerin yol üzerinde takviye etmiş oldukları mevzilerden sökülüp atılmaları için zırhlı araçlar ve toplar da dahil, kuvvetli güç kullanılmasına oybirliğiyle karar verilmiş. Ayrıca, Türkiye'nin müdahalede bulunması ihtimali dolayısıyla bu hareketin birkaç saat içinde bitirilmesi de öngörülmüş. Eğer Türkiye'den bir tepki gelirse, bunun Adanın işgali şeklinde değil, hava hücumları şeklinde olacağı değerlendirilmesi yapılmıştır."¹⁹⁶

Resim 13- Rauf Denktaş

Rum Savunma Konseyi'nde alınan bu karar, Rauf Denktaş'ın gizlice Kıbrıs'a girerken yakalanması nedeniyle ortaya çıkan kriz sebebiyle bir süre ertelenmek zorunda kalmıştır.¹⁹⁷ Daha sonra yeniden toplanan Rum Savunma Konseyi'nde alınan kararın ve seçilen eylem tarzının Yunanistan'a bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Sonradan yaşanan gelişmeler Yunan Cuntası'nın da bu eylem şeklini onayladığını göstermektedir.

¹⁹⁵ Glafkos Clerides, **Cyprus: My Deposition**, Alithia Publishing, 1989; aktaran Ercüment Yavuzalp, **Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1993, s. 75-76.

¹⁹⁶ Ibid., s. 76.

¹⁹⁷ "1964 Londra Konferansı dönüşü Kıbrıs Rum yönetimi tarafından Ada'ya girmesine izin verilmeyen Denktaş Türkiye'de ikamet ediyordu. Rauf Denktaş 21 Ekim 1967 de Adaya çıktı ve bir ihbar sonunda 31 Ekim'de yakalandı. ...Türk hükümeti, Denktaş'ın serbest bırakılması için A.B.D., İngiltere ve Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine gerekli diplomatik girişimlerde bulunmuştur. ...İstanbul ve Ankara'da ise, aynı tarihlerde Makarios yönetimini protesto eden, Denktaş'ın serbest bırakılmasını isteyen mitingler düzenlenmektedir. ...Bir süredir tutuklu bulunan Denktaş, 14 Kasım'da arkadaşları Nejat Konuk ve Erol İbrahim ile birlikte serbest bırakıldılar." Murat Sarıca vd., **Kıbrıs Sorunu**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975, s. 141-142.

14 Kasım 1967 tarihinde Rumlar belirtilen bölgelerde devriyeye çıkmışlar. İlk günkü devriye sırasında herhangi bir olay yaşanmamıştır. Ertesi gün yapılan devriye sırasında ise, Kıbrıslı Türkler kurdukları barikatları kaldırmayı kabul etmemiş ve bunun üzerine şiddetli çatışmalar yaşanmıştır. Böylelikle taraflar arasındaki gerginlik kısa zaman içinde tırmanmaya başlamıştır. Türkiye, Kıbrıs Türklerine yönelik yapılan bu saldırıları kendi temel değerleri ve çıkarları açısından siyasi bir tehdit olarak değerlendirmiştir. Gerginliğin tırmanması üzerine Türkiye harekete geçerek çatışmaların sona erdirilmesi için neler yapılabileceğini tartışmıştır. Tüm seçenekler gözden geçirilmeye çalışılmıştır. Süha Bölükbaşı'nın anlattıklarına göre, "*Türk Hükümeti'nin tepkisi başta şiddetli olmadı. Çatışmaların sabah 2'de başlamasına karşın, Milli Güvenlik Kurulu aynı gece 9.30'a kadar toplanmadı. Toplantıda Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Komutanları ve Genelkurmay Başkanı da mevcuttu. Toplantıdan önce, görüşlerini 1964'de çekinmeden söyleyen Hava Kuvvetleri Komutanı İrfan Tansel, gazetecilere, Türkiye'nin 1964'te müdahale konusunda gecikmesinin bedelini şimdi ödediğini söyledi. MGK toplantısı süresince komutanlar müdahalede ısrar ettiler. Dışişleri Bakanlığı yetkilileri de müdahale yanlısıydılar.*"¹⁹⁸ Fakat 1963-1964 Kıbrıs krizinde de olduğu gibi bu dönem için de Türkiye açısından askeri bir müdahalede bulunabilmek için yeterli askeri teçhizat ve hazırlık söz konusu değildi.

Türkiye tarafından Makarios'a bir nota verilerek Rum kuvvetlerinin 16 Kasım 1967 sabah saat 06.00'ya kadar Boğaziçi ve Geçitkale köylerinden çekilmemesi halinde sınırlı bir hava harekâtında bulunulacağını bildirmiştir. Bu notadan sonra Rum kuvvetleri saat 05.30'dan itibaren Boğaziçi ve Geçitkale köylerinden çekilmeye başlamıştır. Bu sebeple Türkiye'deki karar vericiler sınırlı hava harekâtına başvurmaktan vazgeçmiştir.¹⁹⁹ Rum kuvvetleri, Türkiye tarafından belirtilen zaman diliminden önce geri çekildiğinden Türkiye tarafından verilen nota bir ultimatoom olarak görülmemiştir.

Ayrıca TBMM, 16-17 Kasım 1967 tarihli gizli oturumunda Kıbrıs'taki son gelişmeleri ele almış ve oturum sonunda Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunulması için hükümete gerekli yetki verilmiştir.²⁰⁰ Başbakan Süleyman Demirel tarafından verilen tezkere metninde şu ifadeler yer almıştır:

Resim 14- Süleyman Demirel

¹⁹⁸ Bölükbaşı, a.g.e., s. 179.

¹⁹⁹ Sarıca vd., a.g.e., s. 143.

²⁰⁰ "Mecliste dün yapılan yetki kararı oylamasına 435 Senatör ve Milletvekili katılmış; karar 432 oyla alınmıştır. Oylamada 1 red oyu kullanılmış, 2 oy da boş çıkmıştır." "Hükümet Savaş Yetkisi Aldı Yunanistan'a Nota Verildi", *Milliyet*, 18 Kasım 1967, s. 1.

"Kıbrıs'ta ceryan eden vahim hadiseler dolayısıyla hükümetçe alınan ve mer'i andlaşmalardan doğan silahlı müdahale kararı yüksek meclise arzedilmiş, gerekli izahat verilmiş ve sayın grup sözcüleriyle sayın üyeler görüşlerini açıklamışlardır.

Mer'i milletlerarası andlaşmaların verdiği hakka istinaden Kıbrıs'a Türk silahlı kuvvetleri gönderilmesine dair evvelce T.B.M.M.'ce alınan 16.3.1964 tarih ve 93 sayılı karar muvacehesinde devletin, dolayısıyla, meclis ve hükümetlerin temadiyeti esasına binaen bu mevzuda yeniden bir karar ittihazına mahal olmamakla beraber, bu hakkın, istimalinden doğacak muhtemel inkışaf ve ihtilatlar karşısında, lüzum, hudut ve şumulü hükümetçe takdir ve tayin olunacak şekilde Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesine ve anayasa'nın 66'ncı maddesi gereğince izin verilmesine karar ittihazını arz ve teklif ederim."²⁰¹ TBMM'den alınan karar sonrasında İskenderun'da Türk Donanması çıkarma hazırlıklarına başlamıştır. Ayrıca Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri alarm durumuna geçirilmiş ve Türk jetleri Ada üzerinde uçmaya başlamıştır.²⁰²

Türkiye, 17 Kasım 1967 tarihinde Yunanistan'a da nota vererek çatışmaların sona erdirilmesi için daha etkili girişimlerde bulunmasını talep etmiş ve de Yunanistan tarafından Kıbrıs'a gizlice sokulmuş askeri personelin geri çekilmesini istemiştir. Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın konu ile ilgili yaptığı açıklamada; "Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil bu gece saat 23.00'de Yunan Büyükelçisi Delivanis'i nezdine davet ederek kendisine bir nota tevdi etmiştir. Bu notada Yunanistan'ın son zamanlarda sistematik bir şekilde Türk-Yunan münasebetlerinde gerginlik yaratan bir tutum içinde olduğu belirtilmekte ve Kıbrıs'taki son elim ve ciddi hadiselerde Yunanistan'ın mes'uliyeti tebarüz ettirilmektedir. Notada, Yunanistan'a, Ada'da gerginliği azaltmak için düşen görevler üzerinde de durulmaktadır. Ayrıca Bakanımız

Türk hükümetinin Kıbrıs'taki durumla ilgili olarak Yunanistan'dan, derhal alınması icap eden, ne gibi tedbirler beklediğini izah etmiştir"²⁰³ denilmiştir.

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin Yunanistan ve Makarios yönetimine verdiği notada şu talepler yer almıştır²⁰⁴;

"1- Türkiye ve Yunanistan 16 Ağustos 1960 Lefkoşa Andlaşması gereğince, Kıbrıs'ın muhtariyet, toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını kabul edecektir.

Resim 15- İhsan Sabri Çağlayangil

²⁰¹ "Kıbrıs ile İlgili Türkiye Büyük Millet Meclisinin Birleşik Toplantısı (16-17 Kasım 1967)", **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Kasım 1967, Sayı 38, s. 23-24.

²⁰² Çay, a.g.e., s. 85.

²⁰³ **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Kasım 1967, Sayı 38, s. 24.

²⁰⁴ aktaran Çay, a.g.e., s. 85-86.

2- Ada'daki iki cemaatle birlikte, Türkiye ve Yunanistan'ın rızası olmadan Ada'nın statüsünde ve 1960 Lefkoşa Andlaşmasında hiç bir değişiklik yapılmayacaktır.

3- Taraflar, andlaşmalar dışı Kıbrıslı olmayan askeri kuvvetlerinin Kıbrıs'tan çekilmesini kabul ederler. Çekilme azami iki ay içinde tamamlanmış olacaktır.

4- Tarafların bu hususlara uydukları, evvela Yunanistan, bilahare Türkiye tarafından ilan olunacaktır.

5- Kıbrıslı olmayan Yunan kuvvetlerinin tahliyesine başlanması üzerine Türkiye, buhranın giderilmesi için askerini hudutlardan çekerek, tahkimat yapmaktan imtina edecek ve Kıbrıs'taki mücahitlerini çekmeye başlayacaktır.

6- Grivas bir daha Ada'ya dönmek şartı ile geri çekilmiş olacaktır.

7- EOKA teşkilatı tamamen dağıtılacak, soydaşlarımıza karşı herhangi bir sabotaj, yıpratma ve sindirme hareketlerinde bulunmayacaktır.

8- Andlaşmalar dışı olarak Ada'ya sokulmuş bulunan bütün silah, cephane ve mühimmat çekilecektir. Çek silahları da Ada'da çıkarılacaktır. Rum Milli Muhafız Teşkilatı lağvedilecektir.

9- Türkiye ve Yunanistan, Ada'da tam manasıyla pasif bir faaliyette bulunacaktır.

10- Kıbrıs'taki BM Barış Gücü birliklerinin sayısı arttırılacak ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki andlaşmaların takipçisi Birleşmiş Milletler olacaktır.

11- Boğaziçi ve Geçitkale köylerinde yapılan saldırılarda işlenen cinayetlerin hesabı sorulacak, ölenlerin yakınlarına tazminat verilecek, hasarlar tanzim olunacaktır.

12- Kıbrıslı Türkler'in Ada içinde ve Ada dışında seyahat serbestliği olacak, ticaret serbestliği tanınacak, işleyecekleri suçlardan sadece Türk Cemaatine karşı sorumlu bulunacaklardır.

13- Mevcut buhranın giderilmesi için Yunanistan bugün kabul ettiği şartları yerine getirmez ve zaman zaman Ada'daki Makarios idaresi Türkler'e yeni bir takım baskılarda bulunursa, Türk Hükümeti hiç kimseyi haberdar etmeden Kıbrıs'a fiili müdahalede bulunacak ve istediği şartlar tahakkuk edinceye kadar, Ada'yı askeri yönden kontrol altında bulunduracaktır." Türkiye'nin öne sürdüğü şartların Yunanistan tarafından kabul edilmemesi üzerine ortaya çıkan durumun iki devlet arasında bir savaşa dönüşmesini önlemek amacıyla ilk arabuluculuk girişimi ABD, İngiltere ve Kanada'dan gelmiştir. Kanada Başbakanı Pearson tarafından önerilen teklife göre; İttifak Antlaşması'nda öngörülen miktarın üstündeki Türk ve Yunan kuvvetleri Kıbrıs'tan çekilecek, BM Barış Gücü askerlerinin sayısı arttırılacak, Kıbrıs Türk toplumunun son saldırılardan dolayı uğramış oldukları zararlar giderilecek ve

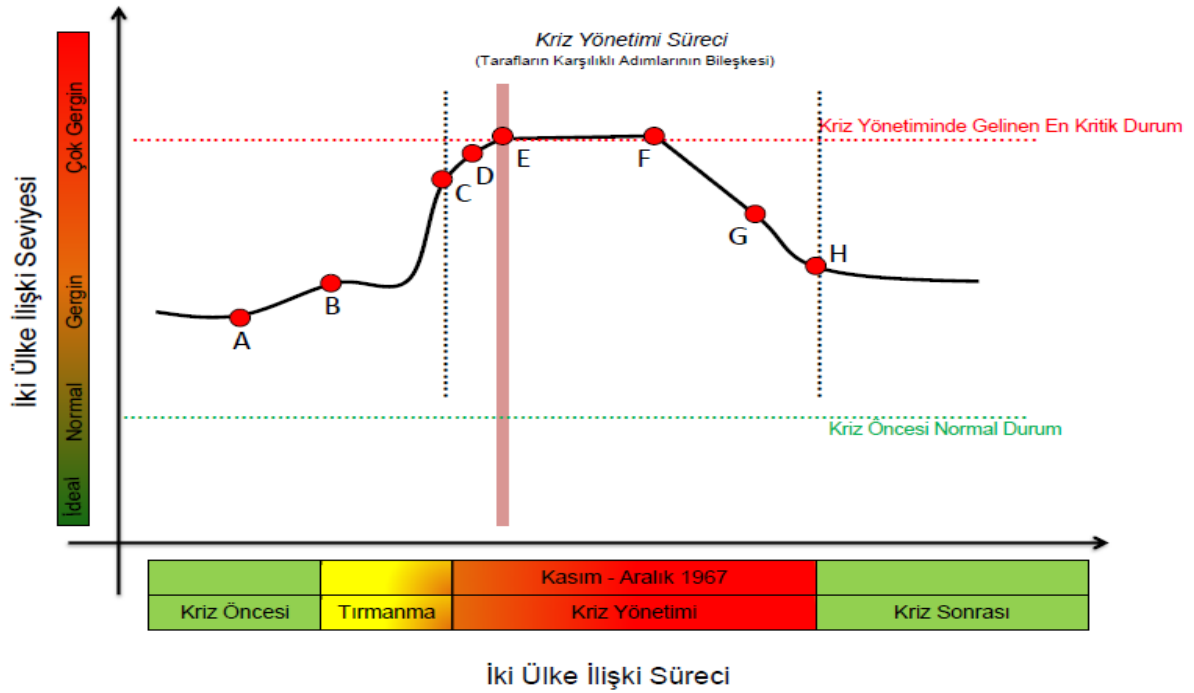
Türkiye gelecekte Kıbrıs'a tek taraflı olarak askeri bir müdahalede bulunmayacağına dair garanti verecekti.²⁰⁵

Bu girişimlerden bir sonuç alınamayacağıının anlaşılması üzerine 22 Kasım 1967 tarihinde BM Genel Sekreteri U-Thant devreye girmiş ve Yunanistan, Türkiye ve Makarios'a mesaj yollayarak çatışmaların yeniden başlamasına sebep olabilecek davranışlardan uzak durulmasını ve itidalli hareket edilmesini istemiştir. Ayrıca taraflar arasındaki gerginliği azaltmak amacıyla Jose Rolz-Bennet'i görevlendirmiştir. ABD ise, mevcut gerginliğin barışçı yollardan giderilmesi amacıyla Cyrus Vance'i görevlendirmiştir. Arabuluculuk faaliyetlerine NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio'da katılmıştır. Bu üç farklı kaynaktan yürütülen arabuluculuk girişimleri birbirini tamamlayıcı nitelikte olmuştur.²⁰⁶ Yapılan bu arabuluculuk girişimlerinden sonra taraflar arasındaki gerginlik seviyesi düşmeye başlamıştır. 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye, Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti arasında yaşanan gerginlik düzeyi ve kriz yönetim süreci **Grafik-2**'de gösterilmiştir.

Grafik-2'ye göre kriz öncesi evrede, 9-10 Eylül 1967 tarihleri arasında Türkiye ile Yunanistan arasında Keşan ve Dedeoğlu'da Kıbrıs sorunu ile ilgili görüşmeler yapılmıştır. Fakat Yunan Cuntası'nın enosis düşüncesinde diretmesi üzerine görüşmeler sonuç alınamadan dağılmıştır. Sonrasında Rumlar, Kıbrıs'ta stratejik iki nokta olarak gördükleri ve Türklerin yoğun olarak yaşadığı Boğaziçi ve Geçitkale köylerini ele geçirme planı yapmışlar, fakat Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a gizlice girerken Rumlar tarafından yakalanması üzerine bu plan ertelenmiştir. Rauf Denktaş'ın yakalanması olayı, Makarios yönetimi ile Türkiye arasındaki gerginlik seviyesini arttırmıştır. Türkiye'nin girişimleri sonucunda Rauf Denktaş Türkiye'ye geri gönderilmiştir. Bu olaydan sonra Rum kuvvetleri, 15 Kasım 1967 tarihinde Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırmış ve taraflar arasındaki gerginlik çok hızlı bir şekilde tırmanmıştır. Bu aşamadan sonra Türkiye kriz yönetim süreci içine girmiştir. 16 Kasım'da Türkiye, Kıbrıs'a askeri müdahale kararı almış ve Türk savaş uçaklarına Ada üzerinde ihtar uçuşu yaptırmıştır. Ayrıca 17 Kasım'da Yunanistan'a nota vererek istemlerinin yerine getirilmesini istemiştir. Bu gelişmelerden sonra taraflar arasındaki gerginlik seviyesi kriz yönetim sürecinde geline en kritik noktaya ulaşmıştır. 22 Kasım'da ABD temsilcisi Vance'in arabuluculuk girişimlerine başlamasına kadar ki geçen süre kriz yönetimindeki en kritik süreci teşkil etmiştir. Çünkü bu süreçte krizin bir çatışmaya ve savaşa dönüşme ihtimali söz konusu olmuştur.

²⁰⁵ Sevin Toluner, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977, s. 235.

²⁰⁶ Ibid., s. 236.

A-	9-10 Eylül 1967	:Keşan-Dedeoğlu görüşmeleri
B-	31 Ekim 1967	:Rauf Denktaş'ın Kıbrıs'a gizlice girerken Rumlar tarafından yakalanması
C-	15 Kasım 1967	:Rumların Boğaziçi ve Geçitkale köylerine saldırması
D-	16 Kasım 1967	:Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alması ve Türk savaş uçaklarının ihtar uçuşu yapması
E-	17 Kasım 1967	:Yunanistan'a nota verilmesi
F-	22 Kasım 1967	:ABD temsilcisi Vance'in arabuluculuk girişimlerine başlaması
G-	30 Kasım 1967	:Türkiye'nin istemlerinin kabul edilmesi
H-	1 Aralık 1967	:Kriz yönetim sürecinin sona ermesi

Grafik-2 1967 Kıbrıs Krizi Sırasında Kriz Yönetim Süreci*

ABD temsilcisi Vance'in arabuluculuk girişimleri sonuç vermiş ve 30 Kasım 1967 tarihinde Türkiye'nin istemleri kabul edilmiştir. Bu gelişmelerden sonra taraflar arasındaki gerginlik seviyesi azalmaya başlamış ve kriz yönetim süreci sona ermiştir. Fakat kriz sonrası evrede taraflar arasındaki gerginlik ve ilişki seviyesi kriz öncesi evredeki düzeye inmemiştir.

3.4. 1967 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ SONRASI EVRE

Türkiye'nin Yunanistan ve Makarios yönetiminden yerine getirmesini istediği talepler ABD temsilcisi Cyrus Vance'in arabuluculuk ettiği görüşmeler sırasında da

* Aydın Şihmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Nisan 2013, Sayı 17,Yıl 9, ss. 141'den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

dile getirilmiştir. Yapılan diplomatik müzakereler sonucunda Yunanistan, 30 Kasım 1967 tarihinde Türkiye'nin istemlerini yerine getireceğini açıklamış ve Ada'ya göndermiş olduğu Yunan askerlerinin ve bunların teçhizatlarının geri çekileceğini bildirmiştir.²⁰⁷ Böylelikle 1967 Kıbrıs krizi sonlandırılmış olmuştur. 1967 Kıbrıs krizi sonrasında Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik saldırılar sona ermiş ve işgal kaldırılmıştır. Kurucu antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a sokulan Yunan kuvvetleri ve bunların malzeme ve teçhizatları Ada dışına çıkarılmıştır. EOKA militanı Grivas da Kıbrıs dışına çıkarılmıştır.

Türkiye'deki siyasi karar vericiler kriz süresi boyunca askeri hareketlerin seçimi ve zamanlaması gibi seçenekler üzerindeki kontrollerini sürdürmüştür. Başbakan Süleyman Demirel, krizin diplomatik yollar kullanılarak halledilmesini istemiş, fakat bununla birlikte karşı tarafa askeri bir müdahale için istekli ve hazırlıklı olduğu izlenimi de verilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Türk Hükümeti, inandırıcılığını ve caydırıcılığını arttırmak için savaş uçaklarına Ada üzerinde ihtar uçuşu yaptırmış ve askerlerini gemilere bindirerek Kıbrıs'a bir çıkarma harekâtı yapacağı yönünde karşı taraf üzerinde bir korku duygusu oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye krizin başından itibaren gerilimi tırmandırıcı askeri hareketlerden kaçınmaya büyük özen göstermiştir. Her ne kadar Makarios yönetimi gerginliği tırmandırıcı eylemlerde bulunmuşsa da Türkiye, sıcak bir çatışma ihtimalinden elden geldiğince kaçınmaya çalışmıştır.

1967 Kıbrıs krizi topyekûn bir savaşa neden olmadan ve her iki taraf için de kabul edilebilir bir şekilde sonlanmışır. Türkiye, Yunanistan'ın onurlu bir geri adım atmasına müsaade etmiştir. Türkiye kriz sırasında askeri kuvvetlerin hareketleri ile diplomatik hareketleri başarılı bir şekilde koordine etmiştir. 1967 Kıbrıs krizi sırasında askeri hareketler Türkiye tarafından şiddet içermeyen baskı çerçevesinde ve sınırlı diplomatik hedeflere ulaşmak maksadıyla kullanılmıştır. Yani askeri kuvvetlerin hareketleri ve kuvvet kullanma tehditleri, sınırlı diplomatik hedefler ile uyum içinde olmuştur. Ayrıca Türkiye, Makarios yönetimi üzerinde topyekûn bir tehdit algısı oluşturmaktan kaçınmıştır. Türkiye diplomatik ve askeri seçenekleri uygulamaya geçirirken krize karşı askeri bir çözüm arayışı içinde olmamıştır. Diplomatik ve askeri hareketler bir müzakere zemini oluşturulması amacına dönük

²⁰⁷ "Başbakan Süleyman Demirel 8 Aralık 1967 tarihinde yaptığı açıklamada Yunanistan ile varılan mutabakata değinerek şu ifadeleri dile getirmiştir; "Evvvela bu mutabakatın birinci kısmını teşkil eden hususların yerine getirilmesi lazımdır. Yani Yunanistan Ada'daki kuvvetlerini, personel, teçhizat ve eslihası ile birlikte Ada'dan sür'atle çekecek, Türkiye'de buhranın izalesi için gerekli tedbirlere tevessül eyleyecektir.

Buna ilaveten iki Hükümet, Ada'daki Cemaatlerin sulh ve sükun içinde yaşamasında prensip itibariyle mutabıktırlar. Bunun nasıl gerçekleştirilebileceği tabiidir ki ilave çalışmaları gerektirmektedir." "Başbakanın Son Kıbrıs Olayları İle İlgili Açıklaması, 8 Aralık 1967", **Dışişleri Bakanlığı Belleteni**, Aralık 1967, Sayı 38, s. 48.

kullanılmıştır. Nitekim Türkiye, üçüncü aktörler tarafından yapılan arabuluculuk girişimlerini desteklemiş ve krizin barışçıl yollar kullanılarak çözülmesini istemiştir. Türkiye tarafından yapılan diplomatik öneriler ve askeri hareketler, Makarios yönetimi ve Yunan Cuntası'na krizden çıkış yolu bırakacak şekilde seçilmiştir. Bu doğrultuda Yunanistan'a onurlu bir geri adım atma imkanı da verilmiştir. Türkiye tarafından kriz sırasında dile getirilen istemler sınırlı tutulmuştur. Krizin tırmanarak bir çatışma veya savaşa dönüşmesi önlenmiştir.

Kriz sonucunun niteliğine bakıldığında, Türkiye'nin istemlerinin kabul edildiği görülmektedir. Bununla birlikte 1967 Kıbrıs krizi sonrasında taraflar arasında hem sözsel, hem eylemsel ve hem de metinsel bir anlaşma söz konusu olmuştur. Ayrıca kriz sonrasında önceki statükoya geri dönmüştür. Yani 1967 Kıbrıs krizi sonrası ortaya çıkan statü, *statüko ante*'dir.

3.5. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN 1967 KIBRIS KRİZİ

Hipotez 1: *Karar vericiler tarafından kriz sırasında kullanılan stratejinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olması, kriz yönetim sürecinin başarısını arttırmaktadır.*

Türkiye, Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik Rum kuvvetleri tarafından yapılan saldırılar sonrasında ortaya çıkan krizi kendi yüksek öncelikli değerlerine yönelik siyasi bir tehdit olarak algılamıştır. Bu bağlamda Türkiye, krizi çözümüyle faaliyetleri içerisinde Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanmasına öncelik vermiştir. 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin topyekûn bir savaşa başvurma seçeneğini göze aldığını söylemek güçtür. Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılar karşısında Türkiye, ihtiyatlı yaklaşımını korumaya çalışmış ve kuvvet kullanma tehdidinden yararlanarak hedeflerine ulaşmaya gayret etmiştir. 1967 krizi sırasında Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilmek için yeterli imkânlardan yoksun olduğunu da görmüştür. Bu sebeple Türkiye'deki siyasi karar vericiler, sınırlı güç kullanma kapasitesini en etkin nasıl hayata geçirebilecekleri üzerine yoğunlaşmıştır. Eldeki mevcut imkânlardan maksimum düzeyde yararlanılmaya çalışılmıştır. **Hipotez 1**'de ileri sürüldüğü gibi, kriz sırasında kullanılan kriz yönetim stratejisinin krizin kendine özgü koşullarına uygun olması ile kriz yönetim sürecinin başarısı arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Türkiye'nin 1967 Kıbrıs krizi sırasında kullandığı kriz yönetim stratejisinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olduğu ve bunun da kriz yönetim sürecinin başarısını arttırdığı görülmektedir. Bu doğrultuda Türkiye'deki siyasi karar

vericiler, 1967 Kıbrıs krizi sırasında zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde hareket etmenin kendileri için en rasyonel seçenek olduğunu değerlendirmiştir. Zorlayıcı diplomasi stratejisi kapsamında Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıların sona erdirilmesi ve Kıbrıs'ta 1960 yılında kurulan statüye geri dönülmesi hedeflenmiştir.

Türkiye kriz sırasında amaçlarını gerçekleştirmeye çalışırken Kıbrıs Türk toplumuna karşı uygulanan şiddetin durdurulamaması karşısında askeri güç kullanımı dahil göstereceği her türlü tepkinin ve alacağı her türlü önlemin uluslararası hukuka uygun ve meşru gerekçelere sahip olmasına büyük önem vermiştir. Bu doğrultuda Türkiye'nin 1967 Kıbrıs krizinde uyguladığı zorlayıcı diplomasi stratejisi dönemin uluslararası ortamına da uygun düşmüştür. Çünkü bu dönemde ABD ve SSCB arasındaki ilişkilerde bir yumuşama dönemi yaşanmıştır. Ayrıca Yunanistan'daki Cunta yönetimi de sahip olduğu kötü imajdan dolayı uluslararası destekten yoksun kalmıştır. Bu nedenle Türkiye kriz sırasında uluslararası desteğe sahip olarak hareket etmiştir. Böylelikle krizin, sınırlı kuvvet kullanma tehdidi ile çözümlenmesi daha kolay hale gelmiştir.²⁰⁸

3.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması

Hipotez 2: *Karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabaları kriz yönetim sürecini daha rasyonel hale getirmektedir.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin uygulamış olduğu zorlayıcı diplomasi stratejisinin başarılı sonuçlar verdiği görülmektedir. Krizin başlangıcında Türkiye, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma kararı almıştır. Fakat o dönemki askeri imkanların elverişli olmaması ve ABD'nin araya girmesi ile sorun diplomatik yollardan çözülmüştür. Dönemin Dışişleri Bakanı Çağlayangil anılarında yaşanan gelişmeleri şu şekilde ifade etmektedir;²⁰⁹ " ...Yunan Büyükelçisini Bakanlığa çağırarak derhal askerlerin ve General Grivas'ın geri çekilmelerini istedim. Hiç bir şey bilmediğini, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ayrı bir devlet olduğunu, Yunanistan'ın önerisine uyup uymayacağını bilemediğini söyledi.

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Ankara temsilcisi yoktu. Sayın Demirel, Bakanlar Kurulunu olağanüstü toplantıya çağırdı. Biraz sonra korktuğumuz başımıza geldi. Grivas'ın kuvvetleri köye girdiler. ...Anayasanın dışına çıkmış ve müdahale hakkı doğmuştu. Ortada meşhut (görünen) suç vardı.

²⁰⁸ Aksu, a.g.e., s. 133.

²⁰⁹ Tanju Cılızoğlu (Y. Haz.), **Çağlayangil'in Anıları**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007, s. 352-357.

...Anayasa'nın ihlali sonucu müdahale hakkımızın doğduğunda anlaştık. ...Bakanlar Kurulunun vardığı ortak sonuç buydu.

...Bu arada Washington'dan bir haber geldi. Telefon eden, Amerika Dışişleri Bakanlığının yüksek bir mensubuydu. Başkanın bir temsilcisinin yola çıkmak üzere olduğunu, Türk hükümetinin bunu kabul etmesini, temsilcinin Sayın Syrus Vance olacağını, o gelmeden müdahale kararının uygulanmamasını rica ediyordu."

ABD'nin araya girmesiyle istenen sonuç elde edilmiş ve askeri bir müdahaleye gerek kalmamıştır. Ayrıca İhsan Sabri Çağlayangil anılarında askeri müdahaleden vazgeçilmesi ile ilgili şunları ifade etmiştir; *"... Sıcak hareketle, varmak istediğimiz hedeflere ulaşmıştık. Vakıa bu arada da hazırlıklar sona ermiş, Ada'ya çıkarma olanağı doğmuştu ama müdahalenin de nedenleri ortadan kalkmıştı. Bu durumda, sıcak bir hareketi başlatarak Ada'ya asker gönderirsek dünya kamuoyu önünde kusurlu biz olacaktık."*²¹⁰ **Hipotez 2'**de belirtildiği gibi, karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabaları ile kriz yönetim sürecinin daha rasyonel hale gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir. 1967 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye'deki karar vericiler, krizi tanımlama ve anlamlandırma çabası içinde olmuş ve bu da kendileri için en uygun kriz yönetim stratejisinin seçimine ve kriz yönetim sürecinin daha rasyonel hale gelmesine sebep olmuştur.

3.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması

Hipotez 3: *Rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olması, rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğini azaltmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi, Makarios'un Yunanistan'daki Cunta desteği ile Ada'da fiili bir durum meydana getirmek istemesi neticesinde çıkmıştır. Bu nedenle de Türkiye'nin istemleri, Makarios'un fiili durum oluşturma girişimleri doğrultusunda şekillenmiştir. Fakat Türkiye istemlerini ortaya koyarken sadece mevcut saldırıların sona erdirilmesi ve zarara uğrayanların zararlarının tazmin edilmesi noktasında hareket etmemiştir. Bu hususlar yanında kurucu antlaşmaların Kıbrıs'ta kurduğu düzeni tek tarafı olarak kendi lehlerine çevirmeye çalışan Rumlar ve Yunanlıların da hukuksuz tavır ve tutumlarına son vermesini istemiştir. 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin istemleri şu şekildedir;

- Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yapılan saldırıların derhal sona erdirilmesi,
- Saldırıya uğramış Türklerin zararlarının tazmin edilmesi,

²¹⁰ Cılızoğlu, a.g.e., s. 360.

- Kurucu antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a gizlice gönderilmiş olan Yunan askerlerinin ve bunların teçhizatlarının Kıbrıs dışına çıkarılması,
- General Grivas'ın Kıbrıs'tan çıkarılması,
- RMMO'nun dağıtılması,
- BM Barış Gücü askerlerinin sayısının artırılması.

Görüldüğü gibi, krize neden olan gelişmelerden hem Makarios yönetimi hem de Yunanistan sorumlu tutulmakta ve hem Makarios yönetiminden hem de Yunanistan'dan istemlerin yerine getirilmesi talep edilmektedir. Bununla beraber Türkiye'nin Yunanistan'a vermiş olduğu 17 Kasım 1967 tarihli notada da yukarıda belirtilen hususlar ortaya konmuş ve Yunanistan'ın gereğini yapması istenmiştir. **Hipotez 3'**de öne sürüldüğü gibi, rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olması ile rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğinin azalması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. 1967 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye, kriz sırasındaki istemlerini aşırı tutmayarak rakibin bu istemleri yerine getirme isteğini azaltmamaya dikkat etmiştir.

3.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi

Hipotez 4: *Rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir.*

Hipotez 5: *Karar vericiler rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemediğinde, rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamaktadır.*

Hipotez 6: *Yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesi, rakip taraf üzerindeki inandırıcılıklarını arttırmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin istemlerinin Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan tarafından yerine getirilmemesi durumunda Türkiye'nin uygulamaya koyacağı yaptırımlar açık ve net bir şekilde ortaya konmuştur. Buna göre, Türkiye istemlerinin karşılanmaması halinde fiili güç kullanarak Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunacağını açıklamıştır. Bununla birlikte kriz sırasında Türkiye, kuvvet kullanma tehdidine dayalı zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde uzlaş ve müzakere süreçlerini açık tutmaya da büyük özen göstermiştir.²¹¹ **Hipotez 4'**de belirtildiği gibi, rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesi, kriz yönetim sürecinin başarısını

²¹¹ Aksu, a.g.e., s. 136.

etkilemektedir. 1967 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi Türkiye'deki karar vericiler, yaptırımlar konusunda net bir tavır içinde olmuştur. Bu da Makarios yönetimi ve Yunanistan üzerinde daha cüretkâr adımlar atılmaması hususunda uyarıcı bir etki yapmıştır. Bu sebeple Türkiye'nin uygulamaya koyacağı yaptırımları net bir şekilde belirlemesi, kriz yönetim sürecinin başarısını olumlu yönde etkilemiştir.

Ayrıca Türkiye, söylemleri ile eylemleri arasında tutarlı bir yaklaşım geliştirmeyi başarmıştır. Bu da krize ilişkin yaklaşımında inandırıcı ve caydırıcı olduğu hususunu kuvvetlendirmiştir. Çünkü krizin başlangıcından itibaren Türkiye kimi zorluklara rağmen, askeri bir müdahale yapmak için gerekli hazırlıklara başlamıştır. **Hipotez 5**'de öne sürüldüğü gibi, karar vericiler rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemezse, rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamaktadır. 1967 Kıbrıs krizinde görüldüğü gibi Türkiye, Makarios yönetimi ve Yunanistan üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemiştir. Bunun neticesinde de Makarios yönetimi ve Yunanistan, Türkiye'nin istemlerini yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmuştur. Ayrıca Türkiye, başta Makarios yönetimi ve Yunanistan olmak üzere diğer üçüncü ülkeleri, askeri bir müdahalede bulunacağı yönünde kuvvetli bir şekilde ikna edebilmiştir. Sonuçta, Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan üzerindeki baskı ve ikna teşebbüsleri tesirli olmuş ve 1967 Kıbrıs krizi Türkiye'nin istemleri paralelinde neticelenmiştir.²¹² Ayrıca **Hipotez 6**'da ifade edildiği gibi, yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesi, rakip taraf üzerindeki inandırıcılıklarını arttırmaktadır. 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin, sahip olduğu güç kapasitesine uygun olarak yaptırımları belirlemesi, karşı taraf üzerindeki caydırıcılığını arttırmıştır.

3.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması

Hipotez 7: *Karar vericiler tarafından rakip tarafı ödüllendirici veya çözüme teşvik edici unsurların ortaya konması, rakip tarafın istemleri yerine getirme arzusunu arttırmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin Makarios yönetiminden ve Yunanistan'dan yerine getirmesini istediği talepler karşısında Türkiye tarafından ödüllendirici ve uzlaşmaya teşvik edici açık ve net unsurların ortaya konduğunu söylemek güçtür. Çünkü Türkiye, Kıbrıs Türk toplumunun uluslararası antlaşmalar sonucu sahip olduğu haklarından ve statüsünden ödün verebileceğine dair bir

²¹² Ibid., s. 136.

izlenim oluşturmaktan çekinmiştir. Fakat Türkiye, ABD'nin arabuluculuk faaliyetlerine olumlu yaklaşarak diplomatik yollardan yürütülecek bir müzakere ve uzlaşma sürecine açık olduğunu da göstermiştir. Türkiye'nin bu yaklaşımının Yunanistan ve Makarios yönetimi üzerinde çözüme ve uzlaşma teşvik edici, kolaylaştırıcı bir etki yaptığı söylenebilir. **Hipotez 7**'de dile getirildiği gibi, karar vericilerin rakibi ödüllendirici ve çözüme teşvik edici unsurlar ortaya koyması ile rakibin istemleri yerine getirme isteğinin artması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Fakat 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından karşı tarafı ödüllendirici ve çözüme teşvik edici açık ve net unsurlar ortaya konmamıştır.

3.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Seçimi

***Hipotez 8:** Türkiye gibi orta ölçekli güç kapasitesine sahip ülkeler dış politika krizlerinde saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri benimsemektedirler.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye, Yunanistan'a bir nota vermiş ve istemlerinin yerine getirilmemesi durumunda Ada'ya askeri bir müdahalede bulunacağını açıkça bildirmiştir. Türkiye tarafından verilen bu nota bir ultimatoma olarak algılanmıştır. Fakat Türkiye'nin Yunanistan'a verdiği bu notada istemin yerine getirileceği son tarih ile ilgili bir süre belirtilmediği için bu bildirim bir "zımni ultimatoma" olarak değerlendirilebilir.²¹³

Türkiye krizin çözümünde iki temel noktayı göz önünde bulundurmıştır. Birincisi, Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yapılan saldırıların durdurulmasıdır. Rum ve Yunan kuvvetlerinin bu köylere yapmış oldukları saldırılar kısa bir zaman dilimi içinde gerçekleştirilmiş ve saldırıların ardından bu köylere uygulanan işgal ve abluka kaldırılmıştır. Türkiye'nin bölge üzerinde savaş uçaklarına ihtar uçuşu yaptırması bu kuvvetlerin geri çekilmesinde etkili olmuştur. Ayrıca Rum ve Yunan kuvvetleri tarafından yapılan saldırılar kısa süreli tutularak Türkiye'nin havadan yapabileceği bir bombalama harekâtına zemin oluşturulmak istenmemiştir. Türkiye'nin krizin çözümünde göz önünde bulundurduğu ikinci nokta ise, Yunanistan'ın Kıbrıs'ta kurucu antlaşmalarla belirlenmiş güç dengesini kendi lehine bozma teşebbüsüdür. Bu nedenle Yunanistan üzerinde yoğun bir baskı oluşturularak kurucu antlaşmalara aykırı olarak Ada'ya sokulmuş olan Yunan kuvvetlerinin Kıbrıs toprakları dışına çıkarılması istenmiştir. Bu çerçevede Türkiye'deki karar vericiler için zorlayıcı diplomasi stratejisi kriz yönetim süreci için en uygun yöntem olarak görülmüştür.

²¹³ Ibid., s. 136.

Hipotez 8'de öne sürüldüğü gibi, orta ölçekli güç kapasitesine sahip ülkelerin dış politika krizlerinde genellikle saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri izlediği görülmektedir. 1967 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi, orta ölçekli bir güç kapasitesine sahip olan Türkiye kriz sırasında savunmaya dönük kriz yönetim stratejisinden yararlanmıştır.

Ayrıca Türkiye, söylemleri ile eylemleri arasındaki tutarlılığı sağlamak için gerekli teşebbüslere başlamıştır. İlk olarak, TBMM tarafından 1964 yılında Kıbrıs'a asker gönderilmesi hakkındaki karar yeniden onaylanmıştır. İkinci olarak, Türk Hükümeti Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunulması hususunda TSK'yi vazifelendirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı Çağlayangil anılarında hükümetin TSK'yi vazifelendirmesi konusunu şu şekilde anlatmaktadır²¹⁴ ; *"Genelkurmay Başkanı rahmetli Cemal Tural'dı. Yanına Kara, Hava ve Deniz Kuvvetleri Kumandanlarını alarak, Başbakanlığa geldi. Hepimizi askerce selamladılar. Başbakan kendilerine hitap etti:*

'Kıbrıs'ta olup bitenleri biliyorsunuz. Müdahale kararı almak zorundayız. Türklerin topyekun katliamını başka türlü önleme olanağı bulamıyoruz. Yapacağımız harekât şimdiye kadar olanlardan farklıdır. Denizden girip Kıbrıs'taki çekirdek kuvvetimizle buluşacağız. Amfibi harekâtı kolay değildir. Bu konudaki planlarımızı uygulayabilecek misiniz?' diye sordu.

Sayın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Cemal Tural, Başbakana hitaben şu açıklamayı yaptı:

Resim 16- Orgeneral Cemal Tural

'Ordu, hükümetin emrindedir. Hiçbir şeyden çekinmeden istediğiniz kararı alınız. Bize verilen görevi başarıyla yerine getireceğiz. Az zayıat vermeye çalışacağız. Planlarımız hazırdır' dedi." Fakat sonradan TSK'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahale yapabilecek gerekli teçhizata ve yeterli hazırlığa sahip olmadığı ortaya çıkmıştır. Dışişleri Bakanı Çağlayangil, TSK'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunması hususunda vazifelendirilmesinden sonra Genelkurmay Başkanı

Cemal Turan'dan harekâtın en erken bir hafta on gün sonra yapılabilceğini öğrenmesi üzerine aralarında şu diyalog geçmiştir; *"...Şaşırmıştım. Türkiye gibi büyük bir devletin, beş-altı yüz bin nüfuslu, kendini savunmak için uçakları ve ordusu bile bulunmayan Kıbrıs Rum Yönetimi gibi küçük bir ülkeyle savaşmasına karşı çıkanlar çok olacaktı. Başka devletlerden, özellikle Batı'dan tepki gelecekti. Garanti*

²¹⁴ Cılızoğlu, a.g.e., s. 353-354.

anlaşmasındaki hakkımızı kullandığımızı, Ada'da yaşayan soydaşlarımızın can güvenliğinin söz konusu olduğunu anlatmakta güçlük çekecektik. Dünyada yalnız değildik. Bu düşünceleri dile getirdim.

...Orgeneral cevap verdi:

'Bize ne zaman harekete geçeceğimiz değil, hazır olup olmadığımız, başarıya ulaşıp ulaşamayacağımız soruldu. Cevabımız ona göre idi. Söylediğiniz sakıncalar siyasidir. Biz politikayla uğraşmayız. Verilecek görevi başarıyla yapacağımıza söz verdik.

Türk ordusunun silah kaynağı ABD'dir. 'NATO, saldırı değil, savunma ittifakıdır' diye bize çıkartma gemisi vermiyorlar. 'Bunlar hücum silahıdır' diyorlar.

...Elimizde tek çıkartma gemisi yok. İstanbul'dan araba vapurları, altı düz mavnalar getireceğiz. Erleri onlara bindireceğiz. Bu araçların Mersin'e gelmesi, hava şartlarına göre bir hafta veya on güne bağlıdır. Karar verildiğine göre hemen harekete geçeceğiz. Ordu emrinde helikopter yok ki işe derhal başlayalım. Topu topu yedi helikopterimiz var. Onların da ikisi yedek parça yokluğundan yatıyor, işlemiyor."²¹⁵ Görüldüğü üzere, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunulsaydı bile bunun çok hızlı bir şekilde gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmaktadır. 1967 Kıbrıs krizinde bütün bu olumsuz faktörlerin karar vericiler tarafından göz önünde bulundurulduğu görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'deki siyasi karar vericilerin taraflar arasında çok ciddi boyutta bir gerginlik durumu ortaya çıkmaması halinde, Kıbrıs'a askeri bir çıkarma harekâtı düzenleme konusunda çokda istekli olmadıkları görülmektedir.

3.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi

Hipotez 9: *Krizler sırasında rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanması, kriz yönetim sürecinin başarısını olumlu etkilemektedir.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında karar vericilerin olaylara karşı göstermiş oldukları algı ve tepki becerileri krizin gelişimini ve yönetilmesini etkilemiştir. Krizin meydana geldiği dönemde Türkiye'de hem karar vericiler hem de ulusal kamuoyu düzeyinde Rum toplumu lideri Makarios'un kişiliği hakkındaki olumsuz imaj sürmektedir. Türkiye krizin başlangıcında Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıları durdurmak ve Ada'daki askeri güç dengesini kurucu antlaşmaların öngördüğü şekilde yeniden tesis etmek için askeri müdahalede bulunmayı kararlaştırmıştır.

²¹⁵ Ibid., s. 354-355.

Fakat ABD gelişmelere müdahil olarak taraflar arasındaki krizi çözmek için Cyrus Vance'i arabulucu olarak tayin etmiştir. ABD temsilcisi Cyrus Vance, Yunanistan nezdinde gerekli teşebbüslerde bulunmuş ve yaptığı görüşmeler

sırasında Yunanistan'daki karar vericilere Türkiye'nin sert ve kararlı tutumunu anlatmıştır. Vance ayrıca, Türkiye'nin Ada'da yaşanan gelişmelere daha fazla sessiz kalmayacağını ve ABD'nin de Türkiye'nin askeri bir müdahalede bulunması halinde bunu engelleyecek herhangi bir teşebbüste bulunmayacağını ifade etmiştir. Türkiye ile Yunanistan arasındaki asimetrik güç dengesine de dikkat çeken Vance, olası bir Türk-Yunan savaşında Yunanistan'ın

Resim 17- Cyrus Vance kayıplarının çok daha fazla olacağını bildirmiştir. Kısacası Vance, Yunanistan'daki karar vericileri karşı karşıya oldukları durumun ciddiyeti ve vahameti konusunda ikna etmeye çalışmış²¹⁶ ve bunda da başarılı olmuştur. **Hipotez 9'**da belirtildiği gibi, rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanması ile kriz yönetim sürecinin başarısının arttığı görülmektedir. 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'deki karar vericiler, Makarios'un ve Yunan Cuntası'nın izlemiş olduğu politikanın amaçlarını gerçeğe uygun değerlendirme becerisini gösterebilmiştir.

Yunanistan, ABD temsilcisi Vance tarafından yürütülen arabuluculuk girişimleri neticesinde Türkiye'nin istemlerini yerine getirmeye ikna olmuştur. Fakat Yunan Cuntası, bu uzlaşmanın Türkiye'nin ultimatomu ile olmasını kendileri açısından onur kırıcı ve küçük düşürücü olarak değerlendirmiştir.²¹⁷ Sonuçta Türkiye'nin istemleri BM çatısı altında dile getirilerek ve sanki BM'nin istemleriymiş gibi sunularak Yunanistan'ın bu istemleri kabul etmesi kolaylaştırılmıştır.

²¹⁶ Aksu, a.g.e., s. 139-140.

²¹⁷ Bu konuyla ilgili Ercüment Yavuzalp'in anlattıklarına göre; "... ABD ve İngiltere, savaşı önlemek için Yunanistan üzerinde ağır baskı yapıyorlardı. Ancak ona zevahiri kurtaracak bir formül bulmayı da ihmal etmediler. Türkiye'nin bu koşullarını, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri, sorunun çözümü için taraflara yapacağı bir çağrıya dahil edecekti. Yani Yunanistan Türkiye'nin ultimatomunu değil, Genel Sekreterin çağrısını kabul etmiş olacak, amiyane tabir ile Yunanistan açısından 'Hamamın namusu, bir ölçüde, kurtulmuş olacaktı.' Başka bir deyimle Yunanistan'a acı ilacı yutturmak için üstüne şeker sürülüyordu.

Bu formülü Türkiye kabul etti. Belki Kıbrıs sorunu nihai olarak çözülüyor, ancak Türkiye Ada'da kaybetmiş olduğu zeminin büyükçe bir kısmını geri kazanmış oluyordu. Eğer askeri müdahale olsa, bu hem Yunanistan'ın Ada'da o sırada bulunan önemli askeri gücü dolayısıyla en azından 1974 müdahalesine göre daha güç olacak, hem de herhalde daha fazla kayıp verilecekti. Bu bakımdan, zaten kendileri için haysiyet kırıcı bir sonucu, Yunanistan'ın zevahiri kurtararak hazmetmesini kolaylaştıracak bir formüle tarafımızdan karşı çıkılmasının bir anlamı olmayacaktı. Yunanistan için ise, durup dururken başına açtığı bir sorunun kendisini karşı karşıya bıraktığı ve sonuçta kendisi için felaket olması çok kuvvetle muhtemel bir savaştan, böyle bir formül sayesinde kurtulmak kötünün iyisi bir sonuç oluyordu." Ercüment Yavuzalp, **Liderlerimiz ve Dış Politika**, Bilgi Yayınları, Ankara, 1996, s. 214-215.

3.5.7. 1967 Kıbrıs Krizinin Özgün Koşullarının Saptanması

Hipotez 10: *Karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanması, kullanılacak kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye krizin kendine özgü koşullarını saptamaya çalışmış ve uyguladığı zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde bu koşulları göz önünde bulundurarak hareket etmeye gayret etmiştir. **Hipotez 10**'da öne sürüldüğü gibi, karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanmasının kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırdığı görülmektedir. 1967 krizinde de görüldüğü gibi, Türkiye krizin kendine özgü koşullarını saptayarak uyguladığı zorlayıcı diplomasi stratejisini daha rasyonel bir çerçeveye oturtabilmiştir.

Türkiye, dönemin uluslararası sisteminin iki kutuplu yapısını göz önünde bulundurmuş ve krizin Batı Bloğu içinde bir krize sebep olabileceğini görmüştür. Fakat o dönem için ABD ve SSCB arasında bir yumuşama döneminin yaşanması ve ABD ve SSCB'nin Türkiye'nin izlemiş olduğu politikaya daha anlayışlı yaklaşması, Türkiye'nin kriz durumuna karşı geliştirmiş olduğu hareket tarzını kuvvetlendirmiştir. Ayrıca Türkiye'deki karar vericiler tarafından bu dönemde Kıbrıs'ta meydana gelebilecek bir çatışmanın tırmanarak bloklar arası bir çatışmaya yol açabileceği ihtimali düşük olarak değerlendirilmiştir.

1967 Kıbrıs krizinin ortaya çıktığı dönemde Türkiye'nin iç politikası istikrarlı bir görünüm arz etmektedir. 1965 yılında yapılan seçimler sonucunda Süleyman Demirel liderliğindeki AP (Adalet Partisi) meclisteki sandalye dağılımının büyük bir çoğunluğunu elde ederek tek başına iktidar olmuştur. Böylelikle 1960 askeri darbesinden sonra görülen istikrarsız koalisyon hükümetleri bu dönemde yerini tek parti iktidarına bırakmıştır.

Yunanistan'da ise, 27 Nisan 1967'de yapılan bir hükümet darbesi sonucu Albaylar Cuntası yönetimi ele almış ve demokratik yönetim ilkeleri askıya alınmıştır. Bu gelişme, Yunanistan ile Makarios yönetimi arasındaki ilişkilerin seyrinde de önemli değişiklikler meydana getirmiştir. Bu ilişkiler aşağıda belirtilen nedenlerden dolayı gergin bir hal almıştır:

"1. Yunan başbakanlarının çoğunun, Atina'nın ethnikon kentron (ulusal merkez) olması dolayısıyla enosis için mücadelenin merkez tarafından yönetilmesi gerektiği hususunda ısrar etmeleri, Yunanistan, Türklerin istilas halinde, Kıbrıs'ın savunmasını üzerine aldığından, kendiliğinden bir harekete geçmemesi hususunda Makarios'un müteaddit defa ikaz edilmiş olması;

2. Makarios'un Yunanistan'ın kendisi ile istişare yapmaksızın bir fedakarlıkla Türk Hükümeti ile barış anlaşması yaparak uzlaşması korkusunu aklından çıkarmaması;

Ayrıca Makarios, Yunan Hükümeti ile ideoloji yönünden farklı düşüncedeydi. O, Cunta'nın sıkı idaresinden ve değişmez komünist aleyhtarlığından nefret etmekteydi. Cunta solcu sempatizanlardan ve serbest fikirlerden hoşlanmıyordu. Makarios hayal kırıklığına uğrayabilirdi, zira O, birleştirilmiş Yunanistan ve Kıbrıs'ın lideri olmayı düşünüyordu. Şimdi bu ümit ışığı suya düşmekteydi."²¹⁸ Türkiye, krizin başlangıcında ve sonraki gelişen süreçte bu özgün koşulları dikkate alarak hareket etmiş ve zorlayıcı diplomasi stratejisini bu özgün koşulları göz önünde bulundurarak şekillendirmeye çalışmıştır.

3.6. 1967 KIBRIS KRİZİNDE KRİZ YÖNETİMİNİN BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından uygulanan zorlayıcı diplomasi stratejisinin başarısını etkileyen faktörler kuramsal ve kavramsal çerçeve bölümünde de ortaya konduğu gibi dokuz faktör çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu dokuz faktör; istemin ifade ediliş biçimi, hedef ülke üzerinde baskı oluşturma düzeyi, motivasyon derecesi, motivasyonun asimetrisi, liderlik, ulusal destek, uluslararası destek, tırmanma korkusu ve krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık olarak belirtilmektedir. Türkiye'nin 1967 Kıbrıs krizi sırasında kriz yönetim stratejisi olarak uygulamış olduğu zorlayıcı diplomasi stratejisinin başarısı bu faktörler çerçevesinde aşağıda değerlendirilmiştir.

3.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi

Hipotez 11: Rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesi, karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerini daha rasyonel hale getirmektedir.

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politika, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik yapılan saldırılar ve Yunanistan'ın Ada'daki askeri güç dengesini kendi lehine çevirmeye çalışmasına karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Türkiye kriz sırasında hem Makarios hem de Yunanistan'dan bir takım istemlerde bulunmuş ve

²¹⁸ Oberling, a.g.e., s. 109.

bu istemlerini karşı tarafa en açık ve net bir şekilde iletmeye büyük özen göstermiştir. Türkiye istemlerini Yunanistan'a verdiği 17 Kasım 1967 tarihli notada açıkça ifade etmiştir. Buna göre Türkiye, Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yapılan saldırıların derhal sona erdirilmesi, saldırıya uğramış Türklerin zararlarının tazmin edilmesi, kurucu antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a gizlice gönderilmiş Yunan askerlerinin ve bunların teçhizatlarının Kıbrıs dışına çıkarılması, EOKA militanı Grivas'ın Kıbrıs'tan çıkarılması, RMMO'nun dağıtılması ve BM Barış Gücü askerlerinin sayısının artırılmasını istemiştir. Çünkü bu istemlerin yerine getirilmesi Türkiye'nin Kıbrıs'taki hak ve menfaatlerini koruması ve sürdürmesi açısından önemli görülmüştür.

Türkiye bu istemlerinin karşılanmaması halinde ise, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacağını açık ve net bir şekilde karşı tarafa ifade etmiştir. Yunan askerlerinin Kıbrıs Cumhuriyeti sınırları dışına çıkarılmamaları halinde bu güçlere karşı da kuvvet kullanılacağı belirtilmiş ve bunun da bir Türk-Yunan savaşına neden olabileceği gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çıkacak olan muhtemel bir Türk-Yunan savaşının Kıbrıs sınırları dahilinde kalmayabileceği, bunun iki ülke arasında topyekûn bir savaşa dönüşme riskinin de olduğu karşı tarafa bildirilmiştir.²¹⁹ **Hipotez 11**'de ifade edildiği gibi, rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesi ile karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerinin daha rasyonel hale gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. 1967 krizinde Türkiye'nin Makarios'tan ve Yunanistan'dan yerine getirmesini istediği talepler açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmiş ve Türkiye açısından kriz yönetim süreci daha rasyonel hale getirilmiştir.

3.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma

Hipotez 12: *Rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması, rakip taraf üzerindeki baskıyı arttırmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye uygulamış olduğu zorlayıcı diplomasi stratejisi kapsamında Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan üzerinde baskı oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye tarafından Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulacağı yönündeki söylem, TSK'nin yaptığı askeri hazırlıklar ile eylem düzeyinde de pekiştirilmeye çalışılmıştır. Böylelikle Türkiye, söylemlerinin inandırıcılık seviyesini arttırmaya çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur.

Türkiye'nin Yunanistan üzerinde baskı kurma girişimleri, hem ABD temsilcisi Vance'in arabuluculuk faaliyetleri ile hem de Türkiye tarafından yapılan tek taraflı

²¹⁹ Aksu, a.g.e., s. 142.

abalar ile mümkün olmuştur. ABD temsilcisi Vance, Yunanistan'daki karar vericilere Türkiye'nin kararlı tutumunu bildirmiş ve krizin tırmanmasının nelere sebep olabileceğini tüm boyutlarıyla göstermeye çalışmıştır. Türkiye ise, antlaşmalara aykırı olarak Ada'ya sokulan Yunan askerlerinin ve bunların teçhizatlarının 45 gün içinde Kıbrıs sınırları dışına çıkarılmasını şart koşmuştur. Böylelikle belli bir zaman dilimi ne sürülerek karşı taraf üzerinde baskı kurulmuştur. Böylelikle **Hipotez 12'**de belirtildiği gibi, rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması ile rakip taraf üzerindeki baskının artması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yunanistan başlangıçta bu istemlere itiraz etmesine rağmen, krizin ilerleyen evresinde bu istemleri yerine getirmeyi kabullenmek durumunda kalmıştır.²²⁰

Türkiye tarafından Makarios yönetimi üzerinde oluşturulmaya çalışan baskının ise kısmen yetersiz kaldığı söylenebilir. Çünkü Makarios, 1967 krizine neden olan çatışmaların müsebbibi olarak Yunanistan'ı ve Yunanistan tarafından desteklenen EOKA'yı göstermeye çalışmıştır. Makarios, tüm sorumluluğu Yunan Cuntası'nın üzerine atmaya çalışarak kendisinin olaylarla hiçbir ilgisinin olmadığını ifade etmiştir. Bu gelişmelerden sonra Makarios'un Yunanistan ile olan ilişkilerinde daha bağımsız bir yaklaşım izleyeceği ortaya çıkmaya başlamıştır. Fakat bu gelişmelerden sonra Makarios, Yunanistan'ın desteğinden yoksun kalınca Türkiye'nin Ada'ya müdahalesine gerekçe oluşturmamak için Kıbrıs Türk toplumu üzerindeki baskılarını azaltmak zorunda kalmıştır.²²¹

3.6.3. Motivasyon Derecesi

Hipotez 13: *Karar vericinin haklı ve meşru bir tutum içinde olması güçlü bir motivasyona sahip olduklarını göstermektedir.*

Hipotez 14: *Karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olması, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin yüksek bir motivasyon düzeyine sahip olarak krizi yönettiği görülmektedir. Türkiye istemlerini zorlayıcı diplomasi stratejisi kapsamında ve kuvvet kullanma tehdidine dayalı olarak ifade etmiştir. Türkiye'nin krize olan yaklaşımı ulusal kamuoyu, basın, muhalefet partileri ve bürokratik yapı tarafından desteklenmiştir. **Hipotez 13'**de öne srldği gibi, kriz sırasında Türkiye'deki karar vericiler haklı ve meşru bir tutum içinde olmuş ve bu da

²²⁰ Ibid., s. 145.

²²¹ Ibid., s. 145.

motivasyon derecesinin yüksek olmasına katkı yapmıştır. Ayrıca **Hipotez 14'**de ifade edildiği gibi, Türkiye'deki karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olması, Makarios yönetimi ve Yunanistan üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturmuştur. Bununla birlikte Türk Hükümeti'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilecek yeterli askeri imkanlardan yoksun olması, ihtiyatlı bir politika izlenmesine neden olmuştur.

3.6.4. Motivasyonun Asimetrisi

Hipotez 15: *Rakip tarafın motivasyonunun yüksek olması, talepleri yerine getirme hususunda istekli olmamasına neden olmaktadır.*

Makarios yönetiminin ve Yunanistan'ın motivasyon derecesine bakıldığında ise, Türkiye'ye oranla daha düşük bir motivasyona sahip olduğu görülmektedir. Makarios yönetimi ve Yunan Cuntası teşebbüs ettikleri saldırgan eylem neticesinde zor durumda kalmıştır. **Hipotez 15'**de belirtildiği gibi, Makarios yönetiminin ve Yunanistan'ın motivasyonunun düşük olması, Türkiye'nin taleplerini yerine getirme hususunda istekli olmalarına neden olmuştur. Bununla birlikte Yunan Cuntası'nın geri adım atarak Türkiye'nin istemlerini kabul etmesi, Yunan halkının askeri rejime olan desteğini zayıflatıcı etki yapmıştır. Krizin başlangıç evresinde Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın motivasyon seviyesinin yüksek olduğu görülse de, krizin ilerleyen evrelerinde bu motivasyonun azaldığı görülmüştür. Çünkü Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan kriz süreci içinde arkalarındaki desteği kaybetmiştir. Ayrıca Makarios ile Yunan Cuntası arasında görüş ayrılıkları da ortaya çıkmaya başlamıştır. Makarios, Yunan Cuntası ile arasındaki bağı koparmaya çalışmıştır. Kısacası, 1967 Kıbrıs krizi sırasında Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın motivasyon seviyesi Türkiye karşısında zayıf kalmıştır.²²²

3.6.5. 1967 Kıbrıs Krizinde Süleyman Demirel ve Liderlik

Hipotez 16: *Liderlerin bilgi düzeyleri, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerileri, krizi idare edebilme yetenekleri ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetleri, kriz yönetim sürecini etkilemektedir.*

²²² Ibid., s. 142-144.

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'de Başbakan olarak Süleyman Demirel bulunmaktaydı. 1967 krizinin yönetilmesinde Başbakan Süleyman Demirel'in büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Süleyman Demirel, nihai karar verici olarak siyasi sorumluluğu üstlenmiştir. O dönemde her ne kadar siyasal yaşama yeni adımını atmış bir lider olsa da sergilediği pragmatik yaklaşımla krizin başarılı yönetilmesinde önemli rol oynamıştır. Ayrıca krizin ortaya çıktığı dönemde Türkiye'de siyasi bir istikrar sürecinin yaşandığı görülmektedir. Kriz sırasında Türkiye'deki sivil-asker ilişkilerinde herhangi bir gerilim oluşturacak bir gelişme yaşanmamış, hükümet ve askeri bürokrasi kriz sırasında genel olarak iş birliği ve uyum içinde hareket etmiştir. Ayrıca 1965 seçimleri sonrasında TBMM'de sol partilerin de yer alması ile mecliste farklı görüş ve ideolojilerin de temsil edilmesinin önü açılmıştır.

1967 Kıbrıs krizinde Başbakan Süleyman Demirel'in sahip olduğu kişisel özelliklerin krizin başarılı bir şekilde yönetilmesini etkilediği söylenebilir. Süha Bölükbaşı'nın açıklamalarından Demirel'in tavır ve tutumu ile ilgili şu verilere ulaşılmaktadır²²³; *"Demirel'in, sorunu zamana yayma diye tanımlanabilecek tutum, Başbakanlığı süresince hiçbir zaman Kıbrıs bunalımına dair istediği çözümü açıkça belirtmediği göz önüne alınırsa, hiç de şaşırtıcı değildi. İnönü, taksim fikrini savunmuş olmakla birlikte bölgesel federasyona da karşı değildi. Demirel ise belirgin bir çözüm peşinde koşma taraftarı değildi. Demirel, 'bu gibi hallerde katı ve değişmez bir formül üzerinde direnip kalmak meseleyi barışçı yollarla çözmeği zorlaştırır, adeta imkansız kılar. Benim için tek çözüm yolu budur diye ortaya çıkmak bir şartı dikte etmektir. Mukabil taraf için kabul veya reddetme gayri yol kalmaz', demektedir."* Görüldüğü gibi, Başbakan Süleyman Demirel uzlaşmaya yatkın pragmatist bir lider profili sergilemektedir. Başbakan Demirel'in izlemiş olduğu dış politikaya ilişkin değerlendirmeleri de şu şekildedir²²⁴; *"...dış politika alanında üzerinde en fazla titizlikle durduğumuz nokta bu siyasetin milli bir vasfı haiz olmasıdır.*

...Mühim olan husus dış politikamızda herhangi bir peşin hüküm veya doktrin açısından hareket etmeyişimizdir. Dış siyasetimiz tamamen milletlerarası realitelere ve milli menfaatlerimize istinat etmektedir. Bugün Türkiye dış politikasının zeminini ve vüs'atini önemli ölçüde genişletmiş, çok veçheli bir siyaset takip etmek yoluna girmiştir. Bulduğumuz coğrafi mevkide, değişen siyasi ve stratejik görüşler ve teknolojik gelişmeler bizi böyle bir yola sevk etmektedir." Görüldüğü gibi Başbakan

²²³ Bölükbaşı, a.g.e., s. 173-174.

²²⁴ "Başbakan'ın Basın Toplantısı", *Dışişleri Bakanlığı Belleteni*, Nisan 1967, Sayı 31, s. 81.

Demirel, dış politika yaklaşımını hem milli çıkarlara hem de uluslararası gelişmelere uygun bir zeminde şekillendirmeye dikkat etmiştir.

Ayrıca Demirel ileri görüşlü bir lider profili sergileyerek 1967 Kıbrıs krizi sonrasında ileride yapılmak zorunda olunabilecek muhtemel bir Kıbrıs müdahalesine ilişkin gerekli girişimleri başlatmıştır. Bu kapsamda Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilmek için gerekli eğitim ve teçhizatın teminine başlanmıştır. Başbakan Süleyman Demirel, bu konu ile ilgili yaptığı açıklamada; "... bu devletin çıkartma gemisi olmalıdır. Elde bulunsun. Derhal işe başlayalım. Yüz tane çıkartma gemisini kendi tersanelerimizde, yarından itibaren tezgaha koyalım. Peyderpey yapılsın. Gerekli tahsisatı ben bulacağım. ... Fransa'dan mı olur, İtalya'dan mı olur, hangi devlette bulursanız helikopter satın alınsın. ...Ordu ne kadar çabuk teçhiz edilirse, caydırıcılığımız o ölçüde artırılabacaktır" demiştir.²²⁵ **Hipotez 16**'da dile getirildiği gibi, liderlerin bilgi düzeyleri, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerileri, krizi idare edebilme yetenekleri ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetlerinin kriz yönetim sürecini etkilediği görülmektedir. Bu doğrultuda 1967 Kıbrıs krizi sırasında karar verici olarak Başbakan Süleyman Demirel, bilgi seviyesi, algı düzeyi, biliş kapasitesi, kriz durumlarına uygun hızlı, net ve doğru karar alabilme becerisi ve krizi yönetebilme yeteneği ile başarılı bir lider rolü sergilemiştir.

3.6.6. 1967 Kıbrıs Krizi Sırasında Ulusal Destek

Hipotez 17: Krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçimi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir.

Hipotez 18: Karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olması, krizle ilgili yaklaşım geliştirirken daha kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunmasını sağlamaktadır.

Hipotez 19: Krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilemektedir.

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'de hükümete yönelik ulusal kamuoyu desteğinin olduğu görülmektedir. Fakat krizin başlangıcında Türkiye'nin müdahale kararı almasına rağmen harekâta bir türlü başlamaması kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Bu bağlamda ABD'nin tayin etmiş olduğu arabulucu Vance'in Türkiye'nin müdahalede bulunmasını yine engelleyeceği düşünülmüştür. Bu çerçevede **Hipotez**

²²⁵ Cılızoğlu, a.g.e., s. 356.

17'de ifade edildiği üzere, krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçiminin kriz yönetim sürecinin başarısını etkilediği görülmüştür.

TBMM'de hükümetin izlemiş olduğu siyasete yönelik eleştiriler olmuş olsa da, Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alındığı zaman hükümete gerekli destek verilmiş ve Türkiye'deki karar vericiler daha kararlı ve inandırıcı bir tutum içine girmiştir. Bu kapsamda **Hipotez 18**'de ortaya konulduğu üzere, karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olması ile kriz sırasında kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. Fakat krizin kuvvet kullanmaya gerek kalmadan çözülebileceğinin anlaşılması üzerine muhalefet partilerinin çoğu hükümeti eleştirmiştir. Dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil anılarında yaşanan gelişmeleri şu şekilde anlatmaktadır; "...*muhallif partilerin bazıları direniyor, bu kadar masraf edilmiş ve hazırlıklar tamamlanmışken harekete geçilmesini istiyorlardı.*

Bu durum karşısında Sayın Demirel, tüm muhalefet partilerinin katılacağı bir toplantının çağrısını yaptı. Parti liderlerinden Osman Bölükbaşı, Ekrem Alican ve Ahmet Oğuz da bu toplantıya partilerini temsilen katıldılar. Ana muhalefet partisini de rahmetli İnönü temsil ediyordu.

Başbakan durumu ve gelişmeleri anlattı. En küçüğünden başlayarak muhalif partilerden fikir sordu. İnönü'ye gelene kadar diğer partilerin liderlerinin tümü, 'verilen karar uygulanmalı' fikrinde birleştiler. ...İnönü bu olaya şöyle yaklaşıyordu:

'Ben askerim. Amfibi harekâtının, girişen için ne kadar zor olduğunu bilirim. Zayıfatımız fazla olacaktır. Devlet istediğini elde etmiştir. Kararda ısrara lüzum yoktur.'

...Sayın İnönü, gündemde konu devlet olunca partici değildi.

CHP'yi de arkasına alınca, hükümet başkanı müdahaleden vazgeçti. Grivas, Ada'dan çıktı. Yunan askerleri Kıbrıs'tan geri çekildiler. Kıbrıs'ta toplumlararası görüşmeler başladı.²²⁶ Ayrıca CHP (Cumhuriyet Halk Partisi) parti meclisinde bir konuşma yapan İsmet İnönü, Kıbrıs sorununun tarihsel sürecinden bahsettikten sonra, Demirel hükümetinin barışçı çözüm çabalarını olumlu gördüğünü ifade etmiş ve "politik yenilginin tashihi kolaydır. Olsa olsa kabineler devrilir yenileri kurulur. Askeri yenilgiler ulusların tarihlerinde büyük iz bırakırlar, bu yönden iyice hesaplanmadan harekete geçmek macera olur"²²⁷ demiştir.

Hipotez 19'da öne sürüldüğü gibi, krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilediği görülmüştür. 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türk basını gelişmeleri yakından takip etmiş

²²⁶ Ibid., s. 360.

²²⁷ aktaran Sarıca vd., a.g.e., s. 151.

ve Ada'da yaşanan gelişmeleri kamuoyuna yansıtarak Türk halkının gelişmelerden haberdar olmasını sağlamıştır. Türk basını, krizi gündemde tutarak gelişmeleri manşetten vermiştir. Böylelikle hem ulusal kamuoyunun hem de hükümetin Kıbrıs'ta gelişen olaylara karşı vermiş olduğu tepkinin canlı tutulması sağlanmıştır.

3.6.7. 1967 Kıbrıs Krizi Sırasında Uluslararası Destek

Hipotez 20: *Karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olması, kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde olunmasına neden olmaktadır.*

Hipotez 21: *Krizler sırasında uluslararası kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilemektedir.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin uluslararası desteğe sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde ABD, Türkiye'nin politikasına karşı daha ılımlı yaklaşmış ve Türkiye'nin hassasiyetlerini gözeten bir yaklaşım içinde olmuştur. SSCB ise, Türkiye ile o dönemde gerek ekonomik gerekse de siyasi düzeyde yaşadığı iyi ilişkiler dolayısıyla ve de Yunanistan'da anti-komünist bir yönetiminin iktidarda olması sebebiyle Türkiye'ye karşı daha olumlu bir yaklaşım içinde olmuştur. Başbakan Süleyman Demirel, 19-29 Eylül 1967 tarihleri arasında Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmiştir. 29 Eylül 1967 tarihinde yayınlanan ortak bildiride ise, Türkiye-Sovyetler Birliği ilişkilerinin gelişmesinden duyulan memnuniyet açıkça dile getirildikten sonra SSCB ile Türkiye arasındaki temel menfaatleri çelişki içine sokacak bir meselenin mevcut olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca Kıbrıs konusunda da meselenin, "*Kıbrıs devletinin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün muhafazası esasına istinaden, Türk ve Rum milli cemaatlerinin, kanuni haklarını ve menfaatlerini ve güvenlik ve karşılıklı itimad içinde yaşamalarını sağlayacak şekilde barışçı yollarla halledilmesi gerektiği*" ifade edilmiştir. Kısacası Sovyetler Birliği, kanuni hakları ve menfaatleri sebebiyle Türk toplumunu bir milli toplum olarak kabul etmiş ve de Kıbrıs'ta iki milli toplumun varlığının altını çizmiştir.²²⁸ 26 Aralık 1967 tarihinde Dışişleri Bakanlığı bütçesinin TBMM Bütçe ve plan komisyonundaki görüşmeleri sırasında Güven Partili Coşkun Kırca, son Kıbrıs krizinde SSCB'nin kapalı olarak Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkmasına izin verdiğini ifade etmiş, ABD'nin ise, silahlarını kullandırmamak ile ilgili bir girişimde bulunmadığını belirtmiştir.²²⁹

²²⁸ *Kıbrıs'ın Dünü-Bu Günü-Yarını*, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1995, s. 29-30.

²²⁹ Sarıca vd., a.g.e., s. 156.

BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Rum yönetiminin isteği üzerine Kıbrıs sorununu görüşmek için toplanmış ve görüşmeler oy birliği ile alınan şu karar ile sona ermiştir: *"Güvenlik Konseyi, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant'ın barış çabalarını destekler. Türkiye, Kıbrıs ve Yunanistan'a barışı tehdit teşkil edecek ve durumu vahimleştirecek her türlü harekettten kaçınmalarını ve itidalli hareket etmelerini tavsiye eder.*

Resim 18- BM Genel Sekreteri U-Thant

*Güvenlik Konseyi ayrıca, bütün ilgililerin devamlı bir anlaşmaya varabilmek için barışı koruyacaklarını ve işbirliğinde bulunacaklarını ümit eder."*²³⁰ ABD temsilcisi Cyrus Vance, BM Genel Sekreteri U-Thant'ın özel temsilcisi Rolz Bennett ve NATO Genel Sekreteri Manlio Brosio tarafından ayrı ayrı yürütülen arabuluculuk faaliyetleri neticesinde Yunanistan, Türkiye'nin istemlerini yerine getirmeye ikna edilebilmiştir. Bu bağlamda **Hipotez 20**'de ve **Hipotez 21**'de öne sürüldüğü üzere, karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olması ile kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde olunması ve karar vericilerin krizi yönetme yeteneğinin olumlu etkilenmesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür.

3.6.8. Tırmanma Korkusu

Hipotez 22: *Kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmaması, karar vericilerin meşruiyetini artırıcı etki yapmaktadır.*

Kriz sırasında Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale yapmak için hazırlıklara girişmesi ve ABD temsilcisi Vance'in arabuluculuk faaliyetleri sırasında Türkiye'nin kararlı tutumunu karşı tarafa iletmesi, Makarios yönetimi ve Yunanistan üzerinde kısmen de olsa bir tırmanma korkusu oluşturmuştur. Yunan askerlerinin kurucu antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'ta bulunmaları ve bu askerlerin EOKA ile beraber enosisi gerçekleştirmeye çalışmaları, kriz sırasında Türkiye için Yunanistan'ı hedef haline getirmiştir. Yunanistan'ın Türkiye için bir hedef halini alması, krizin tırmanarak bir Türk-Yunan savaşına neden olması riskini meydana getirmiştir. Türkiye'nin oluşturduğu tırmanma korkusunun Makarios yönetimi üzerinde ise, yeterli düzeyde etkili olduğu görülmemektedir. Makarios yönetimi, krize neden olan olaylar ile ilgili tüm sorumluluğu Kıbrıs'taki Yunan askerlerine ve EOKA'ya yüklemeye çalışmıştır. Kısacası, Türkiye'nin kararlı ve inandırıcı tutumu neticesinde Makarios yönetimi ve

²³⁰ aktaran Ibid., s. 147.

Yunanistan üzerinde oluşturulan tırmanma korkusu, Yunanistan'daki karar vericilerin geri adım atmasına ve Türkiye'nin istemlerini karşılamasına neden olurken, Makarios yönetimi üzerinde daha sınırlı bir etki yapmıştır. **Hipotez 22'**de belirtildiğinin aksine, kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmanma korkusu oluşturulmaması ile karar vericilerin meşruiyetini artması arasında doğru orantılı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Çünkü 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin Makarios yönetimi ve Yunanistan üzerinde tırmanma korkusu oluşturmaya rağmen, bunun attığı adımların meşruiyetinin azalmasına veya ortadan kalkmasına neden olmadığı görülmüştür.

3.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık

Hipotez 23: *Rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulması, krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapmaktadır.*

1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin gerekli açık ve net tavrın gösterildiği söylenebilir. Türkiye gerek Yunanistan'a vermiş olduğu nota ile gerekse de ABD temsilcisi Vance tarafından yürütülen arabuluculuk faaliyetleri çerçevesinde krizin çözümünün kesin koşullarını açık bir şekilde karşı tarafa iletmiştir. **Hipotez 23'**de ifade edildiği gibi, rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulmasının krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yaptığı görülmektedir.

Ayrıca Türkiye, Yunanistan'ın onurlu bir geri adım atmasına olanak verecek gerekli esnekliği de göstermiştir. Buna göre, Türkiye'nin istemleri BM'nin istemleriymiş gibi gösterilmiştir. Bununla birlikte Türkiye kriz sırasında aşırı istemlerde bulunarak karşı tarafın krizi tırmandırmasını teşvik edici bir yaklaşım sergilememiştir. Bunun yerine daha akılcı ve karşı tarafı uzlaşmaya teşvik edici bir tutum içinde olmaya dikkat etmiştir. BM, NATO ve NATO içinde ağırlığı olan ABD'nin arabuluculuk faaliyetleri neticesinde 1967 Kıbrıs krizi Türkiye'nin istemlerine uygun bir şekilde ve barışçıl yöntemler kullanılarak çözülmüştür.²³¹

²³¹ Toluner, a.g.e., s. 231.

Tablo-7 1967 Kıbrıs Krizinin Özeti

Aktörler	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan
Krizin Sebepleri	▪ Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik saldırılar
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi ve Tekniği	▪ Türkiye tarafından kriz sırasında zorlayıcı diplomasi stratejisi uygulanmıştır. Zorlayıcı diplomasinin alt türleri olarak da zımnî ultimatom ve dene-gör yöntemlerinden faydalanılmıştır. Kriz yönetim tekniği olarak ise, kuvvet kullanma tehdidi, şiddet içermeyen askeri baskı, arabuluculuk ve üçüncü aktör desteğinden yararlanılmıştır.
Türkiye'nin İstemleri	▪ Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik yapılan saldırılara son verilmesi, abluka ve işgalin kaldırılması, zararların tazmin edilmesi. ▪ Kurucu antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a sokulan Yunan kuvvetlerinin ve bunların tüm malzeme ve teçhizatlarının Ada dışına çıkarılması. ▪ Grivas'ın Kıbrıs dışına çıkarılması. ▪ Rum Milli Muhafız Ordusunun dağıtılması. ▪ 1960 Anayasası'nın ve kurucu antlaşmaların yürürlükte olduğunun kabul edilmesi.
Türkiye'nin Eylemleri	▪ Türk savaş uçaklarının ihtar uçuşu yapması. ▪ Yunanistan ve Kıbrıs Cumhuriyeti nezdinde diplomatik yollar kullanılarak uyarıların yapılması. ▪ Birleşmiş Milletler, ABD ve NATO nezdinde krizin çözümü için girişimlerde bulunulması. ▪ 1964 krizi sırasında Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilmek için TBMM'den alınan yetkinin tekrardan teyit edilmesi. ▪ Kıbrıs'a askeri bir müdahale yapılmasının lüzumunun kamuoyu önünde tartışılması. ▪ Kıbrıs'a askeri bir müdahale için gereken siyasi ve askeri hazırlıkların yapılması.
Krizin Sonuçları	▪ Boğaziçi ve Geçitkale köylerine yönelik saldırılar sona ermiş ve işgal kaldırılmıştır. ▪ Kurucu antlaşmalara aykırı olarak Kıbrıs'a sokulan Yunan kuvvetlerinin ve bunların malzeme ve teçhizatları Ada dışına çıkarılmıştır. ▪ Grivas Kıbrıs dışına çıkarılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM 1974 KIBRIS KRİZİ

4.1. 1974 KIBRIS KRİZİNE GENEL BAKIŞ

Tablo-8 1974 Kıbrıs Krizi

Krizin Aktörleri	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizin Başlangıç Tarihi	15 Temmuz 1974
Krizin Bitiş Tarihi	16 Ağustos 1974
Krizi Başlatan Aktör	Devlet-Dışı Aktör
Krizi Başlatan Eylemin Türü	Siyasi Eylem
Türkiye Açısından Tehdidin Ciddiyeti	Siyasi Tehdit
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi	Sınırlı Tırmandırma Stratejisi ve Taahhütleri Yerine Getirme Stratejisi
Türkiye'nin Kriz Yönetim Tekniği	Şiddet İçeren Çözüm
Türkiye'nin Krizdeki Şiddet Kullanım Seviyesi	Sınırlı Savaş
Krizin Meydana Geldiği Coğrafi Konum	Doğu Akdeniz
Türkiye'nin Coğrafi Konumu	Orta Doğu
Kriz Sonucunun Niteliği	Türkiye'nin Kuvvet Kullanarak İstemlerini Rakip Tarafa Zorla Kabul Ettirmesi
Kriz Sonucunun Şekli	Sözselsel, Eylemsel ve Metinsel Anlaşma
Kriz Sonrası Statü	Zımnî Yeni Statüko
Krizin Başlangıç ve Bitişi Arasında Geçen Süre	31 Gün

1974 Kıbrıs krizinde yer alan temel aktörler; Türkiye ve Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. Fakat Yunanistan da Kıbrıs'ta 15 Temmuz 1974 tarihinde meydana gelen darbeyi desteklediği için 1974 krizinde önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'deki karar vericiler, 1967 Kıbrıs krizinden sonra Makarios ile Yunanistan arasındaki ilişkilerin bozulduğunu görmüş, bunun Kıbrıs'taki hak ve menfaatlerine zarar verebilecek bir krize dönüşebileceğini öngörememiştir. 1974 Kıbrıs krizi, Türkiye açısından

beklenilmeyen ve ani gelişen bir durum olmuştur. Kıbrıs'ta meydana gelen kriz toplam 31 gün sürmüş ve 16 Ağustos 1974 tarihinde taraflar arasında ateşkesin sağlanması ile sona ermiştir.

Türkiye açısından bakıldığında, krizi başlatan aktör devlet dışıdır. Çünkü Kıbrıs'ta yapılan darbe her ne kadar Yunanistan destekli olsa da darbeyi yapan kesim EOKA-B militanları ve enosis yanlısı Rumlardır. Krizin türü incelendiğinde ise, krizin taraflarına göre iki taraflıdır. Çünkü bir tarafta Türkiye, diğer tarafta ise devlet-dışı bir aktörün varlığı söz konusudur. Krizin ortaya çıktığı coğrafyaya göre, bölgesel bir krizdir. Çünkü kriz Doğu Akdeniz bölgesi ile sınırlı kalmıştır. Kriz-zaman ilişkisine göre, tekrarlayan bir krizdir. Çünkü 1974 Kıbrıs krizi, 1963-1964 Kıbrıs krizinden sonraki sürecin devamı niteliğinde görülmektedir. Krizi çıkaran tarafın niyetine göre, tasarlanmış bir krizdir. Çünkü EOKA-B militanları Makarios'u ortadan kaldırıp, bir oldu-bitti ile Ada'yı Yunanistan'a bağlamayı planlamıştır. Krize neden olan olayın niteliğine göre, siyasi bir krizdir. Kriz sırasında yaşanan gelişmeler Türk-Yunan dengesini ve Kıbrıs Türk toplumunun çıkarlarını ve güvenliğini ilgilendirmektedir. Kriz oluşturan olayın etkisine göre, statü belirsizliği söz konusudur. Keza 1974 Kıbrıs krizinden sonra da Kıbrıs'ta yeni bir statü oluşturmak mümkün olmamıştır. Krizin sonucuna göre ise, sorunu çözmeyen ama değişime neden olan bir krizdir. Çünkü kriz sonrasında Kıbrıs sorunu çözülmemiş, yeni bir boyut kazanmıştır. Krizi başlatan eylem ise, siyasi bir niteliğe sahiptir. Çünkü yapılan eylem Kıbrıs'taki mevcut siyasi iktidarın yapılan bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılması ve böylelikle Ada'da yeni bir fiili durum oluşturulmasıdır. Türkiye açısından tehdidin ciddiyetine bakıldığında ise, siyasi bir tehdit ile karşı karşıya olunduğu değerlendirilmiştir. Çünkü Kıbrıs'ın anayasal düzeni ve Yunanistan ile birleşmesinin önlenmesi önemli değerler olarak görülmüştür.

Kriz sırasında Türkiye tarafından kriz yönetim stratejisi olarak karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve taahhütleri yerine getirme stratejileri uygulanmıştır. Kriz yönetim tekniği olarak ise, şiddet içeren çözüm yöntemi kullanılmıştır. Türkiye şiddet içeren çözüm yöntemi çerçevesinde Kıbrıs'ta kendi aleyhine bozulan güç dengesini kendi lehine çevirmek için Ada'ya askeri müdahalede bulunmuştur. Türkiye tarafından kullanılan sınırlı tırmandırma ve taahhütleri yerine getirme stratejileri çerçevesinde kuvvet kullanımından yararlanılmıştır. Bu doğrultuda kriz sırasında sınırlı savaşa varan bir kuvvet kullanımı söz konusu olmuştur.

1974 Kıbrıs krizi sonuçları açısından değerlendirildiğinde, kriz sonunda Türkiye'nin istemlerine kuvvet kullanarak ulaştığı görülmektedir. Kriz sonucunun şekli açısından bakıldığında, taraflar arasında hem sözsel, hem eylemsel hem de

metinsel bir anlaşmanın söz konusu olduğu saptanmaktadır. Kriz sonrası statü incelendiğinde ise, Kıbrıs'ta zımni yeni bir statükonun ortaya çıktığı görülmektedir. Yeni statüko, Türkiye'nin Ada'ya yaptığı askeri müdahale neticesinde tek taraflı olarak oluşturulmuştur.

4.2. 1974 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ ÖNCESİ EVRE

Tablo-9 1974 Kıbrıs Krizi Sırasında Türkiye'deki Yönetim Kademesi

İsim	Makam	Görev Yaptığı Dönem
Fahri KORUTÜRK	Cumhurbaşkanı	06 Nisan 1973 - 06 Nisan 1980
Bülent ECEVİT	Başbakan	26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974
Necmettin ERBAKAN	Başbakan Yardımcısı	26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974
Turan GÜNEŞ	Dışişleri Bakanı	26 Ocak 1974 - 07 Ekim 1974
İsmail EREZ	Dışişleri Genel Sekreteri	25 Nisan 1972 - 11 Eylül 1974
Hasan Esat IŞIK	Milli Savunma Bakanı	26 Ocak 1974 - 17 Kasım 1974
Orgeneral Semih SANCAR	Genelkurmay Başkanı	06 Mart 1973 - 07 Mart 1978
Orgeneral Eşref AKINCI	Kara Kuvvetleri Komutanı	07 Mart 1973 - 01 Nisan 1976
Orgeneral Emin ALPKAYA	Hava Kuvvetleri Komutanı	25 Ağustos 1973 - 05 Mart 1976
Oramiral Kemal KAYACAN	Deniz Kuvvetleri Komutanı	30 Ağustos 1972 - 23 Ağustos 1974

Makarios, önceki krizlerden edindiği tecrübeler nedeniyle enosisin mevcut şartlar altında gerçekleştirilmesinin zor olduğunu görmüştür. Bu nedenle 1968 yılından itibaren Kıbrıs Anayasası'nın yeniden düzenlenmesi için toplumlararası

görüşmeler başlamıştır. Fakat Makarios'un toplumlararası görüşmelere girişmesi ve uzlaşmacı bir yaklaşım içine girmesi, Yunanistan'daki askeri yönetim ve Kıbrıs'taki aşırı sağcı enosis yanlısı kesim tarafından hoş karşılanmamıştır. Makarios, enosis hedefinin uzun vadeli bir süreç içinde gerçekleştirilmesinin mümkün olduğunu savunmaktaydı. Yunanistan ve Kıbrıs'taki aşırı sağcı Rumlar ise, en kısa zaman içinde enosisin gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade ediyorlardı.

Ayrıca Makarios'un toplumlararası görüşmelerde dile getirdiği üniter ve bağımsız bir Kıbrıs devleti önerisi ise, hem Türk toplumunu ve Türkiye'yi hem de Yunanistan'ı ve Kıbrıs'taki aşırı sağcı Rumları memnun etmemiştir. Çünkü enosisi savunanlar, bağımsız ve üniter bir Kıbrıs devleti önerisinin enosis düşüncesi ile bağdaşmadığını öne sürmüşlerdir. Bu gelişmelerden sonra Makarios, enosis düşüncesi önünde bir engel olarak görülmeye başlanmıştır. Eylül 1971 tarihinde Kıbrıs'a gizlice dönen Grivas, enosis için faaliyetlere girişmiştir.²³²

Grivas tarafından başlatılan enosis kampanyasına Kilise de destek vermiş ve 2 Mart 1972 tarihinde Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'ne bağlı üç piskopos, Makarios'un Kilise kuralları nedeniyle dünyevi iktidarı elinde bulunduramayacağını ve görev süresi içinde enosisi gerçekleştiremediği için başkanlıktan istifa etmesini istemiştir. 3 Mart'ta Grivas, üç piskoposun himayesinde olduğunu bildirmiştir. 27 Mart ve 10 Haziran 1972 tarihlerinde Makarios'un başkanlığı bırakması isteği tekrar dile getirilmiştir. Bu istek, 8 Mart 1973'te bir ultimatom halini almış ve 13 Nisan 1973 tarihinde Makarios'un Başpiskoposluk'tan alınmasına karar verilmiştir. Makarios ile Kıbrıs Ortodoks Kilisesi arasındaki bu anlaşmazlık, 14 Temmuz 1973 tarihinde bu üç piskoposun görevlerinden alınması ile son bulmuştur.²³³

Makarios-Grivas çekişmesi haline dönüşen "bağımsız devlet" ve "enosis tezleri" arasındaki uyuşmazlıklar, Şubat 1973'teki başkanlık seçimleri öncesinde, silah, cephane ve radyo vericilerinin ele geçirilmesi amacıyla polis karakollarına ve diğer binalara yapılan baskın eylemlerine dönüşmüştür. Seçimlerden sonra da yoğun şiddet eylemlerinin önüne geçilememiştir. 8 Mart 1973 tarihinde yaptığı açıklamada Makarios, bu şiddet eylemlerini yapanları "*enosis'in mezar kazıcıları*" olarak nitelendirmiş ve bu tür eylemlerin, "*enosis yerine Kıbrıs'ın taksimini ve Adanın Türkiye tarafından işgalini*" kolaylaştıracığını ifade etmiştir.²³⁴ Makarios, enosis hedefine devletin ortadan kalkmasına sebep olacak şiddet eylemleri ile ulaşamayacağını savunmuştur.

²³² Ibid., s. 254.

²³³ Ibid., s. 256.

²³⁴ Ibid., s. 256-257.

Yunan Cuntası, enosis istemeyen Makarios'u devirmek için bir takım faaliyetlere girişmiştir. Bu kapsamda 1971'de EOKA-B örgütü kurulmuş ve Makarios'a yönelik bazı başarısız suikast faaliyetlerinde bulunulmuştur. Kıbrıs'ta büyük bir huzursuzluk ortamı hakim olmaya başlamış ve Makarios, bu şiddet ortamını denetim altına almada çaresiz kalmıştır. Bu olaylar yaşanırken 25 Kasım 1973 tarihinde Yunan Cuntası içinde bir darbe meydana gelmiş ve General Ionnides askeri kuvvetlerin başına, General Gizikis ise devlet başkanlığına geçmiştir.²³⁵ Bu darbeden sonra Kıbrıs'ta Makarios'a karşı olan kesim faaliyetlerini daha da arttırmıştır.

27 Ocak 1974 tarihinde Grivas'ın ölmesiyle beraber Makarios, 25 Nisan 1974'de bir bildiri yayınlarak EOKA-B'yi yasadışı bir örgüt olarak ilan etmiştir. EOKA-B mensubu olduklarından şüphelenilen bir çok kişi tutuklanmıştır. 26 Haziran 1974 tarihinde ise, Yunan istihbarat servislerinin EOKA-B'yi yönlendirdiğini belirterek Rum Mili Muhafız Ordusu'nun Rum yönetimine bağlanacağını açıklamıştır.²³⁶ Bu girişimler ile Makarios, kaybettiği otoritesini tekrar kazanmaya çalışmıştır. Bu kapsamda Makarios, 2 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan Devlet Başkanı General Gizikis'e bir mektup yazarak EOKA-B'nin Yunanistan tarafından desteklendiğini ve yönlendirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca kendisini hedef alan şiddet eylemlerinin ve kilise girişimlerinin kaynağının Yunanistan olduğunu belirtmiştir. Makarios mektubunda Kıbrıs Devleti'nin yıkılmasına sebebiyet verecek şiddet eylemleri karşısında artık sessiz kalmayacağını ve kendisinin Yunanistan tarafından atanmış bir vali olmadığını ve kendisine bir devlet başkanı olarak muamele edilmesi gerektiğini dile getirmiştir.²³⁷ Yunan Cuntası'nın bu mektuba cevabı çok sert olmuş ve Yunan Cuntası'nın desteği ile 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta Makarios'a karşı bir darbe gerçekleşmiştir. Kıbrıs'ta yapılan bu darbe, 1974 Kıbrıs krizinin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye'deki siyasi karar vericiler kriz yönetim sürecini uygulamaya koymuştur.

4.3. 1974 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ YÖNETİM EVRESİ

15 Temmuz 1974 tarihinde EOKA-B militanları ve enosis yanlısı Rumlar, Makarios'u devirdi ve yerine eski bir EOKA'cı olan Nikos Sampson'u getirdiler. Darbeden hemen sonra ise, Kıbrıs Elen Cumhuriyeti ilan edildi. Fakat Makarios, kaçmayı başarmış ve hayatını kurtarmıştır. Makarios, 16 Temmuz'da radyodan

²³⁵ "Yunanistan'da İhtilal İçinde İhtilal Oldu", *Milliyet*, 26 Kasım 1973, s. 7.

²³⁶ İsmail, a.g.e., s. 340.

²³⁷ Toluner, a.g.e., s. 258-259.

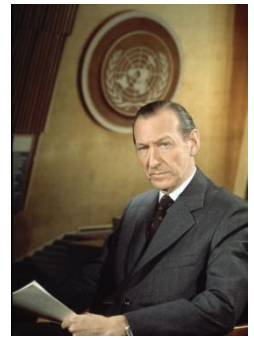
yaptığı konuşmada Kıbrıs halkına ve dost devletlere, Yunanistan'ın diktatörlük rejimi karşısında Kıbrıs halkının haklarının korunması mücadelesini destekleme çağrısı yapmıştır.²³⁸

Resim 19- Hasan Esat Işık

Bu gelişmeler yaşanırken Kıbrıs Türk toplumu olaylara karışmamaya özen göstermiştir. Türkiye, Kıbrıs'ta yapılan darbeyi anayasal düzenin yıkılması, gayrimeşru bir yönetimin kurulması ve kurucu antlaşmaların ihlal edilmesi olarak değerlendirmiştir. Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'a yolladığı mesajında *"Kıbrıs'ta 15 Temmuz darbesinin devletin bağımsızlığı, toprak bütünlüğü ve güvenliği bakımından vahim bir durum yarattığına işaret etmekte, darbede Yunanistan'ın rolüne değinerek, bu darbe garantör devlet olan Yunan hükümetinin methaldar ve hatta bunun müteşebbisi olduğu yolundaki haberler ve bunların bitaraf ve ciddi kaynaklardan doğrulanmış olması, duruma daha da büyük vahamet kazandırmaktadır"* demiştir.²³⁹ Garantör devlet olan İngiltere de Kıbrıs'taki yeni hükümeti tanımadığını açıklamıştır. ABD ise, Kıbrıs'ın toprak bütünlüğünün, bağımsızlığının ve anayasal düzeninin korunması gerektiğini belirtmiş ve taraflara itidalli hareket etmeleri gerektiğini söylemekle yetinmiştir.²⁴⁰ NATO ise, meseleye bir Türk-Yunan savaşının önlenmesi noktasında yaklaşmış ve taraflara itidal çağrısı yapmıştır. Ayrıca 17 Temmuz'da NATO Konseyi, Kıbrıs'taki darbeyi düzenleyenlerin iktidardan uzaklaştırılmasını ve Makarios'un yeniden devlet başkanlığına getirilmesini öngören bir karar almıştır.²⁴¹

Türkiye'nin 15 Temmuz darbesi karşısındaki tutumu, bu darbenin Yunan Cuntası tarafından desteklenmiş olduğu ve enosisi gerçekleştirmek için atılan bir adım olduğu yönünde olmuştur. Başbakan Bülent Ecevit, dönemin BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim'a gönderdiği mesajında Kıbrıs'taki darbenin Yunanistan tarafından desteklendiğini ve darbeden sonra yönetimin başına Türk düşmanı bir enosisçinin getirildiğini belirtmiştir.²⁴² Türkiye, 16 Temmuz 1974 tarihinde Ada'ya askeri müdahalede bulunma kararı almıştır. Kıbrıs'a askeri müdahale kararının hayata geçirilmesi maksadıyla da bir

Resim 20- BM Genel Sekreteri Kurt Waldheim

²³⁸ Ibid., s. 261.

²³⁹ aktaran Sarıca vd., a.g.e., s. 182.

²⁴⁰ "Washington'un Yorumu", *Milliyet*, 16 Temmuz 1974, s. 1.

²⁴¹ Toluner, a.g.e., s. 264.

²⁴² aktaran Sarıca vd., a.g.e., s. 183.

yandan gerekli askeri hazırlıklar başlatılmış diğer yandan da gerekli diplomatik girişimler yapılmıştır.

Türkiye, İngiltere ile beraber Garanti Anlaşması'nın dördüncü maddesinin verdiği yetkiye dayanarak Ada'ya müdahale etmeyi düşünmüş ve bu kapsamda 17 Temmuz 1974'te Başbakan Bülent Ecevit, İngiltere'deki karar vericiler ile görüşmeler yapmak üzere Londra'ya gitmiştir. Fakat Londra'da yapılan temaslardan bir sonuç alınamamıştır. İngiltere Başbakanı Harold Wilson yaptığı açıklamada, *"Ada'nın bağımsızlığı ve NATO'nun güney kanadı ile ilgili olarak Ecevit'in endişelerini anlayışla karşıladığını söylemiş ve Kıbrıs sorunu artık dünya politikasını ilgilendiren bir sorun haline geldi"* demiştir.²⁴³ İngiltere, Kıbrıs'a yapılacak bir askeri müdahaleye sıcak bakmamıştır. Çünkü İngiltere sorunun BM veya NATO çatısı altında halledilmesi gerektiğini öne sürmüştür. Başbakan Ecevit, Londra'da temaslarda bulunurken ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ın yardımcısı Joseph J. Sisco da Londra'ya gelmiş ve Başbakan Ecevit ile görüşmüştür. Sisco, Ecevit ile görüşükten sonra Atina'ya gitmiş ve Yunan Cuntası'nı krizi sona erdirmek için ikna etmeye

Resim 21- Joseph J. Sisco

çalışmıştır. Yunan Cuntası, Sisco'nun önerilerini geri çevirmiş ve *"Türkler Ada'ya çıkarlarsa, biz de askeri müdahalede bulunuruz"* açıklamasını yapmıştır.²⁴⁴ Yunan Cuntası'nın bu tutumu üzerine taraflar arasındaki gerginlik tırmanmıştır. Yunan Cuntası üzerinde yapılan baskılar sonuç vermeyince Türkiye son çare olarak Ada'ya asker çıkarma kararı almış ve 20 Temmuz 1974 tarihinde Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'ın Girne bölgesinden Ada'ya çıkmaya başlamıştır. Aynı zamanda da Türk askeri Lefkoşa-Girne yolu arasındaki bölgeye hava indirme harekâtı yapmıştır.

Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs'a yapılan çıkarma harekâtı ile ilgili şunları söylemiştir: *"Kıbrıs'taki son Yunan hareketi, yalnız bir hükümet darbesi değildi. Onun ötesinde, bağımsız Kıbrıs devletini temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasa niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir hareketti. Türkiye'nin davranışı ise, bir garantör devlet olarak, uluslararası anlaşmalara göre, Kıbrıs'ın bağımsızlığından, toprak bütünlüğünden, anayasal düzeninden sorumlu bir devlet olarak, Türkiye'ye düşen bir yetkinin ve görevin yerine getirilmesidir. Türkiye bu harekâta geçmeden önce, başka her çareyi denemiştir, fakat sonuç alamamıştır. Kıbrıs'ta zorbalıkla ve meşruluk dışı yollardan yaratılan kuvvet dengesizliği bu harekâtle giderilmiş olacaktır. O zaman, ancak o zaman, Türkiye, hakkın değil,*

²⁴³ aktaran Ibid., s. 187.

²⁴⁴ Ibid., s. 191.

kuvvetin dilinden anlayanlarla, Kıbrıs sorunu için de müzakereyi kabul edecektir."²⁴⁵

Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi sırasında şiddetli çatışmalar olmuşsa da Türk askeri ateşkesin yürürlüğe girdiği 22 Temmuz akşamına kadar Lefkoşa-Girne arasını kontrol altına almıştır.

BM Güvenlik Konseyi, 20 Temmuz 1974 tarihinde aldığı 353 sayılı kararla²⁴⁶, tarafları ateşkese, Kıbrıs'taki bütün yabancı kuvvetleri Ada'dan çekilmeye ve bütün devletleri Kıbrıs'ın egemenlik, bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygıya davet etmiştir. Türkiye, Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararına uyarak 22 Temmuz 1974 saat 17.00'dan itibaren ateşkes durumuna geçmiştir. Taraflar arasındaki gerginlik nispeten yatışmaya başlamıştır.

Resim 22- Nikos Sampson

Bu gelişmeler yaşanırken Yunanistan iç politikasında da önemli gelişmeler olmuştur. Cunta liderleri, uğradıkları başarısızlıktan dolayı 23 Temmuz 1974 tarihinde istifa etmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Yunanistan'da yedi yıldan beri iktidarda bulunan askeri rejim yıkılmıştır. Yunanistan'da yıkılan askeri rejimin yerine, Konstantin Karamanlis'in başkanlığındaki sivil bir yönetim geçmiştir.²⁴⁷ Yunanistan'da meydana gelen bu değişiklik, etkilerini Kıbrıs üzerinde de göstermiş ve darbeci Nikos Sampson da iktidardan çekilmek zorunda kalmıştır. Kıbrıs'ta ise, Nikos Sampson'un yerine Glafkos Klerides'in liderliğinde sivil bir idare yönetime gelmiştir.

²⁴⁵ aktaran Toluner, a.g.e., s. 269.

²⁴⁶ 20 Temmuz 1974 tarihli ve 353 sayılı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararı şu şekildedir: "Güvenlik Konseyi, ...Kıbrıs Cumhuriyeti'nin milletlerarası antlaşmalarla kurulan ve garanti edilen anayasal yapısının eski hale iadesi gereği hususunda aynı ölçüde kaygılanarak...,

1- Bütün devletleri, Kıbrıs'ın egemenliğine, bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeye çağırır.

2- Bu çatışmanın tüm taraflarını, ilk adım olarak, ateş kesmeye çağırır ve tüm devletlerden itidal ile hareket etmelerini ve durumun daha da kötüleşmesine yol açacak her türlü davranıştan kaçınmalarını rica eder.

3- Kıbrıs Cumhuriyeti'nde birinci madde hükmüne aykırı olacak bütün askeri müdahalelere derhal son verilmesini ister.

4- Uluslararası anlaşmalar uyarınca bulunanlar dışındaki bütün askeri personelin, Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı Başpiskopos Makarios'un 2 Temmuz 1974 tarihli mektubunda istediği de dahil olmak üzere, Kıbrıs Cumhuriyeti'nden geri çekilmesini rica eder.

5- Yunanistan, Türkiye, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığını, bölgede barışın ve Kıbrıs'ta anayasal hükümetin yeniden iadesi için gecikmeksizin görüşmelere başlamaya ve bundan Genel Sekreter'i haberdar etmeye çağırır.

6- Durumu devamlı inceleme altında bulundurmaya karar verir ve Genel Sekreter'den barışçı şartların mümkün olan en kısa zamanda yeniden gerçekleştirilmesini sağlayacak diğer tedbirlerin alınması amacıyla yönelik bilgileri, uygun olan biçimde, vermesini ister." [http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353(1974)) (Erişim tarihi: 28.04.2013)

²⁴⁷ Sarıca vd., a.g.e., s. 199.

BM Güvenlik Konseyi'nin aldığı 353 sayılı kararın beşinci maddesine göre; Kıbrıs'ta anayasal düzenin tekrar tesisi için Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'nin en kısa zamanda görüşmelere başlaması istenmiştir. Bu sebeple Türkiye Dışışleri Bakanı Turan Güneş, İngiltere Dışışleri Bakanı Callaghan ve Yunanistan Dışışleri Bakanı Mavros, 25 Temmuz 1974 tarihinde Cenevre'de bir araya gelmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde taraflar arasında 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre Deklarasyonu imzalanmıştır.

Resim 23- İngiltere Dışışleri Bakanı James Callaghan

Bu deklarasyona göre taraflar, *"16 Ağustos 1960 tarihinde Lefkoşa'da imzalanan milletlerarası antlaşmaları ve Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararını göz önünde bulundurarak"* Kıbrıs'taki durumu makul bir süre zarfında yeniden düzenleyecek tedbirlerin acilen alınması için harekete geçmenin önemini kabul

Resim 24-Georgios Mavros

etmiştir.²⁴⁸ Üç bakan, Kıbrıs'taki durumu istikrara kavuşturmak için karşı karşıya bulunan silahlı kuvvetlerin 30 Temmuz 1974 günü Cenevre saati ile 22.00'den itibaren (Türkiye saati ile 24.00'den itibaren) kontrolleri altında bulundurdıkları alanları genişletmemeleri gerektiğini ifade etmiştir. Bu bağlamda TSK'nin bulunduğu bölgenin dış sınırından başlamak üzere genişliği Türkiye, Yunanistan ve İngiltere tarafından BM Barış Gücüne danışılarak belirlenecek bir güvenlik bölgesinin kurulması kararlaştırılmıştır. Ayrıca güvenlik bölgesinin büyüklüğü ve niteliği belirlenene kadar iki kuvvet arasında halen mevcut olan alana hiç bir kuvvetin girmemesi gerektiği ifade edilmiştir. Yunan ve Kıbrıs Rum kuvvetleri tarafından işgal edilen bütün Türk bölgelerinin derhal boşaltılması ve bu bölgelerin BM Barış Gücü askerleri tarafından korunması kabul edilmiştir. Karma köylerdeki güvenlik ve polis görevlerinin ise, BM Barış Gücü tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Son olaylar neticesinde alıkoyulmuş tüm asker ve sivilin ya mübadele edilmesi ya da Kızılhaç Komitesi'nin nezareti altında serbest bırakılmaları öngörülmüştür.

Ayrıca 30 Temmuz 1974 Cenevre Deklarasyonu ile Üç Dışışleri Bakanı, Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararının mümkün olan en kısa zamanda

²⁴⁸ Toluner, a.g.e., s. 288-289.

uygulanması gerektiğinin altını çizmiştir. Bununla birlikte taraflar bütün tarafların kabul edebileceği adil ve kalıcı bir çözüm çerçevesinde ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nde barış, güvenlik ve karşılıklı güven ortamının sağlandığı ölçüde, Kıbrıs'taki silahlı kuvvetler sayısı ile mühimmat ve harp malzemelerinin kademeli şekilde azaltılmasına ilişkin tedbirlerin saptanması gereği üzerinde anlaşmıştır. Taraflar bölgede barış ortamının sağlanması ve Kıbrıs'taki anayasal hükümetin yeniden tesisi amacıyla yapılacak olan müzakerelerin en az gecikme ile devamını kararlaştırmıştır. Bu amaçla müzakerelerin 8 Ağustos 1974 tarihinde Cenevre'de devam etmesi kararlaştırılmıştır. Bakanlar ayrıca fiiliyatta Kıbrıs Cumhuriyeti'nde Türk ve Rum olmak üzere iki muhtar idarenin mevcut bulunduğunu kabul etmiş ve gelecek toplantıda Türk ve Rum toplumu temsilcilerinin de bulunması noktasında anlaşmıştır. Son olarak, açıklanan deklarasyon çerçevesinde Üç Dışişleri Bakanı, bu deklarasyonun içeriğini BM Genel Sekreteri'ne göndermeyi ve deklarasyonda öngörülen hususlar ışığında BM Genel Sekreteri'ni gereken tedbirleri almaya çağırmayı kabul etmiştir.²⁴⁹

Birinci Cenevre Konferansı Türkiye'nin istekleri paralelinde sonuçlanmış ve dünya medyası Türkiye'nin diplomasi alanında büyük bir zafer kazandığı yönünde haberler yapmıştır.²⁵⁰ İkinci Cenevre Konferansı, 30 Temmuz deklarasyonunda ön görüldüğü gibi 8 Ağustos 1974 tarihinde Cenevre'de başlamış ve toplantıya Kıbrıs Türk toplumu temsilcisi Rauf Denktaş ve Rum toplumu temsilcisi Glafkos Klerides de katılmıştır. Türk toplumu temsilcisi Rauf Denktaş, Kıbrıs'ın statüsü ile ilgili olarak coğrafi esasa dayanan federatif bir devlet biçimi teklif etmiştir. Kıbrıs Rum toplumu temsilcisi Klerides ise, konu ile ilgili yaptığı açıklamada Kıbrıs Cumhuriyeti'nin üniter devlet niteliğinde bir değişiklik yapılmasına gerek olmadığını ve toplanan konferansın amacının da zaten Kıbrıs'taki mevcut statüyü kökten değiştirecek bir nitelik taşımadığını belirtmiştir.²⁵¹ Türkiye ise, konferansta "kantonal sistem" esasına dayanan yani çok bölgeli bir federasyon teklifinde bulunmuştur. Bu teklif karşısında Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi öneriyi değerlendirmek için otuz altı saatlik bir süre istemiştir. Fakat Türkiye, bunun bir oyalama taktiği olduğunu değerlendirerek bu teklifi kabul etmemiştir.²⁵² Böylelikle İkinci Cenevre Konferansı, 14 Ağustos 1974

²⁴⁹"Cenevre Anlaşması", *Milliyet*, 01 Ağustos 1974, s. 7.

²⁵⁰ İngiltere'nin ünlü yorumcularından Economist Dergisi yazarı Kenneth Mc Kenzie Cenevre Anlaşması konusunda yaptığı yorumda, "*anlaşma Türkler için büyük bir zaferdir bu bir taksimdir*" demiştir. Amerikan United Press International Ajansı konuyla ilgili verdiği haberde, "*imzalanan anlaşmada gerçek galibin Türkiye olduğunu ve altı gün süren sert tartışmalardan sonra Türkiye'nin hemen hemen her istediğini aldığını*" duyurmuştur. Alman Die Welt gazetesi ise haberi, "*Türkler Cenevre'de istediklerini yaptırıldılar*" başlıklı manşeti ile okuyucularına duyurmuştur. "Dünya Basını", *Milliyet*, 01 Ağustos 1974, s. 7.

²⁵¹ Sarıca vd., a.g.e., s. 206-207.

²⁵² Ibid., s. 207.

tarihinde herhangi bir sonuç alınamadan dağılmıştır. Ayrıca konferansın sonuç alınamadan dağılmasında İngiltere'nin ikna edilememesi de önemli bir yere sahiptir. Çünkü İngiltere, Yunanistan'da sivil hükümetin iş başına gelmesiyle krize sebep olan meselenin ortadan kalktığını değerlendirmiş ve Türk askerlerinin Kıbrıs'tan geri çekilmesini savunmuştur. Bununla birlikte, Yunanistan ve Rumlar, 30 Temmuz deklarasyonundaki şartları yerine getirmeye yanaşmamış ve Türk bölgelerindeki ablukaları kaldırmadıkları gibi ateşkes koşullarına da uymamıştır.

Bu nedenlerden dolayı Türkiye, 14 Ağustos sabahı Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmiştir. Türk Hükümeti, 14 Ağustos sabahı yaptığı açıklamada harekâta devam etme kararının gerekçelerini şu şekilde açıklamıştır: *"...Türkiye, Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararına uygun olarak Adada bir anayasal düzenin ve huzur ve barışın kurulabilmesi için kendisine düşen görevi yerine getirmek üzere elinden geleni yapmıştır. Fakat Cenevre'de bu amaçla ilgili taraflar arasında mutabık kalınarak yayınlanmış olunan deklarasyon ile gerçekleştirilmesi kararlaştırılmış bulunan hususlardan hiçbirine diğer taraflar uymamıştır. ...Öte yandan İkinci Cenevre Konferansında da görülmüştür ki, Kıbrıs devleti hala bir Yunan adası olarak telakki edilmek istenmektedir. ...Yunanistan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararıyla garantör devletlere verilen görevleri yerine getirmemiştir. Yunanistan, 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre deklarasyonu ile kabul ettiği, altına imza attığı yükümlülüklerden hiçbirine uymamıştır. Yunanistan, 8 ağustosta toplanan ikinci Cenevre Konferansında da altı gün süre ile ciddi müzakereden kaçınmış ve hatta sorunları görüşmeye bile yanaşmayan uzlaşmaz bir tutum içinde bulunmuştur. ...Bu hareket Yunanistan'a karşı değildir. Bu hareket Kıbrıs Rum toplumuna da karşı değildir. Bu hareket, Kıbrıs'ın bağımsızlığını güvence altına almaya, Kıbrıs'ta Türk ve Rum toplumlarına barış ve sükun sağlamaya ve bölgede sürekli bir barışın yerleşmesine yöneliktir."*²⁵³ Türk Silahlı Kuvvetleri, iki gün içinde Ada'nın %38'lik kısmında kontrolü ele geçirerek Mağusa-Lefkoşa-Lefke-Kokkina hattını kontrol altına almıştır. Türkiye'nin askeri harekâtı, 16 Ağustos 1974 tarihli BM Güvenlik Konseyi'nin 360 sayılı ateşkes kararı²⁵⁴ ile sona ermiştir.

²⁵³ "Hükümet Bildirisi", *Milliyet*, 15 Ağustos 1974, s. 4.

²⁵⁴ BM Güvenlik Konseyi'nin 16 Ağustos 1974 tarihli toplantısında, 3 çekimser oya karşı (SSCB, Irak, Beyaz Rusya), 11 olumlu oyla kabul ettiği 360 sayılı kararı şu şekildedir: "Güvenlik Konseyi, ...Doğu Akdeniz bölgesinde barış ve güvenliğe en ciddi bir tehdit meydana getiren son askeri harekât sonucunda Kıbrıs'taki durumun kötüleşmesi karşısında ciddi kaygılanarak,

- 1- Kıbrıs Cumhuriyeti'ne karşı girişilen tek taraflı askeri harekâtı resmen uygun bulmadığını kaydeder.
- 2- Tarafların, milletlerarası antlaşmalar uyarınca bulunanlar dışında bütün yabancı askeri personelin geri çekilmesiyle ilgili olanlar da dahil olmak üzere, Güvenlik Konseyi'nin daha önceki kararlarının bütün hükümlerine uymaları hususunda ısrar eder.
- 3- Tarafların, 353 (1974) sayılı kararda öngörülen görüşmelere yapıcı bir işbirliği anlayışıyla gecikmeksizin başlamaları üzerinde ısrar eder. Bu görüşmelerin geleceği askeri harekât yoluyla elde edilen üstünlüklerle engellenmemeli ve etkilenmemelidir.

16 Ağustos'ta Türkiye'nin ateşkes kararını açıklayan Ecevit, 14-16 Ağustos harekâtı neticesinde çıkmaza saplanmış olan müzakerelerin önündeki engellerin ortadan kaldırıldığını ve Kıbrıs Türk toplumunun güvenliğinin sağlam esaslara bağlanmasından dolayı taraflar arasındaki görüşmelere rahatça zaman ayrılabilceğini açıklamış ve de coğrafi esasa dayanan iki muhtar idareden kurulu federal Kıbrıs devletinin temelini fiilen atılmış olduğunu ifade etmiştir.²⁵⁵ Bu gelişmelerden sonra 1974 Kıbrıs krizi sona ermiştir. Türkiye'nin 22 Temmuz'daki ateşksten sonra yapılan görüşmelerden sonuç alınamaması üzerine yeniden başlattığı harekât, başlangıcının aksine, uluslararası toplumun tepkisini çekmiştir. Başlangıçta harekât, hukuki bir müdahale olarak görülmüşken ateşkes sonrası harekâta devam edilmesi bir toprak gaspı ve işgal hareketi olarak değerlendirilmiştir.²⁵⁶ 1974 Kıbrıs krizi sırasında taraflar arasında yaşanan gerginlik düzeyi ve kriz yönetim süreci **Grafik-3**'de gösterilmiştir.

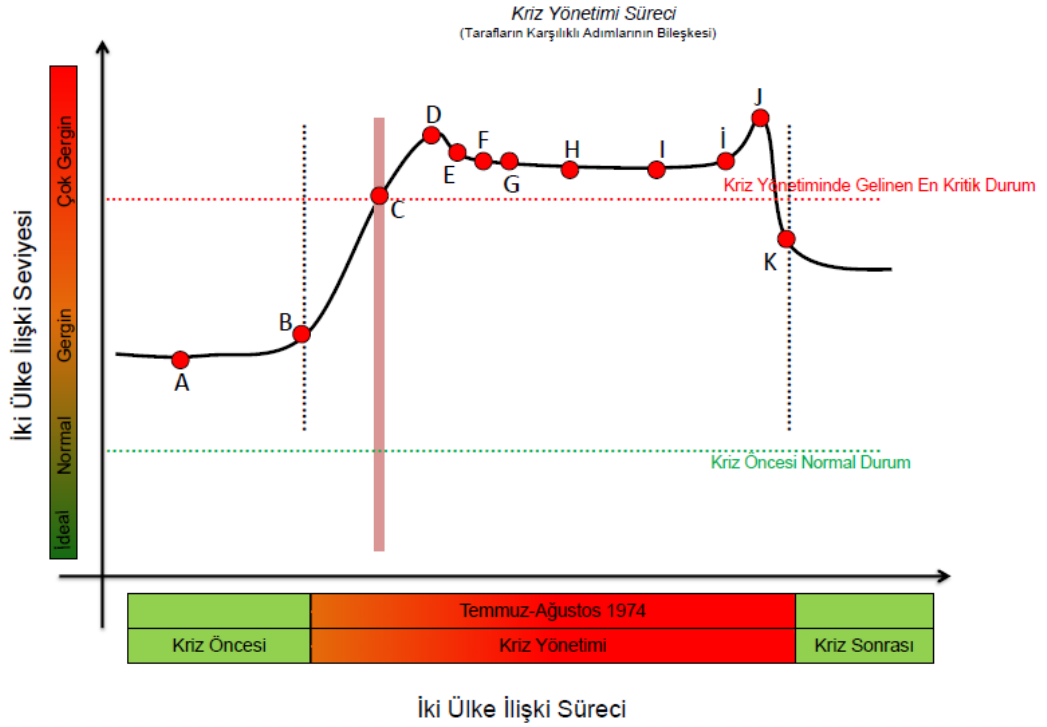
Grafik-3'e göre, kriz öncesi evrede 28 Ağustos 1971 tarihinde Grivas yeniden Kıbrıs'a gelmiş ve Makarios'u iktidardan uzaklaştırmak için EOKA-B'yi örgütlemeye başlamış ve bu doğrultuda şiddet eylemlerine başlamıştır. 15 Temmuz 1974 tarihinde EOKA-B ve enosis yanlısı Rumlar, Makarios'a karşı bir darbe yapmış ve Makarios'un yerine Nikos Sampson geçmiştir. Bu gelişmeler Türkiye, Yunanistan, EOKA-B ve enosis yanlısı Rumlar arasındaki gerginliğin daha da artmasına neden olurken bu aşamadan sonra Türkiye kriz yönetim süreci içine girmiştir. Türkiye, 20 Temmuz'da Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmuştur. Böylelikle kriz yönetim sürecinde geline en kritik noktanın da üstüne çıkmış, bir çatışma ve sınırlı savaş hali söz konusu olmuştur. Türkiye 22 Temmuz'da ateşkese uyduğunu açıklamış ve taraflar arasındaki gerginliğin tırmanması nispeten durmuştur.

4- *Barışçı şartların yeniden iadesi kolaylaştırmak amacına yönelik diğer tedbirlerin alınması ihtimalini göz önünde tutarak, Genel Sekreter'in, gerekli gördüğü bilgileri vermesini rica eder.*

5- *Sorunu devamlı olarak gündeminde tutmaya ve gelişmeler nedeniyle gerekli olabilecek tedbirleri incelemek üzere herhangi bir zamanda toplanmaya karar verir."*
[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/360\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/360(1974)) (Erişim tarihi: 29.04.2013)

²⁵⁵ "Ecevit: Görüşmeler Daha Rahat Olacak", *Milliyet*, 17 Ağustos 1974, s. 4.

²⁵⁶ Yunanistan, Türkiye'nin harekâtını büyük tepkiyle karşılamış ve askeri kuvvetlerini NATO'dan çekme kararı almıştır. ABD, durumu üzüntü ile karşıladığını bildirmiş, Ada'daki harekâttan dolayı Türkiye ile Yunanistan arasında bir çatışma çıkmamasını dile getirmiş, aksi halde iki ülkeye yapılan askeri yardımların derhal kesileceğini bildirmiştir. SSCB ise, Kıbrıs'ta barışın tehlikeye girmesinden NATO'yu sorumlu tutmuş, fakat Türkiye'nin harekâtını doğrudan kınayan bir tutum içine de girmemiştir. Fransa, Türkiye'nin Kıbrıs'ta giriştiği harekâtı onaylamadığını ve Ada'nın geleceği konusunda Yunanistan ile yeniden görüşmelere başlanması gerektiğini açıklamıştır. "Dışta Tepkiler", *Milliyet*, 15 Ağustos 1974, s. 4.

A-	28 Ağustos 1971	:Grivas'ın yeniden Kıbrıs'a gelmesi ve EOKA-B'yi örgütlemeye başlaması
B-	15 Temmuz 1974	:Makarios'a karşı darbe yapılması
C-	20 Temmuz 1974	:Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi
D-	22 Temmuz 1974	:Ateşkesin sağlanması
E-	23 Temmuz 1974	:Yunan Cuntası'nın yerini sivil bir yönetimin alması
F-	24 Temmuz 1974	:Kıbrıs'ta Nikos Sampson'un yerine Glafkos Klerides'in geçmesi
G-	25 Temmuz 1974	:I.Cenevre Konferansı'nın toplanması
H-	30 Temmuz 1974	:Taraflar arasında Cenevre deklarasyonunun imzalanması
I-	8 Ağustos 1974	:II. Cenevre Konferansı'nın toplanması
İ-	14 Ağustos 1974	:II.Cenevre Konferansı'nın sonuç alınamadan dağılması ve Türkiye'nin Kıbrıs'taki askeri harekâta kaldığı yerden devam etmesi
J-	16 Ağustos 1974	:Türkiye'nin Ada'nın yaklaşık üçte birlik kısmını kontrol altına alması
K-	16 Ağustos 1974	:Ateşkesin sağlanması ve kriz yönetim sürecinin sona ermesi

Grafik-3 1974 Kıbrıs Krizi Sırasında Kriz Yönetim Süreci*

23 Temmuz'da Yunanistan'da, 24 Temmuz'da da Kıbrıs'ta sivil yönetimlerin iş başına gelmesi taraflar arasındaki gerginlik seviyesinin düşmesine sebep olmuştur. 25 Temmuz'da I.Cenevre Konferansı toplanmış, 30 Temmuz'da da taraflar arasında Cenevre deklarasyonu imzalanmıştır. Bu deklarasyon ile Türkiye'nin istemlerinin

* Aydın Şihmantepe, "Kardak Krizi Sürecinin Kriz Yönetim Prensipleri Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Nisan 2013, Sayı 17,Yıl 9, ss. 141'den yararlanılarak tarafımızdan hazırlanmıştır.

büyük bir çoğunluğu karşılanmıştır. 8 Ağustos 1974 tarihinde ise, II. Cenevre Konferansı toplanmış, fakat 14 Ağustos'a kadar yapılan görüşmelerden bir netice alınamaması üzerine II.Cenevre Konferansı dağılmış ve Türkiye, Kıbrıs'taki askeri harekâta kaldığı yerden devam etmiştir. Bunun üzerine taraflar arasındaki gerginlik daha da artmıştır. 16 Ağustos'ta Türkiye'nin Ada'nın yaklaşık üçte birlik kısmını kontrol altına alması ile taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. Ateşkes koşullarının sağlanmasından sonra kriz yönetim süreci sona ermiş ve kriz sonrası evreye geçilmiştir. Fakat taraflar arasındaki gerginlik ve ilişki seviyesi kriz öncesi evredeki düzeye inmemiştir.

4.4. 1974 KIBRIS KRİZİ VE KRİZ SONRASI EVRE

Resim 25-Bülent Ecevit

Türkiye'nin Ada'ya askeri müdahalede bulunması neticesinde Kıbrıs'taki Rum ve Türk toplumları bölgesel olarak birbirlerinden kesin bir surette ayrılmıştır. Türkiye, Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi sonrasında Kıbrıs sorunun özüne ilişkin müzakerelere en kısa zamanda başlanılmasına taraftar olduğunu açıklamıştır. Fakat Türkiye'nin bu tutumu Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu tarafından

benimsenmemiş²⁵⁷ ve krizin hemen sonrasında Kıbrıs sorunun özüne ilişkin uygun bir müzakere zemini oluşturulamamıştır.²⁵⁸ Bununla birlikte kriz sonrası evrede savaş esirlerinin ve yaralıların değiştirilmesi, İngiliz üslerine sığınan Türklerin iade edilmesi gibi konular çözüme kavuşmuştur. Fakat son olaylar nedeniyle yerlerinden ayrılanların durumu, BM Barış Gücü'nün yetkilerinin yeniden saptanması meselesi ve Rum bölgesinde kalan Türklerin kuzeye göç etmelerine izin verilmemesi gibi hususlar halledilememiştir.²⁵⁹

1974 Kıbrıs krizi sonrasında Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumu, Türkiye'yi uluslararası topluma karşı saldırgan ve toprak ilhakı amacını güden bir devlet olarak göstermeye çalışmış ve Kıbrıs'ta 15 Temmuz darbesinden önceki statüye geri

²⁵⁷ Yunanistan'ın Kıbrıs'taki mevcut şartlar altında Türkiye ve diğer ilgili taraflarla konferans masasına oturmayaacağı bir kez daha açıklanmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs'ın anayasal statüsü ile ilgili bir konferansa katılmayacağı dün Yunan Dışişleri Bakanlığı'nı ziyaret eden İngiliz Büyükelçisi Sir Robin Hooper ve Amerikan Elçisi Henry Tasca'ya bir kez daha bildirilmiştir. "Atina Masaya Oturmak İstemiyor", *Milliyet*, 19 Ağustos 1974, s. 6.

²⁵⁸ Kıbrıs Türk ve Rum toplumları arasında yapılan ikili görüşmelerden bir sonuç alınamaması ve Kıbrıs meselesi ile ilgili üçüncü bir konferansın toplanamaması üzerine Türk toplumu 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Federe Türk Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir.

²⁵⁹ Toluner, a.g.e., s. 329.

dönülmesi gerektiğini savunmuştur. Türkiye ise, Yunanistan ve Kıbrıs Rum toplumunun enosis peşinde koştuğunun altını çizerek Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının, egemenliğinin, toprak bütünlüğünün ve bağlantısızlık politikasının tek güvencesinin Türkiye olduğunu savunmuştur. 1974 Kıbrıs krizinden sonra Türkiye, Kıbrıs'ta coğrafi temele dayanan iki bölgeyi federasyon şeklinde olacak yeni bir düzenin kurulması gerektiğini savunmuştur.²⁶⁰ Türkiye ayrıca, Kıbrıs'ta ulaşılabilecek bir siyasi çözümün hem Kıbrıs Rum ve Türk toplumu arasındaki görüşmeler hem de Yunanistan ve Türkiye arasında yapılacak olan doğrudan görüşmeler yoluyla yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Kriz sonrası evrede Kıbrıs meselesi, siyasi çözüm bekleyen bir sorun olarak dünya kamuoyuna yansımış ve Kıbrıs'ın hukuki statüsü ile ilgili birçok yeni yaklaşım ve teklifler ortaya atılmıştır.²⁶¹

Türkiye'deki siyasi karar vericiler, kriz süresi boyunca askeri hareketlerin seçimi ve zamanlaması gibi seçenekler üzerinde kontrollerini sürdürmüştür. Başbakan Bülent Ecevit, tüm diplomatik yollar denendikten sonra askeri müdahale yapmaktan başka seçenek kalmadığını değerlendirmiştir. Varılan karar neticesinde de 20 Temmuz 1974'te Türkiye Kıbrıs'a askeri bir müdahale gerçekleştirmiştir. Ecevit, Kıbrıs'a yapılan müdahalenin barışçıl amaçlar ile yapıldığını ifade etmiş ve Türk askerlerine karşı taraftan ateş açılmadığı sürece herhangi bir şiddetin meydana gelmeyeceğini dile getirmiştir. Türkiye, kriz sırasında karşı tarafın durum değerlendirmesi yapmasına ve öne sürülen krizden çıkış yollarını değerlendirmesine zaman tanımıştır. Fakat bir yandan da askeri müdahale için gerekli hazırlıkları yapmıştır. Yunan Cuntası ve enosis yanlısı Rumlar, Türkiye'nin tutumunu sınanabilir olarak değerlendirince taraflar arasındaki gerilim artmıştır. Türkiye, krizi sınırlı bir şekilde tırmandırarak Kıbrıs'ta yeni bir fiili durum oluşturmuştur.

1974 Kıbrıs krizi, şiddetin ortaya çıkmasına ve sınırlı bir savaşa neden olmuştur. Kriz, Yunanistan ve Rum yönetimi açısından istenmeyen bir şekilde sona ermiştir. Türkiye kriz sırasında askeri kuvvetlerin hareketleri ile diplomatik hareketleri koordine etmeye çalışmıştır. Türkiye'nin Ada'ya askeri bir müdahale gerçekleştirmesi sonucu söylemleri ve eylemleri arasındaki inandırıcılık ve tutarlılık artmıştır. Türkiye açısından bakıldığında, askeri kuvvetlerin hareketleri ve güç kullanımı, sınırlı diplomatik hedefler ile uyum içinde olmuştur. Türkiye, Kıbrıs'a yaptığı askeri müdahale ile darbe yoluyla oluşturulmaya çalışılan fiili durumu ortadan kaldırmış ve Nikos Sampson'un iktidardan uzaklaştırılmasını sağlamıştır. Ayrıca

²⁶⁰ Ibid., s. 337.

²⁶¹ Örneğin, Kıbrıs sorunun NATO üyesi devletler çerçevesinden alınıp uluslararasılaşması politikası izleyen SSCB, Cenevre görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanması sonucunda, Zürih ve Londra Anlaşmalarında öngörülen garanti sisteminin iflas ettiğini öne sürmüştü ve bu konuda en etkin ve güvenilir garantinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesinin vereceği garanti olacağını öne sürmüştü. Ibid., s. 340.

Makarios'a karşı yapılan darbe sonucunda Kıbrıs'ta bozulan güç dengesini yeniden kendi lehine kurmuş ve Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerini korumuş, can ve mal güvenliğini sağlamıştır.

Kriz sonucunun niteliğine bakıldığında, Türkiye kuvvet kullanarak istemlerini rakip tarafa zorla kabul ettirmiştir. Bununla birlikte 1974 Kıbrıs krizi sonrasında taraflar arasında hem sözselsel, hem eylemsel ve hem de metinsel bir anlaşma söz konusu olmuştur. Kriz sonrasında ise, Kıbrıs'ta zımni yeni bir statüko oluşmuştur.

4.5. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN 1974 KIBRIS KRİZİ

Hipotez 1: *Karar vericiler tarafından kriz sırasında kullanılan stratejinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olması, kriz yönetim sürecinin başarısını arttırmaktadır.*

1974 Kıbrıs Krizi sırasında Türkiye, krizin yönetimi ve çözümü sürecinde karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisinden ve taahhütleri yerine getirme stratejisinden yararlanmıştır. Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ta Yunanistan destekli darbe ile meydana gelen fiili durumu kabul etmemek ve kendisi açısından daha avantajlı bir durum oluşturmak için sınırlı tırmandırma stratejisini ve taahhütleri yerine getirme stratejisini tercih etmiştir. **Hipotez 1'**de ileri sürüldüğü gibi, kriz sırasında kullanılan kriz yönetim stratejisinin krizin kendine özgü koşullarına uygun olması ile kriz yönetim sürecinin başarısı arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs krizi sırasında kullandığı kriz yönetim stratejilerinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olduğu ve bunun da kriz yönetim sürecinin başarısını arttırdığı görülmektedir. Ayrıca 1974 Kıbrıs krizi öncesinde Türkiye'nin Kıbrıs meselesi ile ilgili olarak hukuki ve fiili taahhütleri olmuştur. Bu çerçevede Türkiye, Garanti Antlaşması'nın dördüncü maddesi çerçevesinde Yunanistan ve İngiltere ile birlikte Ada'daki mevcut düzenin koruyuculuğunu üstlenmiş ve bu düzenin bozulması halinde Kıbrıs'a müdahalede bulunacağını taahhüt etmiştir. Bununla birlikte Türkiye, 1963-1964 ve 1967 krizlerinde de var olan mevcut düzenin bozulması üzerine Ada'ya askeri müdahalede bulunacağı yönünde taahhütlerini dile getirmiştir. Türkiye, hukuki ve fiili taahhütleri çerçevesinde tasarlanmış ve seçici bir tırmandırma yöntemi kullanarak Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuştur. Böylelikle Türkiye, Kıbrıs'ta kendisi açısından daha avantajlı sayılabilecek fiili bir durum meydana getirmeye çalışmıştır. Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi ile oluşan fiili durumdan sonra Yunanistan krizi daha da tırmandırmak için gerekli iradeyi gösterememiştir. Ayrıca hem Türkiye hem de Yunanistan krizin yatay bir

şekilde tırmandırılması yolunu seçmemiştir. Böylelikle 1974 Kıbrıs krizi, Kıbrıs Adası sınırları içinde tutulmuş ve diğer coğrafi alanlara yayılmamıştır. Bu bağlamda Türkiye krizin başlangıç evresinde meselenin diplomatik yollardan halledilemeyeceğini öngörmüş ve kendini askeri seçenekleri de göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilemek zorunluluğu içinde hissetmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'deki karar vericiler, kendileri için en uygun ve rasyonel kriz yönetim stratejisinin karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve taahhütleri yerine getirme stratejisi olduğuna karar vermiştir. 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve taahhütleri yerine getirme stratejisi başarılı bir şekilde uygulanmıştır.

4.5.1. Stratejinin Alt Yapısının Hazırlanması

Hipotez 2: *Karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabaları, kriz yönetim sürecini daha rasyonel hale getirmektedir.*

Kıbrıs'ta anayasal düzenin yıkılması sonucunu doğuran Yunanistan destekli darbe, bu darbenin ortaya çıkardığı fiili durum ve Ada'nın ileride Yunanistan'a bağlanma ihtimali gibi konular Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatleri açısından olumsuz bir durum meydana getirmiştir. Bu aşamada karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve taahhütleri yerine getirme stratejisi Türk karar vericileri tarafından en rasyonel seçenek olarak değerlendirilmiştir. Çünkü bu stratejiler çerçevesinde Kıbrıs'ta Makarios'a karşı yapılan darbe sonucunda Yunanistan ve Rum toplumu lehine oluşan fiil durumu ortadan kaldırmak mümkün olmuştur. Bu kapsamda Türkiye, Ada'ya askeri müdahalede bulunarak krizi karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sınırlı bir şekilde tırmandırmış ve 1963-1964 ve 1967 krizlerinde de belirtmiş olduğu; Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacağı yönündeki taahhütlerini yerine getirmiştir. Böylelikle Türkiye, Kıbrıs'ta kendi lehine olacak fiili bir durum meydana getirebilmiştir. Türkiye açısından karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi kapsamındaki en büyük risk, tarafların krizi tırmandırmada aşırı istekli olması ve bunun topyekûn bir savaşa yol açması ihtimali olmuştur. Ayrıca tarafların krizi yatay bir şekilde tırmandırması sonucu krizin coğrafi alanının genişlemesi de bir başka risk unsurunu oluşturmuştur. **Hipotez 2'**de belirtildiği gibi, karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabaları ile kriz yönetim sürecinin daha rasyonel hale gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki

olduğu görülmektedir. 1974 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi, Türkiye'deki karar vericiler krizi tanımlama ve anlamlandırma çabası içinde olmuş ve bu da kendileri için en uygun kriz yönetim stratejilerinin seçimine ve kriz yönetim sürecinin daha rasyonel hale gelmesine sebep olmuştur.

4.5.2. İstemlerin Kararlaştırılması

Hipotez 3: *Rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olması, rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğini azaltmaktadır.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin istemleri aşağıdaki noktalar etrafında şekillenmiştir;

- Yunan Cuntası'nın desteği ile Kıbrıs'ta darbe yoluyla yapılan fiili müdahalenin kaldırılması,
- Kıbrıs'ta darbe ile iktidara gelen yeni Rum yönetiminin uluslararası toplum tarafından tanınmaması ve Nikos Sampson'un iktidardan uzaklaştırılması,
- Yunan Cuntası'nın desteği ile yapılan fiili müdahale sonucunda Kıbrıs'ta bozulan güç dengesinin yeniden kurulması,
- Yunanistan'ın Ada'da antlaşmalara aykırı olarak bulundurduğu askeri kuvvetlerini geri çekmesi,
- Kıbrıs'ın fiilen ihlal edilmiş bağımsızlığının tekrardan sağlanması,
- Kıbrıs'taki anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi,
- Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması.

Görüldüğü gibi, Türkiye'nin istemleri Kıbrıs'ta meydana gelen darbenin ve yönetim değişikliğinin ortaya çıkarmış olduğu ve Türkiye'nin ve Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerini zedeleyen durum ve eylemlerin ortadan kaldırılması çerçevesinde şekillenmiştir. **Hipotez 3'**de öne sürüldüğü gibi, rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olması ile rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğinin azalması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. 1974 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi, Türkiye kriz sırasındaki istemlerini aşırı tutmayarak rakibin bu istemleri yerine getirme isteğini azaltmamaya dikkat etmiştir.

4.5.3. Yaptırımların Belirlenmesi

Hipotez 4: Rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir.

Hipotez 5: Karar vericiler rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemediğinde, rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamaktadır.

Hipotez 6: Yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesi, rakip taraf üzerindeki inandırıcılıklarını arttırmaktadır.

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin istemlerinin Yunanistan tarafından yerine getirilmemesi durumunda Türkiye'nin uygulamaya koyacağı yaptırımların neler olacağı konusunda açık ve net bir tutum içinde olduğu görülmüştür. **Hipotez 4**'de belirtildiği gibi, rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilediği görülmüştür. Kıbrıs'taki olaylar Türkiye'de duyulduğunda hükümet nasıl davranacağını ilk işaretlerini vermeye başlamıştır. Bu çerçevede TSK ve Kıbrıs'taki Türk Alayı alarm durumuna geçirilmiş ve Milli Güvenlik Kurulu'nda yapılan durum değerlendirmesi sonucunda Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunması kararı alınmıştır. **Hipotez 5**'de öne sürüldüğü gibi, karar vericiler rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemezse, rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmamaktadır. Fakat 1974 Kıbrıs krizinde Türkiye'nin askeri müdahale kararı alması karşı tarafın istemleri yerine getirme isteğini arttırmamıştır. Ayrıca **Hipotez 6**'da ifade edilenin aksine, yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi güç kapasitelerine göre hareket etmesinin her zaman rakip taraf üzerindeki inandırıcılığı arttırmadığı görülmüştür. Çünkü 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin sahip olduğu güç kapasitesine uygun olarak yaptırımları belirlemesi, karşı taraf üzerindeki caydırıcılığı ve inandırıcılığı arttırmamıştır. Ayrıca savaş kararı alınmasından sonraki zaman dilimi içinde gerekli askeri hazırlıkların yapılabilmesi için de bir yandan diplomatik süreç işletilmiştir. Bu kapsamda Başbakan Ecevit'in Londra'da yaptığı temalar ve ABD temsilcisi Sisco'nun Yunanistan'ı ikna etme girişimleri sonuç vermemiş ve Türkiye, 20 Temmuz 1974 günü Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuştur.

20 Temmuz sabahı Türk askerleri, Kıbrıs'ın kuzeyinde bulunan Girne'nin 10 km batısından Ada'ya çıkmaya başlamıştır. Türkiye, Ada'ya askeri bir müdahalede bulunmadan önce EOKA ve Rum toplumu arasında bir ayırım yapılmasına dikkat

etmiştir. Böylelikle Ada'ya düzen getireceği iddiasındaki Türkiye'nin atacağı adımların meşruiyeti ve kullanacağı araç ve yöntemlerin kararlaştırılması açısından bu ayırım önemli bir rol oynamıştır. Ada'ya yapılacak bir askeri müdahalede Türkiye'ye karşı direnişin sadece EOKA ve enosis yanlısı Rumlardan geleceği düşünülmüştür. Türkiye'deki karar vericiler, bu düşüncelerinde yanılmamış ve Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesi karşısında direniş sadece EOKA ve enosis yanlısı Rumlardan gelmiştir. Türk askeri iki günlük süre zarfında Girne-Lefkoşa arasını kontrol altına almıştır. Böylelikle Ada'daki Türk toplumuna denize çıkış imkanı verecek bir köprü başı tutulabilmiştir.²⁶² Ateşkes ilanından sonra taraflar Cenevre'de görüşmelere başlamış ve görüşmeler Türkiye'nin istekleri doğrultusunda sonuçlanmıştır. Fakat Yunanistan ve Rumların, Cenevre'deki görüşmelerde anlaşılan hususları yerine getirmeye yanaşmaması ve Kıbrıs'ta kurulacak yeni statü ile ilgili Türkiye'yi oyalayıcı bir tutum içine girmeleri sonucunda Türkiye, Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmiştir. Bu harekât sonunda ise Türkiye, Ada'nın yaklaşık üçte birlik kısmını kendi kontrolü altına almıştır.

Kıbrıs'a yapılan askeri müdahaleden sonra Türkiye, müzakere süreçlerinin açık tutulmasına büyük özen göstermiştir. Bu süreçte değişik çözüm önerileri gündeme gelmişse de taraflar arasında bir uzlaşma zemini oluşturulamamıştır. Kriz sırasında Türkiye söylemleri ile eylemleri arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken kararlı ve azimli bir tavır içinde olmuş, fakat bu tavır Türkiye'nin caydırıcılığını ve inandırıcılığını arttırmada çok fazla etkili olmamıştır. Çünkü daha önce Kıbrıs'ta meydana gelen krizlerde de Türkiye, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunacağı yönündeki söylemlerini dile getirmiş, fakat Ada'ya herhangi bir müdahalede bulunmamıştır. Bu da Yunanistan ve Kıbrıslı Rumların gözünde Türkiye'nin caydırıcılığını ve inandırıcılığını zayıflatıcı bir etki yapmıştır.

4.5.4. Ödüllendirici ve Teşvik Edici Unsurların Ortaya Konması

***Hipotez 7:** Karar vericiler tarafından rakip tarafı ödüllendirici veya çözüme teşvik edici unsurların ortaya konması, rakip tarafın istemleri yerine getirme arzusunu arttırmaktadır.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin Kıbrıs Cumhuriyeti'nden yerine getirmesini istediği talepler karşısında Türkiye, darbeyi gerçekleştiren ve Yunanistan tarafından desteklenen Kıbrıs Cumhuriyeti vatandaşlarını ödüllendirici ve uzlaşmaya

²⁶² Ibid., s. 268.

teşvik edici kesin unsurlar ortaya koymamıştır. Çünkü Türkiye, Kıbrıs'ta Yunanistan tarafından desteklenen darbe sonucu ortaya çıkan fiili durumun ortadan kaldırılmasını zora sokabilecek ve Yunanistan ve Rum tarafını daha cesur adımlar atmaya itebilecek bir izlenim oluşturmaktan çekinmiştir. Türkiye, Yunanistan'a gözdağı vermekle yetinmiştir. Kıbrıs'taki darbecileri ise, temel hedef olarak kabul etmiştir. Fakat bununla birlikte Türkiye, Ada'ya askeri bir müdahale gerçekleştirdikten sonra Kıbrıs'taki krizin çözümü için karşılıklı görüşmeler yapılmasına taraftar olmuştur. Fakat Türkiye'nin bu tutumu, Yunanistan ve Rum tarafını çözüme ve uzlaşya teşvik edici bir etki yapmada tesirli olmamıştır. Bu sebeple de Türkiye, Kıbrıs'taki harekâta devam etme gereğini duymuştur. **Hipotez 7'**de dile getirildiği gibi, karar vericilerin rakibi ödüllendirici ve çözüme teşvik edici unsurlar ortaya koyması ile rakibin istemleri yerine getirme isteğinin artması arasında doğru orantılı bir ilişki vardır. Fakat 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye tarafından ödüllendirici ve çözüme teşvik edici açık ve net unsurların ortaya konmaması neticesinde rakip taraf istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tutum içinde olmamıştır.

4.5.5. Kriz Yönetim Stratejisinin Seçimi

***Hipotez 8:** Türkiye gibi orta ölçekli güç kapasitesine sahip ülkeler dış politika krizlerinde saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri benimsemektedirler.*

1974 Kıbrıs Krizi sırasında Türkiye, krizin yönetimi ve çözümü sürecinde karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisini ve karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önleme ve taahhütleri yerine getirme stratejilerini kullanmıştır. **Hipotez 8'**de öne sürüldüğü gibi, orta ölçekli güç kapasitesine sahip ülkelerin dış politika krizlerinde genellikle saldırgan değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejileri izlediği görülmektedir. 1974 Kıbrıs krizinde de görüldüğü gibi, orta ölçekli bir güç kapasitesine sahip olan Türkiye kriz sırasında savunmaya dönük kriz yönetim stratejisinden yararlanmıştır.

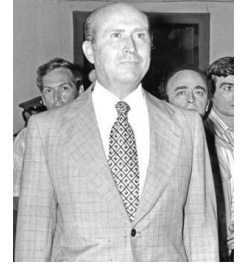
Türkiye, Yunanistan'ın desteği ile Kıbrıs'ta kendi aleyhine olarak meydana gelen fiili durumu ortadan kaldırıp, kendi lehine olacak fiili bir durum oluşturmak için karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi çerçevesinde krizi dikey olarak tırmandırmayı tercih etmiştir. Böylelikle Türkiye, Ada'da yeni bir fiili durum oluşturarak Kıbrıs'ın bir oldu bitti ile Yunanistan'a bağlanmasına göz yummayacağını göstermiş ve taahhütlerini yerine getirmiştir.

Ayrıca o dönem açısından değerlendirildiğinde, Türkiye'nin krizi dikey bir şekilde tırmandırabilecek gerekli ve yeterli askeri bilgi, plan ve hazırlığa sahip olduğu görülmektedir. Bu durum Türkiye açısından sınırlı tırmandırma stratejisi uygulayabilmesine ve taahhütlerini yerine getirmesine uygun bir zemin teşkil etmiştir.

4.5.6. Karar Vericilerin Rasyonel Hareket Etme Düzeyi

Hipotez 9: *Krizler sırasında rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanması, kriz yönetim sürecinin başarısını olumlu etkilemektedir.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında karar vericilerin olaylara karşı göstermiş oldukları algı ve tepki becerileri, krizin gelişimini ve yönetilmesini etkilemiştir. Yunanistan'daki askeri rejiminin lideri Dimitris Ionnidis, kendisinden öncekilerden daha sert ve otoriter biri olarak tanınmıştır. Dimitris Ionnidis, anti-komünist ve Makarios düşmanı olarak biliniyordu. Grivas'ın yeniden Kıbrıs'a gönderilmesinde de etkisi olan Ionnidis, koyu bir enosis taraftarıydı.²⁶³ Kıbrıs'taki darbeden sonra iktidara gelen Nikos Sampson ise, Türkiye tarafından EOKA mensubu bir terörist olarak görülmektedir. Enosis yanlısı olan Sampson'un iktidara gelmesi Türkiye'deki karar vericileri endişeye sevk etmiştir. Her ne kadar Sampson iktidara geldikten sonra Türklere yönelik herhangi bir olumsuz girişimde bulunmayacağını açıklamışsa da bu sözler Türkiye'deki yetkililer tarafından inandırıcı bulunmamıştır.²⁶⁴ **Hipotez 9**'da belirtildiği gibi, rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanması ile kriz yönetim sürecinin başarısının arttığı görülmektedir. 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'deki karar vericiler, EOKA-B ve Yunan Cuntası'nın izlemiş olduğu politikanın amaçlarını gerçeğe uygun değerlendirme becerisini gösterebilmiştir

Resim 26-Dimitris Ionnidis

Ayrıca uluslararası toplum tarafından Yunan Cuntası'na ve Yunan Cuntası'nın desteği ile Kıbrıs'ta darbeyi gerçekleştiren kesim olan EOKA-B ve Nikos Sampson'a karşı sert tepkiler gösterilmiştir. Yunan Cuntası'nın Kıbrıs'taki darbeyi desteklemesi dünya kamuoyunun tepkisini çekmiştir. Dünya medyası, Yunanistan'daki askeri

²⁶³ Yelice, a.g.e., s. 84.

²⁶⁴ Rauf Denktaş'ın Sampson'un Kıbrıs'ta iktidara gelmesi ile ilgili görüşleri şu şekildedir: "Allah'ım bize Makarios'tan daha zalim ve zorba birini mi gönderecektin. Makarios en azından Türkleri acımasızca katletmiyordu. Adolf Hitler nasıl İsrail'e Cumhurbaşkanı olamaz ise, Sampson'un Cumhurbaşkanlığı da aynı derecede kabul edilemezdi." Ibid., s. 99.

rejimi desteklemenin getirebileceği tehlikeli sonuçlar ile ilgili haberler yapmıştır.²⁶⁵ Yunan Cuntası ise, Kıbrıs'taki gelişmeleri kendi kamuoyundan gizlemeye çalışmış ve Kıbrıs'taki anayasal düzeni silah zoruyla değiştirmeye çalışanları hiçbir şekilde kınama yoluna gitmemiştir.

Yunanistan eski Dışişleri Bakanlarından Evangelos Averoff, *"Kıbrıs'ta darbe yapanların, Yunanistan'ı bütün dünyanın gözünde küçülttüğünü ve içte de böldüğünü"* söyleyerek ağır bir dille suçlamada bulunmuştur.²⁶⁶ Yunanistan Dışişleri Bakanlığı ise, 16 Temmuz 1974 tarihinde yaptığı açıklamada, *"Kıbrıs'taki son gelişmeler BM üyesi, bağımsız bir devletin bir iç meselesidir. Yunanistan her zaman başka ülkelerin içişlerine karışmama prensibine riayet etmiştir. Bu bakımdan şimdi de devletlerarası ilişkilerdeki bu ilkeyi korumaktadır. Yunanistan'ın Kıbrıs politikasında herhangi bir değişiklik yoktur. Bu politikanın amacı, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının, egemenliğinin ve birliğinin korunması ve garanti edilmesidir. Yunan hükümeti, genişletilmiş toplumlararası görüşmelerin devamına özel bir önem vermektedir"* demiştir.²⁶⁷

Resim 27-
Evangelos Averoff

ABD temsilcisi Sisco'nun krizi yatıştırma girişimleri sırasında Yunan Cuntası'nın takındığı tavır ve tutum da Yunanistan'daki karar vericilerin rasyonel hareket etme düzeylerini göstermesi bakımından önemlidir. ABD temsilcisi Joseph Sisco, Londra'da Başbakan Ecevit ile görüştüktan sonra Atina'ya gitmiş ve Türkiye'nin istemlerini General Ionnidis'e iletmiştir. General Ionnidis ise, ABD temsilcisi Sisco'ya verdiği yanıtta, *"bir de Atina'yı isteselerdi bari. O kadar kendilerine güveniyorlarsa çıkartma yapsınlar. Eğer böyle bir şeye kalkışarlarsa Türk-Yunan savaşını kimse önleyemez. Tabii bu da NATO'nun sonu olur. Onun için siz Türkleri böyle bir çılgınlıktan alıkoymaya çalışın. Bizim verilecek hiçbir ödünümüz ve Kıbrıs'ta geri atılacak hiç bir adımımız yok"* demiştir.²⁶⁸ Görüldüğü gibi, Yunan Cuntası Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir çıkarma yapabileceğine ihtimal vermemiş ve bu nedenle de hiçbir şekilde geri adım atmayacağını ifade etmiştir.²⁶⁹ Sisco'ya göre Yunan Cuntası'nın tutumu şu şekildeydi: *"biz bir savaşı durdurmaya çalışıyorduk,*

²⁶⁵ Ibid., s. 98.

²⁶⁶ "Averoff: Darbe Yapanlar Bizi Dünyanın Gözünde Küçülttü", *Milliyet*, 17 Temmuz 1974, s. 1.

²⁶⁷ "Yunan Dış Bakanlığı: Kıbrıs'ın İçişlerine Karışmadık", *Milliyet*, 17 Temmuz 1974, s. 1.

²⁶⁸ Yelice, a.g.e., s. 106.

²⁶⁹ Ayrıca General Ionnidis Sisco ile yapılan görüşmeden sonra endişelerini ifade eden arkadaşlarına, *"Neden çekiniyorsunuz? Göreceksiniz müdahale edemeyecekler ve biz karlı çıkacağız"* demiştir. Türk donanmasının ve çıkarma gemilerinin harekete geçtiğini öğrenince de, Türklerin blöf yaptığını söylemiştir. Ayrıca Türk gemilerinin denize açıldığını BBC muhabiri David Tonge'nin telefon etmesi ile öğrenen üst düzey bir Yunanlı yetkili ise, *"Merak edecek bir şey yok. Türkler birkaç yılda bir böyle denize açılırlar ve Akdeniz havası alıp geri dönerler"* demiştir. Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984, s. 133.

onlar fiili durumdan alabildiğince yararlanmaya, gündelik kazançlar peşinde koşmaya bakıyorlardı."²⁷⁰

Türkiye'nin Ada'ya yaptığı askeri müdahale sonrasında hem Yunanistan'da hem de Kıbrıs'ta siyasi değişiklikler meydana gelmiştir. 23 Temmuz 1974'te Yunanistan'da Cunta yönetiminin yerini sivil bir yönetim almıştır.²⁷¹ Kıbrıs'ta da Sampson'un yerine Glafkos Klerides geçmiştir. Kıbrıs'ta ateşkes ortamı sağlandıktan sonra 25 Temmuz'da Cenevre'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında karşılıklı görüşmeler başlamıştır.

Resim 28-Turan Güneş

Cenevre Konferansı'nın birinci bölümüne müşavir olarak katılan dönemin CHP İstanbul Milletvekili Haluk Ülman anılarında Yunanlıların konferans sırasındaki tavırlardan şu şekilde bahsetmektedir: *"çok sinirliydiler. Sürekli olarak Birleşmiş Milletleri ve NATO'yu kullanmaya kalkıştılar. Bizi sözde bunlarla tehdit etmeye çalışıyorlardı. Kendi güçlerinden ziyade dış unsurları kullanmak istiyorlardı. Bunun üzerine Turan Güneş, Mavros'a, 'Bakın size şunu hatırlatayım. Bizim Başbakanımız Yunanlıya kardeş dediği içindir ki, Türkiye'de büyük eleştiriye uğradı.*

Siz böyle bir başbakanın zamanında bizimle anlaşamazsanız, bizimle hiçbir zaman anlaşamazsınız,' dedi. Doğruyduda. Yunanistan'ın fazla bir seçim şansı yoktu. Kıbrıs'taki başarımız onları korkutmuştu. Bir Türk-Yunan savaşından da korkuyorlardı. Hem anlaşmaya hazırlardı, hem de sakin değildiler. Öyle bir havaları vardı. Nitekim sonunda anlaşmayı imzaladılar."²⁷²

Cenevre'de yapılan görüşmeler 8 Ağustos'ta tekrar başlamıştır. Bu görüşmelere Kıbrıs Rum ve Türk temsilcileri de katılmıştır. Fakat altı gün boyunca devam eden görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştır. Yunanistan, BM Güvenlik Konseyi'nin 353 sayılı kararı ile garantör devletlere verilen görevleri yerine getirmemiş ve 30 Temmuz 1974 tarihli Cenevre deklarasyonu ile kabul ettiği yükümlülüklerine uymamıştır. Yunanistan, Cenevre Konferansı sırasında Kıbrıs konusu ile ilgili temel hususları müzakere etmekten kaçınmış ve hatta sorunları görüşmeye bile yanaşmayan uzlaşmaz bir tavır içinde olmuştur.²⁷³ Bunun sonucunda da Türkiye, 14 Ağustos'ta Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam

²⁷⁰ Erol Mütercimler, **Satılık Ada Kıbrıs**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 211.

²⁷¹ Yunanistan'da cunta yönetiminin yerine Karamanlis Hükümeti gelmiştir. Konstantin Karamanlis, 1955-1963 yılları arasında Yunanistan'da başbakanlık yapmış tecrübeli bir politikacıdır. Amerikan yanlısı olarak tanınmakta ve Yunanistan'daki sağ kesimin de büyük bir bölümünün desteğini almaktadır. "Karamanlis Kimdir", **Milliyet**, 24 Temmuz 1974, s. 4.

²⁷² "Cenevre'de 5 Gün 5 Gecenin Öyküsü", **Cumhuriyet**, 04 Ağustos 1974, s. 8.

²⁷³ Mütercimler, a.g.e., s. 498.

etmiştir. Kriz sırasında Türkiye'deki karar vericiler, Yunan Cuntası'nın ve sonrasında işbaşına gelen sivil yönetimin tavır ve tutumlarını izlemiş olduğu politikanın amaçlarına uygun bir şekilde değerlendirme becerisini gösterebilmiştir.

4.5.7. 1974 Kıbrıs Krizinin Özgün Koşullarının Saptanması

Hipotez 10: *Karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanması, kullanılacak kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırmaktadır.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye krizin özgün koşullarını saptamaya çalışmış ve uyguladığı strateji çerçevesinde bu koşulları göz önünde bulundurmuştur. **Hipotez 10**'da öne sürüldüğü gibi, karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanmasının kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırdığı görülmektedir. 1974 krizinde de görüldüğü gibi, Türkiye krizin kendine özgü koşullarını saptayarak uyguladığı kriz yönetim stratejisini daha rasyonel bir çerçeveye oturtabilmiştir. Türkiye, krizin meydana geldiği dönemde var olan iki kutuplu uluslararası sistemin yapısını dikkate alarak hareket etmiştir. ABD, Kıbrıs'ta yapılan darbeden sonra Kıbrıs'ın ülke bütünlüğünü, bağımsızlığını ve anayasal düzenini desteklediğini açıklamış ve taraflara itidalli olmaları yolunda bir çağrı yapmakla yetinmiştir. Fakat ABD'nin bu tutumu, Kıbrıs'ta yaşanan olaylara karşı açık bir tavır ortaya koymaktan kaçındığını göstermiştir. Çünkü ABD'nin tutumu, olayların gelişme seyrine göre hem Kıbrıs'ta yapılan darbenin Kıbrıs'ın iç işlerini ilgilendiren bir konu olduğu görüşünü öne sürmesi yolunu kapatmayan hem de bir Türk müdahalesinin tasvip edilmeyeceğini kasteden bir tutum olarak yorumlanmıştır.²⁷⁴ ABD ortaya çıkan kriz ile birlikte, Kıbrıs'taki anayasal düzenin yıkıldığını ve statükonun bozulduğunu kabul etmiş, fakat Yunan hükümetini kınamaktan ve Nikos Sampson yönetimini tanımayacağını ifade etmekten kaçınmıştır.²⁷⁵ ABD'li Senatör Henry M. Jackson, 1974 Kıbrıs krizi ile ilgili yaptığı açıklamada ABD'nin izlediği politika hakkında ipuçları vermiştir.

Jackson açıklamasında²⁷⁶, *"Türk ordusunun Kıbrıs'a müdahalesinin Amerika'yı son derece güç durumda bıraktığını ve Sovyetlere Adada üs elde edebilmek için yararlanabileceği ideal bir ortamın yaratıldığını"* söylemiştir. Senatör Jackson ayrıca, *"Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'nun yumuşak karnını teşkil ettiğini düşünerek tüm Batı ülkelerinin, teşkilatı ayakta tutabilmek için ellerinden geleni yapmaları gereğine"*

²⁷⁴ Toluner, a.g.e., s. 265.

²⁷⁵ Melek Fırat, a.g.e., s. 742.

²⁷⁶ "Sovyetler, Kıbrıs'ta Üs Arıyorlar", *Milliyet*, 22 Temmuz 1974, s. 5.

değinmiş ve "çatışmaların durdurulması ve Adanın politik paylaşılması yapıp, Rusya'nın orada bir üsse sahip olması önlenmelidir. Bugünkü durumu, Kıbrıs halkının serbest seçimle düşüncesini sorarak değiştirmemiz gerekir" demiştir. Senatör Jackson, "çatışmaların zayıf bir Yunanistan ile güçlü bir Türkiye arasında olduğunu ve bu defa Türkiye'nin, beklenilen aksine, fırsatçı bir tutum içine giren Sovyetler Birliği tarafından desteklendiğini" söylemiştir.

Kıbrıs'ta meydana gelen darbeden sonra SSCB ise, yapılan darbeyi kınamış ve bu hareketi Rum ve Türk toplumları arasındaki görüşmelerin yeniden başlamasından rahatsız olan gerici ve faşist subayların başlattığını bildirmiştir.²⁷⁷ Sovyetler Birliği ayrıca, resmi organı TASS ajansı aracılığı ile yaptığı açıklamada Yunanistan'dan Kıbrıs'ın içişlerine müdahaleden vazgeçmesini sert bir dille istemiştir. Konu ile ilgili ajansın bülteninde şu ifadeler yer verilmiştir: "Sovyetler Birliği'nin yönetici çevreleri Yunan hükümetinin bağımsız bir ülke ve Birleşmiş Milletlerin bir üyesi olan Kıbrıs Cumhuriyetinin içişlerine müdahale etmekten vazgeçmesini beklemektedir. Ancak Yunan hükümeti bunu yapmayı reddettiği anda doğacak sonuçların sorumluluğunu tamamıyla yüklenmeyi kabul etmiş demektir."²⁷⁸

Sovyet Komünist Partisi Birinci Sekreteri Leonid Brejnev ise, yaptığı açıklamada Kıbrıs'ta dış askeri müdahalelere karşı çıkmış ve Makarios'a karşı yapılan darbeden önceki koşullara dönülmesini istemiştir. Brejnev, her ne kadar bir dış askeri müdahaleye karşı çıkmışsa da, Türk müdahalesine değinmemiş ve sözleriyle yalnız Yunan Cuntası'nı hedef almıştır.²⁷⁹ Türkiye açısından değerlendirildiğinde, SSCB'nin 1974 Kıbrıs krizine olan yaklaşımı Amerika'nın tutumu ile kıyaslandığında daha olumlu görülmüştür.

1974 Kıbrıs krizinin ortaya çıktığı dönemde Türkiye'de iktidarda bir koalisyon hükümeti vardı. 14 Ekim 1973 tarihinde yapılan seçimler sonucunda 450 kişilik mecliste CHP 185, AP 149 ve MSP (Milli Selamet Partisi) ise 48 milletvekili ile en fazla milletvekili çıkaran ilk üç parti olmuştur. Bunun yanında Demokratik Parti, Millet Partisi, merkez-sağ eğilimli Cumhuriyetçi Güven Partisi, sağ eğilimli Milliyetçi Hareket Partisi ve sol eğilimli Türkiye Birlik Partisi de meclise girmiştir. Fakat seçimlerden sonra geçen yüz günlük zaman zarfında bir hükümet kurulamamıştır. Yapılan hükümet kurma girişimleri neticesinde ise, 25 Ocak 1974 tarihinde CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Başbakanlığı altında MSP ile bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. CHP-MSP Koalisyon Hükümeti'nin kurulmasından sonra Türkiye, dış

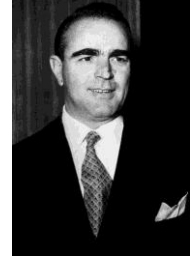
²⁷⁷ "Moskova Darbeyi Takbih Etti", *Milliyet*, 16 Temmuz 1974, s. 1.

²⁷⁸ "Yunanistan Müdahaleden Vazgeçmezse Doğacak Sonuçları Yüklenmelidir", *Milliyet*, 17 Temmuz 1974, s. 1.

²⁷⁹ "Brejnev: Darbeden Önceki Devreye Dönülsün", *Milliyet*, 22 Temmuz 1974, s. 5.

politikada ABD ve Batı'ya endeksli bir dış politika yerine çok yönlü bir dış politika yaklaşımı izlemeye başlamıştır.²⁸⁰

1974 Kıbrıs krizi meydana geldiğinde, Yunanistan askeri bir rejim tarafından yönetilmekteydi. 1974 Kıbrıs krizi ortaya çıktığında Yunanistan yedi yıldan beri askeri rejimin yönetimi altında bulunmaktaydı. Fakat Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a askeri bir müdahale yapması sonucu yedi yıldan beri Yunanistan'da iktidarda bulunan askeri rejim ortadan kalkmıştır. 23 Temmuz 1974'te Yunan Hükümeti istifa etmiş ve Cumhurbaşkanı Gizikis'in çağrısı üzerine Paris'te yaşayan eski Başbakanlardan Konstantin Karamanlis milli birlik hükümetini kurmak üzere Yunanistan'a gelmiştir.²⁸¹ Sonrasında Cenevre'de Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasında yürütülen görüşmelere Yunanistan adına Karamanlis Hükümeti katılmıştır. Türkiye, krizin başlangıcında ve sonraki gelişen süreçte bu özgün koşulları dikkate alarak hareket etmiştir.

Resim 29-
Konstantin
Karamanlis

4.6. 1974 KIBRIS KRİZİNDE KRİZ YÖNETİMİNİN BAŞARISINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

1974 Kıbrıs krizinde Türkiye tarafından uygulanan kriz yönetim stratejisinin başarısını etkileyen faktörler aşağıda değerlendirilmiştir. Kriz yönetim stratejisinin başarısı değerlendirilirken şu dokuz faktör göz önünde bulundurulmuştur; istemin ifade ediliş biçimi, hedef ülke üzerinde baskı oluşturma düzeyi, motivasyon derecesi, motivasyonun asimetrisi, liderlik, ulusal destek, uluslararası destek, tırmanma korkusu ve krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık. Türkiye'nin 1974 Kıbrıs krizi sırasında kriz yönetim stratejisi olarak uygulamış olduğu karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisinin ve karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önleme ve taahhütleri yerine getirme stratejilerinin başarısı bu faktörler çerçevesinde aşağıda değerlendirilmiştir.

²⁸⁰ Gönülbol vd., a.g.e., s. 548-549.

²⁸¹ "Gizikis başkanlığında dün yapılan ve saatlerce süren toplantıya eski başbakanlardan Kanellopoulos, Merkezinis, Stefanopoulos, eski dışişleri bakanlarından Evangelos Averof, Garufalyas ve siyasi parti liderlerinden Mavros katılmıştır. Toplantıdan sonra basına açıklama yapan eski bakan Garufalyas, hükümetin görevden istifa ettiğini söylemiştir. General Gizikis ise, toplantıya katılan eski politikacıların açıkladığına göre, kendilerine, 'Tam bir çaresizlik içindeyiz. Hükümetiz kalmadı. Yarın birisinin Cenevre'ye gitmesi gerek. Bana akşama kadar bir hükümet kurmak için yardımcı olunuz' demiştir." "Yunan Hükümeti İstifa Etti, Karamanlis Atina'ya Çağrıldı", **Milliyet**, 24 Temmuz 1974, s. 4.

4.6.1. İstemin İfade Ediliş Biçimi

Hipotez 11: *Rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesi, karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerini daha rasyonel hale getirmektedir.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politika, Yunanistan tarafından Kıbrıs'ta yapılmak istenen oldu-bitti durumuna karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Türkiye kriz sırasında Yunanistan'dan ve uluslararası toplumdaki bir takım istemlerde bulunmuştur. Bu bağlamda Türkiye, istemlerini karşı tarafa en açık ve net bir şekilde bildirmeye dikkat etmiştir. **Hipotez 11**'de ifade edildiği gibi, rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesi ile karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerinin daha rasyonel hale gelmesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. 1974 Kıbrıs krizinde Türkiye'nin rakip taraftan yerine getirmesini istediği talepler açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmiş ve Türkiye açısından kriz yönetim süreci daha rasyonel hale getirilmiştir. Türkiye, Kıbrıs'ta Makarios'a karşı yapılan darbeyi anayasal düzenin yıkılması ve gayri meşru bir yönetimin kurulması olarak görmüştür. Ayrıca Türkiye, bu durumu kurucu antlaşmaların ve garantilerin ihlali olarak değerlendirmiştir.²⁸² Bu çerçevede Türkiye, Kıbrıs'ta yıkılan anayasal düzenin yeniden tesis edilmesini, Kıbrıs'ın fiilen ihlal edilmiş olan bağımsızlığının tekrardan sağlanmasını ve meşru bir yönetimin kurulmasını istemiştir. Türkiye bu istemlerini ifade ederken diğer yandan da Garanti Anlaşması'nın dördüncü maddesi gereği Kıbrıs'a müdahale hakkının doğduğunu belirtmiş ve askeri müdahale için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Kriz sırasında Türkiye'nin istemleri bu yönde şekillenmiştir. Fakat Türkiye'nin istemleri Yunanistan ve Rumlar tarafından dikkate alınmamıştır. Böylelikle Türkiye, istemlerinin yerine getirilmeyeceğini anlayınca da gecikmeksizin

Resim 30-Orhan Birgit

Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuştur.

Dönemin Turizm ve Tanıtma Bakanı ve aynı zamanda da hükümet sözcüsü olan Orhan Birgit, 20 Temmuz 1974 tarihinde konu ile ilgili yaptığı resmi hükümet açıklamasında, *"Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti Ada'da vukubulan olayları tam bir değerlendirmeye tabi tuttuktan ve 1960 tarihli Garanti Andlaşmasının öngördüğü şekilde, garantör devletlerden biri olarak yaptığı istişarelerin ve giriştiği gayretlerin tatminkar*

²⁸² Sarıca vd., a.g.e., s. 180.

sonuç vermediğini üzüntü ile tesbit ettikten sonra Kıbrıs'ın, bağımsız bir devlet olarak yaşamını sağlamak ve ülke bütünlüğü ile Türk cemaatinin can ve mal güvenliğini hatta yeni yönetimin altında her türlü tehlike ve baskı ile karşı karşıya kalan bir çok Rumların can ve mal güvenliğini korumak için Garanti Andlaşmasının 4. maddesinin 2. fıkrasından doğan vecibelerini yerine getirmeye karar vermiştir" demiştir.²⁸³

Türkiye'nin Yunanistan ve Rumlardan yerine getirmesini istediği talepler açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmiş olmasına rağmen, Yunanistan ve Rumlar üzerinde inandırıcılık ve yeterli baskı kurma noktasında güçlükler yaşandığı görülmüştür. Türkiye'nin Yunanistan ve Rumlar nezdinde yeterli inandırıcılık ve caydırıcılık düzeyine sahip olamaması Yunanistan'ın ve Rumların Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini test etmesine sebebiyet vermiştir. Türkiye ise, Ada'ya askeri bir müdahalede bulunarak kuvvet kullanma tehdidinde gerçekçi ve kararlı olduğunu göstermiş ve bir blöf yaklaşımı içinde olmadığını herkese kanıtlamıştır.

4.6.2. Hedef Ülke Üzerinde Baskı Oluşturma

Hipotez 12: *Rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınması, rakip taraf üzerindeki baskıyı arttırmaktadır.*

Türkiye, 1974 Kıbrıs krizi sırasında Yunanistan Cuntası ve Rum kuvvetleri üzerinde istemlerinin yerine getirilmesi hususunda yeterli baskı oluşturamamıştır. Çünkü karşı taraf Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini caydırıcı ve inandırıcı bulmamıştır. Fakat Türkiye, Ada'ya askeri bir müdahalede bulunarak söylemleri ile eylemleri arasında tutarlı bir yaklaşım izlediğini göstermiştir. Bundan dolayı Türkiye'nin müdahalesinden sonra ancak rakip taraf üzerinde bir baskı oluşturulması söz konusu olmuştur. 1974 Kıbrıs krizi sırasında **Hipotez 12**'de belirtilen ilişkiyi gösterecek ve test edecek bir durum yaşanmamıştır. Yunanistan Cuntası ve Rumlar bu müdahaleden sonra Türkiye'nin kararlı ve inandırıcı tutumunu anlamıştır. Ayrıca Türkiye tarafından yapılan müdahale sonucunda yedi yıldan beri Yunanistan'da yönetimi elinde bulunduran askeri rejim görevi sivil bir yönetime bırakmak zorunda kalmıştır.

Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a yaptığı askeri müdahaleye uluslararası toplumun tepkisinin olumlu olması rakip taraf üzerindeki baskının artmasına yardımcı olmuştur. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs'ta giriştiği harekâta 14

²⁸³ aktaran Ibid., s. 193.

Ağustos 1974'te kaldığı yerden devam etmesi, uluslararası toplum tarafından sert tepki ile karşılanmış ve bu durum Türkiye üzerindeki baskıların artmasına rakip taraf üzerindeki baskıların ise azalmasına sebep olmuştur.²⁸⁴

4.6.3. Motivasyon Derecesi

Hipotez 13: Karar vericinin haklı ve meşru bir tutum içinde olması güçlü bir motivasyona sahip olduklarını göstermektedir.

Hipotez 14: Karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olması, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturmaktadır.

Türkiye, krizin tırmanma evresinde yeterli motivasyon düzeyine sahip olarak krizi yönettiği söylenebilir. Çünkü Türkiye tarafından istemin ifade edilmiş biçimi, temel alınan siyasi ve hukuki zemin ve ileri sürülen gerekçeler tamamıyla istemin haklılığını destekleyici unsurlar olarak kullanılmıştır. **Hipotez 13**'de öne sürüldüğü gibi, krizi sırasında Türkiye'deki karar vericiler haklı ve meşru bir tutum içinde olmuş ve bu da motivasyon derecesinin yüksek olmasına katkı yapmıştır. Türkiye'nin kriz sırasında motivasyonunu etkileyen bir başka faktör ise, uluslararası toplumun krizin başlangıç ve tırmanma evlerinde Türkiye'yi desteklemiş olmalarıdır. Bu nedenle Türkiye, 20 Temmuz 1974'te Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunduğu anda uluslararası toplum Türkiye'nin bu müdahalesini anlayışla karşılamıştır. Bu da motivasyon derecesinin yükselmesine neden olmuştur. **Hipotez 14**'de ifade edildiği gibi, Türkiye'deki karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olması, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturmıştır. Fakat Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi uluslararası toplum tarafından sert bir dille eleştirilmiş ve kınanmıştır. Bu nedenle Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam edilmesinden sonra Türkiye'nin motivasyon derecesi azalmış, rakip tarafın motivasyon derecesi ise artmıştır.

4.6.4. Motivasyonun Asimetrisi

Hipotez 15: Rakip tarafın motivasyonunun yüksek olması, talepleri yerine getirme hususunda istekli olmamasına neden olmaktadır.

²⁸⁴ BM Güvenlik Konseyi ateşkes kararı almış ve Türkiye'yi kınamıştır. Siyasal, sosyal ve ekonomik her türlü kuruluş, Türkiye'nin ikinci harekâtını kınayan bildiriler yayınlamıştır. Dünya medyası ise, Türkiye'nin ikinci harekâtına karşı çok sert bir şekilde karşı çıkmıştır. Mehmet Ali Birand, *Diyyet*, Milliyet Yayınları, 1979, s. 38-39.

Makarios'a karşı yapılan darbeye rolü olan Yunanistan ve Rumların motivasyon seviyelerinin Türkiye'nin Ada'ya askeri müdahalede bulunması ve uluslararası toplumun Türkiye'nin müdahalesini destekler tarzda pozisyon almasından dolayı düşük kalmıştır. **Hipotez 15'**de belirtildiği gibi, karşı tarafın motivasyonunun düşük olması, Türkiye'nin taleplerini yerine getirme hususunda istekli olmalarına neden olmuştur. Bu istekli olma durumuna örnek olarak, Yunanistan'ın 30 Temmuz 1974 tarihinde imzaladığı Cenevre deklarasyonu gösterilebilir. Türkiye'nin 20 Temmuz'daki askeri müdahalesinden sonra Yunanistan'da sivil bir hükümetin işbaşına gelmesine ve Kıbrıs'ta da Nikos Sampson'un iktidardan uzaklaştırılmasına rağmen, Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta 14 Ağustos'ta kaldığı yerden devam etmesi uluslararası toplum tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Uluslararası toplumdan Türkiye'ye yönelik gelen tepkiler Yunanistan ve Rum tarafının motivasyon seviyelerini artırıcı etki yapmıştır.

4.6.5.1974 Kıbrıs Krizinde Bülent Ecevit ve Liderlik

***Hipotez 16:** Liderlerin bilgi düzeyleri, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerileri, krizi idare edebilme yetenekleri ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetleri, kriz yönetim sürecini etkilemektedir.*

1974 Kıbrıs krizini sırasında Türkiye'deki karar vericiler incelendiğinde, krizin yönetilmesinde Başbakan Bülent Ecevit'in büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bülent Ecevit, 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimler sonucu CHP milletvekili olarak siyasete ilk adımını atmıştır. 1961 yılında İsmet İnönü'nün kurduğu hükümette çalışma bakanı olarak görev almıştır. 18 Ekim 1966 tarihinde CHP genel sekreteri olan Bülent Ecevit, 14 Mayıs 1972 tarihinde ise İsmet İnönü'nün yerine CHP genel başkanlığına seçilmiştir. 1973 yılında yapılan seçimler sonucunda ise, başbakanlık görevine gelmiştir.²⁸⁵

1974 Kıbrıs krizinin yönetilmesinde Başbakan Bülent Ecevit'in büyük bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Bülent Ecevit, nihai karar verici olarak kriz sırasında atılan tüm adımların siyasi sorumluluğu üstlenmiştir. Her ne kadar siyasal açıdan çok tecrübeli sayılmasa da sergilediği kararlı ve ölçülü yaklaşımla krizin başarılı yönetilmesinde önemli rol oynamıştır. 1974 Kıbrıs krizinin sona ermesinden kısa bir süre sonra İngiliz Financial Times gazetesi Ecevit'i haftanın adamı ilan ederek "*alçak*

²⁸⁵ Suat Kınıklıoğlu, "Bülent Ecevit: The Transformation of a Politician", *Turkish Studies*, 2000, Vol. 1, 1-20, s. 1-2.

gönüllü ama, aynı zamanda da sert" başlığı altında şu yorumlarda bulunmuştur²⁸⁶: "...Ecevit'in tüm siyasi üslubu ölçülüdür. Fakat Kıbrıs sorununu kurnazca bir hesap, süper devletlerin uyguladığı baskıya karşı inat ve milliyetçilik duygusuyla ele alan Ecevit, Atatürk'ten beri en büyük sevgi ve desteği üzerinde toplayan bir lider olmuştur. ...Ecevit'in en büyük siyasi yatırımları alçak gönüllülüğü, dürüstlüğü ve kitlelere hitap etmekteki doğal becerikliliğidir. Ancak Ecevit'in bütün bu nitelikleri kesin bir kararlılığı ve zaman zaman amacına varmakta gösterdiği inatçılığı ortadan kaldırmamaktadır." Gerçekten de Başbakan Bülent Ecevit, 1974 Kıbrıs krizi sırasında göstermiş olduğu ölçülü ve kararlı duruş ile krizin başarılı yönetilmesinde önemli rol oynamıştır.

Başbakan Bülent Ecevit, kriz süresi boyunca Türkiye tarafından atılan adımların meşru ve hukuksal bir zemine sahip olmasına büyük özen göstermeye çalışmıştır. Bu bağlamda 20 Temmuz 1974'te Türkiye tarafından Kıbrıs'a yapılan askeri harekâtın gerekçelerini açıklarken harekâtın dayandığı meşru zeminin altını çizmeye dikkat etmiştir. Başbakan Ecevit, sabah saat 06.10'da çıkarma harekâtını açıklarken yaptığı açıklamada²⁸⁷, *"Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. ...Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz biz aslında savaş için değil barış için, yalnız Türklere değil Rumlara da barış getirmek için Adaya gidiyoruz. Bu karara ancak bütün politik diplomatik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık"* demiştir. Başbakan Ecevit, sabah saat 09.15'te verdiği ikinci demecinde ise şunları söylemiştir: *"Türk Silahlı Kuvvetleri, ateş açılmadıkça ateş etmeyeceklerdir. Savaş için değil, barış için Kıbrıs'tadırlar. Kıbrıs'ı istila için değil, zorbaca bir istilaya son vermek için Kıbrıs'tadırlar. ...Kıbrıs'ta zorbalıkla ve meşruluk dışı yollardan yaratılan bu kuvvet dengesizliği bu harekatla giderilmiş olacaktır."*

Başbakan Bülent Ecevit, kriz sırasında muhalefet partilerinin ve konu ile ilgili uzmanların görüşlerini almaya dikkat etmiştir.²⁸⁸ Böylelikle Başbakan Ecevit hem krizi her açıdan değerlendirerek en rasyonel kararı almaya çalışmış hem de ulusal desteğin kazanılmasına gayret etmiştir. **Hipotez 16**'da dile getirildiği gibi, liderlerin bilgi düzeyleri, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerileri, krizi idare edebilme yetenekleri ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetlerinin kriz yönetim sürecini etkilediği görülmüştür. Bu doğrultuda 1974 Kıbrıs krizi sırasında karar verici olarak Başbakan

²⁸⁶ "Financial Times Ecevit'i Haftanın Adamı İlan Etti", *Milliyet*, 20 Ağustos 1974, s. 6.

²⁸⁷ "Ecevit: Kıbrıs'a Barış İçin Çıktık", *Milliyet*, 21 Temmuz 1974, s. 4.

²⁸⁸ "Ecevit Siyasal Parti Liderleriyle 3 Saat Görüştü", *Milliyet*, 17 Temmuz 1974, s. 1.

Bülent Ecevit'in kararlı kişiliği ve krizi yönetebilme yeteneği ile başarılı bir lider rolü oynadığı değerlendirilmektedir.

4.6.6. 1974 Kıbrıs Krizi Sırasında Ulusal Destek

Hipotez 17: *Krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçimi, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilemektedir.*

Hipotez 18: *Karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olması, krizle ilgili yaklaşım geliştirirken daha kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunmasını sağlamaktadır.*

Hipotez 19: *Krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilemektedir.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'de hükümete yönelik ulusal desteğin olduğu görülmektedir. Kriz sırasında Türk basını ve kamuoyu, Kıbrıs'ta meydana gelen darbeye ve anayasal düzenin yıkılmasına tepkisiz kalmamıştır. Bu çerçevede **Hipotez 17**'de ifade edildiği üzere, krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçiminin kriz yönetim sürecinin başarısını etkilediği görülmüştür. Ulusal kamuoyu ve medya, hükümet üzerinde baskı oluşturarak bir an önce Kıbrıs'taki olaylara müdahale edilmesi gerektiğini savunmuştur. Türk basınında Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulması gerektiği yönünde haberler yapılmıştır.²⁸⁹ Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahale kararı alması ulusal kamuoyunda memnuniyetle karşılanmıştır.²⁹⁰ Bu nedenle hükümet kriz sırasında ulusal kamuoyunun ve medyanın desteğini arkasına alarak hareket etmiştir. Bu kapsamda **Hipotez 18**'de ifade edildiği üzere, karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olması ile kriz sırasında kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür.

1974 krizi sırasında hükümet ortakları olan CHP ve MSP arasında üç hususta görüş ayrılığı yaşanmıştır. Birinci husus; Başbakan Ecevit'in askeri müdahaleden önce garantör devletlerden biri olan İngiltere'ye danışılması gerektiğini savunması ile yaşanan görüş ayrılığı, ikinci husus; BM ateşkes kararına uyulup uyulmaması ile ilgili yaşanan anlaşmazlık, üçüncü husus ise; askeri harekâtın sınırının belirlenmesi ile ilgili yaşan uyuşmazlıktır. İngiltere'ye danışılması hususunda MSP lideri

²⁸⁹ Abdi İpekçi, "Müdahaleden Önce Ültimat", *Milliyet*, 17 Temmuz 1974, s. 1.

Ayrıca 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türk Basınında hükümeti ve Türk Silahlı Kuvvetlerini destekleyici yönde çıkan haberler için bkz: Hasan Cem, *Kıbrıs Anlaşmalarında Ecevit'in Savunması*, Aktüel Yayınları, İstanbul, 1974, s. 166-187.

²⁹⁰ "Karar Bütün Yurtta Sevinçle Karşılandı", *Milliyet*, 21 Temmuz 1974, s. 5.

Necmettin Erbakan şunları söylemiştir: "Ecevit, 'Efendim, biz garantörüz, hukuken buraya müdahale etme hakkımız var, ancak İngiltere de garantör Yunanistan da garantör. Biz hiç değilse İngiltere ile konuşalım, onunla beraber bu harekâtı yapalım' dedi. Biz de dedik ki, İngiltere ile yapılacak olan harekâttan hayır gelmez. Çünkü

Resim 31-Necmettin Erbakan

İngilizler Yunanlıları tutarlar. Zaten Yunanlıların bekçiliğini yapıyorlar orada beraberce. ...Onun için beraber yapılacak harekâttan bir fayda gelmez. O harekâtı, garantör olarak hakkımız olduğu için ve görevimiz olduğu için bizim ifa etmemiz lazım gelir." ²⁹¹ BM ateşkes kararına uyulup uyulmaması konusunda ise, MSP lideri Erbakan, Başbakan Bülent Ecevit'in acele ettiğini

öne sürmüştür. Başbakan Ecevit ise, Erbakan'ın iddiasını yalanlayarak şunları ifade etmiştir: "harekâtın ilk aşamasında Kıbrıs'a çıkarabileceğimiz askeri birlikler ve malzeme ihtiyacı Silahlı Kuvvetlerimizce yapılmıştı. Silahlı Kuvvetlerimizin bu ilk aşamada ele geçirilen Girne-Lefkoşa bölgesinde kendini güvence altına alabilmesi, bu amaçla gereken ikmalin yapılabilmesi için bir nefes alma zamanına gereksinim vardı. Londra-Zürich anlaşmaları uyarınca Lefkoşa'da bulunan alayımızın ilk gece karşılaştığı güçlükler ve tehlike de bunu gösteriyordu.

Ben, Genelkurmay'dan ateşkese hangi gün, saat kaçta uyabilecek duruma gelececeklerini sordum. Kendileri için en uygun günü ve saati söylediler. Ben de o gün ve saate kadar Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri ile ABD Dışişleri Bakanı Kissinger'ı telefonla oyaladım. Hükümetin MSP kanadı ise askeri harekâtın gerçeklerine ve gerekçelerini hiç göz önünde tutmaksızın 'ateşkese uyulmasın' diye direniyordu." ²⁹² Türkiye tarafından yapılan askeri harekâtın sınırlarının belirlenmesi hususunda yaşanan görüş ayrılığında ile ilgili olarak ise, Necmettin Erbakan şunları dile getirmiştir: "...Bakanlar Kurulunda müzakerelerimizi yaparken dedik ki, Ada'nın tamamı tarihen bizimdir. Ama Ada'da yaşayan Rumlar da var. Onlar da insandır. Bir bölgesinde Rumlar yaşasınlar. Bu bölgeyi yeşil bir hatla ayıralım. Bu Yeşil hatta gelinceye kadar harekâtı yürüteceğiz. Bakanlar Kurulu kararımız budur. Diğer yerleri de Rumlara vereceğiz. Ama biz Milli

Resim 32-Orgeneral Semih Sancar

²⁹¹ aktaran Ali Satın ve Erdoğan Şentürk, *Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983*, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012, s. 536.

²⁹² aktaran Soner Yalçın, *Erbakan: Ezizet Edilerek Yalnızlığa Yükseltelen Bir Siyasal Liderin Portresi*, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 109.

*Selamet kanadı olarak harekât başladıktan sonra fazla bir mukavemet görmediğimiz raporunu alınca dedik ki, Ada'nın tamamını alalım. Sonra diyelim ki, barış istiyorsanız atın şuraya imzayı, şu bölgeyi sizin yaşamanız için size bırakacağız. ...Böylece harekât başladı. Ama BM hemen çekilin, geri çekilin diye karar aldı. ...fakat biz Bakanlar Kurulu'nun almış olduğu karardan kesinlikle taviz vermeyiz, bir kere aldık, kararı uygulayacağız dedik. Şimdi bununla beraber BM bu kararı alınca Sayın Ecevit ile 'bu olaylar arkadan büyük meselelere sebep olabilir. Gelin bulunduğumuz yerde duralım' dedi üçüncü gün."*²⁹³ Böylelikle ateşkes kararına uyulmuş ve harekâtın sınırı daraltılmıştır.

Ayrıca 1974 Kıbrıs krizi sırasında muhalefet partileri de hükümete gereken desteği vermiş ve yapılan askeri müdahalede hükümetin arkasında yer aldıklarını ifade etmiştir. Örneğin, TSK'nin Kıbrıs'a çıkarma yapması üzerine bir açıklama yapan Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, hükümeti ve TSK'yi kutlamış ve açıklamasının devamında *"DP, bütün teşkilatıyla millet yolunda yapacağı hayırlı hizmetlerde Cumhuriyet Hükümetinin yanında olacaktır"* demiştir.²⁹⁴ 23 Temmuz 1974'te yapılan TBMM birleşik toplantısında söz alan Adalet Partisi Genel Başkanı Süleyman Demirel ise, yaptığı konuşmada konunun çok hassas olduğuna dikkat çekmiş ve açıklamasının devamında *"Kıbrıs konusunda hükümeti destekleyeceklerini"* söylemiştir.²⁹⁵ **Hipotez 19**'da belirtildiği gibi, krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilediği görülmüştür. 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türk basını gelişmeleri yakından takip etmiş ve Ada'da yaşanan gelişmeleri ulusal kamuoyuna yansıtarak Türk halkının gelişmelerden haberdar olmasını temin etmiştir.

4.6.7. 1974 Kıbrıs Krizi Sırasında Uluslararası Destek

Hipotez 20: *Karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olması, kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde olunmasına neden olmaktadır.*

Hipotez 21: *Krizler sırasında uluslararası kamuoyu ve medya desteğine sahip olunması, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilemektedir.*

1974 Kıbrıs krizinde Türkiye'nin krizin başlangıç ve tırmanma evrelerinde uluslararası desteği arkasına alarak hareket ettiği görülmektedir. Türkiye, Kıbrıs'ta

²⁹³ aktaran Satın ve Şentürk, a.g.e., s. 543.

²⁹⁴ "Liderler", *Milliyet*, 21 Temmuz 1974, s. 4.

²⁹⁵ "Demirel Kürsüde", *Milliyet*, 24 Temmuz 1974, s. 4.

bozulan anayasal düzeni tekrardan tesis etmek maksadıyla Ada'ya müdahale etme kararı almıştır. Bu çerçevede ilk olarak garantör devlet olan İngiltere nezdinde girişimlerde bulunmuş ve ortak müdahalede bulunmayı teklif etmiştir. Fakat bu girişimden bir sonuç alamamıştır. Bunun üzerine Türkiye tek başına Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır. Krizin başlangıç ve tırmanma evrelerinde ABD'nin tutumu Türkiye tarafından olumlu karşılanmamıştır. ABD, Kıbrıs'ta Makarios'a karşı yapılan darbe ile ilgili tarafsız kalmayı tercih etmiştir. Çünkü Makarios'tan kurtulmak ABD'nin işine geliyordu. Makarios'un etkisini azaltacak her türlü teşebbüs ABD'nin yararına olarak görülüyordu. Kıbrıs'ta tarafsızlığı tercih eden ve Sovyetler Birliği'ne kayma olasılığı olan bir lider ABD'nin çıkarları ile uyuşmuyordu.²⁹⁶ Bu nedenle ABD, Kıbrıs'ta yapılan darbeye sert tepki göstermekten kaçınmış, fakat Türkiye Ada'ya müdahale ettikten sonra ise, çıkabilecek bir Türk-Yunan savaşını önlemek için uğraşmış ve bunda da başarılı olmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta 14 Ağustos'ta kaldığı yerden devam etmesinden sonra ABD yaptığı açıklamada, "*Türkiye'nin Kıbrıs'ta kuvvete başvurmasından duyduğu üzüntüyü*" dile getirmiştir.²⁹⁷

SSCB ise 1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'ye karşı daha olumlu bir yaklaşım içinde olmuştur. Kıbrıs'ta anayasal düzenin yıkılması sonucunu doğuran darbeyi yaptığı açıklama ile kınamıştır. Türkiye'nin ilk harekâtına Ada'nın Yunanistan'a bağlanabileceği endişesiyle karşı çıkmamıştır. Ancak sürekli Makarios dönemindeki statüye dönülmesini istemiştir.²⁹⁸ Ayrıca Yunanistan'ın Kıbrıs'ın içişlerine müdahaleden vazgeçmemesi durumunda doğacak sorunları yüklenmek zorunda kalacağını bildirmiş ve Ada'daki bütün Yunan askeri personelinin geri çekilmesini istemiştir. Görevde olan Yunan Hükümeti'nin sorumluluktan asla kurtulamayacağını da ifade etmiştir.²⁹⁹ Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta 14 Ağustos'ta kaldığı yerden devam etmesinden sonra SSCB yaptığı açıklamada olayların sorumlusu olarak NATO'yu suçlamıştır. Bununla beraber Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesinden sonra sahip olduğu uluslararası desteği kaybettiği görülmüştür. Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi uluslararası toplum tarafından şiddetle kınanmış ve bir toprak işgali olarak görülmüştür. Bu bağlamda **Hipotez 20**'de ve **Hipotez 21**'de öne sürüldüğü üzere, karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olması ile kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde olunması ve karar vericilerin krizi

²⁹⁶ Birand, **30 Sıcak Gün...**, s. 145.

²⁹⁷ "Dışta Tepkiler", **Milliyet**, 15 Ağustos 1974, s. 4.

²⁹⁸ Birand, **Diğer...**, s. 48.

²⁹⁹ "Moskova: Yunan Subayları Kıbrıs'ı Boşaltmalıdır", **Milliyet**, 18 Temmuz 1974, s. 1.

yönetme yeteneğinin olumlu etkilenmesi arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür.

4.6.8. Tırmanma Korkusu

Hipotez 22: *Kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmaması, karar vericilerin meşruiyetini arttırıcı etki yapmaktadır.*

1974 Kıbrıs krizinde Türkiye tarafından rakip taraf üzerinde bir tırmanma korkusu oluşturulmamıştır. Türkiye, 20 Temmuz 1974 tarihinde Ada'ya askeri müdahalede bulunurken krizin alanını genişleterek Yunanistan'a karşı da bir savaş açmayı düşünmemiştir. Krizi dikey şekilde tırmandırarak Kıbrıs coğrafyası ile sınırlı tutmaya özen göstermiştir. Türkiye, bir tırmanma korkusu oluşturmayarak hem meşruiyetini arttırmaya hem de kendisine karşı bir ittifak oluşturulmasını engellemeye çalışmıştır. **Hipotez 22'**de belirtildiği üzere, kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmandırma korkusu oluşturulmaması ile karar vericilerin meşruiyetini artması arasında doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yunanistan ise, krizin başlangıcında Türkiye üzerinde bir tırmanma korkusu oluşturarak Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı askeri müdahaleyi engellemek ve Türkiye'yi askeri müdahale kararından vazgeçirmek istemiştir. ABD temsilcisi Joseph Sisco'nun Atina'da Yunanistanlı karar vericiler ile yaptığı görüşmeler sırasında Yunan Cuntası, Sisco'nun önerilerini geri çevirmiş ve "*Türkler Ada'ya çıkarlarsa, biz de askeri müdahalede bulunuruz*"³⁰⁰ açıklamasında bulunmuştur. Böylelikle Yunan Cuntası, Türkiye üzerinde bir tırmanma korkusu oluşturarak Türkiye'yi Kıbrıs'a askeri müdahale yapmaktan vazgeçirmeye çalışmıştır. Fakat Yunan Cuntası tarafından Türkiye üzerinde oluşturulmaya çalışılan bu tırmanma korkusu etkili olmamış ve neticede Türkiye, Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinden sonra ise, Yunan Cuntası krizi tırmandırarak Türkiye'ye karşı savaş açmayı göze alamamış ve sonunda da Yunanistan'daki iktidarı bırakmak zorunda kalmıştır. Bu gelişmeler Türkiye'deki karar vericilerin, Yunan Cuntası'nın tavır ve tutumlarını doğru bir şekilde değerlendirdiğini ortaya koymaktadır.

³⁰⁰ aktaran Sarıca vd., a.g.e., s. 191.

4.6.9. Krizin Çözümünün Kesin Koşullarına İlişkin Açıklık

***Hipotez 23:** Rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulması, krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapmaktadır.*

1974 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin gerekli netlik ve açıklıkta olduğu görülmektedir. Krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin açıklık seviyesi, Türkiye'nin Kıbrıs'ta darbenin yapıldığı andan itibaren gösterdiği tutum ve hükümetin açıklamalarından anlaşılmaktadır. **Hipotez 23'**de ifade edildiği gibi, rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulmasının krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yaptığı görülmüştür. Türkiye, Kıbrıs'taki darbeyi anayasal düzenin yıkılması ve meşru olmayan bir yönetimin göreve gelmesi olarak yorumlamıştır. Bu amaçla da krizin çözümünün Kıbrıs'ta bozulan anayasal düzenin yeniden kurulması ve meşru bir yönetimin iş başına gelmesi ile olacağını ifade etmiştir. Fakat Yunanistan ve Rum tarafından krizin çözümlenmesi için beklediği tavır ve tutumu göremeyince Türkiye, Kıbrıs'a tek taraflı bir askeri müdahalede bulunmuştur. Türkiye'nin müdahalesi Kıbrıs'ta yeni bir fiili durum meydana getirmiş ve bozulan eski anayasal düzene dönmek mümkün olmamıştır.

Tablo-10 1974 Kıbrıs Krizinin Özeti

Aktörler	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizin Sebepleri	▪ Kıbrıs'ta Yunanistan destekli bir darbe yapılması ve Makarios'un devrilerek yerine Nikos Sampson'un gelmesi, ▪ Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal düzenin yıkılması ve bağımsızlığının fiilen ihlal edilmesi, ▪ Yapılan darbe sonucunda Kıbrıs Cumhuriyeti'ndeki mevcut güç dengesinin bozulması.
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi ve Tekniği	▪ Türkiye tarafından kriz sırasında karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve taahhütleri yerine getirme stratejileri kullanılmıştır. Sınırlı tırmandırma stratejisinin alt türü olarak ise dikey tırmandırma yöntemi kullanılmıştır. Kriz yönetim tekniği olarak ise, şiddet içeren çözüm yönteminden faydalanılmıştır.
Türkiye'nin İstemleri	▪ Yunanistan'ın Kıbrıs'ta darbe yoluyla yaptığı fiili müdahaleyi kaldırması, ▪ Kıbrıs'ta darbe ile iktidara gelen yeni Rum yönetiminin uluslararası toplum tarafından tanınmaması ve Nikos Sampson'un iktidardan çekilmesi, ▪ Yunanistan'ın fiili müdahalesi sonucunda Kıbrıs'ta bozulan güç dengesinin yeniden kurulması, ▪ Yunanistan'ın Ada'da gayrimeşru olarak bulundurduğu askeri kuvvetlerini geri çekmesi, ▪ Kıbrıs'ın fiilen ihlal edilmiş bağımsızlığının tekrardan sağlanması, ▪ Kıbrıs'taki anayasal düzenin yeniden tesis edilmesi, ▪ Kıbrıs Türk toplumunun hak ve menfaatlerinin korunması, can ve mal güvenliğinin sağlanması.
Türkiye'nin Eylemleri	▪ İngiltere nezdinde krizin çözümü için diplomatik girişimlerde bulunulması, ▪ TBMM'den Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmak için yetki alınması, ▪ Türk Silahlı Kuvvetlerinin Kıbrıs'a indirme ve çıkarma hareketi düzenlemesi.
Krizin Sonuçları	▪ Yunanistan'daki yedi yıllık askeri rejim sona ermiş ve yerini sivil bir yönetime bırakmış, ▪ Kıbrıs'ta Nikos Sampson iktidarı bırakmak zorunda kalmış ve yerine Glafkos Klerides gelmiş, ▪ Türkiye, Ada'nın üçte birlik kısmını kontrolü altına almış ve böylelikle Kıbrıs'ta yeni bir fiili durum oluşmuş, ▪ Türkiye, Kıbrıs'taki güç dengesini kendi lehine çevirmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM
KRİZLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Tablo-11 Krizlerin Karşılaştırılması

	1963-1964 Kıbrıs Krizi	1967 Kıbrıs Krizi	1974 Kıbrıs Krizi
Krizin Aktörleri	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti, Yunanistan	Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti
Krizin Başlangıç Tarihi	21 Aralık 1963	15 Kasım 1967	15 Temmuz 1974
Krizin Bitiş Tarihi	10 Ağustos 1964	01 Aralık 1967	16 Ağustos 1974
Krizin Başlangıcı ve Bitişi Arasında Geçen Süre	255 Gün	17 Gün	31 Gün
Krizi Başlatan Aktör	Kıbrıs Cumhuriyeti	Kıbrıs Cumhuriyeti	Devlet-Dışı Aktör (Askeri Cunta)
Krizi Başlatan Eylemin Türü	Şiddet Eylemi	Şiddet Eylemi	Siyasi Eylem
Tehdidin Ciddiyeti	Siyasi Tehdit	Siyasi Tehdit	Siyasi Tehdit
Türkiye'nin Kriz Yönetim Stratejisi	Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi	Zorlayıcı Diplomasi Stratejisi	Sınırlı Tırmandırma Stratejisi ve Taahhütleri Yerine Getirme Stratejisi
Türkiye'nin Kriz Yönetim Tekniği	Şiddet İçermeyen Askeri Baskı, Arabuluculuk, Üçüncü Aktör Desteği ve Sınırlı Şiddet İçeren Çözüm	Kuvvet Kullanma Tehdidi, Şiddet İçermeyen Askeri Baskı, Arabuluculuk ve Üçüncü Aktör Desteği	Şiddet İçeren Çözüm
Krizdeki Şiddet Seviyesi	İbret Verici Güç Kullanımı	Kuvvet Kullanma Tehdidi	Sınırlı Savaş
Kriz Sonucunun Niteliği	Türkiye'nin İstemlerinin Kabul Edilmesi	Türkiye'nin İstemlerinin Kabul Edilmesi	Türkiye'nin Kuvvet Kullanarak İstemlerini Elde Etmesi
Kriz Sonucunun Şekli	Sözselsel ve Eylemsel Anlaşma	Sözselsel, Eylemsel ve Metinsel Anlaşma	Sözselsel, Eylemsel ve Metinsel Anlaşma
Kriz Sonrası Statü	Zimni Yeni Statüko	<i>Statüko Ante</i>	Zimni Yeni Statüko

Bu bölümde 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinin karşılaştırmalı analizinin yapılmasına gayret edilecektir. İlk olarak söz konusu üç kriz, kriz yönetimi açısından irdelenmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinde kullanılan kriz yönetim stratejileri açısından bir karşılaştırmının ortaya konmasına çalışılacaktır. Son olarak ise, her üç krizin dış politika karar verme süreçleri açısından karşılaştırmalı analizinin yapılması söz konusu olacaktır.

5.1. KRİZ YÖNETİMİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA

1963-1964, 1967 ve 1974 krizlerine Türkiye açısından bakıldığında, bu krizlerin birer dış politika krizi olduğu görülmektedir. Üç krizin de meydana geldiği coğrafya Kıbrıs Cumhuriyeti topraklarıdır. 1963-1964 Kıbrıs krizi, 21 Aralık 1963 tarihinde ortaya çıkmış ve 10 Ağustos 1964 tarihine kadar sürmüştür. 1967 Kıbrıs krizi, 15 Kasım 1967 tarihinde başlamış ve 1 Aralık 1967 tarihinde sona ermiştir. 1974 Kıbrıs krizi ise, 15 Temmuz 1974 tarihinde başlamış ve 16 Ağustos 1974 tarihinde son bulmuştur. Krizler başlangıç ve bitiş süreleri açısından karşılaştırıldığında, 1963-1964 Kıbrıs krizinin sekiz buçuk aylık bir zaman dilimini, 1967 Kıbrıs krizinin on yedi günlük bir zaman dilimini ve 1974 Kıbrıs krizinin ise, otuz bir günlük bir zaman dilimini kapsadığı görülmektedir. Bu verilere göre, en uzun süren kriz 1963-1964 krizi olmuştur. En kısa süren kriz ise, 1967 krizi olmuştur.

1963-1964 ve 1967 krizlerinde krizi başlatan aktör Kıbrıs Cumhuriyeti'dir. 1974 krizinde ise krizi başlatan aktör devlet dışı aktördür. Krizin taraflarının ortaya çıkan kriz süreçlerindeki yönetim yapılarına bakıldığında, Türkiye'nin her üç kriz sırasında da demokratik bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Kıbrıs Cumhuriyeti ise, 1963-1964 ve 1967 Kıbrıs krizleri sırasında demokratik bir yönetim yapısına sahip iken, 1974 Kıbrıs krizinin başlangıcında var olan bu demokratik yapı bozulmuş ve yerine askeri bir cunta gelmiştir. Yunanistan ise, 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında demokratik bir yönetim sistemine sahip iken, 21 Nisan 1967 tarihinde yapılan bir hükümet darbesi sonucu askerler yönetimi ele geçirmiştir. 1967 ve 1974 krizlerinin meydana geldiği dönemde Yunanistan askeri bir rejim tarafından yönetilmektedir. 1963-1964 ve 1967 krizleri Makarios yönetiminin önceden planlanmış ve hazırlanmış girişimleri sonucu meydana gelmiş iken, 1974 krizi ise Yunanistan Cuntası'nın desteklediği EOKA-B militanları ve Cunta yanlısı Rumların girişimleri sonucu meydana gelmiştir. 1963-1964 ve 1967 krizlerinin ortaya çıkması Kıbrıs Türk toplumuna yönelik şiddet eylemleri sonucunda olmuştur. 1974 krizinin ortaya çıkması ise, Kıbrıs'taki mevcut siyasi iktidarın darbe ile devrilmesi, yani siyasi bir

eylem sonucunda olmuştur. Türkiye açısından bakıldığında her üç kriz de yüksek öncelikli değerlere ve ulusal çıkarlara karşı siyasi bir tehdit olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye tarafından 1963-1964 ve 1967 krizlerinde kriz yönetim stratejisi olarak zorlayıcı diplomasi stratejisi kullanılmış iken, 1974 krizinde karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önleme ve taahhütleri yerine getirme stratejileri kullanılmıştır. Türkiye tarafından 1963-1964 krizinde başlangıçta kriz yönetim tekniği olarak şiddet içermeyen askeri baskı, arabuluculuk faaliyetleri, üçüncü aktör desteği ve şiddet içeren çözüm teknikleri kullanılmıştır. İlerleyen evrede ise, ibret verici kuvvet kullanma seçeneğinden yararlanılmıştır. 1967 krizinde şiddet içermeyen askeri baskı, arabuluculuk ve üçüncü aktör desteğinden yararlanılmıştır. 1974 krizinde ise, kriz yönetim tekniği olarak diplomasi, askeri seçeneklerle desteklenmiş, isteme uyulmadığında ise Kıbrıs coğrafyası ile sınırlı olmak üzere askeri yöntemlere başvurulmuştur.

1963-1964 Kıbrıs krizinde Türkiye krizin ilk belirtileri ortaya çıktığında caydırma stratejisi uygulamış ancak ilerleyen süreçte zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde sınırlı ve ibret verici bir seviyede güç kullanmıştır. Ayrıca 1963-1964 krizinde Türkiye şiddeti tek başına bir araç olarak kullanılmaktan ziyade diğer kriz yönetim tekniklerini destekleyici bir unsur olarak görmüştür. 1967 krizinde Türkiye tarafından uygulanan zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılmıştır. 1974 krizinde ise, Türkiye tarafından savaşa varan düzeyde bir şiddet kullanımı gerçekleştirilmiştir.

Her üç krizde de Türkiye'deki siyasi karar vericiler, kriz süresi boyunca askeri hareketlerin seçimi ve zamanlaması gibi seçenekler üzerindeki kontrollerini sürdürmüş ve karşı tarafın durum değerlendirmesi yapmasına ve öne sürülen krizden çıkış yollarını değerlendirmesine zaman tanımıştır. 1963-1964 ve 1967 krizleri savaşa ve şiddete neden olmadan her iki taraf içinde kabul edilebilir bir şekilde sona ermiş ve askeri kuvvetlerin hareketleri ile diplomatik hareketler başarılı bir şekilde koordine edilmiştir. 1974 krizinde ise, şiddet kullanımı ve bir savaş durumu söz konusu olmuştur. Her üç krizde de Türkiye, askeri kuvvetlerin hareketlerinin, güç kullanma tehditlerinin ve güç kullanımının sınırlı diplomatik hedefler ile uyumlu olmasına özen göstermiştir.

Ayrıca Türkiye her üç krizde de karşı taraf üzerinde topyekûn bir savaşa girişileceği algısı oluşturan ve bu nedenle de onun ön alıcı bir saldırıya yönelmesine neden olabilecek askeri hareket ve tehditlerden kaçınmıştır. Her üç krizde de Türkiye diplomatik ve askeri seçenekleri uygulamaya geçirirken, krize yönelik topyekûn askeri bir çözüm arayışı içinde olmamıştır. Diplomatik ve askeri seçenekler

krizi sona erdirmek için bir müzakere zeminin oluşturulması amacına dönük olarak hayata geçirilmiştir. 1963-1964 ve 1967 krizlerinde Türkiye'nin önerileri ve askeri hareketleri, karşı tarafa kendi temel çıkarları ile uyumlu bir çıkış yolu bırakacak şekilde seçilmiştir. 1974 krizinde gerek Kıbrıs'ta gerekse Yunanistan'da askeri cunta iktidarı elinde tutmaktadır. Bu nedenle özellikle Kıbrıs'ta EOKA-B'nin yapmış olduğu darbe içeride bir siyasi kutuplaşmayı doğursa da konu enosis ve Türkiye'ye karşı mücadele olduğunda bir ortak direncin varlığından söz etmek mümkündür. Nitekim Türkiye müdahale sırasında bir direniş olmadığı ve kendi kuvvetlerine ateş açmadığı takdirde askerlerinin ateş açmayacağını açıklamıştır. Ancak çıkarmanın başlangıcından itibaren yoğun bir askeri direniş ile karşılaştığı gibi garantör güç olan Yunan Alayı da doğrudan çatışmalara katılmıştır.

1963-1964 ve 1967 krizleri sonunda Türkiye'nin istemlerinin yerine getirildiği görülmektedir. 1974 krizi sonunda ise, Türkiye'nin istemlerine kuvvet kullanarak ulaştığı ve taahhüdünü yerine getirdiği görülmektedir. 1963-1964 krizinin sonucunun şekline bakıldığında, sözsel ve eylemsel bir anlaşmanın sağlandığı görülmektedir. Makarios yönetiminin yaptığı açıklamalar ve Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırıların ve şiddet eylemlerinin sona ermesi neticesinde kriz sona ermiştir. 1967 ve 1974 krizlerinde ise, hem sözsel, hem eylemsel hem de metinsel bir anlaşma söz konusu olmuştur.

1963-1964 krizi sonrası Kıbrıs'ta tarafların zımni olarak kabul ettiği yeni bir statüko oluştuğu görülmektedir. 1967 krizi sonrası Kıbrıs'ta yeni bir statüko ortaya çıkmış olmasına rağmen, yeni bir statünün oluşturulamadığı görülmektedir. 1974 krizi sonrasında ise, Kıbrıs'ta zımni yeni bir statünün oluştuğu görülmektedir. Yeni statü Türkiye'nin Ada'ya yaptığı askeri müdahale neticesinde tek taraflı olarak oluşmuştur. Bir başka açıdan bakıldığında ise 1974 Kıbrıs krizi kendinden öncekilerin bir tekrarı niteliğindedir ve "tekrarlayan kriz" özelliklerine sahiptir.

5.2. KRİZ YÖNETİM STRATEJİLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA

1963-1964 ve 1967 krizlerinde Türkiye, askeri güç kullanımı ve topyekûn bir savaşa yol açabilecek nitelikte sert bir tepki göstermekten kaçınmıştır. Bununla birlikte Türkiye 1963-1964 ve 1967 krizleri sırasında meselenin sadece diplomatik yollardan halledilemeyeceğini değerlendirmiş ve kendini askeri seçenekleri de göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilemek zorunluluğu içinde hissetmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'deki siyasi karar vericiler kendileri için en uygun ve rasyonel kriz yönetim stratejisinin zorlayıcı diplomasi stratejisi olduğuna karar vermiştir.

1974 krizinde ise, Türkiye krizin başlangıç evresinde meselenin diplomatik yollardan halledilemeyeceğini değerlendirmiş ve kendini askeri seçenekleri de göz önünde bulunduran bir yaklaşım sergilemek zorunluluğu altında hissetmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'deki siyasi karar vericiler kendileri için en uygun ve rasyonel kriz yönetim stratejisinin karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma stratejisi ve karşı tarafın yanlış hesap yapmasını önleme ve taahhütleri yerine getirme stratejileri olduğuna karar vermiştir. Dolayısıyla ikili bir kriz yönetim stratejisi izlenmiştir. 1974 krizinde kullanılan strateji çerçevesinde Türkiye, tasarlanmış ve seçici bir tırmandırma yöntemi kullanarak Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuş ve Kıbrıs'ta kendisi açısından daha avantajlı sayılabilecek fiili bir durum meydana getirmiştir.

Türkiye, 1963-1964 ve 1967 Kıbrıs krizlerine askeri açıdan hazırlıksız yakalanmıştır. Her iki krizde de Türkiye Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilecek gerekli ve yeterli askeri hazırlıktan yoksun hareket etmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle Türkiye 1967 krizinden gerekli dersleri çıkartarak muhtemel bir Kıbrıs müdahalesine ilişkin askeri hazırlıklara başlamıştır. Bu doğrultuda Kıbrıs'a yapılacak olası bir askeri müdahale için gerekli eğitim ve hazırlıklara başlanmış ve gerekli çıkarma araçları, helikopterler, nakliye uçakları, paraşüt gibi askeri araç ve gereçler temin edilmeye çalışılmıştır. 1967 krizinden sonra başlatılan bu çalışmalar 1974 krizinde Türkiye tarafından Kıbrıs'a başarılı bir askeri müdahale gerçekleştirilmesine önemli katkı yapmıştır.

1963-1964 ve 1967 krizlerinde Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir çıkarma harekâtı yapamamış olması, Türkiye'nin Kıbrıs Rum toplumu liderleri ve Yunanistan üzerindeki inandırıcılığını zayıflatmıştır. Bu çerçevede Kıbrıs Rum toplumu liderleri ve Yunanistan, Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmasının söz konusu olamayacağı düşüncesine kapılmıştır. Nitekim Kıbrıs Rum toplumu liderleri ve Yunanistan tarafından 1974 krizinin başlangıcında Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabileceğine ihtimal verilmemiş ve Türkiye'nin göstereceği tepkinin 1963-1964 ve 1967 krizlerinde olduğu gibi kuvvet kullanma tehdidi veya sınırlı askeri güç kullanımı ile kısıtlı kalacağı düşünülmüştür. Fakat 1974 Kıbrıs krizinde Türkiye Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuş ve kriz sırasında bu "sürpriz" unsurundan yararlanmıştır.

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politika, Makarios'un oldu-bittilerine karşı bir tepki olarak gelişmiş ve Türkiye istemlerini karşı tarafa en açık ve net bir şekilde bildirmeye çalışmıştır. Bu çerçevede 1963-1964 krizi sırasında Türkiye, garantör devletler olan Yunanistan ve İngiltere'ye verdiği notalar

ile Kıbrıs'taki emniyet ve asayişin derhal sağlanmasını istemiştir.³⁰¹ Türkiye'nin Makarios yönetiminden yerine getirmesini istediği talepler açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmiş olmasına rağmen, Makarios yönetimi üzerinde inandırıcılık ve yeterli baskı kurma noktasında güçlükler yaşanmıştır. Çünkü Makarios yönetimi tarafından Türkiye'nin tek başına bir tepki ortaya koyması düşük bir ihtimal olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca garantör devletlerin, blok liderlerinin ve uluslararası örgütlerin Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılara ve şiddet eylemlerine karşı etkin bir tepki ortaya koyamaması, Türkiye tarafından Makarios yönetimi üzerinde baskı oluşturulmasını güçleştirici etki yapmıştır. Türkiye'nin Makarios yönetimi üzerinde yeterli inandırıcılık düzeyine sahip olamaması, Rum liderlerin Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini test etmesine sebebiyet vermiştir. 1967 krizinde ise Türkiye'nin izlemiş olduğu politika, Kıbrıs Türk toplumuna yönelik yapılan saldırılar ve Yunanistan'ın Ada'daki askeri güç dengesini kendi lehine çevirmeye çalışmasına yönelik bir tepki olarak gelişmiştir. Türkiye kriz sırasında hem Makarios hem de Yunanistan'dan bir takım istemlerde bulunmuş ve bu istemlerini karşı tarafa en açık ve net bir şekilde iletmeye büyük özen göstermiştir. Bu çerçevede 1967 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye, gerek Birleşmiş Milletler Barış Gücü aracılığı ile Kıbrıs Rum yöneticilerine bildirdikleri istemlerle gerekse de 17 Kasım 1967 tarihinde Yunanistan'a verilen nota ile istemlerini açıkça ortaya koymuştur.

1974 krizi sırasında Türkiye'nin izlemiş olduğu politika, EOKA-B ve Yunan Cuntası yanlısı kesim tarafından Kıbrıs'ta yapılmak istenen darbe ve oldu-bitti durumuna karşı bir tepki olarak gelişmiştir. Diğer iki krizde de olduğu gibi 1974 krizinde de Türkiye istemlerini karşı tarafa en açık ve net bir şekilde bildirmeye dikkat etmiştir. Başbakan Bülent Ecevit, Kıbrıs'ta darbenin olduğu gün dünya kamuoyuna Türkiye'nin görüşünü açıklamış ve yaptığı açıklamada: *"bu bir Yunan müdahalesidir. Ada'daki anayasal düzen yıkılmış, gayri meşru bir askeri yönetim kurulmuştur. Türkiye bunu andlaşmaların ve garantilerin ihlali saymaktadır"* demiştir.³⁰² Ayrıca Türkiye, İngiltere Dışişleri Bakanı Callaghan'a, Birleşmiş Milletler ve NATO Genel Sekreterlerine yolladığı özel mesajlar ile görüşlerini açıklamıştır.³⁰³ Fakat 1963-1964 krizinde de olduğu gibi Türkiye'nin darbeyi yapan Rumlar ve Yunan Cuntası'ndan yerine getirmesini istediği talepler açık ve net bir şekilde karşı tarafa iletilmiş olmasına rağmen, darbeyi yapan Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası üzerinde inandırıcılık ve yeterli baskı kurma noktasında güçlükler yaşandığı görülmüştür. Çünkü rakip taraf Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini caydırıcı ve

³⁰¹ Sarıca vd., a.g.e., s. 56.

³⁰² aktaran Ibid., s. 180.

³⁰³ Ibid., s. 182-185.

inandırıcı bulmamıştır. General Ionnidis, ABD temsilcisi Sisco'ya yaptığı açıklamada, *"o kadar kendilerine güveniyorlarsa çıkartma yapsınlar. Eğer böyle bir şeye kalkışılırsa Türk-Yunan savaşını kimse önleyemez. Tabii bu da NATO'nun sonu olur. Onun için siz Türkleri böyle bir çılgınlıktan alıkoymaya çalışın. Bizim verilecek hiçbir ödünümüz ve Kıbrıs'ta geri atılacak hiç bir adımımız yok"* demiştir.³⁰⁴ ABD temsilcisi Sisco, Yunan Cuntası'nın tutumunu şu şekilde açıklamıştır: *"biz bir savaşı durdurmaya çalışıyorduk, onlar fiili durumdan alabildiğince yararlanmaya, gündelik kazançlar peşinde koşmaya bakıyorlardı."*³⁰⁵ Türkiye'nin Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası nezdinde yeterli inandırıcılık düzeyine sahip olamaması, Kıbrıslı Rumların ve Yunan Cuntası'nın Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini test etmesine sebebiyet vermiştir. Bunun sonucunda da Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuş ve kuvvet kullanma tehdidinde gerçekçi ve kararlı olduğunu göstermiştir.

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'nin istemlerinin, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından yerine getirilmemesi durumunda Türkiye'nin uygulamaya koyacağı yaptırımların neler olacağı konusunda bir belirsizlik vardır. Türkiye, yaptığı resmi açıklamalarda Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılara ve Kıbrıs'taki anayasal düzenin bozulmasına hiç bir şekilde sessiz kalmayacağını dile getirmekle yetinmiştir. Bu çerçevede Başbakan İsmet İnönü, Türkiye'nin müdahale hakkının kullanılmasına engel olacak her türlü hareket ve tecavüze karşı gereken tedbirlerin alınacağını Makarios yönetimine hatırlatmış³⁰⁶, fakat bu tedbirlerin neler olacağı konusunda ise net bir açıklama yapmamıştır. 1967 Kıbrıs krizi sırasında ise, Türkiye istemlerinin yerine getirilmemesi durumunda uygulamaya koyacağı yaptırımları açık ve net bir şekilde ortaya koyabilmiştir. Türkiye kriz sırasında bir inandırıcılık ikilemi içinde olmadığını gösteren askeri hazırlıklara girişmiş, bütün risklerine rağmen sıcak bir çatışmayı göze alabileceğine hem rakip tarafı hem de arabulucu konumundaki üçüncü aktörleri ikna edebilmiştir.³⁰⁷ Bu çerçevede, Türkiye istemlerinin yerine getirilmemesi halinde fiili güç kullanarak Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunacağını karşı tarafa açık ve net bir şekilde iletmiştir. 1974 krizi sırasında da Türkiye istemlerinin yerine getirilmemesi durumunda uygulamaya koyacağı yaptırımların neler olacağı konusunda açık ve net bir tutum içinde olmuştur. Türkiye 1974 krizi ortaya çıktığında nasıl davranacağını ilk işaretlerini vermiş ve bu çerçevede Türk Silahlı Kuvvetleri'ni ve Kıbrıs'taki Türk Alayı'nı alarm durumuna geçirmiştir. Milli Güvenlik Kurulu toplantısında yapılan durum değerlendirmesi sonucunda Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunma kararı alınmıştır.

³⁰⁴ aktaran Yelice, a.g.e., s. 106.

³⁰⁵ aktaran Mütercimler, a.g.e., s. 211.

³⁰⁶ Sarıca vd., a.g.e., s. 64.

³⁰⁷ Aksu, a.g.e., s. 136.

1963-1964 krizi sırasında Türkiye'nin eylemleri ile söylemleri arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken çok ihtiyatlı bir tavır içine girmesi rakip taraf üzerindeki caydırıcılığını ve inandırıcılığını zayıflatmıştır. Çünkü Türkiye, kriz sırasında Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunacak gerekli askeri hazırlık ve teçhizata sahip olmadığını görmüştür. Bu nedenle Türkiye öncelikle krizin siyasal ve diplomatik yöntemler ile çözümlenmesine çalışmış, bu yöntemlerin etkili olmadığını değerlendirdiği noktada ise kuvvet kullanma tehdidinden ve sınırlı kuvvet kullanımından yararlanmıştır. Türkiye'nin caydırıcılığının ve inandırıcılığının zayıflamış olması sonucunda Makarios yönetimi ve Rumlar daha saldırgan bir tutum içine girmiş ve Kıbrıs Türk toplumuna yönelik saldırılarını arttırmıştır. Diğer bir deyişle, Makarios yönetimi Türkiye'nin blöf yaptığını düşünerek kararlılığını sınamış, Türkiye'nin "ceza" tehditlerini yerine getirmek için yeteneği olup olmadığını öğrenmek istemiştir. Bu açıdan Makarios Türkiye'nin sınırlı askeri operasyonlarından sonra geri adım atmayı uygun seçenek olarak görmüştür. 1967 krizinde ise, Türkiye söylemleri ile eylemleri arasında tutarlı bir yaklaşım geliştirmeyi başarmıştır. Bu da krize ilişkin yaklaşımında inandırıcı ve kararlı olduğu hususunu kuvvetlendirmiştir. Çünkü krizin başlangıcından itibaren Türkiye kimi zorluklara rağmen, askeri bir müdahale yapmak için gerekli hazırlıklara başlamıştır. Böylelikle 1967 krizinde Türkiye, başta Makarios yönetimi ve Yunanistan olmak üzere diğer üçüncü ülkeleri, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabileceği yönünde kuvvetli bir şekilde ikna edebilmiştir. 1974 Kıbrıs krizi sırasında da Türkiye kararlı bir tutum içinde olmuştur. Nitekim 16 Temmuz 1974 tarihli Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi toplantısında Türkiye temsilcisi Büyükelçi Osman Olcay yaptığı açıklamada, *"gerek Türkiye'nin ve gerek Kıbrıs Türk toplumunun milletlerarası andlaşmalarda ifadesini bulan meşru hak ve çıkarlarını korumak iradesi hususunda herhangi bir kuşku duyulmaması gerektiğini"* ifade ederek Türkiye'nin kararlı tutumunu ortaya koymuştur.³⁰⁸ Fakat Türkiye'nin kararlı tutumu Kıbrıs Rum liderleri ve Yunanistan tarafından inandırıcı bulunmamıştır. Çünkü 1963-1964 ve 1967 krizlerinde Türkiye tarafından Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulacağı yönünde söylemler dile getirilmiş olmasına rağmen eylem düzeyinde herhangi bir teşebbüsün yapılmamış olması, Türkiye'nin caydırıcılığını ve inandırıcılığını zayıflatıcı etki yapmıştır.

Her üç krizde de Türkiye'nin Makarios yönetiminden ve/veya Yunanistan'dan yerine getirmesini istediği talepler karşısında ödüllendirici ve uzlaşmaya teşvik edici açık ve net unsurlar ortaya koyduğunu söylemek güçtür. Çünkü Türkiye her üç kriz sırasında da karşı tarafa hak ve çıkarlarından ödün verebilecek bir izlenim

³⁰⁸ aktaran Toluner, a.g.e., s. 266.

oluşturmaktan endişe etmiştir. Fakat her üç krizde de Türkiye krizlerin diplomatik yollardan yürütülecek bir müzakere ve uzlaşısı süreci ile çözümlenmesine taraf olduğunu açıklıkla ifade etmiştir. Nitekim her üç krizden sonra taraflar arasında karşılıklı görüşmeler ve müzakereler yapılarak bir uzlaşısı zemini sağlanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Ada'daki statüyü oluşturan temel uluslararası metinlere işaret ederek meşruiyete verdiği önemi göstermeye çalışmıştır.

Her üç krizde de karar vericilerin olaylara karşı göstermiş oldukları algı ve tepki becerileri krizin gelişimini ve yönetilmesini etkilemiştir. 1963-1964 krizinde Başbakan İsmet İnönü'nün sahip olduğu siyasi tecrübe ve tarihi kişiliği, 1967 krizinde Başbakan Süleyman Demirel'in sergilediği pragmatist yaklaşım ve de 1974 krizinde Başbakan Bülent Ecevit'in ortaya koyduğu kararlı ve ölçülü tutum her üç krizin yönetimi üzerinde etkiler yapmıştır. Her üç krizde de Türkiye, karşı taraftaki karar vericilerin rasyonel hareket etme düzeylerini göz önünde bulundurarak hareket etmiş ve bu karar vericilerin kriz sırasında gerçekleştirmeye çalıştıkları temel amaçların neler olduğunun bilincinde ve farkında olarak krizleri yönetmiştir. Ayrıca Türkiye her üç kriz sırasında da krizlerin kendine özgü koşullarını saptamaya çalışmış ve uyguladığı stratejiler çerçevesinde bu koşulları göz önünde bulundurmaya gayret etmiştir. Bu bağlamda Türkiye her üç krizde de uluslararası sistemin iki kutuplu yapısını dikkate alarak hareket etmiştir. Ayrıca Türkiye her üç krizinde bir Türk-Yunan savaşına dönüşebileceği ihtimalini göz önünde bulundurarak krizleri yönetmiştir.

1963-1964 krizinin meydana geldiği dönemde Türkiye'nin iç politikası istikrarsız bir görünüm arz etmekteydi. Türkiye'de 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri bir müdahale gerçekleşmiştir. Türkiye'de yapılan askeri müdahale sonrasında sivilleşmeye geçiş dönemi asker ve siviller arasında ciddi sürtüşmelere neden olmuş ve bu da iç politikayı istikrarsız hale getirmiştir. 1963-1964 krizinin Türkiye'deki bu sivilleşmeye geçiş dönemine denk gelmesi krizin yönetimi üzerinde olumsuz etkilere neden olmuştur. 1963-1964 krizi sırasında Türkiye'nin iç politikasındaki istikrarsızlıklar ve askeri yapı içindeki çalkantılar Türkiye'deki siyasi karar vericilerin hareket alanını daraltıcı etki yapmıştır. 1967 krizinin ortaya çıktığı dönemde ise, Türkiye'nin iç politikası istikrarlı bir görünüm arz etmekteydi. 1965 yılında yapılan seçimler sonucunda Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi meclisteki sandalye dağılımının büyük bir çoğunluğunu elde ederek tek başına iktidar olmuştur. Bu nedenle 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye'deki siyasi karar vericilerin krizi yönetme becerisini olumsuz etkileyen iç politikadaki istikrarsızlıklar 1967 Kıbrıs krizi sırasında görülmemiştir. 1974 krizinin ortaya çıktığı dönemde ise Türkiye'de

iktidarda CHP-MSP koalisyon hükümeti bulunmaktaydı ve Türkiye'nin iç politikası 1967 Kıbrıs krizinde olduğu gibi istikrarlı bir görünüm arz etmekteydi.

1963-1964 krizinde hedef ülke olan Kıbrıs Cumhuriyeti üzerinde yeterli baskı oluşturulabilmesi ancak Türkiye'nin savaş uçakları ile yaptığı ihtar uçuşları ve havadan bombalama harekâtı sonrasında olmuştur. Çünkü 1963-1964 krizi sırasında Türkiye Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilecek gerekli plan, bilgi ve araca sahip değildi. Ayrıca 1963-1964 krizinin sonlarına doğru ABD ve SSCB, Makarios yönetimine vermiş olduğu desteği azaltmış ve böylelikle Türkiye'nin Makarios yönetimi üzerindeki baskısı daha etkili olmaya başlamıştır. Türkiye'nin 1967 krizinde Makarios yönetimi ve Yunanistan üzerinde baskı oluşturması ise hem Türkiye tarafından yapılan diplomatik girişimler ve savaş uçaklarının yaptığı uyarı uçuşları hem de ABD temsilcisi Vance'ın arabuluculuk faaliyetleri ile mümkün olmuştur.

Türkiye, 1974 krizi sırasında istemlerinin yerine getirilmesi için Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası üzerinde yeterli baskıyı oluşturamamıştır. Çünkü Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası, Türkiye'nin kuvvet kullanma tehdidini caydırıcı ve inandırıcı bulmamıştır. Fakat 1974 krizinde Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmuş ve eylemleri ile söylemleri arasındaki tutarlılığı sağlamıştır. Ancak Türkiye'nin Kıbrıs'a askeri müdahalesinden sonra Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası üzerinde bir baskı oluşturulabilmesi söz konusu olmuştur. Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a yaptığı askeri müdahaleye uluslararası toplumun tepkisinin olumlu olması da Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası üzerindeki baskının artmasına yardımcı olmuştur. Fakat Türkiye'nin 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi uluslararası toplum tarafından sert tepki ile karşılanmış ve bu durum Türkiye üzerindeki baskıların artmasına Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası üzerindeki baskıların ise azalmasına sebep olmuştur.

Her üç krizde de Türkiye'nin, yeterli motivasyon düzeyine sahip olarak krizi yönettiği söylenebilir. Çünkü Türkiye tarafından istemin ifade ediliş biçimi, temel alınan siyasi ve hukuki zemin ve ileri sürülen gerekçeler tamamıyla istemin haklılığını destekleyici unsurlar olarak kullanılmıştır. Ayrıca her üç krizde de Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'ın motivasyon seviyesi Türkiye'nin motivasyonu karşısında zayıf kalmıştır. Ancak 1974 krizinde Türkiye'nin harekâta kaldığı yerden devam etmesi sonucu uluslararası toplumdan gelen sert tepkiler, Kıbrıs Rum liderlerinin ve Yunanistan'ın motivasyonunu arttırıcı etki yapmıştır.

5.3. DIŞ POLİTİKA KARAR VERME SÜREÇLERİ AÇISINDAN KARŞILAŞTIRMA

Türkiye'de 1963-1964 krizinin yönetilmesinde siyasi karar verici olarak Başbakan İsmet İnönü, 1967 krizinin yönetilmesinde siyasi karar verici olarak Başbakan Süleyman Demirel ve 1974 krizinin yönetilmesinde siyasi karar verici olarak ise Başbakan Bülent Ecevit'in ön plana çıktığı görülmektedir. Her üç lider de nihai karar verici olarak kriz sırasında atılan tüm adımların siyasi sorumluluğunu üstlenmekten çekinmemiştir.

Başbakan İsmet İnönü, dış politika alanı ile ilgili nihai kararları hep kendi vermiş, fakat dış politika ile ilgili karar verirken hükümet görevlileri, milletvekilleri, askerler, kişisel dostları ve önemli aydınların görüşlerini almayı da ihmal etmemiştir. Böylelikle İsmet İnönü, krizi her açıdan değerlendirerek en rasyonel kararı almaya gayret etmiştir. Başbakan İnönü, 1963-1964 krizini yönetirken bir yandan ülke içi istikrarsızlıklar ve güçlükler ile mücadele etmiş, diğer yandan da uluslararası baskılara direnmeye çalışmıştır. 1963-1964 krizinin meydana geldiği dönemde hükümetin parlamento'daki gücünün zayıf olması güven oylamalarında hükümeti zor durum içinde bırakmıştır. Fakat Başbakan İnönü, sahip olduğu liderlik özellikleri ve siyasi kişiliği ile muhalefet ve askeri bürokrasinin baskılarına karşı dik durmayı başarmıştır. İsmet İnönü, sahip olduğu tecrübe ve siyasi kişiliği ile 1963-1964 Kıbrıs krizini Türkiye'nin çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda yönetmeye çalışmıştır. Başbakan İnönü, kriz süresi boyunca meşru ve hukuksal olmayan yolları tercih etmemiş, ihtiyatlı bir yol izlemeyi tercih etmiştir. Ayrıca Kıbrıs'a çok zor şartlar altında kalınmadıkça bir askeri müdahale yapılması seçeneğine sıcak bakmamıştır. Çünkü İsmet İnönü Kıbrıs'a yapılacak askeri bir müdahalenin gerektirmiş olduğu askeri teçhizattan ve gerekli askeri eğitimden yoksun olunmasının, askeri bir müdahale sırasındaki kayıpları arttıracak ve hatta yapılacak askeri harekâtın başarısız olmasına sebep olacağını düşünmüştür.³⁰⁹

Başbakan Süleyman Demirel ise, 1967 krizinde her ne kadar siyasal yaşama yeni adımını atmış bir lider olsa da sergilediği pragmatik yaklaşım ile krizin başarılı yönetilmesinde önemli bir rol oynamıştır. 1967 krizi sırasında Başbakan Demirel siyasi ve askeri bürokrasi ile uyum içinde hareket ederek krizi başarılı bir şekilde yönetmeye çalışmıştır. Süleyman Demirel, kriz süresi boyunca katı ve değişmez bir çözüm yolu üzerinde diretmiş karşı tarafın krizden çıkış yolunu daraltıcı bir tavır içine

³⁰⁹ Aksu, a.g.e., s. 111.

girmemiştir. Başbakan Süleyman Demirel 1967 krizinde uzlaşmaya yatkın pragmatist bir lider profili sergilemiştir.

Başbakan Ecevit, 1974 krizinde her ne kadar siyasal açıdan çok tecrübeli sayılmasa da sergilediği kararlı ve ölçülü yaklaşım ile krizin başarılı bir şekilde yönetilmesinde önemli rol oynamıştır. Başbakan Bülent Ecevit, 1974 krizinde Türkiye tarafından atılan adımların meşru gerekçelere ve hukuksal bir zemine sahip olmasına büyük özen göstermiştir. Başbakan Ecevit 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'a yapılan askeri müdahalenin nedenlerini ve amaçlarını kamuoyuna açıklarken yapılan harekâtın meşru ve hukuki olduğunun altını çizmiş ve " *Kıbrıs'taki son Yunan hareketi, yalnız bir hükümet darbesi değildi. Onun ötesinde, bağımsız Kıbrıs devletini temelinden yıkmayı amaçlayan ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin yasa niteliğindeki anlaşmaları çiğneyen bir hareketti. Türkiye'nin davranışı ise, bir garantör devlet olarak, uluslararası anlaşmalara göre, Kıbrıs'ın bağımsızlığından, toprak bütünlüğünden, anayasal düzeninden sorumlu bir devlet olarak, Türkiye'ye düşen bir yetkinin ve görevin yerine getirilmesidir. Türkiye bu harekate geçmeden önce, başka her çareyi denemiştir, fakat sonuç alamamıştır*" demiştir.³¹⁰ Ayrıca Başbakan Bülent Ecevit, kriz sırasında muhalefet partilerinin ve konu ile ilgili uzmanların görüşlerini almaya dikkat etmiştir. Böylelikle Başbakan Bülent Ecevit hem krizi her açıdan değerlendirerek en rasyonel kararı almaya gayret etmiş hem de ulusal desteğin kazanılmasına çalışmıştır.

Her üç kriz sırasında da Türkiye'deki kamuoyu ve basın Kıbrıs'ta meydana gelen olaylara ve gelişmelere karşı tepkisiz kalmamıştır. Türk basını gelişmeleri yakından takip etmiş ve Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeleri ulusal kamuoyuna yansıtarak Türk halkının gelişmelerden haberdar olmasını sağlamıştır. Böylelikle hem ulusal kamuoyunun hem de hükümetin Kıbrıs'ta yaşanan olaylara karşı tepkisinin canlı tutulması sağlanmıştır. Ulusal kamuoyu ve basın, hükümet üzerinde baskı oluşturarak bir an önce Kıbrıs'taki olaylara müdahale edilmesi gerektiğini savunmuştur. Her üç kriz sırasında da Türk Hükümeti, ulusal kamuoyunun ve basının desteğini arkasına almaya büyük önem vermiş ve böylelikle izlediği politikanın haklılığını ve inandırıcılığını arttırmaya çalışmıştır. 1963-1964 ve 1967 krizleri sırasında Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunulmaması ulusal kamuoyu tarafından eleştirilmiş iken, 1974 krizinde Kıbrıs'a yapılan askeri müdahale ulusal kamuoyu tarafından memnuniyetle karşılanmıştır.

Her üç krizde de Türkiye, uluslararası aktörlerin vereceği tepkileri göz önünde bulundurarak hareket etmiştir. Türkiye her üç kriz sırasında da ABD, SSCB, NATO

³¹⁰ aktaran Toluner, a.g.e., s. 269.

ve Birleşmiş Milletler tarafından yapılan açıklamaları ve tepkileri dikkate alarak hareket etmiştir. 1963-1964 krizinin başlangıcında Türkiye uluslararası destekten yoksun hareket etmiştir. Çünkü ABD, Türkiye'nin tek başına Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunması taraftarı olmamış, SSCB ise Makarios yönetimini destekleyen bir tutum içinde olmuştur. Fakat Türkiye, üçüncü aktörlere vermiş olduğu notalar ile Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesinin uluslararası hukuka uygunluğu ve meşruiyeti üzerinde durarak uluslararası desteği kendi tarafına çekebilmiştir.

1967 krizi sırasında ise, Türkiye'nin uluslararası desteğe sahip olduğu görülmektedir. Bu dönemde ABD, Türkiye'nin politikasına karşı daha ılımlı yaklaşmış ve Türkiye'nin hassasiyetlerini gözetken bir yaklaşım içinde olmuştur. SSCB ise, Türkiye ile o dönemde gerek ekonomik gerekse de siyasi düzeyde yaşadığı iyi ilişkiler dolayısıyla ve de Yunanistan'da anti-komünist bir cunta yönetiminin iktidarda olması sebebiyle Türkiye'ye karşı daha olumlu bir yaklaşım içinde olmuştur. 1974 krizinde de Türkiye'nin krizin başlangıcında uluslararası desteği arkasına alarak hareket ettiği görülmektedir. ABD, Kıbrıs'ta yapılan darbeye sert tepki göstermekten kaçınmış, fakat Türkiye Ada'ya müdahale ettikten sonra ise, çıkabilecek olası bir Türk-Yunan savaşını önlemek için uğraşmıştır. SSCB ise Kıbrıs'ta anayasal düzenin yıkılması sonucunu doğuran darbe'yi yaptığı açıklama ile kınamış ve Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 tarihinde yaptığı askeri harekâta Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanabileceği endişesiyle karşı çıkmamıştır. Bununla beraber Türkiye'nin 14 Ağustos 1974 tarihinde Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi sahip olduğu uluslararası desteği kaybetmesine neden olmuştur. SSCB, Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi sonrasında yaptığı açıklamada olayların sorumlusu olarak NATO'yu suçlamış, ABD ise Türkiye'nin Kıbrıs'ta kuvvete başvurmasından duyduğu üzüntüyü dile getirmekle yetinmiştir.³¹¹ Türkiye'nin Kıbrıs'taki harekâta kaldığı yerden devam etmesi uluslararası toplum tarafından kınanmış ve bir toprak işgali olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye her üç kriz çerçevesinde de krizin çözümünün kesin koşullarına ilişkin gerekli net ve açık tavrı sergilemeye gayret etmiştir. Bu net ve açık tavır, gerek Kıbrıs Cumhuriyeti ve Yunanistan'a gerekse de arabuluculuk faaliyetlerinde bulunan ABD, İngiltere, NATO ve BM gibi üçüncü aktörlere iletilen açıklamalarda ortaya çıkmaktadır. 1963-1964 krizinde Türkiye krizin çözümüne ilişkin istemlerini sınırlı tutmuş ve 1960 yılında Kıbrıs'ta kurulan eski statüye geri dönülmesini istemiştir. Böylelikle Türkiye, Makarios yönetiminin uzlaşmaz bir tutum içine girmesine sebep olabilecek aşırı taleplerde bulunmamaya dikkat etmiştir. Türkiye 1967 krizinde de

³¹¹ "Dışta Tepkiler", *Milliyet*, 15 Ağustos 1974, s. 4.

aşırı istemlerde bulunarak karşı tarafın krizi tırmandırmasını teşvik edici bir yaklaşım sergilememiştir. Bunun yerine karşı tarafı uzlaşmaya teşvik edici bir tutum içinde olmuştur. Bu çerçevede Türkiye 1967 Kıbrıs krizi sırasında Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri'nin taraflara yapmış olduğu çağrıya olumlu yaklaşmış ve ABD temsilcisi Vance'in arabuluculuk girişimlerini olumlu karşılamıştır. Fakat 1974 Kıbrıs krizinde Türkiye, Kıbrıslı Rumlar ve Yunan Cuntası'ndan krizin çözülmesi için beklediği tavır ve tutumu göremeyince, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunmak zorunda kalmıştır.

SONUÇ

Her üç kriz incelemesinde de Neoklasik realizm yaklaşımının diğer dış politika teorilerinden daha kapsayıcı bir perspektif sunduğu görülmüştür. Ayrıca her üç krize ilişkin yapılan dış politika analizleri ile ilgili mantıklı ve tutarlı bir alt yapı sunduğu saptanmıştır. Çünkü Neoklasik realizm iç ve dış faktörlerin etkisini birlikte ele almaktadır. Neoklasik realizme göre, uluslararası sistemden gelen baskılar iç değişkenler kanalıyla dış politika kararlarına dönüşmektedir. Bu sebeple Neoklasik realist dış politika yaklaşımı, dış politika karar alma sürecinin daha iyi anlaşılması için uluslararası sistemden gelen baskıların karar verici pozisyonundaki kişiler ve diğer iç faktörler üzerindeki etkisine odaklanması gerektiğini savunmaktadır. Bu doğrultuda her üç kriz analiz edilirken uluslararası sistemden gelen baskıların liderler ve diğer iç faktörler üzerindeki etkisi incelenmeye çalışılmıştır.

Her üç kriz incelenirken dış politika analiz yaklaşımı doğrultusunda karar verici olarak birey veya liderin dış politika yapım süreci üzerindeki etkisi dikkate alınmıştır. Bu çerçevede her üç kriz sırasında da karar vericilerin kişilik özellikleri ve algılamaları saptanmaya çalışılmıştır. Çünkü karar vericilerin karar verirken kendi kişisel özellikleri, inançları ve algılamaları tarafından da etkilendiği görülmüştür. Bu doğrultuda karar verme yaklaşımı, dış politikayı resmi karar vericiler tarafından alınan kararlar bütünü olarak değerlendirmiş ve devlet ile resmi karar vericileri birbiriyle bağdaştırmıştır. Ayrıca karar verme yaklaşımı karar verici pozisyonundaki kişilerin rasyonel hareket ettiklerini varsaymaktadır. Fakat çalışma kapsamında krizler analiz edilirken karar vericilerin bütün bilgilere sahip olamayacağı ve tüm seçenekleri gözden geçirmesinin mümkün olamayacağı kabul edilmiştir. Bu doğrultuda bireylerin mutlak rasyonalite ile hareket edemeyecekleri kabul edilerek "sınırlı rasyonalite" kavramı üzerinden krizlerin analizi yapılmıştır. Ayrıca her üç kriz incelenirken karşılaştırmalı dış politika analizi yaklaşımındaki olay-veri metodundan faydalanılmıştır.

1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizleri sırasında karar verici aktörlerin ve karar verme süreçlerinin dış politika davranışlarını etkilediği görülmüştür. 1963-1964 ve 1967 Kıbrıs krizleri zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde kuvvet kullanma tehdidinden yararlanılarak çözülmüş iken, 1974 Kıbrıs krizi karşı tırmandırmanın caydırıcılığı ile birlikte sürdürülen sınırlı tırmandırma ve taahhütleri yerine getirme stratejileri çerçevesinde kuvvet kullanımı yolu ile çözülmüştür. 1963-1964 Kıbrıs krizinde Türkiye, zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde sınırlı ve ibret verici bir seviyede kuvvet kullanmış ve kuvvet kullanımını tek başına bir araç olarak görmekten ziyade diğer kriz yönetim tekniklerini destekleyici bir unsur olarak

görmüştür. 1967 Kıbrıs krizinde ise, Türkiye kullandığı zorlayıcı diplomasi stratejisi çerçevesinde kuvvet kullanma tehdidinden yararlanmakla yetinmiştir. 1974 Kıbrıs krizinde ise, Türkiye tarafından savaşa varan düzeyde bir kuvvet kullanımı söz konusu olmuştur.

Her üç krizde de Türkiye'deki siyasi karar vericiler, kriz sırasında askeri hareketlerin seçimi ve zamanlaması gibi seçenekler üzerinde kontrollerini sürdürmüş ve rakip tarafın durum değerlendirmesi yapmasına ve öne sürülen krizden çıkış yollarını değerlendirmesine imkân tanımıştır. Ayrıca her üç krizde de Türkiye'deki siyasi karar vericiler, askeri güçlerin hareketlerinin, kuvvet kullanma tehditlerinin ve kuvvet kullanımının sınırlı diplomatik-siyasi amaçlar ile uyumlu olmasına dikkat etmiştir. 1963-1964 ve 1967 Kıbrıs krizlerinde Türkiye, savaşa yol açabilecek nitelikte sert tepki göstermemiş iken, 1974 Kıbrıs krizinde sınırlı savaşa yol açan seviyede bir askeri güç kullanımı söz konusu olmuştur. Türkiye, Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunabilecek gerekli ve yeterli askeri hazırlığa sahip olmaması nedeniyle 1963-1964 ve 1967 krizlerine hazırlıksız yakalanmıştır. Fakat 1967 krizinden sonra Türkiye'deki karar vericiler, Kıbrıs'a ileri bir tarihte müdahale etme zorunluluğu içinde kalınabileceğini öngörerek gerekli askeri hazırlığa başlamıştır. 1967 Kıbrıs krizinden sonra başlatılan bu çalışmalar neticesinde, Türkiye 1974 Kıbrıs krizi sırasında Kıbrıs'a askeri müdahalede bulunulabilecek gerekli askeri hazırlığa ve teçhizata sahip olarak hareket etmiştir.

Her üç kriz sırasında da Türkiye istemlerini karşı tarafa en açık ve net bir şekilde bildirmeye dikkat etmiştir. 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında Türkiye, uygulamaya koyacağı yaptırımlar konusunda net bir tavır takınmazken, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinde yaptırımlar konusunda açık ve net bir tavır sergilemiş ve istemlerinin yerine getirilmemesi halinde fiili güç kullanarak Kıbrıs'a askeri bir müdahalede bulunacağını karşı tarafa bildirmiştir. 1963-1964 Kıbrıs krizinde Türkiye, eylemleri ile söylemleri arasındaki dengeyi kurmaya çalışırken çok tedbirli bir yaklaşım içine girmiş ve bu nedenle de rakip taraf nezdinde kararlılığı ve inandırıcılığı zayıflamıştır. 1967 Kıbrıs krizinde ise Türkiye, eylemleri ile söylemleri arasında denge kurabilmiş ve karşı taraf üzerindeki kararlılığını ve inandırıcılığını arttırmıştır. Fakat Türkiye 1974 krizinde kararlı bir tutum sergilemiş olmasına rağmen, rakip taraf Türkiye'nin kararlılığını sınanabilir olarak yorumlamıştır. Bununla birlikte her üç kriz sırasında Türkiye rakip taraftan yerine getirmesini istediği talepler karşısında ödüllendirici ve uzlaşmaya teşvik edici unsurlar ortaya koymamıştır. Çünkü Türkiye, her üç krizde de karşı tarafa ödün vermekten çekinmiştir.

Her üç krizde de Türkiye'deki siyasi karar vericilerin olaylara karşı göstermiş oldukları algı ve tepki yetenekleri krizin gelişimini ve yönetilmesini etkilemiştir.

Türkiye'deki karar vericiler, rakip taraftaki karar vericilerin rasyonel hareket etme seviyelerini göz önünde bulundurmuştur. Ayrıca Türkiye her üç kriz sırasında krizlerin kendine özgün koşullarını saptamış ve uluslararası sistemin iki kutuplu yapısını dikkate alarak hareket etmiştir. Türkiye her üç krizi de yeterli motivasyona sahip olarak yönetmiştir. Çünkü Türkiye'deki karar vericiler istemin ifade ediliş biçimini, temel alınan siyasi ve hukuki zemini ve ileri sürdükleri gerekçeleri tamamiyle istemin haklılığını destekleyici unsurlar olarak kullanmıştır.

1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında siyasi karar verici olarak Başbakan İsmet İnönü, hem ülke içi istikrarsızlıklar ve uluslararası baskılar ile mücadele etmiş hem de krizi her açıdan değerlendirerek en rasyonel kararları almaya çalışmıştır. Ayrıca İsmet İnönü, sahip olduğu liderlik özellikleri ve siyasi kişiliği ile muhalefet ve askeri bürokrasinin baskılarının üstesinden gelebilmiştir. İnönü, 1963-1964 Kıbrıs krizi sırasında meşru ve hukuksal olmayan yollara başvurmamış, tedbirli hareket ederek krizi Türkiye'nin çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda yönetmeye çalışmıştır. 1967 Kıbrıs krizi sırasında siyasi karar verici olarak Başbakan Süleyman Demirel ise, izlediği pragmatik yaklaşım ile krizin başarılı yönetilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Demirel, kriz sırasında siyasi ve askeri bürokrasi ile uyum içinde hareket etmiştir. Başbakan Demirel, kriz süresi boyunca uzlaşmaya yatkın pragmatist bir tavır içinde olmuştur. 1974 Kıbrıs krizi sırasında siyasi karar verici olarak Başbakan Bülent Ecevit ise, kararlı ve ölçülü bir duruş sergileyerek krizin başarılı bir şekilde yönetilmesinde önemli katkı yapmıştır. Bülent Ecevit, kriz sırasında atılan adımların meşru gerekçelere ve hukuksal bir zemine sahip olmasına dikkat etmiş ve krizi her açıdan değerlendirerek en rasyonel kararı almaya gayret etmiştir.

Türkiye'deki kamuoyu ve basın, her üç kriz sırasında da Kıbrıs'ta yaşanan olaylara ve gelişmelere karşı tepkisiz kalmamıştır. Türk basını yaşanan olayları ve gelişmeleri yakından takip etmiş ve gelişmeleri kamuoyuna duyurarak Türk halkının gelişmelerden haberdar olmasını sağlamıştır. Hükümet her üç krizde de ulusal kamuoyunun ve basının desteğini arkasına alarak hareket etmiştir. Ayrıca hükümet, her üç kriz sırasında da üçüncü aktörlerin tepkilerini göz önünde bulundurmuş ve uluslararası desteği kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Orta ölçekli bir güç kapasitesine sahip olan Türkiye 1963-1964, 1967 ve 1974 Kıbrıs krizlerinde saldırıya yönelik değil savunmaya dönük kriz yönetim stratejilerini kullanmıştır. Ayrıca her üç krizin de meydana geldiği dönemde var olan demokratik siyasal ortam, Türkiye'deki siyasi karar vericileri karar alma süreçleri bakımından daha rasyonel davranmaya zorlamıştır.

Çalışmada Türkiye'deki karar vericilerin kriz durumlarını yönetmede yeterli ve etkin olduğu saptanmıştır. Çalışmada ayrıca Türk Dış Politikasının temel özellikleri

olarak şu hususlar tespit edilmiştir; Batı yanlışı, barışçı, akılcı, statükocu ve uluslararası hukuka bağlı. Bununla birlikte Türkiye'nin dış politikada milli çıkarların korunmasına önem veren ve devletler arasındaki meselelerin hukuki ve diplomatik yollardan çözümlenmesini savunan bir yaklaşım içinde olduğu görülmüştür. Türk Dış Politikasının kriz yönetim kültürüne bakıldığında ise, kriz durumlarında rakip tarafa ani ve hızlı tepkiler verebilen bir yaklaşım sergileyemediği görülmektedir. Türkiye'nin kriz durumlarında genellikle olayları tüm boyutları ile değerlendirmeye çalışarak temkinli, tedbirli ve yavaş tepkiler vermeyi tercih ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü Türk Dış Politikasının temel özelliklerinden olan uluslararası hukuka bağlılık ve atılacak adımların meşruiyetinin sağlanması temel öncelikler olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca Türk Dış Politikasının kriz yönetim kültüründe saldırgan değil, savunmaya yönelik kriz yönetim stratejilerinin tercih edildiği görülmektedir. Türkiye tarafından genellikle savunmaya yönelik kriz yönetim stratejilerinin tercih edilmesi Türk Dış Politikasının temel özelliklerinden olan barışçı ve statükocu (Kıbrıs'ta 1959 Londra ve Zürih Anlaşmaları ile kurulan düzenin korunması bağlamında) anlayışın kriz yönetim kültürü üzerindeki etkileri olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada karar vericiler tarafından kriz sırasında kullanılan kriz yönetim stratejilerinin krizin kendine özgü şartlarına uygun olmasının, kriz yönetim sürecinin başarısını arttırdığı görülmüştür. Karar vericilerin krizi tanımlama ve anlamlandırma çabalarının kriz yönetim sürecini daha rasyonel hale getirdiği saptanmıştır. Rakip taraftan istenen taleplerin aşırı olmasının, rakip tarafın bu istemleri yerine getirme isteğini azalttığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte rakip taraftan istenen taleplerin karşılanmaması halinde uygulamaya konulacak yaptırımların belirlenmesinin, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilediği ortaya konmuştur. Karar vericilerin rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme zorunluluğu oluşturacak düzeyde yaptırımlar belirlemediği takdirde, rakip tarafın istemleri yerine getirme hususunda istekli bir tavır içinde olmayacağı anlaşılmıştır. Yaptırımlar belirlenirken karar vericilerin kendi g kapasitelerine göre hareket etmesinin, rakip taraf üzerindeki inandırıcılığı her zaman ve her koşulda arttırmadığı saptanmıştır. Karar vericiler tarafından rakip tarafı ödüllendirici veya çözüme teşvik edici unsurların ortaya konmasının, rakip tarafın istemleri yerine getirme arzusunu arttırdığı görülmüştür. Ayrıca krizler sırasında rakip tarafın karar vericilerinin rasyonel hareket etme düzeylerinin saptanmasının, kriz yönetim sürecinin başarısını arttırdığı tespit edilmiştir. Karar vericiler tarafından krizin kendine özgü koşullarının saptanmasının, kullanılacak kriz yönetim stratejisinin başarısını arttırdığı ortaya konmuştur. Rakip taraftan istenen taleplerin karşı tarafa açık, net ve yanlış algılamalara neden olmayacak şekilde iletilmesinin, karar vericilerin kriz sırasındaki değerlendirmelerini daha rasyonel hale

getirdiği görülmüştür. Rakip tarafın istemleri yerine getirmesi için belirli bir süre tanınmasının, rakip taraf üzerindeki baskıyı arttırdığı tespit edilmiştir. Çalışmada karar vericilerin motivasyon derecelerinin yüksek olmasının, rakip taraf üzerinde istemleri yerine getirme hususunda baskı oluşturduğu görülmüştür. Rakip tarafın motivasyonunun yüksek olmasının, talepleri yerine getirme hususunda istekli olmamasına neden olacağı ortaya konmuştur. Liderlerin bilgi düzeylerinin, kriz durumlarında hızlı ve doğru kararlar alabilme becerilerinin, krizi idare edebilme yeteneklerinin ve bürokratik yapıyı krizin kendine özgü koşullarına uygun olarak yönlendirebilme kabiliyetlerinin, kriz yönetim sürecini etkilediği saptanmıştır. Bununla birlikte krizlerin ulusal kamuoyları tarafından değerlendiriliş biçiminin, kriz yönetim sürecinin başarısını etkilediği görülmüştür. Karar vericilerin ulusal kamuoyunun desteğine sahip olmasının, krizle ilgili yaklaşım geliştirirken daha kararlı ve inandırıcı bir tutum içinde olunmasına sebep olduğu ortaya konmuştur. Krizler sırasında ulusal kamuoyu ve medya desteğine sahip olunmasının, karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmada ayrıca karar vericilerin uluslararası desteğe sahip olmasının, kriz yönetim sürecinde rakip tarafa kıyasla daha avantajlı bir konum içinde bulunulmasına neden olduğu görülmüş ve karar vericilerin krizi yönetme yeteneğini olumlu yönde etkilediği tespit edilmiştir. Kriz sırasında karşı taraf üzerinde tırmanma korkusu oluşturulmamasının, karar vericilerin meşruiyetini her zaman ve her koşulda arttırmadığı saptanmıştır. Son olarak ise, rakip taraf üzerinde kriz çözüm sürecinin nasıl olacağı hususunda bir algı oluşturulmasının, her zaman ve her koşulda krizin sona ermesini kolaylaştırıcı etki yapmadığı ortaya konmuştur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AKSU Fuat, Türk Dış Politikasında Zorlayıcı Diplomasi, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2008.
- ALLISON Graham ve ZELIKOW Philip, Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis, Longman, New York, 1999.
- BİRAND Mehmet Ali, Diyet, Milliyet Yayınları, 1979.
- BİRAND Mehmet Ali, 30 Sıcak Gün, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984.
- BRECHER Michael, Crises in World Politics, Pergamon Press, New York, 1993.
- BRECHER Michael ve WILKENFELD Jonathan, A Study of Crisis, The University of Michigan Press, Michigan, 2003.
- BREUNING Marijke, Foreign Policy Analysis: A Comparative Introduction, Palgrave MacMillan, 2007.
- BOIN Arjen, HART Paul 't, STERN Eric ve SUNDELIUS Bengt, The Politics of Crisis Management: Public Leadership Under Pressure, Cambridge University Press, New York, 2005.
- BÖLÜKBAŞI Süha, Barışçı Çözumsuzlük, İmge Yayınları, Ankara, 2001.
- CEM Hasan, Kıbrıs Anlaşmalarında Ecevit'in Savunması, Aktüel Yayınları, İstanbul, 1974.
- CILIZOĞLU Tanju, Çağlayangil'in Anıları, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2007.
- CLUTTERBUCK Richard L., International Crisis and Conflict, St. Martin's Press, New York, 1993.
- ÇAY Abdulhaluk, Kıbrıs'ta Kanlı Noel - 1963, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.
- EFEGİL Ertan, Dış Politika Analizi Ders Notları, Nobel Yayınları, Ankara, 2012.
- ERİM Nihat, Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, ty.
- ERTEGÜN Necati Münir, In Search of a Negotiated Cyprus Settlement, Ulus Matbaacılık, Lefkoşa, 1981.
- GÖNLÜBOL Mehmet vd., Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995), Siyasal Kitabevi, Ankara, 1996.
- HERMANN Charles F., Crises in Foreign Policy: A Simulation Analysis, The Bobbs-Merrill Company, Indianapolis, 1969.

- HILL Christopher, The Changing Politics of Foreign Policy, Palgrave MacMillan, New York, 2003.
- İSMAİL Sabahattin, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin Doğuşu-Çöküşü ve KKTC'nin Kuruluşu (1960-1983), Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 1992.
- JANİS Irving L., Groupthink: Psychological Studies of Policy Decisions and Fiascoes, Wadsworth, Second Edition, Boston, 1982.
- Kıbrıs'ın Dünü-Bu Günü-Yarını, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1995.
- KIZILYÜREK Niyazi, Doğmamış Bir Devletin Tarihi: Birleşik Kıbrıs Cumhuriyeti, İletişim Yayınları, İstanbul, 2005.
- LEBOW Richard Ned, Between Peace and War: The Nature of International Crisis, Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1981.
- MCCLELLAND C., The Function of Theory in International Relations, Journal of Conflict Resolution, 1960.
- MİNTZ Alex ve DEROUER Karl, Understanding Foreign Policy Decision Making, Cambridge University Press, New York, 2010.
- MÜTERCİMLER Erol, Satılık Ada Kıbrıs, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.
- OBERLİNG Pierce, Bellapais'e Giden Yol: Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü, Çev. Mehmet Erdoğan, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1987.
- PAPANDREU Andreas G., Namlunun Ucundaki Demokrasi, Bilgi Yayınları, Ankara, 1988.
- SARICA Murat, TEZİÇ Erdoğan ve ESKİYURT Özer, Kıbrıs Sorunu, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1975.
- SATAN Ali ve ŞENTÜRK Erdoğan, Tanıkların Diliyle Kıbrıs Olayları 1955-1983, Tarihçi Kitabevi, İstanbul, 2012.
- SNYDER Richard C. vd., Foreign Policy Decision Making: An Approach to the Study of International Politics, Free Press, New York, 1962.
- ŞAHİN Haluk, Johnson Mektubu, Gendaş Yayınları, İstanbul, 2002.
- TALİAFERRO Jeffrey W. vd., Neoclassical Realism, The State, and Foreign Policy, Cambridge University Press, New York, 2009.
- TOKER Metin, Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları: İnönü'nün Son Başbakanlığı 1961-1965, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1992.
- TOLUNER Sevin, Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Milletlerarası Hukuk, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1977.
- TÜLÜMEN Turgut, Hayat Boyu Kıbrıs, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1998.
- WILLIAMS Phil, Crisis Management: Confrontation and Diplomacy in the Nuclear Age, Martin Robertson, London, 1976.

YALÇIN Soner, Erbakan: Eziyet Edilerek Yalnızlığa Yükseltilen Bir Siyasal Liderin Portresi, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul, 2012.

YAVUZALP Ercüment, Kıbrıs Yangınında Büyükelçilik, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

YAVUZALP Ercüment, Liderlerimiz ve Dış Politika, Bilgi Yayınları, Ankara, 1996.

YOUNG Oran R., The Intermediaries: Third Parties in International Crisis, Princeton University Press, Princeton, 1967.

Makaleler

ALLİSON Graham T. ve HALPERİN Morton H., "Bureaucratic Politics: A Paradigm and Some Policy Implications", World Politics, 1972, Vol. 24, 40-79.

AYDIN Mustafa, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz", A.Ü. S.B.F. Dergisi, 1996, Cilt: 51, Sayı: 1, 71-114.

AYDIN Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 2004, Cilt:1, Sayı:1, 33-60.

DEVLEN Balkan ve ÖZDAMAR Özgür, "Neoclassical Realism and Foreign Policy Crises", Annette Freyberg-Inan, Ewan Harrison ve Patrick James (ed.), Realism Today: A Paradigmatic Inventory, John Hopkins University Press, Baltimore, 2009, 136-163.

ERALP Atila, "Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması", Atila Eralp (der.), Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.

FIRAT Melek, "Yunanistan'la İlişkiler", Baskın Oran (ed.), Türk Dış Politikası, Cilt I, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

GEORGE Alexander L., "A Provisional Theory of Crisis Management", Alexander L. George (ed.), Avoiding War: Problems of Crisis Management, Westview Press, Boulder, 1991, 22-27, s. 25.

GEORGE Alexander L., "Strategies for Crisis Management", Alexander L. George (ed.), Avoiding War: Problems of Crisis Management, Westview Press, Boulder, 1991, 377-394, s. 377-392.

HERMANN Charles F., "International Crisis as a Situational Variable", James N. Rosenau, (ed.), International Politics and Foreign Policy: A Reader in Research and Theory, The Free Press, New York, 1969.

HOLSTİ Ole R., "Theories of Crisis Decision-making", Paul Gordon, (ed.), Diplomacy: New Approaches in History, Theory and Policy, The Free Press, New York, 1979.

KINIKLIOĞLU Suat, "Bülent Ecevit: The Transformation of a Politician", Turkish Studies, 2000, Vol. 1, 1-20.

- PFALTZGRAFF Robert L., "Future Use of Military Power", Richard H. Shultz, Roy Godson and George H. Ouster, (ed.), Security Studies for the 21st. Century, Brassey's Inc., Virginia, 1997.
- RATHBUN Brian, "A Rose by Any Other Name: Neoclassical Realism as the Logical and Necessary Extension of Structural Realism", Security Studies, 2008, Vol. 17, 294-321.
- ROSE Gideon, "Neoclassical Realism and Theories of Foreign Policy", World Politics, 1998, Vol. 51, No. 1, 144-172.
- ROSENAU James, "Pre-Theories and Theories of Foreign Policy", B. Farell (ed.), Approaches to Comparative and International Politics, Northwestern University Press, Illinois, 1966, 27-92.
- ROSENAU James, "Comparative Foreign Policy: One Time Fad, Realised Fantasy and Normal Field" C. W. Kegly et. al. (ed.), International Events and Comparative Analysis of Foreign Policy, University of South Carolina Press, Columbia, 1975, 3-38.
- TANRISEVER Oktay F., "Yöntem Sorunu: Gelenekselcilik-Davranışsalcılık Tartışması", Atila Eralp (der.), Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- TRUMBORE Peter F. ve BOYER Mark A., "International Crisis Decisionmaking as a Two-Level Process", Vol. 37, Issue 6, Journal of Peace Research, 2000, 682-683.
- WHITE Brian, "Analyzing Foreign Policy: Problems and Approaches", Michael Clarke ve Brian White (ed.), Understanding Foreign Policy: The Foreign Policy Systems Approach, Edward Elgar, Cheltenham, 1989, 1-26.
- YALVAÇ Faruk, "Devlet", Atila Eralp (der.), Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- YALVAÇ Faruk, "Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar", Atila Eralp (der.), Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006.
- YILMAZ Levent, "Türk Siyasal Kültürünün Kriz Alanları İçin Bir Model", Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 2008, Cilt:23, Sayı:2, 193-212.
- TALIAFERRO Jeffrey W., "State Building for Future Wars: Neoclassical Realism and the Resource-Extractive State", Security Studies, 2006, Vol. 15, No: 3, 464-495.

Gazeteler

Milliyet Gazetesi

Cumhuriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi

Tezler

SİVRİSERVİ Nazmiye, 1963-1964, 1967, 1974 Buhranları Çerçevesinde Kıbrıs Meselesi ve Türkiye, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş, 2011, s. 81-82 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

YELİCE Gürhan, 20 Temmuz 1974 Kıbrıs Barış Harekatı'nı Hazırlayan Koşullar, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007, s. 35-36 (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).

İnternet Kaynakları

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa61.htm>

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/211/51/IMG/NR021151.pdf?OpenElement>

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/353(1974))

[http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/360\(1974\)](http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/360(1974))

Bülten

Dışişleri Belleteni, Ankara, Ekim 1964, Sayı 3.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Nisan 1967, Sayı 31.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Kasım 1967, Sayı 38.

Dışişleri Bakanlığı Belleteni, Aralık 1967, Sayı 38.

ÖZGEÇMİŞ

1990 yılında İstanbul'da doğdu. 2011 yılında İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden mezun oldu. 2011-2012 eğitim ve öğretim yılında Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırmalar Enstitüsünde Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Programına başladı. Hâlen yüksek lisans eğitimine devam eden Mücahit BEKTAŞ İngilizce bilmektedir

